

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 05834

*Copyright in this work is held by
Fundación IWO Buenos Aires, Argentina.
The Yiddish Book Center is grateful to the
copyright holders for permission to
include this work in the
Steven Spielberg Digital Yiddish Library.*

SHTETLEKH UN DER YIDISHER LITERATUR

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

0-657-05834-3

D:\YIDDISH\TITLES\9780657058340T.PS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

ORDERS MAY BE PLACED BY PHONE AT (413) 256-4900 X155; BY FAX AT
(413) 256-4700; BY E-MAIL AT ORDERS@BIKHER.ORG; OR BY MAIL AT
NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER, 1021 WEST STREET,
AMHERST, MA 01002-3375 U.S.A.

©1999 NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional
symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our
colophon comes from a design by the noted artist
Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

BOOK DESIGN BY PAUL BACON

PRINTED IN THE U.S.A. ON ACID-FREE PAPER

אונטערגאג'ע

שמעטלעך

אין דער יידישער ליטעראטור

אונטער דער רעדאקציע
פֿון
שמואל ראזשאַנסקי

מוסטערזווערק

פֿון דער

יידישער ליטעראטור

סובסידירט פֿון

טילא (קאָמיו) און

דוד טוריאַנסקי-פֿאַנד

פֿון די זין

FOR USE PERSONAL
OR FINES COMMERCIALS

SHTETLEJ

Villorrios en la Literatura Idish

Copyright 1983, by
ATENEO LITERARIO EN EL IWO
Pasteur 633
Buenos Aires

96סטער באַנד פֿון ציקל
מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור
מיט דער סובסידיע פֿון
טילאַ (קובֿטין) און דוד טוריִאַנסקי־פֿאַנג
אַרויסגעגעבן פֿון דער
ליטעראַטור־געזעלשאַפֿט בנים יװאָ אין אַרגענטינע

טיראַזש 1.000 עקזעמפּלאַרן

יאָר ה'תשמ"ד — 1983

Impreso en la Argentina
Printed in Argentina
Queda hecho el depósito que previene la ley 11.723

Este libro se terminó de imprimir el 7 de noviembre de 1983 en
Talleres Gráficos "Zlotopioro S.A.C.I.F.", Sarmiento 3149, Bs. As.

תוכן

זניט	
4	פארבאמערקונגען
	שמואל ראזשאנסקי — אונדזער שטעטל אין מזרח-איראפע —
5	א מלוכהלע אין גלות
	יידישע שטעטלעך — אַלטע היימען
17	יעקב גלאַטשטיין — יידישע מלוכות
18	מענדעלע מוכר ספרים — ישראליק וויל ווערן אַ מענטש ..
28	הירש אַשער־אויטש — אין גלופסק ביי נאַכט
33	יכנה"ז — אויף פסח אַהיים
42	י. ח. ראַדאַשיצקי — יידן פֿון אַמאַל
44	שלוס עליכס — פֿונעם יאַריד
51	הערשעלע — שבת-ליכט
59	י. ל. פּרץ — אַ פֿאַרשטערטער שבת
69	בעריש וויינשטיין — אַ בריוו פֿון דער היים
71	שלוס אַט — פֿון „אַ שטעטל“
86	ישראל עמיאַט — שטעטל
87	איטשע מאיר ווייסענבערג — אַ שטעטל
120	יצחק יאַנאַסאָוויטש — לידיקע פֿעסער
128	שמעון האַראַנטשיק — פֿאַרפֿלאַנטערטע וועגן
156	אליעזר גרינבערג — היים: דערמאַנונג
157	ל. מלאך — דער גאַסט אין שטעטל
169	ה. רויזענבלאַט — דאַרף און שטאַט
177	יאַנקל יאַקיר — דעם זידנס ברונעם
186	משה טייטש — ליטע
187	שלוס עליכס — אויסגעטרייסלט
196	הענעך אַקערמאַן — וווּ איך גיי און וווּ איך שטיי
198	עֶרה האַמער־דזשאַקלין — ווען מײַן שטעטל האָט געוויינט ..
211	י. פֿאַפּיערניקאָוו — היימ־פֿרעמד
214	ישראל עמיאַט — שטעטל האָט געוואַרט
219	איזי כאַריק — „וועלן אַט די זין שוין בלייבן יידן?“, שטעטל
223	י. מעצקער — אַ שטוב אין פֿעלד
228	איציק פֿעפֿער — צעוואַרפֿענע שטעטלעך
229	עלי שטעכטמאַן — פֿון „אַ סטעפֿ־מאַטיוו“
233	יעקב גלאַנץ — מײַן שטעטלע
235	ביאַביבליאָגראַפּיע: יכנהו"ז

פֿאַר באַמערקונגען

◆ מיט אַט דעם בוך שטעטלעך, וואָס איז דער 96סטער באַנד מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור, אַרויסגעגעבן דורך דער ליטעראַטור־געזעלשאַפֿט בנימין ייִוואָ, מיט דער טובֿסידיע פֿון טילאַ (קוסטין) און דוד טוריאַנסקי־פֿאַנד, ווערן אויסגעענדיקט די 4 ביכער פֿון יאַרגאַנג 1983 און עס בלייבן בלויז איבער 4 בענד צו מטיים זיין די 100 בענד פֿאַר דער ביבליאָטעק, ווי עס איז פֿראַיעקטירט געוואָרן אין 1957.

◆ עס איז שוין באַשטימט געוואָרן, אַז דעם 11טן נאָוועמבער 1984 זאָל געפֿיערט ווערן דער טיום פֿון די 100 בענד מוסטער־ווערק אין בוננאָס־איירעס.

◆ פֿון באַנד צו באַנד ווערט די רעדאַקציע פֿון די מוסטער־ווערק אָוועקגע־שטעלט פֿאַר אַפֿטערע פֿאַרלעגנהייטן, וואָס עס קענען נישט געבראַכט ווערן טייל וויכטיקע מוסטער־ווערק פֿון ווערק, ווי איצט יחיאל לערער, עוזר וואַרשאַווסקי, מרדכי ספּעקטאָר, משה קולבאַק א״א, באַנוצטע פֿאַר אַנדערע וויכטיקע טעמעס. דער וואָס האָט די גאַנצע קאָלעקציע מוסטער־ווערק וועט אָבער בנימין אַפֿשליטן די 100 בענד באַקומען אַ ביבליאָגראַפֿישן שליסל פֿון אַלק, וואָס איז געדרוקט געוואָרן אין דער ביבליאָטעק — וועט ער קענען געפֿינען די שאַפֿונגען, וועלכע קומען צו נוסף פֿאַר פֿאַרשיידענע טעמעס, אָבער מיר האָבן אַ פֿרינציפּ ניט צו דרוקן די זעלביקע שאַפֿונגען 2 מאל.

◆ די שאַפֿונגען, וועלכע זינען אַרביינגענומען געוואָרן אין אַט דעם באַנד, באַציען זיך צום ווייניקסטן צו קוריאָזן פֿון קליינעס שטעטל, נאָר בעיקר צו די יסודות־דיקע פֿראַבלעמען אין שטעטל, באַזונדערס וואָס שייך די קאַני־טאַקטן מיט אַנדערע מקומות, שטעט, לענדער, קאַנטינענטן, ווי אויך די אַי־דעאַלאָגישע צוזאַמענשטויסן, וועלכע האָבן געטריבן צו גרויסע ענדערונגען.

◆ צום ווייניקסטן איז דאָ אין זעם באַנד פֿון דעם מין לויב, וואָס איז געפֿאַרט מיט גוזמא, צוליב טענטימענטאַלער לאַנדסמאַנשאַפֿטלעכקייט, וויל אין אַזאָ בוך, ווי פֿון מוסטער־ווערק, דאַרף אַפֿגעהיט ווערן, ווי ווייט מעגלעך, די היסטאָרישע פֿערספּעקטיוו.

◆ אין דעם באַנד זכרונות, וואָס וועט קומען, וועלן נאָך אַרביינקומען בילדער פֿון שטעטל אין זיינע יידן. דאָס וועט זיין אַ צוגאַב צו דעם דאָזיקן באַנד.

ש. ר.

אונדזער שטעטל אין מזרח-איראפע — א מזלכהלע אין גלות

דער וועג צו גרויסשטאטישקייט אין יידישן שאפן

מען האט בני אונדז ליב איבערצוחזון דעם טעות, אז די יידישע ליטעראטור איז א קליינשטעטלדיקע. באשר אונדזערע שרייבערס שטאמען ס'רוב פון קליינע שטעטלעך און זיי שרייבן היפש וועגן דער סביבה, פון וועלכער זיי קומען, זעט מען אין זיי קליינשטעטל-דיקע.

דער אמת אבער איז (פאראפראוירנדיק א קלאסישע יידישע פאבל). אז אויך „אין די שטעטישע מויערן זעט מען פויערן“¹. פונקט ווי פון קליינע שטעטלעך זינען ארויסגעוואקסן פערזענלעכ-קייטן, פאר וועלכע די גרויסע וועלט איז צו-קליין... נישטא קיין מער אוניווערסאלער שרייבער ווי יצחק-לייבוש פריק, כאטש ער איז געבוירן געווארן און אויסגעוואקסן אין א שטעטל; אפילו אין זינע מעשיות פון קליינע שטעטלעך און אלטמאדישע טיפן זעט מען די מאדערנסטע שטרעבונגען, וועלכע זינען עלנט און איינזאם אפילו אין די גרעסטע וועלטשטעט...

עס איז אמת אז „בדרך כלל ווערן געבוירן אין שטעט מער פליקע פערזאנען ווי אין שטעטלעך און דערפער“². בני אחינו בני ישראל איז אבער אנדערש. „נישט געקוקט דערויף, וואס די גרעסטע

¹ שלמה עטינגער — „די פויערן“, 1טער באנד מוסטער-ווערק פון דער יידישער ליטעראטור, ז' 38, בוענאס-אירעס 1958.
² ד"ר נ. גאלדבערג — „די סביבה און דער יידישער שרייבער“, ינווא-בלעטער, ב' 1, ג' 43, ז' 213, ווילנע 1939.

צאל יידן האבן געווינט אין די גרעסערע און גרויסע שטעט (אין דער געוועזענער רוסישער אימפעריע האָט די שטעטלשע יידישע באַפֿעלקערונג אין יאָר 1897 באַטראַפֿן, לויט דער פֿאַלקסצייילונג, בלויז אַ דריטל, גענוי 33.05 פּראָצענט פֿון דער אַלגעמיינער צאַל ייִדן דאָרט). האָט דאָס קליינע ייִדישע שטעטל אַרויסגעגעבן די אַנגעזעענסטע ייִדישע פּערזענלעכקייטן, וועלכע צייכענען זיך אויס אויף אַלע געביטן פֿון מענטשלעכן דענקען. אַ סך נעמען זענען עדות. „אין קליינע זאַמאַשטש האָט געגעבן פֿיל מער ווי דאָס גרויסע וואַרשע“².

ווי קאַנסערוואַטיוו די קליינע שטעטלעך זענען געווען, ווי שטאַרק די טראַדיציאָנעלע ייִדישקייט האָט זיך אַנטקעגנגעשטעלט פּראַגרעסיווע אידעען, גרייט אַרײַנצולייגן אין חרם „חוצפהניקעס“, וועלכע זענען אַרויסגעקומען מיט רעוואָלוציאָנערע פּלענער, צוצו-פּאַסן דאָס ייִדישע לעבן צו די אַלגעמיינע נייע טענדענצן אין דער גרויסער וועלט, זענען פֿאַרט אַרויסגעקומען פֿון די קליינע שטעט-לעך אויך די שטורמערס, וועלכע האָבן געפֿירט צו באַנצונגען אינעם ייִדישן לעבן. נישט קענענדיק דאָס דורכפֿירן אין די קליינע שטעטלעך, זענען זיי אַריבער אין די גרעסערע שטעט, וווּ ס'איז זיי ליכטער אַנגעקומען צו דערנענטערן זיך צום וועלטגייסט, צו דער לאַנדקולטור און צו די פּראָצעסן פֿון איבערבײַט און פּראַגרעס.

ווי פֿרעמד עס איז די קליינשטעטלדיקע רעבעלן געווען די שטאַט און ווי שווער עס איז אין דער גרויסער שטאַט אַנגעקומען אַרײַנצוקריגן זיך אין דער געזעלשאַפֿט און נושאַ חן זײַן בני דער מאַסע און אירע טאַנגעבערס, האָט די שטאַט, און פֿאַרט נאָך די קרוינשטאַט, גערייצט און געלאַקט די קליינשטעטלדיקע בעלי-חלו-מות און „חוצפהניקעס“. די געצוימטע באַגערן אין שטעטל האָבן זיך צעפֿלאַקערט אין דער שטאַט, וואָס מ'האַט זיך געשעמט אָדער

³ יוסף באַביטש — „דאָס קליינשטעטל אַלס געבוירן-אַרט פונעם ייִדישן שרייבער און קינסטלער“, ליטעראַרישע בלעטער ג' 29 (168), וואַרשע 1927.

מורא געהאַט צו טאָן אין שטעטל, צווישן לויטער אייגענע, האָט מען פֿאַרוואַרפֿן אין דער פֿרעמד, אַראָפּגעוואַרפֿן פֿון זיך דאָס שעמהיטל און זיך אַ לאַז געטאָן ווי אַ יעגער אין יאָגד ... דער איבערגאַנג פֿון שטעטל אין שטאָט איז אייגנטלעך געווען ווי אַן עקזאַמען פֿון אַן עמיגראַנט. דער חילוק איז נאָר געווען, וואָס דאָ איז נישט געווען קיין שפּראַכפּראָבלעם און די האַרבע פֿראַגע פֿון באַגעגענען אַ פֿרעמד פֿאַלק. דער גרויסער חילוק איז געווען — די השָגה, די אַמביציע.

די שטאָט — און ווער שמועסט נאָך די גרויסשטאָט — האָט דעם קליינשטעטלדיקן ייִדן געלאָקט און געשראַקן. און דאָס לאָקן און דאָס שרעקן האָט געווירקט אזוי שטאַרק, אַז אַפֿילו דער שלימזל האָט גענומען גלייבן אין מזל ... אַפֿילו דער פֿוילאַק האָט באַקומען חשק צו זוכן, אַרבעטן, אַינשטעלן ... וועמען די שטאָט האָט גערייצט און וועמען צערייצט: אין איר האָט דער קליינשטעטלדיקער געמוזט ווערן איינס פֿון די ביידע: אַ קרבן אָדער אַ העלד. דאָס שטעטל האָט ביידע צוגעשטעלט. ווי אויסגעהונגערטע זינען די קליינשטעטלדיקע געקומען אין דער גרויסשטאָט.

דער אויפֿשטאַנד קעגן שטעטלשן שטילשטאַנד

בשם אַנהייב פֿון 20סטן יאָרהונדערט זעען מיר פּמעט אַלע, וועלכע שטאַמען פֿון קליינע שטעטלעך און זינען אויפֿגעשטיגן אין דער ייִדישער ליטעראַטור, נאָך דעם ווי זיי האָבן זיך באַזעצט אין וואַרשע און אין ווילנע, אין אָדעס און אין פעטערבורג, אין קיעוו און אין לאַדזש.

אין די קליינע שטעטלעך האָבן זיך צעשפּילט זייערע פֿאַנטאַזיעס, אַבער אין דער שטאָט זינען זייערע שטרעבונגען פֿאַרווירק־לעכט געוואָרן. אמת, אין נויט און ניט זעלטן אין עלנט, אַבער אין שטעטל וואַלטן זיי מיט דער גאַנצער היימישקייט און היימלעכקייט צו גאַרנישט צוגעקומען.

מיט דער אינספיראציע פֿון שטעטל, וווּ זיי האָבן זיך געפֿילט ווי אין אַן אייגענער „מלוכה“, האָבן זיי אין דער קאלטער שטאַט אַפֿילו געפֿונען אַן אַפקלאַנג אין טומל, און צוזאַמענשטויסן, אין קידער־ווידער.

אין די 200 יאָר, בערך, וואָס די שטעטלעך אין מזרח־אײראָפּע האָבן זיך אויסגעפֿורעמט, נאָך גזירות ת״ח ות״ט האָט זיך אינגע־פֿונדעוועט אַ (פֿון זיך אַליין אויסגעקליבן געטאַלעבן) פֿון ייִדן צווישן ייִדן. די תקנות, אינגעפֿירטע פֿאַר דער ייִדישער אַליין־פֿאַרוואַלטונג, האָבן נישט געאַרט דער צאַרישער מאַכט און אַנדערע שכנישע מדינות. אַזוי אַרום איז צום פֿאַרהייליקטן דינים־קאָדעקס צוגעקומען אַ „מוניציפּאַלער“ אינשטעל, וואָס האָט געגעבן דעם שטעטל אַן אויסזען פֿון אַ „מלוכהלע“. געווען שטעטלעך, וווּ די קריסטלעכע „באַפֿעלקערונג“ איז באַשטאַנען פֿון „קנעפל“ (פּאַליציי־מאַן), פּאַסט־באַאַמטן און... שבת־גוי. זיי אַלע האָבן אויסגעקוקט, צו קריגן בײַ די ייִדן — אַפֿילו די אַרעמע זײַנען געווען די באַלע־באַטים — אַ פּוסה, אַ שטיקל פֿיש און אַ שטיקל קוגל, וואָס איז איבערגעבליבן פֿון שבת אויף זונטיק...

היות בנים אַנטשטיי פֿון די שטעטלעך איז דער חסידישער נוסח געווען דער דאַמינירנדיקער, איז יעדער פּרוווי צו באַפֿרענען זיך פֿון חסידישן קאַנסערוואַטיזם געקומען פֿון דער השפּלה, וועלכע איז געווען דער אויסדרוק פֿון דער אינדוסטריאַליזאַציע, וואָס האָט זיך אַרײַנגעריסן אין מזרח־אײראָפּע אין 19טן יאָרהונדערט און וועלכע האָט אינעם ייִדישן לעבן זיך אויסגעדריקט אין קאַמף קעגן חסידיזם. אַז עס איז צוגעקומען די אַרבעטער־באַוועגונג, האָט זי זיך אַ וואַרף געטאַן אויף דער השפּלה, וואָס איז בײַ איר גאַנצן קאַמף קעגן קאַנסערוואַטיזם און פּאַנאַטיזם געווען אַ באַלעבאַטישע באַ־וועגונג, רעאַקציאָנער אין תּוך. אַט די ביידע רעוואַלוציאָנערע טענ־דענצן, די משכּילישע און די בעל־מלאכהשע, איז דער פּראָלאַג צו די פּראָלעטאַרישע קאַמפֿן, וועלכע האָבן אין די קליינע שטעטלעך

נישט געקענט געדינען און זינען געוואָרן אַן אורבאַניסטישע אַר-
דעאַלאָגיע און באַוועגונג.

די פּראַלעטאַרישע אידעאָלאָגיע האָט דערפֿאַר פֿינט געהאַט
דאָס שטעטל. זי האָט אין שטעטל געזען איר שונאס פֿעסטונג. אין
שטעטל האָט דער קלאַסנקאַמף געהאַט אַ פנים פֿון חוזק... דער
רעוואָלוציאָנער, וווּ ער האָט זיך אין שטעטל אַ קער געטאַן, האָט
באַדאַרפֿט מלחמה האַלטן מיט משפּחה, מיט שכנים... צוזאַמען
אויסגעוואַקסן, ביים זעלביקן רבין געלערנט, בני דער זנט פֿון
טאַטנס קלויז... .

שוין די משפּילים האָבן פֿאַרדרייט מיט דער נאַז אויפֿן שטעטל
און זיין אָפּגעשטאַנענקייט. די „ציציליסטן“ האָבן זיך געשטיקט אין
דער לופֿט פֿון רעליגיעזן פֿאַנאַטיזם און טויב זיין פֿאַר סאַציאַלע
פֿאַדערונגען פֿון דער מאַדערנער צייט. די יוירנדיקע ייִדישע ליטע-
ראַטור האָט צו ביידע זיך צוגעהערט און זיי געלאָזט הערן אין
לידער, דערציילונגען און דראַמע. אַלע דריי האָבן אונטערגעמינע-
וועט דאָס שטעטל און צעשטערט די רו.

די צעשטערטע רו אין שטעטל האָט גענומען טרייבן די יוגנט
אין דער ברייטער וועלט אַרײַן. ווער עס האָט זיך באַנוגנט מיטן
אַריבערטראַגן זיך אין שטאַט און בפֿירוש געזוכט צו זיין וואָס
נענטער צום שטעטל, צו טאַטע-מאַמע, צו חברים און צו די זכרונות
פֿון די קינדער-יארן... און ווער עס האָט געטאַן גראַד פֿאַרקערט:
עמיגרירט, און אַוועקגעפֿאַרן וואָס ווייטער, צו אָנהייבן גאַר-גאַר
אַ ניי לעבן, פֿאַרגעסנדיק וואָס געווען... איבערגעשניטן אַלע פֿעדעם
מיטן נעכטן — — —

דאָס צוזאַמענלעבן אין שטעטל, די משפּחהדיקע וואַרעמקייט,
וואָס האָט פֿאַרבונדן מיט אַ סך פֿעדעם אַפֿילו די, וועלכע האָבן
נישט געשטימט צווישן זיך, האָט אַ קאַלאַסאַלע ווירקונג געהאַט
אויף דער גרופֿירונג פֿון מאַסן יידן אין זייערע נייע היימען אויף
אַנדערע קאָנטײַנענטן. אַפֿילו די הייסע אָנהענגערס פֿון קלאַסן-צע-

טיילונג און קלאסנקאמף האבן אין די נייע היימען זיך נישט גע-
קענט באַפֿרייען פֿון די לאַנדסמאַנשאַפֿטלעכע סענטימענטן...

די דאָזיקע לאַנדסמאַנשאַפֿטלעכע סענטימענטן האָבן זיך אויס-
געדריקט אין די נייע געזעלשאַפֿטלעכע אַרבעטן אין די נייע היימען
— זיי האָבן צעמענטירט גרויסע נאַציאָנאַלע און קולטור-באַוועגונ-
גען פֿאַרן אַלגעמיינעם ייִדישן לעבן, און די דאָזיקע פֿאַראַייניקטע
קראַפֿטן, וואָס שטאַרקט דאָס ייִדישע לעבן, שפּיגלט זיך אָפּ אין דער
ייִדישער ליטעראַטור. שלום אַשם „אַנקל מאָזעס“ איז דער גרעס-
טער בנשפּיל צווישן די הונדערטער בילדער און געזאַנגען וועגן
ייִדישן ירושה-לעבן אויף דער גאַנצער וועלט. און דאָס האָט זיך
באַזונדער אויסגעדריקט אין דער באַוועגונג פֿאַר ממשותדיקער
הילף אין ביטערע יאָרן פֿון דעם 1טן און 2טן וועלטקריג.

די לאַנדסמאַנשאַפֿטלעכע באַוועגונג האָט געזוכט אָנצוהאַלטן
מיט די בני-עיר פֿון מזרח-איראָפּע באַציונגען ווי מיט קרובֿים.
און קיינער האָט נישט געוואָגט צו חזקן פֿון אַט דעם „פּראָווינ-
ציאַליזם“. אַדרבה, די גרויסשטאַטישע, וואָס האָבן ליב צו פֿאַר-
דירן מיט אַלגעמיינעם זינען די לאַנדסלייט מקנא. ס'איז דאָך
באַקאַנט דאָס פֿאַלקסווערטל, אַז „מיט פֿרעמדע צרות קען מען
שלאָפֿן“... אָבער דאָ זינען די ווייטע צרות געווען נאַענטע.

פּראָדוקטיוויזאַציע — דער שוואַ פֿון שטעטל

אַלע מינים אויפֿרודערונגען אין מזרח-איראָפּע זינען שטעטל —
מוז מען אָנערקענען — זינען פֿאַרגעקומען צוליב קאַנקרעטע אינ-
טערעסן: צוליב מאַכן אַ לעבן. אַזוי לאַנג ווי דאָס שטעטל איז געווען
איזאָלירט, אָפּגעריסן פֿון דער ברייטער וועלט, האָט עס געקאַנט
אָנהאַלטן דעם סטאַטוס פֿון אַליין-פֿאַרוואַלטונג און עטלעכע דורות
האָבן געלעבט צוזאַמען און צוזאַמען זיך צוגעוויינט צום שווערן
עול פֿון פּרנסה — צווישן אייגענע... און עס האָט זיך געדאַכט,
אַז עס קען גאַר אַנדערש ניט זיין. אָבער אַז די ווינטן האָבן אָנגע-

טראָגן די בשורות, אַז מ'קאָן ווייניקסטנס דאָס עקאָנאָמישע לעבן יאָ פֿאַרבעסערן, צו פֿאַרטעטן דאָס קרעמל אָדער די מעקלערני אויף ערדאַרבעט אָדער ווערן אַן אויסגעשולטער אַרבעטער, האָבן זיך די קליינישטעטלדיקע יידן גענומען צעלויפֿן: ווער צו שטאַטישע פֿאַבריקן און ווער צו קאַלאָניזאַציע, און בעיקר צו עמיגראַציע, ווער אויסוואַנדערנדיק געלאָסן און ווער אַנטלויפֿנדיק ווי פֿון אַ שריפֿה...

אין פּוילן ווי אין רומעניע אָדער אין גאַליציע (בעת זי איז נאָך נישט געווען אונטער דער סאָוועטישער העגעמאָניע) איז די איבערוואַנדערונג און דאָס אַריבערגיין פֿון איין קלאַס צום אַנדערן פֿאַרעקומען שטיל, מיט היפש האַרצווייטיק, אָבער אַן רציחה; געהאַט דרך־אָרץ פֿאַר די קרובֿים, וועלכע זינען שטעקן געבליבן אין שטעטל און זיי זינען פּסיכיש נישט געווען צוגעפּאַסט פֿאַר דעם סאָציאַלן איבערגאַנג אָדער איבערבּראַך. אָבער אין ראַטן־פֿאַרבאַנד, אין גנסיט און סטיל פֿון ענדערונגען, אַן אַינזען און אַן רחמנות, האָט אַפֿילו דער לירישער דיכטער גערעדט — מיט... קללות:

„שטעטל — שטעטלע, מײַן קינדערשער אַמאַל,

איך האָב געוואַלט דערזען דיך אין ברענען“⁴

מיט די זעלביקע קללות שעלט דער לירישער פּאַעט די קרע-

מערס. ער זאָגט:

„פּאַרווילט זיך דאָס אַווי פון טיפּן האַרץ אַ שפּיט טאָן:

— אײַ, ווערט פּאַרשוונדן און פּאַרברענט!“⁶

דער דאָזיקער ברענענדיקער האָס צום שטעטל — צי אין זכות פֿון דער אידיי, אַז דאָס אַלטמאַדישע שטעטל האָט מער נישט קיין באַרעכטיקונג צו עקסיסטירן, ווייל די קאַלאָניזאַציע איז אַ געזינ-טערע פֿאַרעם פֿון לעבן, צי ווייל די אינדוסטריע איז די צווייטע אַרבעט־לייונג פֿאַרן יידן — האָט נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה

⁴ איזי כאַריק — „ברויט“ (פּאַעמע, 1926), אין 26סטן באַנד מוסטער־ווערק

פון דער יודישער ליטעראַטור, ז' 96, צווייטע אויפלאַגע, ב"א 1970.

⁶ ד"ה, אין דער פּאַעמע „מינסקער בלאַטעס“, ז' 72, מינסק 1924.

און נאָכן איבערקער אין רוסישן רעזשים אַרויסגערופֿן ביטערע דיסקוסיעס אַרום דער ייִדישער ליטעראַטור. סײַ אין ראַטן-פֿאַרבאַנד און סײַ אין פּוילן האָבן די יונגע געשילדערט דעם אונטערגאַנג אָדער די דעמאָראַליזאַציע אין די ייִדישע שטעטלעך. עוזר וואַר-שאַוסקיס „שמוגלאַרעס“ און שמעון האַראַנטשיקס „פֿאַרפֿלאַנטערטע וועגן“ ווייזן די צעפֿאַלונג פֿון שטעטל. נאָטע לוריע איז דער וואָס דערציילט אין רוסלאַנד, אַז „דער סטעפֿ רופֿט“ — ער צווינגט „אָוועקצוגיין פֿון אינדיווידוואַליזם“ און זיך אונטערוואַרפֿן דעם קאָ-לעקטיוויזם — די איינציקע פֿאַרעם ווי זיך צו ראַטעווען אין דער רעוואַלוציע. און דער צאַרטער יחיאל לערער האָט אין זײַן (גע)-דענקמאַל „מײַן היים“ פֿרעכטיק געשילדערט דאָס שטעטל אין פּוילן אויף דעם שוועל פֿון דעם אונטערגאַנג, אין בײַן-השמשות פֿון זוכן יִרעטונג, ווער קיין ארץ-ישראל און ווער קיין אַמעריקע — אַבי אַנטלויפֿן; צוליב תכלית אָדער ווי אַ בעל-חלומות, אַבי אַנטלויפֿן⁶ אין ליכט פֿון די דאָזיקע שאַפֿונגען זעט-אויס קרענקלעך די דיסקוסיע, וואָס אַ פֿרום-געוואַרענער סאַציאַליסטישער דיכטער האָט אַנגעצונדן אַרום „שטאַט און שטעטל“.⁷ ריכטיק איז אויף דעם געקומען אַן ענטפֿער, דווקא פֿון ארץ-ישראל, אַז פּונקט ווי עס „קלינגט ווי אַ פֿעליעטאַן פֿון אַ הומאַריסטישן זשורנאַל ערנסט רייזן וועגן דעם אונטערגאַנג פֿון דער שטאַט“, אַזוי איז נישט צום אַפֿפֿרעגן, אַז „אויך אין דעם קליינעם שטעטל זײַנען דאָ פֿראַבלע-מען, וואָס קענען דערהייבן ווערן ביז צו דער הייך פֿון אַלמענטש-לעכקייט“.⁸ פּונקט ווי עס איז אַ פֿאַקט, אַז די שטעטלעך אין מזרח-

⁶ יחיאל לערער — לידער און פּאַעמען 482 זײַטן, אַלועלטלעכער ייִדישער קולטור-קאָנגרעס, ניו-יאָרק 1948.

⁷ דוד איינהאַרן — „די בלאַפֿן פֿון אונדזער ליטעראַטור“, די צוקונפֿט, יאַנואַר 1929.

⁸ ד״ר נ. ראַפֿאַלקעס — „שטאַט אָדער שטעטל“, איינט, שריפט פֿאַר לי-טעראַטור און קונסט, אַרץ פֿון ייִדישן ליטעראַטור און זשורנאַליסטיק-קלוב אין ארץ-ישראל, תל-אַביב, אַפּריל 1929.

איראָפּע זײַנען געווען אַ פּראָדוקט פֿון איינציקאַרטיקע באַדינגונג-גען, וועלכע האָבן געשאַפֿן איינציקאַרטיקע סיטואַציעס אינעם לעבן פֿון ייִדן. זייער קאַלאָסאַלע ראַלע קען קיינער נישט מינדערשאַצן, פּונקט ווי עס איז אויסער יעדער דיסקוסיע, אַז די העגעמאָניע פֿונעם ייִדישן לעבן און שאַפֿן האָבן איבערגענומען די שטעט, און דווקא די גרעסטע שטעט.

דער מזרח-איראָפּעישער נוסח פֿון „כל ישראל חברים“

דער הויפטשטריך פֿון מזרח-איראָפּעישן ייִדישן שטעטל איז געווען די נאַטירלעכע נטיה צו דער מידה פֿון „כל ישראל חברים“. שלום עליכם שטעלט דאָס פֿאַר, וואָס דער קליינשטעטלדיקער ייִד רוקט-אַרײַן די נאַז אומעטום, אַפֿילו דאָרט וווּ מען דאַרף נישט. ער פֿילט זיך אומעטום אָן אייגענער. ס'דאַכט זיך אים, אַז ער קען אַלעמען, און אויב ער קען נישט, דאַרף ער קענען... ער פֿילט זיך אַלעמענס אַ קרובֿ... דערפֿאַר איז אין ערגעץ נישט אָנגעגאַנגען דאָס פֿאַלקסגעפֿיל, אַז „כל ישראל חברים“, ווי אין שטעטל. ער האָט דאָך אין איין פּינטל מיטן אויג אויסגעפֿונען בײַ יעדן איינעם, ווער און וואָס און וווּ זײַן עלטער-זיידע איז געווען, און אַוודאי האָט ער אין אַ פּינטל מיטן אויג אויסגעפֿונען, אויב ס'איז געווען אַ שעטנו אין דער משפּחה...

דער צווייטער גרונטשטריך פֿון קליינשטעטלדיקן ייִדן איז געווען די געמיטלעכקייט, דאָס האָבן צײַט, אַפֿילו ווען מען האָט געהאַט אַרבעט איבערן קאַפּ... מענדעלעס און שלום עליכמס שרײַבסטיל זײַנען דורך און דורך פֿון קליינשטעטלדיקן ייִדן: ער האָט צײַט, דער ייִד, צו ריידן לאַנג און „פּאַדראַבנע“, אַרומריידן און אַרײַנריידן, מיט אַ סך סינאָנימען און סימנים — נישקשה, ס'איז דאָ צײַט, מ'דאַרף זיך נישט כאַפֿן צום זייגער... פּונקט פֿאַרקערט ווי י. ל. פּריץ, וועלכער שרײַבט זייער אַפֿט מיט אַ טע-לעגראַפֿישן סטיל — אַ רענדל אַ וואָרט...

און וואָס שייך לערנען, איז „דער עיקר לערנען (געווען) בײַ

נאכט. ניט אומזיסט איז אין אַלע ישיבות און אין בתי-מדרשים געווען דער מנהג צו זיצן אַ משמור (לערנען אַ גאַנצע נאַכט). אַבער מען דאַרף ניט שלאָפֿן אין אַ בית-מדרש. מען דאַרף אַפֿילו נישט איבערריסן דאָס לערנען מיט זאָגן אַ צווייטן לערנער „צו געזונט“, ווען יענער האָט אַ ניס געטאָן. אַ בית-מדרש (ווי מ'לערנט) איז הייליקער פֿון אַ בית-הפּנסת (ווי מ'דאוונט). אין דער ייִדישער לי-טעראַטור איז ניט אין מאָל באַשריבן, ווי עס האָט אויסגעזען אַ בית-מדרש אין אַ ווינטערדיקן אָוונט נאָך מעריב: יידן מיט ספֿרים און ליכטלעך ביי די שטענדערס לערנען פֿאַר זיך. נענטער צו דער טיר. ביי טישן, זיצן „חברות“ און מ'לערנט מיט אַ רבין. און חברות זינגען געווען פֿאַרשיידענע: חברה ש"ס צו לערנען גמרא, חברה משניות, חברה עין יעקב, חומש מיט רש"י. די נידעריקסטע מדרגה פֿאַר די גאַר פשוטע יידן איז געווען די חברה תהילים. און עס זינגען אין יעדן שטעטל געווען גאַר נישט ווייניק פשוטע יידן, וואָס האָבן — ניט פֿאַרשטייענדיק קיין אין וואָרט — דאָך געקענט דעם גאַנצן תהילים אויף אויסנווייניק... טביה דער מיל-כיקער מיט זינגע פּסוקים, מימרות, מדרשים אמתע און צוגעטראַכטע, איז ניט געווען קיין אויסנעם. ער איז, פֿאַרקערט, געווען דער טי-פישטער ייד פֿון יענע צייטן אין שטעטל. דאָס פֿאַלק האָט געלעבט מיט דעם, האָט דאָס געלעבט אין פֿאַלק — קיינע שולן און קיינע שול-אונטערנעמונגען וועלן עס קיין מאָל נישט קענען אינפֿלאַנצן אין פֿאַלק⁹. דאָס איז געווען אַ רעזולטאַט פֿון דעם אינטעגראַלן ייִדישן לעבן צווישן יידן די גאַנצע 24 שעה אין טאָג. און דאָס איז נישט געקומען אונטערן דרוק פֿון דרויסן; דאָס איז געקומען פֿון אייגענעם ווילן — די העכסטע מדרגה פֿון ברצון הטובֿ. דאָס איז דער הייליקער יחוס פֿון שטעטל.

די הונדערטער פּנקסים, יזפור-ביכער, מאָנאָגראַפֿיעס, יאַרצייט-

⁹ א. גאַלאַמב — „די תּלמודיש-שטעטלשע קולטור און דערציונג סעפּאַ-ראַטאָפּדורק פֿון 10טן יאַרבוך נייע ייִדישע שול, מעקסיקע.

אויסגאבעס און די אומצייליקע ווערטפֿולע אַרטיקלען וועגן דעם יחוס־בריוו פֿון די מלוכה־שטעטלעך אין מזרח־אײראָפּע, ליב און טזער פֿאַר אַלע שריכטן און ריכטונגען, דאַקומענטירן דאָס. גענוג צו ברענגען פֿאַר אַ ביישפּיל „די לאַנדסמאַנשאַפֿטן פֿון ניו־יאָרק“ און ספּעציעל די „אַנטאַלאָגיע פֿון לאַנדסמאַנשאַפֿט־פּאַעזיע“⁹.

א תקופה פֿון זכרונות פֿאַר דורות

אונזער שטעטל אין מזרח־אײראָפּע איז אָבער נאָכן 3טן חורבן געבליבן נאָר און בלויז אין דער ייִדישער ליטעראַטור און אין די סענטימענטאַלע זכרונות פֿון עמיגראַנטן און פּליטים. עפּעס פֿון די סענטימענטן גייט־אַריבער צו די קינדער און צו מאָל צו די איי־ניקלעך דערגייט אַן עכאַ... אָבער נישט מער. איבערגעפֿלאַנצט איז דאָס מזרח־אײראָפּעישע שטעטל אין ערגעץ נישט געוואָרן, אַפֿילו נישט אין ארץ־ישׂראל, אין די תּפּוצות — שוין אָפּגערעדט.

אַ יאַרצענדלינג האָט מען געמיינט אין אַרגענטינע, אַז מאָזעס־וויל אָדער באַסאַווילבאַסאָ שניידן זיך אויף ייִדישע שטעטלעך. אַרויס־געוויזן האָט זיך, אַז זיי זענען בלויז געווען קאַרידאָרן אויף אַרי־בערצוגיין פֿון קאַלאָגיע אין שטאַט...

אין ריזנשטעט, אויף פֿאַרשיידענע קאַנטינענטן, איז מיטן דער־גרייכן גוטע מאַטעריעלע פּאַזיציעס אויפֿגעקומען אַ טענדענץ צו מאַכן זיך היימען אין רוֹיקע פֿאַרשטעטלעך, אויף אַרויסצוטרייבן פֿון קאַפּ דעם רוֹיש אין דער שטאַט. אַזאַ נייגונג איז קענטיק איבער הויפט אין ניו־יאָרק. די פֿאַרשטעטלעך האָבן אין אַ געוויסער מאָס אַ ווירקונג אויף די ייִדן, וועלכע גייען דאָרט אַריבער וווינען. מ'קען טרעפֿן אַ ייִדן, למשל, וועלכער איז אין ניו־יאָרק אַ טרענער בונדיסט, אָבער אין פֿאַרשטעטל, וווּ ער וווינט, שיקט ער די קינדער אין דער תּלמוד־תּורה, ווערט אַ טוער אין „סינאַגאָג“, און גייט צו

⁹ זאַמלבוך פֿון „פעדעראַלן שרייבער־פּראָיעקט“, אַר פֿון י. ל. פרץ שרייִבער־פּאַראַיין, 400 זעטן גרויסן פּאַרמאַט, ג'י 1938.

קבלת-שבת אין טעמפל... אזוי ארום האלט ער די קינדער צוגע-
בונדן צו יידישקייט.

דאס איז נישט צום פֿאָרגלייכן מיטן מזרח-איראָפּעישן שטעטל,
ווי יונג און אַלט האָבן צוזאַמען געלעבט 24 שעה אין טאָג, ווי
אין אַ מלוכהלע אין גלות.

פונקט איז די יידישע ליטעראַטור אויפֿגעשטיגן צוזאַמען מיט
דער השפּלה. האָט זי פונקט ווי די השפּלה דער עיקר געזען די
חסרונות אין שטעטל. איז מענדעלע דער שאַרפֿער קריטיקער פֿון
טונעיאַדעווקע און גלופסק. שלום עליכם נעמט דאָס שטעטל „אויפֿן
דראַנזשיק“ — אין קאַסרילעווקע — און לאַכט מיט טרערן איבער
טביהן, וואָס וואַרפֿט זיך צווישן דאַרף און שטעטל, און חלומט פֿון
ארץ-ישראל, איידער מ'לייענט אים די פרשה לך-לך... „בני פרצן
זעען מיר די פֿולע, די פֿולשטענדיקע דעגענעראַציע פֿון שטעטל.
בני אַשן זעען מיר אַן אידיליע פֿון אַ צאַרטן, ראַמאַנטישן קינדער-
האַרץ. דערקעגן אין וויסענבערגס שטעטל געפֿינען מיר קאַנפֿליקט
צווישן יונג און אַלט, וואָס פֿירט, אַז אַלץ, וואָס איז יונג, שטאַרק
און קרעפֿטיק, זאָל אַוועקגיין אין די גרויסע שטעט, וועלכע זינען
אים שוין לאַנג אזוי עקאָנאָמיש און גיטטיק באַענט.“ און דער
שאַרפֿזיניקער קריטיקער האָט פֿאַרויסגעזאָגט נאָך פֿאַר די ביידע
וועלט-מלחמות, אַז „אין צענטער פֿון אונדזער קומענדיקער יידישער
ליטעראַטור וועט מן-הסתּם דאָס שטעטל שוין נישט פֿאַרנעמען דאָס
גרויסע פּלאַץ וואָס אַמאָל“¹⁰.

דאָ האָט דער בייזגיסט זיך צוגעאַנילט און שוין אין דער
ערשטער העלפֿט פֿון 20סטן יאָרהונדערט דערפֿירט צו דעם, אַז
דאָס יידישע שטעטל זאָל אין גאַנצן אויסגעריסן ווערן מיטן וואַרצל.

שמואל ראזשאנסקי

¹⁰ בעל מחשבות — „דרשׂ שטעטלעך“, געקליבענע ווערק, ז' 278-279,
נ"ו 1953.

יידישע שמעמלעך - אלטע היימען

יעקב גלאטשטיין

יידישע מלוכות

קאנסקיוואליע, מאזלבאזשעק, קאזשעניצע,
ליעווערטאוו, פולאווע און בעכעווע,
גלינסק, פיוסק און שאבעשין —
נעמען פון פוילנס שטעט, ווייסט דער טנוול פאר וואָס
שווימען נאָך אום ווי מרחץ-בלעטלעך אין מנן זכרון.
ווען איד בין געווען אַ קליינער פעמפיק,
האַב איך געוואוסט, אַז אַ נסיעה אַהין
שמעקט מיט אַ בוידי, אַ פֿור אַדער אַ סקריפענדיקן וואָגן,
וואו עס פֿאַרן שטענדיק וואַרעמע דינסטמיידן אויף דינסט.
איך האָב געזען אַלע שטעטלעך ווי יידישע מלוכות,
ווי ויום-כיפור לייגט-אוועק אַ שרעק
אַפֿילו איבער די גויישע כאַלופּעס,
וואו עס הענגען צלמים
פֿאַר אַ שמירה קעגן יידישן גאַט.
איך וואָלט אוועקגעגעבן גאַנצע מאַיאַנטקעס מיט אַרעמקייט,
איך זאָל אַצינדערט נאָך דעם בענקען.

אינזיד, ג' 8, ניו־יאָרק, נאָוועמבער 1928

מענדעלע מוכר ספרים

ישראל'יק וויל ווערן א מענטש

דאָס ערשטע קאָפיטל פֿון „די קליאַטשע“

ווי נח איז אַמאָל אין דער תּיבָה איבערגעבליבן פֿון אַלע באַ-
שעפֿענישן אויף דער וועלט, וואָס זינען דערטרונקען געוואָרן אין
דעם מבול, אַזוי בין איך, ישראל בן ציפּע, איבערגעבליבן אין מיין
שטעטל, איין-אינציקער בחור פֿון אַלע מינע חברים, וועלכע זינען
דורך דעם אַנשיקעניש פֿון שדכנים געוואָרן יונגע בעלי-ביתלעך
פֿאַר דער צייט און אינגעזונקען געוואָרן טיף ביז דעם האַלדז אין
דלות, אין קבצנות, נעבעך. דאָס אַנשיקעניש פֿון גאָס — די שדכנים
— האָבן זיך אַ לאַז געטאָן צו מיין מאַמען אויך פֿאַר מיר פֿאַר-
צושלאָגן איר שידוכים. מיין מאַמע — אַ פּראַסטע, נאָר אַ קלוגע
יידענע, איז געווען אַן אַלמנה, קיין ריכע, אָבער אַרעם אויך נישט.
זי האָט געהאַט פּרנסה פֿון איר קלייט צעלניק, געגאַנגען אַ האַלדז
פּערל, געלעבט גאַנץ פֿיין. איך בין בני איר געווען אַ בן-יחיד, זי
האַט זיך אין מיר געשמאַלצן, מיר נאָכגעגעבן אַלצדינג, וואָס איך
האַב פֿאַרלאָנגט. דעריבער, אַז איך האָב מיך אינגעשפּאַרט נישט
יונג חתונה צו האָבן, האָב איך עס אויסגעפֿירט. תּחילת האָט זי
אָפֿילו געפרוּווט מיך איבערצוריידן מיט אַזאַ גאַנג:

— ישראל'יק! וויפֿל האָב איך גאָט געבעטן, איך זאָל דער-
לעבן די צייט, מען זאָל דיר ריידן שידוכים. דו ביסט דאָך מיין
איין אויג אין קאַפּ, איך מיין דאָך טאַקע נאָר דוין טובָה, פֿאַלג-זשע
מיד, כּ'לעבן, און האָב חתונה! שוין צייט, ישראל'יק, קוק דיך
אַן! ... אַ ייד אַן עין-הרע! ... אַ בערדל! דינע חברים האָבן נאָך

¹ גייגעצייג, קנעפלעך, פּאַדעם וכדומה.

צו דער בר-מצווה חתונה געהאט. פֿאָלג, כ'לעבן, אַ מאַמע, טו וואָס גאָט האָט געבאָטן און לאָמִיד פֿון דיר נחת האָבן!

נאָר אַז זי האָט געזען, אַז עס זינען אַרױסגעװאָרפֿענע רייד, וויפֿל זי זאָל נישט ריידן, האָלט איך מיך טאַקע בײַ מײַנעם, אַלץ ניין און ניין, האָט זי מיר נאָכגעגעבן און שוין מער דערפֿון נישט גערעדט אַפֿילו קיין װאַרט. איך האָב איר אַרױסגעזאָגט גאַנץ קלאָר דעם רײַנעם אמת, אַז איך בין גאָר גענייגט צו לערנען אַלצדינג, וואָס מען לערנט אין די קלאַסן, אַפּצוגעבן דערנאָך עקזאַמען און אַרײַנגיין אין אוניווערסיטעט, צו לערנען דאָרט חכמת־הדאָקטאָריע, כּדי איך זאָל מיט דעם שפּעטער, ניצלעך זײַן זיך און דער װעלט. — מאַמע! — האָב איך צו איר זיך אָנגערופֿן — עס איז הײַנט שוין עפּעס אָן אַנדער װעלט. שוין צײַט, כ'לעבן, צו זען די גרויסע גליקן, וואָס ייִדן מאַכן הײַנט מיט זײַערע פֿרײַע חתונות. די גרויסע גדולות פֿון אונדזערע יונגע בעלי־הביתלעך! אַ מאָל האָבן עלטערן חתונה געמאַכט זײַערע קינדער מיט דעם בטחון: גאָט האָט אונדז צוגעשיקט צום לעבן, מסתּמא וועט ער זײ אויך עפּעס צושיקן און זײ װעלן, נישקשה, ניט שטאַרבן פֿאַר הונגער. אין יענער צײַט איז בטחון נאָך װי עס איז אָנגעגאַנגען, אָבער הײַנט װערט מען מיט דעם פֿאַרשוואַרצט. שווער, שווער צו לעבן הײַנטיקע צײַט פֿון די פֿינף פֿינגער און מאַכן פֿון שניי גאַמלקעס². איטלעכער מענטש דאַרף בײַ צײַטנס זען און מיט אַלע מעגלעכקײַטן, אַז אַלע זײַנע גרויסע באַדערפֿענישן זאָלן אים פֿאַרויכערט זײַן תּמיד, אויף זײַן גאַנצן לעבן, און בֿפֿרט נאָך מיר, ייִדן, וואָס מיר זײַנען אַזױ אין דער קלעם, געשטימט, געדריקט פֿון אַלע זײַטן, איז נישטאָ פֿאַר אונדז קיין אַנדער וועג אַרױסצורײַסן זיך װי עס איז פֿון די צרות סײַדן טאַקע נאָר דורך אויסלערנען זיך אײַנע פֿון די חכמות, װי אַ שטייגער חכמת הדאָקטאָריע, למשל, אַדער אפֿשר אײַנע פֿון די אַנדערע מלאַכות. אויב איך אַליין װעל אײַצט אין די יונגע יאָרן

² קעזקובן.

ניט זארגן פֿאַר מײַן תכלית, וואָס קען חלילה זײַן דער סוף פֿון מיר? אַזאַ סוף טאַקע, ווי פֿון אַ סך יונגע לײַט אין אונדזער אָרט, וואָס האָבן, דוכט זיך, גליקלעך חתונה געהאַט און אַרײַנגעפֿאַלן אין אַ שמאַלצגרוב. די שמאַלץ איז דערנאָך אויסגערונען און דער גרוב איז געבליבן. אַ טייל האָבן זיך צעשלעפט, אַ טייל זײַנען געוואָרן מלמדים און אַ טייל, מישטיינס געזאָגט, טויגן אַפֿילו דערצו אויך נישט. וועל איך אָבער ווערן אַ דאַקטער, וועט זיך עפֿענען פֿאַר מיר אַ וועלט, איך וועל ווערן אַ מענטש און האָבן גרינג מײַן שטיקל ברויט. אין ברירה, האָט די מאַמע מיר שוין נאָכגעגעבן אַ דאָס אויך, אַז איך זאָל לערנען, נאָר פֿריער האָב איך איר געמוזט צוזאָגן, אַז איך זאָל בלײַבן אַן ערלעכער ייד.

געהאַט האָב איך אַ שאַרף קעפל. קיין זאָך אין דער גמרא איז פֿאַר מיר נישט געווען צו-שווער, מען פֿלעגט שמועסן אין דער שטאַט, אַז פֿון מיר וואַקסט אַ גרויסער רב. איך האָב מוחל געווען אַנדערע דאָס רבנות, זיך פֿאַרשפּאַרט בײַ מיר אין שטיבל און זיך גענומען לערנען טאַג-און-נאַכט געשמאַק אַלע זאַכן, וואָס זײַנען נייטיק צום עקזאַמען. מאַטעמאַטיקע, דאָס הייסט חשבון, אויך פֿי-זיקע, גראַמאַטיקע, און די שפּראַכן זײַנען בײַ מיר געגאַנגען גרינג ווי אַ פּוטער. שווער איז מיר נאָר אַנגעקומען די היסטאָריע. אויך דאָס, וואָס מען רופֿט עס אין זײַער לשון „סלאָווענסאַסטי“³. אויס-ווייניק האָב איך געדאַרפֿט אַלץ אויסקלעפּן פּוסטע מעשיות, ווי אַזוי מענטשן האָבן, פֿון זײַנט די וועלט שטייט ביז אַצינד, זיך געהרגעט, געשלאָגן, איינער דעם אַנדערן געמאַכט דעם טויט. אַנגעטאַן צרות, געבראַטענע לײַד, און נאָך געדענקען, אין וואָס פֿאַר אַ יאָר, אין וואָס פֿאַר אַן אָרט! דאָס וכדומה נאָך אַזעלכע זאַכן האָבן געהייסן היסטאָריע... דערצו האָב איך ווײַטער געמוזט אויסלערנען עפעס ווילדע בנִקעס⁴, מעשיות מיט שרעקלעכע גיבורים, מיט שטאַרקע שיכורים, מיט באַרימטע גזלנים: מעשיות מיט גילגולים, מיט

³ קאַמפּאָזיציע, ליטעראַטור. — ⁴ לעגענדעס.

מכשפים און מכשפהטעס: מעשיות פֿון דעם לעבעדיקן און טויטן וואַסערל, פֿון גילדענע עפעלעך און גילדענע פֿערדלעך.

חויף דעם האָב איך נאָך באַדאַרפֿט קענען אוועקפּלוידערן, אזוי ווי אַ פּאַפּוגנ, איבער יענעמס עפעס אַ שטיקל מליצה מיט גוט לשון, אַרײַנגלייגן דרינען קנייטשלעך, אַפּשניצלעך און פּשטלעך אַזעלכע, וואָס נישט איך, נישט דער שרײַבער פֿון זיי אליין, נישט יענער, וועלכער עס האָט מיט מיר געלערנט, האָבן זיי פֿאַרשטאַנען. מען האָט באַדאַרפֿט דערבײַ שטאַרק פֿאַרפֿלאַמט זײַן, אַרויסגיין פֿון די פֿלים, שרײַען אויף אַ קול, מאַכן מיט די הענט און מיט די פֿיס און רייזן מיט אַ ברען, עפעס ווי סתרי-תורה, קבלה-ווערטער. מען האָט געמאַכט אַ גרויסע וואַרע, זייער פֿיל הקדמות, ווי אזוי מען זאָל די זאָך אַ ביסל פֿאַרדרייען, מרחיק מן השכל זײַן און מען זאָל עס גאָר עפעס אַנדערש, נישט גלאַט אזוי פֿאַרשטיין. יענע אַלע פּזמונות, שמאַכטעליצען, מיט די אַלע פּשטלעך, האָבן געהייסן „סלאַ-וועסנאַסט“... זאָגט אַיך, וואָס איר ווילט, אין די עלטערע יאָרן איז זייער שווער אויסצוקלעפּן און צו טראַגן אויף דעם מוח אַזעלכע מיני זאַכענישן. בֿפֿרט נאָך דעם, וואָס האָט אַ גוטן קאַפּ און גרויס לוסט צו לערנען עפעס ניצלעכערע זאַכן, איך זאָג אַיך נאָך אַ מאָל טאַקע, מיר זײַנען די דאַזיקע מעשיות זייער שווער אָנגעקומען. דאָס באַשטענדיקע קלעפּן האָט מיר פשוט דעם קאַפּ פֿאַרשלאָגן, עס האָט בײַ מיר צוגענומען אין גאַנצן דאָס געזונט, לײַב און לעבן און מיך געמאַכט צום גולם. איך פֿלעג דערפֿון פשוט אַ מאָל ווערן פֿאַרדולט און אַרומגיין צעמישט ווי אַ נעכטיקער. עס האָט מיר גערוישט אין קאַפּ, זיך געדרייט ווי אַ ווינטמיל, נאָר טאַקע פֿאַרריקט צו ווערן. צײַטנווייז האָב איך גאָר אָנגעהויבן מסופּק צו ווערן, אויב עס וועט מיר געראַטן דער פּלאַן מײַנער אַרײַנצוגיין אין אוניווערסי-טעט. אַ קשיא, וואָס עס קען זיך מאַכן? גראַד וועל איך בײַ דעם עקזאַמען נישט געדענקען עפעס אַ נאַרישע מעשה אַדער איך וועל מיך אויסגלייטשן אויף יענעמס אַ פּזמון. דענסטמאָל וועל איך מיט אַ מאָל צעברעכן דעם קאַפּ — און אַן עק פֿון מײַן גאַנצער מי, פֿון

מײַן לערנען און פֿון מײַן דאָקטאָריע, וואָס איך האָב זי אַזוי געוואָלט דערגרייכן; דענסטמאָל ווערט אַ תּל פֿון אַלע מײַנע האָפֿענונגען און פֿון מיר אַליין! וואָס וועל איך טאָן און וואָס פֿאַר אַ פּנים וועל איך האָבן! איך וועל בלייבן אַ דערשלאָגן יידל. איך וועל פֿאַרשוואַרצט ווערן און אויסשטיין אין דער וועלט פֿון איטלעכן, גלייך מיט אַלע אַנדערע יידלעך, חרפות, בזיונות, איך וועל בלייבן אַ לופּטמענטש, אַ קראַפֿט אָן שטאַף. דאָס הייסט: איך וועל פֿילן אין מיר אַ כּוח עפעס צו טאָן, איך וועל אָבער נישט האָבן די מעגלעכקייט, דעם כּוח אַרויסצוברענגען, צו וואָס אים אָנצווענדן און מיט אים ניצ-לעך צו זײַן, ווי אַ סך אַזעלכע, נעבעך, וואָס געפֿינען זיך צווישן אונדזערע יידן... איך וועל בלייבן אַ ייד און נישט קיין מענטש... איך וועל בלייבן אַ רעטעניש: עפעס אַ פּאַננע⁵ וואָס קערט-אויס, רייניקט אומעטום אויס און באַהאַלט זיך אַליין אין מיסט, ערגעץ אין אַ ווינקל; עפעס אַ פּאַננע, וואָס דרייט זיך אַרום דאָ און איז פֿאַרט נישט דאָ אויף דעם עולם; וואָס איז פֿלייש און בלוט און זי דאַכט זיך פֿאַרט איטלעכן אויס, עפעס איז זי גאַרנישט!... איינס פֿון די דריי פּאַננעס ווייס איך — דאָס איז אַ בעזעם און די איבעריקע צוויי... נאָר וואָס מאַכט עס אויס? יאָ וויסן — נישט וויסן, וואָס איך וועל זײַן, וועל איך זײַן, נאָר קיין מענטש אָבער וועל איך ניט זײַן.

דאָס באַשטענדיקע פֿאַרשפּאַרן זיך, דאָס לערנען און חזק, און צוגלייך דאָס באַשטענדיקע איבערטראַכטן, טאַמער חלילה וועט זײַן אומזיסט די גאַנצע מי, דאָס אַלצדינג אין איינעם האָט מיך פּשוט אויס מענטש געמאַכט. איך בין געוואָרן מאַגער, דאָר ווי אַ שפּענדל, וייער אַפּגעשלאָפּט און שטאַרק נערוועז, דערצו נאָך שטענדיק פֿאַר-זאַרגט, פֿאַרמרהשחורט, אַזוי אַז מען האָט מיך פּמעט ניט דער-קענט. צײַטנווייז פֿלעג איך זײַן עפעס ווי פֿאַרדולט און צעטראַגן, מײַן באַנעמען זיך און די אויפֿפֿירונג מײַנע עפעס זייער משונה.

⁵ פּריילן (א געזאַצקעטע...)

בנים אַנקומען אויף מיר די מרהשחורה פֿלעג איך פֿאַרשליסן די אַלע מכשפֿות מיט דער באַבע יאָהאָ⁶ די אַרורה און קאַשציי דעם מכשף אין איינעם. צו אַלדי שוואַרץ יאָר זיי אַלע! איז מיר בעסער געוואָרן, האָב איך מיר איבערגעבעטן מיט זיי. ווידער די באַבע „יאָהאָ“, ווידער „קאַשציי“ און דאָס גאַנצע פעקל, זייער גלייכן. די מאַמע פֿלעגט וויינען אויף מיר קוקנדיק און האָט אָנגעהויבן אַראָפֿ-ברענגען צו מיר דאָקטוירים און רופֿאים. זיי האָבן געגעבן מיר פֿלעשלעך, געגאָסן אין מיר רפֿואות, אויך שטאַרק אָנגעזאָגט, אַז זומער ניס איך, למען-השם ולמען-השם גיין אַ סך שפּאַצירן, אַטע-מען פֿרישע לופֿט אונטער דער שטאַט און ווייניקער טראַכטן. אַך, ווען דאָקטוירים זאָלן בעסער פֿאַרשטיין און מיך באַפֿרײַען פֿון יענע שמאַכטעליינען, וואָס האָבן מיך קראַנק געמאַכט און מיר פֿאַרשלאָגן דעם קאַפּ!

דאָס 2טע קאַפיטל

ישׂראָליק גייט־אַרויס פֿון די פֿלים צוועענדיק, וואָס ס'טוט זיך אַרום אים

אין איינעם פֿון די שיינע זומערטעג, איז תּמוז, וואָס נישט אויסצוהאַלטן פֿון די גרויסע היצן, בין איך אַרויסגעגאַנגען הינטער דער שטאַט און געשפּאַצירט גאַנץ ווייט אויף דעם פֿרייען פֿעלד. אין דעם טאָג גראַד בין איך געווען שטאַרק פֿאַראומערט, עס האָט מיר דענסטמאַל עפעס שרעקלעך זיך געדרייט דער קאַפּ, געקלאַפט אין די שלייפֿן, אין האַרצן האָט געקאַכט ווי אַ קעסל און כ'בין געווען שטאַרק צעטראָגן, ערגער ווי תּמיד. אַ היפשע צייט האָב איך מיך אַרומגעדרייט, נישט רעכט צו וויסן, ווהיין די פֿיס מיינע טראָגן מיך. אַלץ געגאַנגען, געגאַנגען ביז איך בין דערנאָך אַני-

⁶ באַבא יאָגא איז די הויפטפיגור פֿון כּישוף־מאַכערינס אין דער רוסי־שער ליטעראַטור.

דערגעפאלן אונטער אַ בוים, ערגעץ נעבן אַ קאַנאַל, מיך אויסציענ-
דיק ווי גרויס איך בין. באַלד בייַ מײַן אַנידערפֿאַלן איז מיט מיר
צו גלייַך, דאַכט זיך, געפֿאַלן די גאַנצע וועלט. פֿינצטער איז מיר
געוואָרן אין די אויגן, געהילכט, געשאַסן האָט מיר אין די אויערן,
גלייַך ווי דורך זייַ זענען געפֿלויגן קנאַקנדיקע ראַקעטן. עס האָט
מיר זיך געדאַכט איך זינק אין אַ טיפֿן אָפּגרונט, זינק אַלץ טיפֿער,
טיפֿער און אַרום מיר רוישט זיך גאַר אַ שרעק. איך וויל עפעס
אַנטאַפֿן, אין וואָס עפעס זיך אָנכאַפֿן. איך פֿיל אָבער נישט קיין
הענט, קיין פֿיס. עפעס בין איך גאַר ווי אַרויסגעשפרונגען פֿון דער
הויט, אַרויס פֿון פֿליים, בין גלאַט אַזוי — אַ ישראַליק, אַ לופֿטיקס,
אַן לײַב, אַן אַברײַם, נישטאַ פֿון מיר גאַר נישט, נאַר די בלויע
נאַקעטע נשמה. פֿלוצעם גיט עס מיך אַ טראַג-אַרויף, עס טראַגט
מיך אַלץ העכער, העכער, ביז איך טאַפֿאַן די ערד, וווּ איך בין
געלעגן, און דערפֿיל, ווי די זון באַקט מיר אין דעם רוקן. עפעס
בין איך גאַר ווי נײַ געבוירן, אין גאַנצן ווי איבערגעביטן געוואָרן,
נאַר עפעס ווי אַן אַנדער מין באַשעפֿעניש. אַלצדינג אַרום מיר :
די ערד, דער הימל, בייַמער און גראַז זענען אויך ווי ערשט פֿונעם
איי אַרויסגעקראַכן. זיי שפּרינגען, שאַקלען זיך, וויטען זיך, נישט
אַנשטייענדיק אויף איין אַרט, און ווינקען, ווינקען צו מיר, גלייַך
ווי גערעדט : קומט העצקען זיך, כאַפֿן אַ טענצל, פֿעטער ! — צוויי
גריילן שפּרינגען טאַנצנדיק אַרויס פֿון צווישן דעם גראַז מיר אַקעגן,
קוקן מיך אַן מיט נאַרישע גרויסע אויגן, מאַכנדיק דערבייַ מיט
די פּיסקלעך, און אַט-אַט קריכן זיי, דאַכט זיך, אַרײַן אין מיר.
און באַלד טאַקע אַ שפּרונג, איינס, צוויי — אוי, דער קאַפּ ! ... דער
קאַפּ ! ...

איך טו אַ מאַך מיט דער האַנט, אויסדרייענדיק, דעם קאַפּ אין
אַן אַנדער זײַט, און ליגנדיק מיר אַזוי האַב איך אומעטום געקוקט,
אַלצדינג באַטראַכט, אַ ביסל אויך געטראַכט און זיך פֿאַרטראַכט.
אויף דעם פֿעלד, זע איך, פֿיטערן זיך פֿאַנסקע צאַפעס, אייזלען,
גאַנצע טאַבונעס פֿערד, נישט פֿאַרגרעכטע פֿון דער אַרבעט, נאַר

פֿערד איידעלע מיט אַ יחוס-בריוו, אַז זיי שטאַמען-אַרויס פֿון איי-
דעלע עלטערן, איינעמס זיידע איז אַן ענגלישער אַגער, וואָס האָט
פֿאַרציטנס, דורכפֿאַרנדיק דורך דעם לאַנד פֿנען, חתונה געהאַט
מיט אַן אַראַבישער שקאַפע. דעם אַנדערנס באַבע וואַקסט פֿון אַ
באַרימטער משפּחה, וואָס האָט אין לעבן גענוג פּולווער געשמעקט.
און יענעמס עלטער-באַבע האָט גענאַסן אַ גוטע דערצינונג, אַן עדר-
קאַציע, ערגעץ אין אַ באַרימטן זאַוואַד, איז געוועזן אַ מלומדת און
האַט אין איר צייט געגעבן קאַנצערט אין טאַנצן און שפּרינגען אין
איינעם מיט נאָך אַ סך געבילדעטע, געלערנטע פֿערד. דען איר
מוזט וויסן, אַז ביי פֿערד שפּילט יחוס אַ גרויסע ראָלע. ביי זיי
קוקט מען שטאַרק אויף איידל בלוט, און די וואָס פֿון אַ גוטן
זאַוואַד הייסן איידל אַדער ווילגעבוירענע. די דאָזיקע איידעלע פֿערד
האַבן זיך געפֿיטערט פֿראַנק-און-פֿריי זינען אויך געאַנגען אין
שאַדן, קאַליע געמאַכט די תּבּואות, וועלכע אַרעמע פּויערן האָבן
געזייט מיט שווייס, געבעך, און מען האָט זיך נישט וויסנדיק גע-
מאַכט. זיי נישט געזאַגט קיין אומתּרבות-וואַרט. די פֿערד זינען גע-
שפּרונגען, האָבן געהירושעט, געדריגעט מיט די פֿיס. זייער פּוח,
זייער שטאַרקייט און זייער ווילדקייט איז געווען שלא פּדרך הטבֿע!
און ווי איך ליג מיר דאָ אַזוי שטאַרק אויפֿגעבראַכט, הער איך
פֿון דער ווייטנס אַ שרעקלעך געשריי, אַ רעש פֿון מענטשן און
בילן פֿון הינט. איך האָב תּחילת געמיינט, דאָס האָבן די פּויערן
זיך צונויפֿגענומען און לויפֿן מיט אַ געשריי, אַרויסצוטרייבן די
פּאַנסקע צאַפעס, די פֿערד, פֿון זייערע תּבּואות; נאָר אַבער ניין.
די קולות האָבן זיך אַלץ דערווייטערט און זיך פֿאַרטראַגן גאָר אין
אַן אַנדער זייט. שטיי איך מיר אויף. גיי אויף טשיקאַוועס נאָכן
קול, ביז איך קום צו אַ גאַנץ-גרויסן פּלאַץ פֿאַרוואַקסן מיט גראַז.
און דאָרט שטעלט זיך פֿאַר פֿאַר מיינע אויגן אַ שרעקלעכע סצענע.
יינגלעך, קונדסים, יאָגן פֿון אַלע זייטן נאָך עפעס אַ דאַרער, אַ מאַ-
גערער קליאַטשע, וואַרפֿן אויף איר שטיינער, רייצן אַן אויף איר
גאַנצע טשאַטעס הינט פֿון אַלערליי מינים. אַ טייל הינט טוען ניט

מער ווי בילן, קריצן מיט די ציין; א טייל פֿאלן-אן און בניסן ווי נאָר זיי קענען. איך האָב נישט געקענט שטיין און צווען שווינגן-דיק אַזאַ מעשה רע פֿון דער ווייטנס. איין מאָל איז דאָך גלאַט אַ רחמנות, די מענטשלעכקייט דערלאָזט נישט צוצווען אַזאַ אַכזריות. און צווייטנס, אַוועקגענומען שוין רחמנות, האָט דאָך די שקאַפע אויף מיר טאַקע גרויס רעכט געהיט, איך זאָל איר העלפֿן, מחמת איך בין אַנגעקויפֿט אין דער חבֿרה „צער בעלי-חיים“, וואָס איר איז נישט ניחא, מען זאָל פֿיניקן, אַנטאָן לייד לעבעדיקע באַשע-פֿענישן, וואָרעם זיי זינען אויך בשׂר-וּדָם, פֿלייש און בלוט, און האָבן אויך דאָס רעכט צו לעבן אויף גאַטס וועלט ווי מיר. איך וויל מיך דאָ נישט אַרײַנלאָזן אין דעם אַלטן און זייער טיפֿן שמועס מכוח דעם מענטשן און די בהמות. לאָז זיך זײַן כאַטש ווי יענע זאָגן, אַז איך, מענטש, בין דער תכלית, דער צימעס, דער אַנטיק פֿון אַלע באַשעפֿענישן; נאָר צוליב מיר, תכשׂיט, צוליב מײַן באַדער-פֿעניש און מײַן פֿאַרגעניגן לעבן זיי אַלע אויף דער וועלט; לאָז זיך זײַן כאַטש, אַז איך, תכשׂיט, בין דער מלך, דער איבערהאַר איבער אַלע בהמות, וואָס מוזן מיר דינען, וואָס מוזן גיין אין יאָך און מקריב זײַן פֿאַר מיר זייער לעבן — פֿון דעסט וועגן, דאַכט זיך מיר, ווי באַלד אַפֿילו די קליאַטשע, אַזאַ פֿראַסטע פֿאַדאַנע זײַ, האָט אויף מיר עפעס אַ רעכט, מוז איך על פי דין, ווען נישט על פי מעגלעכקייט, אַקעגן איר יוצא זײַן...

— קונדסים! — זאָג איך, צוגייענדיק צו דער שוואַרצער חבֿ-רה, וואָס האָט איר, איך בעט אײַך, צו דער שקאַפע, נעבעך ?
א טייל פֿון די קונדסים האָבן מיך גאָר נישט געהערט, אַנ-דערע האָבן יאָ עפעס געהערט און געלאַכט מיט עזות. אַ טייל הינט האָבן מיך עפעס פֿאַרווונדערט אַנגעקוקט. עטלעכע האָבן גע-בילט פֿון דער ווייטנס, נאָך עטלעכע האָבן אויסגעשטשירעט די

⁷ אונטערטעניקע.

אויגן, געקוקט שרעקלעך ביז, זינען געווען גרייט אַנצופאַלן אויף מיר פֿון הינטן און צערניסן מיר אויף שטיקער.

— קונדסים! — רוף איך מיך נאָך אַ מאָל אָן — וואָס יאָגט איר און פּיניקט גאָטס באַשעפֿעניש, די קליאַטשע, נעבעך?

— אַ שיינער נעבעך! — האָבן זיי מיט געשפּעט געענטפֿערט — פֿאַר וואָס פֿיטערט זי זיך דאָ? פֿאַר וואָס פֿיטערט זיך די שיינע קליאַטשע דאָ?

— סטייטש! — טו איך אַ זאָג — דאָ איז דאָך די פּאַשע. דאָ פֿיטערן זיך דאָך אַלע שטאַט-בהמות פֿון אייביקע יאָרן!

— די שטאַט-בהמות — האָבן זיי געענטפֿערט — זינען עפּעס אַנדערש. זיי מעגן און זי טאָר נישט.

— פֿאַר וואָס נישט זי? — רוף איך מיך אָן — זי האָט דען נישט קיין נשמה ווי אַלע שטאַט-בהמות?

— אפֿשר טאַקע נישט! — האָבן זיי אַ זאָג געטאָן.

— שקצים! — זאָג איך צו זיי — אָבער זי האָט דאָך זיכער אַ בעל-הבית, וואָס צאָלט אין דער שטאַט צינדז און אַלע אַנדערע צאָלונגען. זי איז דאָך אויך אַ שטאַט-בהמה!

— אַט דאָס טאַקע ווייסן מיר נישט! — ענטפֿערן זיי מיט אַ געשפּעט — אויב זי איז אויך אַ שטאַט-בהמה, דאָס איז ערשט אַ שאלה.

— עס מעג זיין, ווי עס וויל זיך? — האָב איך געזאָגט — אָבער די קליאַטשע איז דאָך דערווייל הונגעריק, זי וויל דאָך, נעבעך, עסן!

— לאָז זי עסן ווערעם, קרענק, מכות! — זאָגן זיי צוריק — וואָס האָט זי צו אונדז? פֿאַר וואָס זאָל אַזעלכע אויפֿעסן און צו-נעמען ביי די שטאַט-בהמות?

— גזלנים! — האָב איך שוין מער נישט געקענט מיך איינ-האַלטן און אַ געשריי געטאָן מיט כּעס — פֿאַר וואָס קוקט איר נישט, וואָס דאָרט גייען-אַרום פּאַנסקע צאַפעס, גאַנצע טאַבונעס פֿערד צווישן די תּבֿואות און פֿרעסן-אויף אַרעם בלוט, אַרעם שווייס,

נעבעך? דאָ פֿאַרגינט איר נישט אַ בידנער שקאַפע אַ הויפֿן גראָז
און עס אַרט אַנך כלל נישט, אַז דאָרט טוען פֿערד אָן אַ ים היזקות
און מאַכן אומגליקלעך פֿיל מענטשן. דאָס נאָר אַליין, וואָס זיי צע-
טרעטן, וואָס זיי מאַכן קאַליע גלאַט אַזוי, וואָלט גענוג געווען דער
קליאַטשע ביז קינדס-קינדס-קינדער! קונדסים, איר האָט נישט קיין
יושר אַפֿילו אויף אַ האָר, איר זינט קיינעם נישט געטרונג, נאָר זיך
אַליין, און איר האָט נאָך די העזה זיך אַרויסצושטעלן כלומרשט
פֿאַר די די שטאַט-בהמות!

— הע, הע! — האָבן די קונדסים זיך אַנגערופֿן — ער איז
גאָר אין פעס. ער פֿרעגט גאָר עפעס קשיות! קומט, חברה! וואָס
טויג אונדז דאָ די טענות? לאַז ער זיך שרײַען! ווער הערט אים?
קומט, חברה, קומט!

איין קונדס האָט אַ פֿניף געטאַן און באַלד האָבן די שוואַרצע
חברה מיט זייערע הינט זיך געלאָזט נאָך דער קליאַטשע און זינגען
אויף איר ווידער אַנגעפֿאַלן. אַ לאַנגע צייט האָט מען זי געטריבן,
געריסן און געביסן, ביז מען האָט זי צום סוף פֿאַרטריבן אין אַ טיפֿן
גרוב.

הירש אַשעראַוויטש

אין גלופסק בני נאכט...

אין גלופסק¹ בני נאכט. עס עפֿנט זיך די טיר פֿון באַד
און פֿישקע הינקט-אַרויס, ווי אַינגעדרייט אין דרייען;
עס שלאָפֿט די יידישע קבצנים-שטאַט.
אַ מידע פֿונעם דאָוונען און בלטנותדיקע פֿלוידערייען.

¹ מענדעלע מוכר-ספרים האָט צוגעטראַכט דעם דאָזיקן נאָמען — גלופסק
פֿאַר דעם טיפֿישן שטעטל אין אַלטן רוסלאַנד (אַן אַנצוהערעניש פֿון סלאַ-
ווישע לשונות: נאָר, שוטה).

איבער די בלאַטעס, באַלבנהטע פֿון ברוק, איבערן קויט, וואָס ליגט אין זינט פֿון גאַס, אַנשטאַט אַ לאַווע, זיין קרומער גוף טוט זיך אַ וואַרף, אַ צוק, אַ רוק... זיין גאַנג, כאַטש אַ צעבראַכענער, איז האַפֿערדיק און זשוואַווע.²

אויב ניט בני טאַג, איז בני דער נאַכט כאַטש גיין, אויב ניט די זון, איז כאַטש אין שנין פֿון דער לבנה! אַ גאַנצן טאַג געקלעמט צווישן דאַמף און שטיין. איצט מאַכט ער אויף דער שיינקייט פֿון די בלאַטעס שוהחינו.

דאָס ליב פֿאַרקריפלטע אין שמאַטעס אַנגעהילט, דער גאַנג צעבראַכענער, מגושמדיקער, קרומער, זיי שטערן ניט דעם האַרץ, וואָס פֿילט, אַז איבער בלאַטעס שוועבט אַ ווינטעלע פֿון זומער.

אין גלופסק בני נאַכט. די שטאַט איז פּוסט, עס שלאַפֿט שוין לאַנג אין ענגע אַלקערלעך די מידע עדה. אין גאַס: נאָר פֿישקע מיט זיין שווערן טראַט און הוסט, און ס'זעט אים די לבנה נאָר און מענדעלע דער זיידע...

אין גלופסק בני נאַכט. פֿאַרגאַנגען יעדע שנין, לבנה — הינטער וואַלקנס, ווי פֿאַרשמוצטע שטיקער וואַטע, און ס'קוקט אין דער געדיכטער פֿינצטערניש אַריין מיט אויגן גלאַנצנדיקע ביילע די האַרבאַטע.³

זי זיצט זיך אויפֿן גאַניק און זי טראַכט, ווי עלנט ס'איז איר לעבן און ווי גרויזאַם פּינלעך. דאָך צו איר האַרץ ניטאַ קיין צוטריט פֿאַר דער נאַכט, ווייל ס'האַפֿט דאָס האַרץ: עס איז נאָך גליק וואַרשיינלעך.

² לעבהאַפטיק, — ³ הויקער.

זי ווייסט עס גוט: פֿאַראַן איז אַ געפֿיל, וואָס ליגט אין טיפֿעניש פֿון לינדנדיקן ליב פֿאַרבאַרגן, וואָס אים אַ דאַנק איז יעדע פֿינגער אַ שפּיל, און בייזסטער הינט געבוירן קאָן אַ גוטן מאַרגן.

יאָ, זי איז אויסגעמאַטערט, אַרעם, שוואַך און בלייך, און שווער אַזוי צו טראַגן איז דעם וויסטן הויקער; נאָר אַט באַמערקט זי שטערן אין דער הייך — «ס'איז פֿישקעס בליק!» — טוט אינעם האַרץ אַ פּויק איר...
— — — — —

און ווידער פֿול די שטאַט איז מיט לבנה-שנין, און אין דער אויסגעלייטערטקייט זיי זיצן אויף דער פּריזבע⁴ ביידע; זיי בליקן איינס אין צווייטנס פֿינגער אַרביין, און ס'זעט זיי די לבנה נאָר און מענדעלע דער זידע...
— — — — —

אין גלופסק בני נאכט און אַלץ איז שטיל, פֿאַרגליווערט אין לבנה-שנין די שטאַטישע געענגטע האַריזאָנטן. נאָר פּלוצעם קומט אַ שאַרף גערויש, ווי ס'מאָלן פֿון אַ מיל — דאָס ראַלט אויף זיין געזעס-וועגעלע יאָנטל.

ער, יאָנטל דער אָנפֿיסיקער, איז וואַך הינט שפּעט; ער איז — מיט גליק — דאָך הינט געוואָרן אַ «כאַלערע-חתן», איז פּלוצעם נמאס אים זיין אַלט-בחוריש בעט, האָט ער אין מיטן נאָכט זיך דורכפֿאַרן באַשלאָסן!

אַרויס פֿון הקדש-ענגשאַפֿט אויף דער פֿריי, אַ יאָג געטאַן איבער די גלופסקער ברוקן⁵. ער הערט זיין רעדלענסקריפּ, ווי פֿייגל-צוויטשערין, ער אַטעמט טיף, גלייכט-אויס זיין אָפּגעלעגענעם, פֿאַרשטאַפֿטן רוקן;

⁴ באַנק פֿאַר דער היזקע. — ⁵ טראַטואַרן.

ווי ווונדערלעך, ווי שיין איז זי, די וועלט.
 מע זאל נאָר לאָזן, וואָלט פֿאַר יעדן מענטש זיין פֿרייד דאָ.
 ער פֿאַרט אויף זיין געזעס-וועגל און קוועלט,
 און ס'זעט אים די לבנה נאָר און מענדעלע דער זיידע ...

אין גלופסק ביי נאָכט ... געדיכטער שלאָף
 פֿאַרנומען האָט די פֿריזבעס, גאַניקעס און כאַטעס.
 עס כראָפען לאַנגזאַם-יוסט דער שוחט און דער רב,
 און ס'פֿינאָנטער אַנליק אויסגעהאַרעוועטע טאַטעס.

אַ תקיף זעט אין חלום רענדלעך גאַלד,
 אין פֿאַליש יאַגט מען מיט אַ ליכט זיך נאָך אַנטלויפֿנדיקע וואַנצן,
 אַ פֿרומע יידענע האָט אין איר חלום זיך פֿאַרוואָלט
 אויף איר מיזינקעס חתונה אַ „שערל“ טאַנצן.

און הינטער לאַדנס ביי אַ גרויסן, שווערן טיש,
 עס ליענט פֿיאָוקין דעם בעל-טאַקסע פֿאַר אַ נידערטרעכטיקע
 זיין קול שלשלתדיק, און בוימלדיק, און זיס,
 נאָך יעדן זאַץ ער טוט די ציינדעלעך אַ שטשירע:

— נו, ווי, ר' יאַסל, האַ? ... ס'איז, דוכט זיך, קלאָר?
 — און נאָך אַ מיין!... איר קענט, ר' ראַובן, אַ „דאַנאַסל“⁶ שרייבן,
 ס'איז איטלעך וואָרט — אויף מיר שוין אַזאַ יאַר,
 נישקשה, ס'וועט זיין ווייב שוין אַן עגונה בלייבן! ...

זיי לענען-אַן זיך נחתדיק צעשטראַלט,
 זיי זענען זיכער: קיינער ווייסט עס ניט, אַ חוץ זיי ביידן,
 נאָר דורך שפֿאַרונעס פֿונעם לאַדן אויף זיי פֿאַלט
 דער בליק פֿון דער לבנה און פֿון מענדעלע דעם זיידן ...

⁶ מסירהלע.

אין גלופסק ביי נאכט. עס קומט אַ ווינט און טראַגט אַ וואַלקן אָן —
אַ טריבן וואַלקן, ווי אַ גרויסע, שוואַרצע טאַרבע.
די טאַרבע שפּרייט זיך אויפֿן הימל, ווי אַ פֿאַן —
די שאַנדע-פֿאַן פֿון מענטש, וואָס איז דעם אומרעכטס קרבן.

און באַלד זי טוט דעם גאַנצן הימל אַ פֿאַרצי,
און די לבנה זינקט-אַרײַן אין אירע טיפֿן.
עס איז אין גלופסק נאָך ווייטלעך צו דעם אינדערפֿרי,
און ס'קאָן די נאָכט, די פֿינצטערע, אָן אומגעשטערטע שטיפֿן...

איז טוען זיך פֿון יעדן הויז און אַלקערל אַ שאַט,
אַנשטאַט די יידן, זייערע פֿאַרשמאַלצענע און דורכגעשווייסטע
טאַרבעס.

און באַלד ווערט פֿול די גאַנצע, גאַנצע שטאַט
מיט זיי — די שפּינזערינס פֿון בעלעמס און פֿון האַרבעס...

עס דרייען טאַרבעס זיך אַ וויסטן קאַראַהאַד,
זיי טאַנצן „בייגעלעך“, „מה יפֿיתלעך“ און „סטירדעס“,
זיי פֿאַלן „כורעים“, בוקן זיך און בעטן גנאָד,
פֿאַרשטיקט ביי זיך אין בויך דאָס לעצטע ביסל ווירדע...

נאָר אַט, אין מיטן גאַנצן פֿינצטערן „ויהי“,
ווי צבֿיעות, חושך, טאַרבעס פֿרעסן-אויף די עדה,
עס טוט אַ קלוגער, חריפֿותדיקער בליק אַ גלי —
עס וואַרפֿט אויף זיי זיך מיט זײַן פענשפּיו מענדעלע דער זיידע!...

פֿון בוך זונענגאַנג, מאַסקווע 1969

יכנה"ז

אויף פסח אַהיים

א בילד

— 1 —

פוסט און וויסט איז מײן קליין געבורט־שטעטלע מ. א גאנץ יאָר, אַפֿילו ווינטער.

ווינטער זידט און ברויזט דאָס לעבן אומעטום. ווינטער איז דער האַנדל גרעסער פֿון זומער. ווי עס קומט האַרבסט־צייט, הייבט זיך אָן אומעטום דער פּראָדוקטן־האַנדל: פֿלאַקס, פענקע, זוימען און אַלערליי תבואות. עס „ברעכן“ די מערק, הירזשען די פֿערד, אַפֿן אַלע אַמבאַרן. פּויערים פֿירן אָן וועגענער תבואה. מען קויפֿט, מײַזעגט, מײַסט, מײַטרינקט, מײַזינגט, פֿריילעך, לעבעדיק, עס פֿאַלט־אויס דער שניי — ווערט אַ ווינטער־וועג, כאַפט זיך אויף פֿון שלאָף דער וואַלד־האַנדל, מײַהאַקט סאַסנעס, מײַפֿירט דעם וואַלד צו די ברעגן טיפֿן. גייען, גייען, גייען קאַראַוואַנען אָן אַ סוף. אומעטום וואַלד. קאַנטאַרן מיט שאַפֿירן. מײַפֿירט קאַרדזעלן, מײַנדט פּליטן, מײַזינגט פּליטניקעס. מענטשן עסן און טרינקען און שפּילן אין קאַרטן. אין גרויסע שטעט עפֿענען זיך די קאַנטראַקטאַציעס. עס זידט, עס קאַכט דאָס לעבן. עס לעבט די האַפֿענונג, און אויפֿן חשבון פֿון דער צוקונפֿט קויפֿט מען דעם ווייב און קינדער די שענסטע מתנות.

אַזוי איז טאַקע אומעטום, נאָר ניט אין דער זאַכאַלוסטשינע, נעבעך. איר גורל איז אַ פּינצטערער. זי איז פֿאַרוואַרפֿן ערגעץ אין אַ ווינקל פֿון ערדקויל. ווייט פֿון באָן. אַפֿילו קיין מאַרק איז אין איר ניטאָ. די ערד אַרום איז זאַמדיק און שטיינערדיק, און דורכויס טרוקענע פֿעלדער. די פּויערים — אַרעמע. דער גרעסטער טייל פֿון זיי קויפֿט אַליין ברויט. און ווען אַ פּויער פֿירט יאָ אַ מאַל

עפעס פֿאַרקויפֿן, פֿאַרט ער אין אַ גרעסערער שטאַט, כאַטש עס איז ווינטער. איז טאַקע דאָס לעבן דאָ ביטער און פֿינצטער.

דאָס שטעטעלע איז באַשאַנקען מיט אַ לאַנגן טינג, וואָס פֿאַלט־אַרײַן אין באַלטישן ים, איז אַבער זײַן גורל אַזאַ פֿינצטער־רער, אַז עס האָט פֿון דעם טינג קיין שום מזל־ברכה ניט. דאָ איז זײַן געבורט־וויגעלע. פֿון אונטער בערג שטיינער ציט עס זיך אַרויס — פֿון די שטיינער — שמאַל און דין ווי אַ יונג שלענגעלע. ניט שיפֿן, ניט טשינקעס¹ ניט פֿליטן קען עס פֿאַרטראַגן. איין וואָך אין יאָר, אָנהייב פֿרילינג, ווען דער שניי צעלאָזט זיך, ווערט דאָס שמאַלע לאַנגע שלענגעלע גרויס און ברייט און ברויזט אויך, להבדיל, ווי דער דניעפער. אַבער באַלד ווערט ער צוריק שטיל און קליין, ווי זײַן פֿריערדיקע פֿיגור. אפֿשר לאָזט מען אויף אים אין זײַן ברוי־זנצט אַ פֿליט האַליק, טרעפֿט זייער אַפֿט, אַז איבער נאַכט בלינבט עס ליגן אויף דער יבשה. קומען „וואַזאַקעס² מיט פֿורן, בעטן מחילה די קלעצער, הייבן זיי און קניקלען זיי אויף פֿורן און פֿירן־אוועק אַהיז וווּ דער טינג פֿאַרגיסט זיך ברייטער.

דאָרט, אין גאַנצן צען וויאַרסט ווינטער, נענטער צום באַלטישן ים, איז דאָ אַ געבענטשט שטעטעלע מיט קאַנטאַרן. דאָרט ברויזט דאָס שטעטעלע אַ גאַנץ ווינטער. פרנסה איבערן האַלדן. דאָרט איז חי געלעבט, און דאָ איז דער טויט פֿאַרשפּרייט מיט זינע שוואַרצע פֿליגלען. אַלע זעכציק ייִדישע פֿאַמיליעס לעבן דאָ אַ ביטער, פֿינצטער לעבן. צו וואָס זיצן דאָ — איז ניטאָ. ווערט מען צעזייט און צעשפּרייט איבער דער גאַנצער וועלט אַ גאַנץ יאָר זוכן חיונה. ווער שטעלט זיך אָפּ דאָ? פּראָסטע בעלי־מלאכות, לאַפעטניקעס, לאַטוטניקעס, אַרעמע מלמדים, עטלעכע קרעמערס, דער רב, דער שוחט, און ווייבער, האַלבע אַלמנות.

קומט דער ווינטער מיט זינע זאַווערוכעס, פֿאַרשיטן זיי די קליינע כאַלופּקעלעך, זעען זיי אויס ווי מתים־שטיבלעך אויף אַ

¹ קאַזאַקישע שיפלעך. — ² פֿליטן־טרייבערס (?).

גרויסע בית-החיים, וואָס מענטשן ליגן אין זיי באַגראָבן לעבעדיג-
קערהייט, און דאָס שטעטעלע שלאָפֿט זיין בערישן לאַנגן טויט-
שלאָף, דאָ טיף אין די גאַרעס.

נאָר אַט קומט דער ליבער זומער, וואַרפֿט ער פֿון זיך אַראָפּ
זינע גראַבע תּכריכים, כאַפֿט זיך אויף פֿון חוני המעגל-שלאָף,
ווערט לעבעדיק, געסט קומען אויף פּסח אַהיים.

— 2 —

דער ערשטער גאַסט פֿון פֿיל יאָרן איז געווען ר' בענטשע
בערנשטיין. דער ר' בענטשע איז אַ טיפֿער למדן, קלאָר אין ש"ס
און פּוסקים. אַזאַ מופֿלג, ווי ער, איז ניטאָ אין גאַנצן שטעטל און
אויך ניט אין פֿיל שטעטלעך אַרום. אַמאָל געווען פֿון די בעסטע
וואַלאַזשינער ישיבֿה-לויט. ער קען בעסער לערנען אַפֿילו פֿון רבֿ
און אויסער דעם איז ער גלאַט אַ מענטש מיט אַ פּאַטריאַרכאַלישן
הדרת-פּנים, אַ הויכער וווקס מיט אַ רונדן בנכל, און אַ רונדע
עכט-שוואַרצע באַרד. מיט קיילעכדיקע באַקן, מיט קלוגע אויגן
און אַ שטערן ווי בנֿי אַ גאון. מ'זאָגט, אַז זיין שיינקייט פּאַסט פֿאַר
פֿרויען, אַ מין ר' יוחנן. און אויסער דעם גייט ער שייק, ריין גע-
קליידט, פֿאַרקאַמט די האַר פֿון קאַפּ און באַרד. קיין ברעקל פֿלעק
ניטאָ אויף זינע בגדים. אַפֿילו די שטיוועלעטן בלישטשען שטענ-
דיק. אין מיטן וואָך גייט ער שענער און ריינער ווי אַ שטעטלדי-
קער — שבת און יום-טובֿ. אַלע שטעטלדיקע פּנימער פֿאַרדאַרט,
פֿאַרקוואַרט, די האַר צעשוּיבערט, די בערד קאַלטענעוואַטע און
ער — לאַזאַר בראַדסקי.

פֿון וואַרשע קומט ער. אַ מלמד איז ער דאַרט פֿון פֿיל יאָרן
בנֿי איינעם אַ וואַרשעווער גבֿיר. בנֿי אים אויף טיש און קוואַרטיר.
אַ גאַנץ יאָר איז ער אין וואַרשע. אַהיים קומט ער נאָר אויף פּסח.
דער באַלעבאַס זינער איז אַ פֿייערדיקער גערער חסיד און ער —
אַ פֿייערדיקער מתנגד. פֿון דעסט וועגן לעבט מען צוזאַמען. ווייל

ווארשע האָט ליב טיף גמרא, און דער באַלעבאָס זינער איז אויך אַ טיפער למדן, און שאַרפֿע טיפֿע למדנים זינען ניטאָ אין פּוילן, ליפֿערט מען זיי פֿון ליטע, דאָס רובֿ פֿון מינסקער גובערניע.

זינע תלמידים זינען אויך בחורים און באַלעבעסלעך. דער באַלעבאָס אליין לערנט אויך מיט אים, מעשה חבֿר, אַלע טאָג אַ בלאַט גמרא מיט אַ תּוספֿות און מהרש"א.

דאָס פֿאַרן אַהיים איז שווער און ברענגט-אויס פֿיל הוצאות און ביטול-תּורה דערפֿאַר איז ער פּוקד³ זיין היים נאָר איין מאָל אין יאָר. אָבער אַז ער קומט, איז שוין די פּקידה איין מאָל אַ פּקידה, פֿון ניסן ביז אייר, אַ גאַנצן חודש, זיצט ער אין דער היים. די שמחה פֿון זיין קומען אַהיים איז ניט אויסצושרייבן. גאַנץ שטעטל וואַרט אויף זיין קומען, ווי אַ ווייב אויפֿן מאָן וואָס דאַרף קומען פֿון אַמעריקע, ווען מען בענטשט ניסן, רעדט מען שוין אין שול:

— גו, באַלד האָבן מיר אַ גאַסט אין שטעטל.

זלאַטקע, זיין ווייב, גייט-אַרויס אין דער וואַך פֿון ראש-חודש ניסן אין מאַרק, איז אַלע מיט דער זעליבקער שאלה:

— גו, זלאַטקע, ווען קומט שוין איינער אַלטער?

ענטפֿערט זי מיט גדלות:

— דער גביר לאַזט אים ניט פֿאַרן פֿאַר ראש-חודש. געווען נעכטן אַ קאַרטל, אַז ער פֿאַרט-אַרויס ערבֿ ראש-חודש. מסתמא וועט ער, אם ירצה השם, קומען אויף מאַרגן נאָך ראש-חודש.

אפֿשר גיט ווער אַ פֿרעג:

— ווער איז דער גביר?

ענטפֿערט זי ברוגזלעך:

— ווי הייסט, איר ווייסט דען ניט? דער גביר איז זיין פּריינ-

ציפּאַל, וואָס ער לערנט מיט זינע קינדער.

נאָר מער פֿון אַלעמען וואַרט אויף זיין קומען דער רבֿ פֿון

³ באַגרענעצט ער זיך (צו קומען).

שטעטל, ר' ליפעלע. א גאנץ יאָר זיצט ער איינער אליין אויף זינע ספרים. ניטאָ מיט וועמען אַ וואָרט אויסריידן, ניט אין לערנען און ניט אזוי אַ וואָרט. אומעטיק אָן אַ סוף. ערשט אז ער קומט, איז בית שמואי און בית הלל, און אַביי זרבא. מ'רעדט פֿון לערנען מ'פילפולט זיך און מ'צעקריגט זיך אָפֿט זייער שטאַרק. ס'טרעפֿט, אז דער קריג איז פֿלאַמפֿיער — פֿונקען שפּריצן פֿון די ליפֿן. מ'רניסט זיך ווי הענער, נאָר באַלד ווערט אַ שלום. דאָס רובֿ גיט זיך דער רבֿ אונטער און זאָגט :

— יאָ, יאָ, ר' בענטשע, איר זינט טאַקע גערעכט. איך האָב אַ טעות געהאַט דאָ אין פשט. איך בין געגאַנגען נאָך דער שיטה פֿון די אַחרונים.

די ליבע צווישן די צוויי איז אזוי שטאַרק, אז אַ גאַנץ יאָר גריסן זיי זיך אין בריוולעך.

— 3 —

אַ זייגער פֿיר נאָך האַלבער נאַכט קומט ער שטענדיק אַהיים, מיט פּאַטשט, מיט אַ גלאַק פֿון באַנסטאַנציע. מ'קומט פֿרי אין שול דאַוונען, איז דער ערשטער דיבור :

— נו, געקומען ר' בענטשע ביי נאַכט. אַנדערע זאָגן נאָר :

— ער איז געקומען, ווייס מען שוין ווער דער ער איז.

— מיר ווייסן, מיט ווייסן! — זאָגן אַלע דעם, וואָס זאָגט-אָן. נאָר יענער פֿאַלט ביי זיך ניט אַראָפֿ און זאָגט :

— אַבער צו מיר איז אַרנין דער קוטשער קויפֿן אַ פּוד האַבער.

— און צו מיר איז ער אַרנין קויפֿן אַ קוואַרטירל בראַנפֿן.

— וויפֿל האָט ער אָפּגעצאָלט פֿאַר פּאַטשט ?

— עס איז דאָך אַ מקח : פֿיר רובל.

— ניט פֿאַר פּסח. אין אַזאַ שלעכטן וועג איז אַוודאי פֿינף רובל.

— וואָס שפּילט בײַ אים אַ ראַלע נאָך אַ רובל?
דער רב גייט־אַרײַן אין שול. דאָס מויל אָפֿן. ער גיט אַ קוש
די מזוזה און זאָגט:

— וואָס? געקומען? גוט. הײַנט האָבן מיר אַ מנין בשׁוֹפֵי⁴.
אַלע שטייען און ריידן וועגן זײַן קומען, מעשה גראַף, מיט
פּאַטשט⁵ און אַ גלאַק, און וועגן דעם גוטן ווײַן אויף אַרבע פּוסות,
וואָס ער האָט געוויס געבראַכט פֿון וואַרשע, און אַלע זאָגן:
— תורה איז פֿאַרט די בעסטע סחורה.
אַ שניקע יינגלעך פֿליט־אַרײַן אין שול מיט איין קול:
— ער גייט! ער גייט!

אַלע גרייטן זיך מקבל־פנים־זײַן אים מיט אַ ברייטן שלום
עליכם.

דעם שמשׂס יינגל לויפֿט אַנטקעגן צו נעמען בײַ אים דעם
טלית־ות־פֿילין. דער שמשׂס אַליין איז ניטאָ הײַנט אין דער היים.
באַלד נאָך פורים לאָזן זיך אַוועק אויך די געבליבענע אין שטעטל
אַ גאַנץ יאָר — קיין מינסק, פֿאַרדינען עפעס אויף פּסח אין די
מצה־בעקערײַען. דער שמשׂס אויך. און ער וועט קומען מיט אַלע
געסט אויף דער מאַמעס פֿאַר פֿערד ערבֿ פּסח אַהיים.
ער איז אַרײַן אין שול. נאָר אין טיר, בײַ דער מזוזה, באַגע־
געבען אים אַלע מיט ברייטע שלום עליכּמס. ער ענטפֿערט אַלעמען
אַפֿ ליבלעך:

— עליכּם שלום! — און זאָגט — וואָס מאַכט איר, ר' סענ־
דער, ר' בערל משה, ר' יודל זיסל, ר', ר', ר'...

דער רב שטייט אויף זײַן אַרט מיט אַן אָפֿענעם מויל און
מיט אַ צוגעגרייטער רעכטער האַנט אויף געבן שלום. ר' בענטשע
קוקט אויפֿן רב און דער רב קוקט אויף אים. ער וואַלט שוין וועלן
צוגיין צו אים, נאָר עס פּאַסט נישט. אַלע אַרום אים בײַ דער טיר

⁴ (תלמודישער אויסדרוק) מיט דער ברייטער האַנט. — ⁵ מיטן פּאַסט־
קאַטש.

ווארטן ניט אויף דרך-ארץ, לאזן צוגיין צום רב פריער. אפילו אלע יינגלעך, וואס אין שול, שפארן אים אויך די יונגע הענטעלעך. סוף-כל-סוף אראפגעפטרט אלעמען, די גרויסע מיט די קליינע, און ער מיטן רב האלטן זיך ביידע פאר די הענט. ביי ביידן אין די אויגן זעט מען טרערן. אלע ארום זיי. מ'קוקט אויף ר' בענטשעס לאנגער זינדענער קאפאטע מיט דעם זינדענעם ברייטן גארטל, מיט דעם מאדערנעם ווארשעווער היטל, און מען קען זיך ניט אפקוקן. מיט א מאל ווערט א טומל אין שול: זעקס רובל, זעקס רובל! א שכן איז אריין אין שול און געזאגט, אז פאר פאטשט האט ער אפגעצאלט זעקס רובל.

— טאקע אן אמת? זעקס רובל! — פֿרעגט מען בני אים.

— יא, זעקס! — ענטפֿערט ער קאלט.

— ווי גיט מען דאס זעקס רובל פֿאר א פֿור פֿון באן פֿאר

צוואנציק וואָרסט?

— וואָס-זשע דען? גיין צו פֿוס? — ענטפֿערט ער מיט א וואַרשעווער קוויטש — אַנדערש ניט געוואָלט. און וואָס? אפֿשר ניט ווערט? אַזאָ וועג. בלאַטע איבער די רעדער און לוזשעס וואַסער. — אַבער זעקס רובל!

— גענוג, גענוג! — זאָגט דער רב — לאַזט אַ ביסל אויף

נאָכן דאוונען.

נאָכן דאוונען זעצט זיך ר' בענטשע אין טלית און תפֿילין. נעבן רב, א שטענדער צו א שטענדער. ארום זיי — אלע וואָס אין שול. ער דערציילט וואַרשעווער ניס פֿון גערער רבי, דעם גרויסן פֿאַנאַטיזם פֿון חסידים צו די ליטוואַקעס, די מתנגדים, לעבעדיקער-הייט און טויטערהייט, אפֿילן אַ בית-חיים איז דאָרט פֿאַר ליטוואַ-קעס אַ באַזונדערער. ער לאַכט איצט אַפֿ פֿון די חסידים מיט זייער קוויטש, מיט אלע משוגענע גענג. דאָרט, אין וואַרשע, האַלט ער די צונג פֿאַרשלאָסן. איין וואָרט ניט אַזוי — קען מען אים הייסן פֿאַרן אַהיים נאָך פֿאַר פֿורים. נאָר דאָ איז זיין וועלט. לאַך וויפֿל דו ווילסט... ער איז אַ מתנגד, און דאָס גאַנצע שטעטל מתנגדים,

לאַכט מען! איטשע-מאיר, איטשע-מאיר... ער דערציילט די ריזיג-
קייט פֿון זיין באַלעבאַס, אַ פּאַדריאַטישק אין ציטאַדעל⁶, און דער-
ציילט וועגן ציטאַדעל וואָס איז אַנגעזעצט מיט סאַציאַליסטן, וואָס
אַלע נאַכט הענגט מען דאָרט עטלעכע...

— נו, און פּרעזן געזען? — פֿרעגט אַ בחורל וואָס לייענט
ביכלעך אונטער דער גמרא.

לאַכט ר' בענטשע און זאָגט:

— אַז מ'איז אין רוים, טאָ ווי זעט מען ניט דעם פּויבסט?
געזען צי ניט, זאָגט ער ניט. ווי מ'וויל, קען מען לערנען פּשט.

— נו? און אין "הצפֿירה" געווען?

— צו וואָס גיין אין קיך זען ווי די פֿיש קאַכט זיך... אַז מען
ברענגט זיי צום טיש פֿאַרטיקע... דער באַלעבאַס שרייבט-אויס,
ברענגט מען אין שטוב אַלע פֿרימאַרגן אַ פֿרישע "הצפֿירה"...

פֿרעגט-איבער איינער אַ שאלה:

— אַז די ליטוואַקעס זינגען אַזוי טריף בני די חסידים, טאָ
פֿאַר וואָס נעמען זיי מלמדים נאָר ליטוואַקעס?

לאַכט ווידער ר' בענטשע און זאָגט:

— אַז מען דאַרף דעם גנב, נעמט מען אים אַראָפּ אַפֿילו פֿון
דער תּליה. פי מליטא תּצא תּורה...

— 4 —

גייט-אַראָפּ נאָך אַ וואָך. עס ווּזן זיך נאָך געסט, אויך מלמדים
פֿון דערפֿער און פֿון אַנדערע שטעטלעך, נאָר אַן שום פּאַראַד. זיי
קומען מיט אייגענער פּאַטשט און מיט קלומקעס אויף די פּלייצעס.
עס קומען נאָך געסט. אַרעמע לייט מיט טאַרבעס, וואָס שלעפּן
זיך אַרום אַ גאַנץ יאָר איבער דער וועלט. יענע שעמען זיך צו
ווּזן די נעזער און האָבן קיין חשק ניט צו נעמען און געבן

⁶ באַרימטע טורמע אין דער וואַרשעווער פעסטונג, וווּ מ'פּלעגט ברענגען
פּאַרמשפּטע צום טויט.

„שלום-עליכם“. זיי שעמען זיך אַפֿילו פֿאַר די אייגענע ווייב-און-קינדער. פֿאַר לייט לייקענען זיי און זאָגן, אַז זיי האָבן צוגעקנעלט. מען מאַכט זיך פֿלומרשט, אַז מען גלייבט זיי. אויף נישט אַנטאָן זיי בזיונות.

נאָר דער גאַנצער הוהאַ איז ערבֿ פֿסח. עס קומט די יוגנט: בחורים, שוסטערס, שניידערס און פֿון די פֿאַבריקן. עס קומען מיידלעך, וועלגערקעס פֿון די מצה-בעקערניצען מיט געשוואַלענע הענט און קראַנקע צורות. צו-פֿוס. גלייך מיט די בחורים, קענען זיי ניט גיין פֿון באַן. קומען זיי אַנגעזעצט ווי גענדו אויף אַ פֿור. טאַטעס, מאַמעס, באַבעס, זיידעס, שטייען און וואַרטן אויף זיי, מקבל פֿנים זיין. נאָר ניט אַזוי גרינג קומט עס אָן הענט. דאָס שלאַנג-טייכל צעלאַזט זיך אויף אַ וואַרט די ברייט. פֿאַרט מען מיט שיפֿלעך. ווי נאָר איבערגעפֿאַרן מיט די פעקלעך און זעקלעך, קושט מען זיך ביים ברעג טיך און עס וויינט זיך.

און נאָך ליבע געסט קומען אין דעם זאַכאלוסטישינא אויף פֿסח. דער בושל מיט דער בושעליכע. אַ גאַנצן ווינטער שטייט זייער היים, דער טאַפֿאַלבוים הינטערן שטעטל, הינטער די מאַגאַזינען — פֿאַר-וויסט, פֿאַרקלאַגט:

— מיינע ליבע קינדער ווינט, ווינט פֿאַרפֿלויגן! ווי זעט מען זיי ווידער! איז אַט געקומען. שלום עליכם אַיך, ליבינקע! אַט איז אַינער בעטעלע. שלאַפֿט רוּק אין אים!

*

דער ערשטער טאַג פֿסח ביי טאַג נאָכן שלאַף. פֿול איז דער בית-מדרש. ר' בענטשע זיצט אין מיטן גרויסן טיש און זאָגט „שיר השירים“. אַלע שטייען אַרום מיט אַפֿענע מוילעך און הערן און שלינגען די ווערטער. פֿון זיין מויל שיט זיך טאַקע פֿערל. ער האָט ליב זאָגן און קען זאָגן. נאָר אין וואַרשע האָט ער ניט דאָס פֿאַר-געניגן. וואַרשע האָט פֿינט זאַגערס. וואַרשע האָט ליב גמרא. דער-פֿאַר זאָגט ער איצט און זאָגט. איין פֿסוק שיר השירים קען געדויערן

א שעה. די וויכערשע שול איז אויך פֿול געפֿאקט. זלאַטקע איז אין זיבעטן הימל. אַלע וויכער זינגען זי מקנא.

און דאָרט, הינטערן שטעטל, הינטער די גרויסע תּבואה-וואָ-לאַסט⁷ מאַגאָזינען, אַרום די טאַפּאַל-ביימער מיטן בושל און בן-שעליכע, שפּאַצירט איצט די גאַנצע יוגנט, וואָס איז געקומען פֿון שטאָט. בחורים מיט מיידלעך, פּאַרוויז. מען זינגט הויך די „מאַר-סעליעזע“, די „שבֿועה“. מ'זינגט, מ'שפּילט ביז פֿינצטערלעך. עס בלישטשען שוין צוויי, דריי גאַלדענע שטערנדלעך.

די פּאַרלעך צעקושן זיך און זעגענען זיך צו ווידערזען זיך מאַרגן. די מיידלעך גייען אַהיים, און די גאַנצע יוגנט בחורים רייסט זיך אַרײַן אין בית-מדרש, וואָס איז קיין מאָל ניט אַזוי ליכטיק ווי היינט. דער חזן שטייט שוין ביים עמוד אָנהייבן „ברכּו“, נאָר מ'האַלט אים אָפּ. אין שול איז אַ געפּילדער, אַ טומל.

דער שמש גיט אַ פּאַטש פֿון בימה:

— זאַל זײַן שטיל!

עס העלפֿט ניט. גיט ער נאָך איינעם, אַ שטאַרקערן.

— אַט צו וואָס אונדזער זאַכאַלוסטשינע האָט זיך דערלעבט —

זאָגן אַלע — צו צוויי פעטש אויף מעריב!

פֿון די געקליבענע כתּבים „די צוקונפֿט“, נײַ 1929

י. ה. ראַדאַשיצקי

יִדֵן פֿון אַמאָל

שבת, נאַכט, די שטערן אויפֿן הימל גליצען העל.

די פּרנסה-זאָרג ליגט ווידער אויף דער שוועל:

שטייען וועגענער, פֿאַר היינע ייִדישע אין שניי געזונקען.

שטייען „פּילקאַטשעס“ מיט ווינסע בוידן —

⁷מוניציפּאַלע.

באַזילבערטע, אין פֿראַסט געטונקען.
 אינגעשפּאַנטע פֿערד פּרייַכן מיט די נאַזדרעס¹,
 רייסן זיך אין וועג:
 פֿליען שטיקער שניי, גלימצערן² קאַפּיטעס —
 דאַרשטיק צום געיעג.
 שטורקאַצן ליכטן רויט אין דער נאַכט אַרײַן
 און שפּרייטן־אויס אויף שנייגעמעל אַ פּורפּורשניין:
 אויף ביימלעך, פֿראַסטיקע, מיט פֿרייד
 באַשפּרינקלטע, מיט פֿונקן.

מיט ווינטערדיקער בענקשאַפֿט אַנגעטרונקען,
 אויף שטילקייט שנייקער פֿון נאַכט,
 אויף געסלעך ווייסע, אינגעשטילטע —
 הילכן לעבעדיקע בניטשן־קנאַלן, וועקן הניזלעך
 אין ווייסע פֿוטערן געהילטע:
 הענדלערס יידישע פֿון די יאַר־יאַרידן,
 שטיוול־מאַכערס, הויז־נייערס, קאַסע־שמידן —
 לאַזן זיך אַרויס אין וועג.
 אין ציגננער־בוידן, מיטן שטויסן „קאַזשוכעס“³, מיט פּעק —
 מיט היטלען, „בוכקעס“, פּאַלטענעס און טיכער,
 לאַזן זיך דורך שניי און וויכער —
 פּרנסה זוכן:
 דערפֿער צו באַקליידן און באַשוכן!

האַרעפּאַשניקעס, מיט בערד,
 טראַגן אויף די פּלייצעס שווער דעם יאָך,
 פֿון וואָך צו וואָך.
 שלעפּן זיך דורך נעכט אין בוידן־קאַראַוואַנען, אין אַ ריי,
 איבער וועגן פּוילישע, דורך וועלדער זילבערנע —

¹ פּערדישע נעז(ער). — ² צעטרעטן. — ³ קורצע אייבער־רעקלעך פּון פּראַסטן לעדער.

פֿון פֿראַסט און ווינט און שניי —
 מיט זמרלעך פֿאַרשלאָפֿענע,
 מיט בענקשאַפֿט אינעם האַרץ:
 שלעפֿן זיך דעם מזל ליכטיקן אַקעגן —
 איבער הויך־פֿאַרשנייטע, וויסע ווינטער־וועגן.

1946

שלום עליכם

די נסיעה

„פֿונעם יאַריד“

נאַר דער, וואָס איז אַליין אויסגעוואַקסן אין אַ קליין שטעטל
 און איז דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבן אַרויסגעפֿאַרן פֿונעם
 קליינעם שטעטל אויף גאַטס וועלט, יענער וועט פֿאַרשטיין און וועט
 מיטפֿילן דאָס גליק מיט דעם פֿאַרגעניגן מיט דעם רחבת־הנפשׁ,
 וואָס קליינ־וואַרג האָט געפֿילט פֿון דער דאַזיקער ערשטער אַנגע-
 לייגטער נסיעה. די ערשטע צייט האָט מען זיך אין בויד גאַר קיין
 אַרט ניט געקאַנט געפֿינען. האָט מען זיך אַנגעלענט, ווי דער טאַטע
 צום סדר אויף דעם הסב־בעט, אָדער מע האָט אַרנינגעלייגט די
 הענט אין די קעשענעס און אויסגעצויגן זיך אין דער לענג. אָדער
 מע האָט זיך גאַר אויפֿגעשטעלט, אַנגעהאַלטן זיך מיט די הענט
 אין די רייפֿן פֿונעם בנדל. דאָס האָט שוין מאיר־וועלוול בעל־עגלה
 נישט געוואָלט לינדן. און כאַטש ער האָט געשלאָסן מיט חבֿרה
 בלאַט¹ און אַ גאַנצן וועג דערציילט זיי בעל־עגלה־מעשיות, פֿון
 דעסט וועגן האָט דאָס אים ניט געשאַט מבֿטיח צו זיין, אַז טאַמער
 וועלן זיי אים אַרויסרײַסן אַ שטיקל בוי², וועט ער זיי אַרויסרײַסן

¹ אַפּגעמאַכט, געזוכט צו געווינען, געמאַכט יד־אֶחָת, ממזריש פֿאַרשטאַנען
 איינע די אַנדערע, — ² געבײַ פֿון וואָגן, געדעקט מיט ברעזענט, באַשיצט פֿון
 ווינט און רעגן ווי אַ צימער.

די קישקעס. מאיר-וועלוול האט דאס אפגעזאגט, א שמיץ געגעבן די „סוסים“ און געפארן ווייטער.

ווער עס געדענקט דעם טעם פון פארן דאס ערשטע מאל, דער ווייסט, ווי אזוי דער וועג לויפט, ווי אזוי די ערד ווערט פארשוונדן אונטער די רעדער און אונטער די פיס פון די פערד, ווי אזוי אלץ שוועבט פאר די אויגן, ווי אזוי סע שמעקט א פארשפעטיקט גרעזל, אדער א פארטשעפעטע צווינג פון אן עלנטן בוים. ווי אזוי די פרישע לופט כאפט זיך אריין דורך דער נאז און דורך דעם האלדז אינעווייניק אריין און גלעט — א מחיה! און עס הייבט אן, און עס זינגט זיך אן — ס'איז אויך גוט אן אן עק און אן א שיעור! דורכגעלאזט אלע הנוער מיטן בריקל, מיט דער לעווארע³, מיטן בית-עולם, פליט איר ווייטער און ווייטער, און איר דערוועט הויכע „לעבעדיקע מתים“, וואס דרייען מיט די הענט ארויף און אראפ, ארויף און אראפ, עס נעמט אזש אן א פחד. צום סוף, אז מע קומט צו נאענט, זעט מען, אז ס'איז גאר ווינטמילן. נאר אט באלד ווערן זיי אויך פארשוונדן, און איר זעט מער ניט נאר הימל און ערד, פעלד און הימל, און עס גלוסט זיך אן אראפשיינגען פון וואגן אדער בעסער ארויספלייען פון וואגן און אריינשווימען אין דער דאזיקער בלויקייט, וואס האט ניט קיין אנהייב און האט ניט קיין סוף. ניט ווילנדיק קומען געדאנקען, ווי קליין דער מענטש איז און ווי גרויס איז דער, וואס האט באשאפן אט די דאזיקע שיינע, גרויסע וועלט, און א פארוויגטער פון די דאזיקע געדאנקען, הייבט זיך אן צו דרימלען. נאר אט שננדט זיך אויס פאר די אויגן עפעס א גרויסע פור מיט א פאר גרויסע אקסן מיט גרויסע הערנער, און א גוי, א בארוועסער, מיט א גרויס היטל, גייט צו-פוס, און מאיר-וועלוול גריסט זיך מיטן גוי האלב אויף גויש און האלב אויף יידיש:

³ בערגל.

— זראַראַווע, טשאַלאַוויטשע, האַרצווייטיק אין בויך נעחיי טובי בודע, און בויכווייטיק אוהאַלאַוו⁴...

דער גוי ווייסט ניט, וואָס דער ייד זאָגט צו אים, צי גוטס, צי שלעכטס, שטייט ער אַ וויילע אַ פֿאַרטומלטער: דערנאָך טוט ער אַ מאַך מיטן קאַפּ און אַ מורקע אונטער דער נאָז „אַ דאַנק“ און פֿאַרט ווינטער, און חבֿרה קליינוואַרג שיסן-אויס אַ געלעכטער. מאיר-וועלוול, וואָס האָט אַפֿילו קיין שמייכל ניט געטאָן, דרייט-אויס דעם קאַפּ צו זינע יונגע פֿאַרשויןדלעך:

— וואָס פֿאַר אַ געלעכטער אויף אייך, ממזרים?

אַ שיינע מעשה, נאָר אַ קורצע — ער פֿרעגט גאָר, וואָס פֿאַר אַ געלעכטער!... און אַזוי גייט עס ווינטער דעם גאַנצן טאָג. דעם ערשטן טאָג פֿון דער דאָזיקער גליקלעכער נסיעה אין סוף זומער. די לעצטע טעג פֿון זומער — ווי שיינ זיי זינען! די פֿעלדער נאַקעט, ערטערונזן צעאַקערט. דאָס ברויט שוין לאַנג אַראַפּגענומען, נאָר ווי-ניט-וווּ וואַרפֿט זיך דורך אַ בלימל, אַ זאַנג, אַ קוויטל. אין די גויישע גערטנער ליגן נאָך די קאַווענעס און אַרבֿוזן, וואָס דאַרפֿן פֿאַרטיק ווערן, אויך לאַנגע טיקוועס⁵, וואָס נעמען זיך אָן מיט זאַפֿט, און די הויכע סאַנישניקעס⁶, וואָס האָבן זיך אויסגע-צויגן מיט שטאַליך, באַוויזן זייערע געלע, ריכע קומשמעס⁷. און די גאַנצע וועלט איז נאָך פֿול מיט פֿליגעלעך און מוראַשקעס, וואָס זשומען און הודען⁸, מיט היישערליקלעך, וואָס שפּרינגען, מיט פּערכ-לעך⁹, וואָס טראַגן זיך און וויגן זיך יום-טובֿדיק, אין דער לופֿטן. און דער ריח פֿון פֿעלד פֿאַרטראַגט אין נאָז אַרביי, און די וועלט אַרום און אַרום זעט-אויס אַזוי גרויס, און דער הימל אויבן אַזוי קיילעכיק, און צום צווייטן מאל קומען-אויף די געדאַנקען, אַז די

⁴ געזונט, האַרצווייטיק אין בויך זאָל דיר זיין, און בויכווייטיק אין קאַפּ! — ⁵ רערן. — ⁶ זונקערלעך. — ⁷ היטלען, ווי צוקער-היטלען. — ⁸ רוישן. — ⁹ פֿליגעלעך(?)

מענטשן זינען צורקליין, צורקליין פֿאַר אַזאַ גרויסער וועלט, און אַז נאָר גאָט, וואָס איז מלאַ פֿל האַרץ פֿבֿודו — ער איז אַנגעמאַסטן פֿאַר אַזאַ וועלט.

— קריכט-אַראָפּ, ממזרים, מיר זינען שוין אין באַרישפּאַלי. דאָ נעכטיקן מיר אונטער און „מירטשעמאַרגן“¹⁰ פֿאַרן מיר ווינטער. באַרישפּאַלי — אַ נייע שטאָט. בעסער וועט זיין אַז מיר וועלן זאָגן — אַ ניי דאָרף, אַ גרויס דאָרף. הַנְזֹלֶעך די זעלביקע, וואָס אין וואַראַנאָקאָ, מענטשן אויך די אייגענע, נאָר נעזער אַנדערע. אַ צופֿאַל אַדער ס'איז טאַקע אַזוי, נאָר די חֲבֵרָה זינען געווען איבער-געראַשט פֿון דעם, וואָס דער בעל-הבית פֿון דער סטאַנציע, די בעל-הביתטע און זייערע פֿיר דערוואַקסענע טעכטער — אַלע זינען זיי געווען מיט לאַנגע נעז. און טאַמער איז קאַרג, האָט די דינסט נאָך אַ לענגערע נאָז פֿון זיי אַלע. דערהערט פֿונעם בעל-עגלה, ווער די פֿאַרשוידלעך זינען, האָט דער לאַנגאַזיקער בעל-הבית זיי אויפֿ-גענומען מיט פֿבֿוד, זיי אָפּגעגעבן שלום-עליכם, געהייסן דער לאַנג-נאָזיקער דינסט, זי זאָל שטעלן דעם סאַמאָואַר, אַ ווונק געגעבן צו דער לאַנגאַזיקער בעל-הביתטע, זי זאָל דערלאַנגען פֿאַרבניסן, און אַ קאַמאַנדעווע געגעבן צו די לאַנגאַזיקע טעכטער, זיי זאָלן אַנטאָן די שידך — זיי זינען געגאַנגען באַרוועס.

מיט די דאָזיקע באַרוועסע מיידלעך זינען די יונגע ריזענדע געוואָרן אַ ביסל שפעטער גאַנץ היימיש. מיט גרויס נייגערדיקייט האָבן די מיידלעך זיך אויסגעפֿרעגט ביי די יינגלעך, פֿון וואַנען און ווהיין זיי פֿאַרן, און ווי אַזוי זיי הייסן, און ווי געפֿעלט זיי באַרישפּאַלי — אַלצדינג האָבן זיי געוואַלט וויסן, אַפֿילו וויפֿל יעדער איז אַלט. דערנאָך האָבן אַלע אין איינעם, די יינגלעך מיט די מיידלעך, פֿאַרוזכט פֿון דער זויערער פֿאַוידלע¹¹, וואָס די מומע האַדל האָט מיטגעגעבן, און די געלעכטערס זינען געגאַנגען ביזן הימל אַרײַן.

¹⁰ אם ירצה השם. — ¹¹ פרוכט מיט צוקער אין וואַסער געקאָכט.

דערנאך האט מען גענומען שפילן „קוצי-באבע“ אדער אין „זשמורקעס“ — א שפיל וואס מען פארבינדט איינעם די אויגן און מען לאזט אים, ער זאל כאפן וועמען ער וויל. די מיידלעך האבן זיך שטארק צעהיצט, און אז ס'איז זיי געראטן צו כאפן עמעצן פון די יינגלעך, האבן זיי אים אזוי שטארק געקוועטשט צו דער ברוסט, אז ס'איז יענעם שיער די נשמה ניט ארויס...

בני נאכט האט מען די געסט באלייגט אויף דער ערד, מיט היי אויסגעבעט, און בכדי זיי זאלן זיך ניט געפֿינען באליידיקט, האט זיי די לאנגנאזיקע בעל-הביתטע באוויזן, אז אינעם צווייטן ווינקל פֿונעם זעלביקן חדר ליגן אירע טעכטער אויך אויף דער ערד, „און וואקסן פֿון דעסט וועגן, קיין עין-הרע, גאנץ נישקשהדיק“, — האט זי צוגעלייגט און אויסגעשניצט די לאנגע נאז, חברה וואלטן דאס דאזיקע געלעגער אנגענומען מיט פֿארגעניגן, ווען זיי זאלן זיך ניט שעמען פֿאר די מיידלעך אויסצוטאן, און די מיידלעך האבן זיך דווקא ניט געשעמט און האבן גאנץ גרינג אראפגעווארפֿן פֿון זיך די קאפֿטלעך; געבליבן בארוועסע און אין איינע קליידלעך, מיט נאקעטע העלדזער, האבן זיי צעלאזט די האר און מאדנע איבערגעקוקט זיך, געווארפֿן אויף די יינגלעך מיט די אויגן און געלאכט, געלאכט, געלאכט.

— לאז זיין שטיל! — האט אויסגעקאמאנדעוועט דער בעל-הבית און האט אויסגעלאזשן דעם הענגלאמפ. עס האט זיך אבער אין דער פֿינצטער נאך געהערט א פֿארשטיקט געלעכטער פֿון ביידע צדדים און א שארף פֿון היי. אבער נישט לאנג, ווארעם ס'איז געקומען דער געזונטער יונגער אומשולדיקער שלאף און האט צוגעשלאסן די געזונטע יונגע אומשולדיקע אויגן.

די „ברכות“ פֿון אינדערפֿרי, וואס דער בעל-הבית האט גע-זונגען מיטן געוויסן ניגון, האבן אנגעזאגט די קינדער, אז ס'איז שוין טאג און אז מען דארף פֿארן קיין פֿערעיאסלאוו, דאס לעצטע ווארט האט ווי א ברי געגעבן און אנגעפֿולט דאס הארץ מיט שמחה און מיט תענוג. מאיר-וועלוול בעל-עגלה האט צונויפֿגעלייגט דעם

טלית-ות-פילין און דאָס פנים האָט אים געשיינט, ווי ביי אַ צדיק. דערנאָך איז ער אַוועק שפּאַנען די „סוסים“. דאָרט האָט ער זיך אויסגעטענהט מיט „מאָדריקן“, מיט „טענצערן“ און מיט „יחסנטע“ אויף זיין לשון, אינגעטיילט יעדן באַזונדער, נאָר דעם גרעסטן חלק האָט באַקומען „טענצער“, דערפֿאַר, ער זאָל ניט טאַנצן דעמאָלט, ווען מע שפּילט ניט...

די זון האָט אַראָפּגעשיינט, און דער גאַנצער הויף איז געווען ווי אינגעטונקען אין גינגאַלד, און בריליאַנטן האָבן געפֿינקלט און געשפּילט זיך אומעטום — בריליאַנטן, דימענטן! אַפֿילו די קופּע מיסט, וואָס האָט זיך אַנגעזאַמלט דורכן גאַנצן זומער, און אפֿשר דורך צוויי זומערן, איז געווען מיט גאַלד באַדעקט. און ווער שמור עסט, דער האָן מיט די הינער, וואָס האָבן זיך דאָ געפּאַרעט אויף דער קופּע — זיי האָבן אויסגעזען ביזן לעצטן פֿעדערל זעה טהור. זייער קוואַקען האָט געגלעט. זייער שאַרן מיט די פֿיסלעך האָט געהאַט דעם זיבעטן חן און אַז דער געלער האָן איז אַרויף אויף דער קופּע און האָט צוגעמאַכט די אייגעלעך און האָט אויסגעצויגן דעם לאַנגן, שיינעם, פֿאָל-שמונהדיקן קוואַריקן אויף זיין חזנישן שטייגער, האָט זיך דערפֿילט די שיינקייט פֿון דער וועלט און ווידער אַ מאָל די גרויסקייט פֿון דעם, וואָס האָט באַשאַפֿן די וועלט. און עס האָט זיך געגלוסט אים אָפּגעבן אַ שבֿח — נישט חלילה אַוועק-שטעלן זיך דאַוונען, ווי דער בעל-הבית פֿון דער באַרישפּאַלער סטאַנציע, אָדער ווי מאיר-וועלוול בעל-עגלה — ניין, דערויף האָבן חבֿרה קיין חשק ניט געהאַט. דאָס האָט זיך זיי שוין לאַנג צוגעגעסן; נאָר אינעווייניק ביי זיך אין האַרצן דאַנקען און לויבן גאַט — דאָס יאָ.

— קריכט אין וואַגן אַרײַן, מיר האָבן נאָך אַ טאַג צו פֿאַרן!
— האָט מאיר-וועלוול זיי צוגעטריבן, באַצאַלט פֿאַר היי און האַבער און געזעגנט זיך מיט די בעל-בתים פֿון דער סטאַנציע. חבֿרה האָבן זיך אויך גאַנץ פֿיין אָפּגעזעגנט מיט דער לאַנגעזיקער מש-פּחה, אַרײַן אין בויד אַרײַן, און אַ נײַע פֿרישקייט, אַ נײַע זיסקייט.

א נניע רחבות האָט זיי אונטערגעכאַפּט און אַרומגענומען פֿון אַלע זייטן, באַלד נאָך דעם ווי דער וואַגן האָט טרייסלענדיק זיך אַרויס־געקאַטשעט פֿון באַרישפּאַלי און אַרויסגעפֿאַרן ווידער אויף דער ברייטער וועלט פֿון פֿעלדער און גערטנער, פֿון זאַמד און וואַלד און פֿון הימל און וויטער הימל. עס האָט שוין אַנגעהויבן ווערן אַ ביסל צו־פֿיל הימל. עס האָט שוין אַנגעהויבן אַ ביסל צועסן זיך — ניט אַזוי דער הימל, ווי דאָס פֿאַרן, און ניט אַזוי דאָס פֿאַרן, ווי דער בעל־עגלה מאיר־וועלוול מיט זינע מעשיות. און אגבֿ האָט אַנגעהויבן פּוּיקן אין קאַפּ, שווינדלען אין די אויגן און שטעכן אין די זייטן פֿונעם טרייסלען, וואָס ס'האָט געטרייסלט, און פֿונעם וואַרפֿן, וואָס ס'האָט געוואַרפֿן, מער־מער־מער־מער! עס האָט אויס־געזען, אַז ס'וועט אייביק אַזוי טערקען, עס וועט גאַר קיין מאַל ניט אויפֿהערן, און עס האָט זיך אַנגעהויבן וועלן אַראַפּקריכן, און עס האָט זיך אַנגעהויבן בענקען נאָך דער ערד, בענקען אַהיים, בענקען נאָכן שטעטעלע, נאָך וואַראַנקאַ. און דער העלד פֿון דער דאָזיקער ביאַגראַפֿיע האָט זיך פֿאַרשלאָגן אין אַ ווינקעלע ביי מאיר־וועלוולען אין בויד, אַפּגעזיפֿצט פֿון דער נסיעה גרינג, און מיט האַרץ געזעגנט זיך מיט דעם נאָך אַ מאַל און נאָך אַ מאַל, און געשעפּטשעט שטילערהייט, זינע ברידער זאָלן עס ניט הערן: — זיי געזונט, וואַראַנקאַ! זיי געזונט, זיי געזונט! ...

הערשעלע

שבת-ליבע

אידיליע

וואַרעם שניגט די זון אין הימל:
און פֿאַרשלעפֿערט אַלץ אין דרימל;
שימערט, פֿאַרבט זיך העל אין רונדן,
אין אַ גאַלדן פֿלאַם דערצונדן...

אויפֿן מאַרק, אין אַלע גאַסן,
שלענגלען זיך די בלייכע מאַסן,
פֿון די שאַטנס בני די היזלעך,
קוקן שטאַר אויף אַלץ און בייזלעך.

טרעפֿן קיינעם נישט אַנטקעגן,
וועם צו שטרויכלען אויף די וועגן;
און דערהייבן זיך אַלץ העכער,
צו פֿאַרדעקן שטום די דעכער...

נאַריש שטייען די פֿאַנאַרן
אויף די ליידיקע טראַטואַרן;
לאַכן-אויס דעם בלאַסן שאַטן,
פרעגלען זיך אין ליכט און בראַטן.

אַלע קוימענס, אַלע שינדלען,
גריין פֿון שימל, בלישטשען, שווינדלען;
הילן, טונקען זיך געדיכטער
אין די שיינע הימל-ליכטער...

אַלע לאַדנס, פֿענצטער, טירן —
צו, פֿאַרהאַמערט, נישט צו רירן;

באָדן זיך אין ים פֿון פֿניער —
אַזוי פֿרעכטיק! אַזוי טייער!

אַלע כאַטקעס, ווי די שכנים,
טוליען זיך צונויף אין איינעם;
און פֿאַרשלוּמערן, פֿאַרוויגן,
איינס בנים צווייטן אין פֿאַרג'ניגן... *

שבת איז עס, נאָכן קוגל,
אַלץ פֿאַרמאַכט אויף טויער, ריגל;
צו, פֿאַרשלאָסן אין די שטיבן,
יעדער אין זיין בעט פֿאַרקליבן.

יעדער אין זיין קליין געצעלטל,
אַננגעדרימלט אין זיין וועלטל,
לאַזט זיך פֿירן פֿון חלומות,
אין די הערלעכסטע מקומות.

לאַזט זיך ווייזן פֿון מלאַכים;
זייערע גאַט געבענטשטע דרכים;
ווי דער תענוג, גליק און נחת
שליסן שלום און יד-אַחת.

*

אינעם סעדל, אינעם קלייזל,
בײַ דער אַלטער פֿרומע-רייזל,
צווישן ביימער, אין אַ ווינקל,
אינעם שאַטן טיף אין טונקל.

אַננגעהילט אין גרינע צווינגן,
אויף אַ בענקל שטיל אין שווינגן,
ווי פֿאַרבאָרגן ווייט פֿון אַלע —
זיצן אייניק חתן-פֿלה:

בידע רויטלען זאנפֿט, בתמימות,
אזנצוליווליען זיך בנעימות;
אין די אַרעמס צו פֿאַרזינקען,
די פֿון הימל־פֿרייד באַטרונקען...

זייערע יונגע הערצער שלאָגן —
לעבנסטרייַ זיך צו פֿאַרטראַגן;
צו דער חופּה זיך צוקליבן,
איינס אויף שטענדיק צו פֿאַרבליבן...

זייערע הדס-באַקן ליבלעך
שמיכלען, לאַכן מיט חן-גריבלעך;
שימערירן מילד און גלאַנצן,
ווי די עפל, פֿאַמעראַנצן...

זייערע קלוגע אויגן ברענען,
זיך מיט חשקות צו באַקענען;
זיך צערונדלען, זיך צעוונקען,
ווי בריליאַנטן שפּריצן פֿונקען...

זייערע האַניק-ליפּן קוועלן,
קאַרשנרויט און פּורפור-קרעלן,
זיס פֿאַראייניקט צו דערפֿרישן,
געטלעך-הימליש זיך צעקושן...

איידלצאַרט דעם קאַפּ באַוויגן,
אויף זיין אַקסל אַזנגעבויגן;
אַנגעלענט ווי אַ פּרינצעסין,
גרייט אין גליק זיך צו פֿאַרגעסן.

וואַרפֿט זי בלאַנד די לאַקן איבער
אויף זיין וואַר'מער ברוסט אַריבער

צירט זיך אויס אין פֿרילינג-שטראַלן,
ווי פֿון תמוז-ליכט באַפֿאלן ...
דריקט זיך רעכטע האַנט — פֿול פֿריידן,
צו איר האַרצן צו באַשיידן;
און פֿאַרטרוימט זיך אין רעיונות,
אין די הערלעכסטע דמיונות ...
בלנכט פֿאַרשלאָפֿן מיט אַ שמייכל,
ווי שונמית אין איר היכל —
פֿונעם קעניגס האַנט אַנטשלייערט,
איז איר יוגנטלוסט צעפֿייערט.

*

אַנגעשפּאַרט דעם קאַפּ, דעם מידן,
אינעם אייכנבוים צופֿרידן;
אַנגעטוליעט אין אַנטציקן,
נאַנט צום האַרצן זי צו דריקן.
קאַן ער נישט פֿון שמחה זעטן,
איר די קרויזנהאַר צו גלעטן;
זיך צו באַדן, זיך צו צוואַגן,
אינעם גאַלדן ים זיך טראַגן ...
זיך צו שפּילן אין די כוואַליעס,
בניצקומען דרייסט די סקאַלעס;
אויפֿצופֿלעכטן, אויפֿצוקומען,
אירע לאַנגע צעפֿענעמען.
פֿונעם תּהום אַרויסצואַנלן,
אין געמויזעכץ צו פֿאַרווינלן;
צו צעוואַרפֿן איר די גושיבע,
צו באַווייזן זיך מיט ליבע —

אויפֿן שטערן, אויפֿן ריינעם,
 אן א שטערעניש פֿון קיינעם,
 לניכט דעם קלאָרן ברעג באַשפּריצן
 מיט אַ קרויזנלאַק באַפּוצן...

*

אויס די גרין געדיכטע צווינגלעך,
 וווּ עס טרילערן די פֿייגלעך;
 און פֿאַרהילכן, און פֿאַרקלינגען,
 ווינט אַרום מיט זייער זינגען.

וווּ די פירות, פֿלאַנצן, בלומען,
 דופֿטן, שמעקן מיט פֿאַרפֿומען;
 וואַקסן, בליען און פֿאַרשפּרייטן
 טויזנט טעמים פֿון דער ווינטן...

אויס די פֿראַכטיקע פֿאַרהאַנגען,
 גרינע בלעטער, בונטע זאַנגען,
 קוקט די זון אויף אַלץ אַרונטער —
 אַזוי זיכער! אַזוי מונטער.

קריינט זיי, מיט מתיקות, ביידע,
 אַפֿן, פֿאַר פֿל עם ועדה,
 מיט אַ דיאַדעם־פֿראַכט־באַפּוצונג,
 אויף די קעפלעך אַ באַשיצונג —

גאַט אַליין פֿאַרשפּרייט זיין חופּה,
 און באַהיט זיי פֿון דער קליפה —
 קיינער זאַל זיי נישט פֿאַרשטערן
 זיך אין ליבע צו דערקלערן...

שבת־פֿאַרגעניגן

יעדן שבת נאָכן טיש
 טאַטע־מאַמע דרימלען;
 גנבֿעט זיך דאָס יונגוואָרג דורך,
 היט זיך: נישט צו טומלען...
 יעדער זוכט זיין מיידל אויף,
 גייט זיך מיט איר איבער;
 מען פֿאַרקלייבט זיך אויפֿן גרינס,
 אונטער שטאַט אַריבער...
 טרויט מען זיך געאַרעמט אָן,
 גלייט מען ווי אין פֿינער!
 רעדט מען וואָס פֿון מויל אַרויס,
 האַלט מען עס ווי טינער...
 קומט מען זיך אין קראַנץ צונויף,
 וויילט מען זיך דערונטער;
 פֿירט מען אויף אַ ברוגז־טאַנץ,
 פֿרישט דאָס האַרץ זיך אונטער...
 רייצט מען זיך אין פֿאַר באַחנט,
 נייגט מען זיך געלאַסן;
 שטרעקט מען אויס די פֿיס אין טאַקט,
 מוז עס זיין צום פֿאַסן.
 גרייכט מען זיך בניט טאַליע נעט,
 פֿלאַמט מען פֿון פֿאַרג'ניגן!
 דרייט מען זיך אין ראַד געשיקט —
 פֿלאַטערט מען אין ניגון.
 טרעפֿט מען זיך אין ווי־זאָווי —
 קערט מען אָפּ וואָס גיכער;

קריגט מען זיך אין האַנט צוריק —
פֿליט מען ווי אין וויכער.

לענט מען ליב דעם קאַפּ אין זינט,
האַלדזט מען זיך אין שטילן;
טראַגט מען זיך אין לופּט אַוועק,
נישט די ערד צו פֿילן.

האַקט זיך מיד דער ניגון אָפּ,
איז דער טאַנץ צו ענדע —
זעצט מען זיך באַרוט אין גראַז,
וועבט מען אַ לעגענדע — — —

אַזוי וויילט מען זיך אין פֿעלד
ביז מען זעט די שטערן;
צינדט מען נאָר הַבֿדלה־ליכט —
שיידט מען זיך מיט טרערן.

אַ פֿאַקלצוג

קומען זיך די יינגלעך
מיט מיידעלעך צוזאַמען
צינדן זיך די הערצעלעך,
די פנימלעך אין פֿלאַמען.

שפּילן זיי אין ליבעניש,
שפּאַצירן זיי אין פּאַרן,
קאַכט זיך אינעם שטעטעלע:
אַ נביע וועלט געוואָרן!

טרעפֿט מען זיי אין וועלדעלע,
דערוויסט עס זיך דער גבאי.

מאַכט זיך באַלד אַ טאַראַראַם —
 ער קויפֿט זיך עולם-הבא.
 איז עס נאָר אַ שוסטערל,
 אַ נייטאַרין די בלה —
 ווייזן זיך די מניסטערלעך
 און מאַכן באַלד אַ „יעלה“.
 איינער נעמט אַ בעזעמל,
 דער אַנדערער — אַ שטעקן;
 און מען מאַכט אַ פֿאַקלצוג —
 דאָס יונגוואַרג אַפּצושרעקן.
 מ'פֿירט זיי דורך אין מיטן מאַרק,
 מען לויפֿט צונויף אויף ווונדער:
 אַלטע קאַפקעס — גבאיטעס,
 צעמוסרן די קינדער.
 אזוי שטילט זיך ס'שטעטעלע,
 ווערט ווידער אַ גן-עדן;
 ייִנגלעך מיט מיידלעך
 באַמערקט מען מער נישט ריידן...
 נאָר דעם גבאים טעכטערל,
 באַהאַלט זיך פֿאַר די אויגן;
 און מען שמועסט פֿון איר בטוד —
 מען האָט זי שלעכט דערצויגן...

י. ל. פרץ

א פארשטערטער שבת

האלב שבת! א בערגל מיסט בני דער טיר — צום ארויס-
ווארפן; די לאקשן ליגן אפגעשווענקט אין שיסל, מען דארף זיי
נאר באגיסן מיט א לעפל יויך, זיי זאלן זיך נישט צוזאמענקלעפן.
אויפן טיש איז גרייט בראנפן אויף קידוש; א קוילעטש מיט א
חלה — צום באדעקן מיט א זנדענעם חלה-טישטעכל.

זרח — דאס יונגע באלעבעסל — איז שוין אפגעוואשן. מיט
צוויי פינגער פון יעדער האנט דריקט ער אויס דאס וואסער פון
די פיאות. מרים, די יונגע באלעבאסטע, שטייט בני אים און
פוצט אים צו די קאפאטע.

— א, דו... שלימויז! — שמייכלט זי צו אים — אג-
דערטהאלבן יאר נאך א חתונה מאכט מען אזוי צו רעכט מלבו-
שים! זע! דא אויפן לאץ! זעסט? א פלעק פון חלב! — זי קראצט
מיט די נעגל, גייט-איבער מיט דער בארשט.

— גענוג שוין... — בעט זיך זרח — די הענט וועלן דיר
וויי טאן! דו קאנסט דאך שוין קוים דעם אטעם כאפן, לאז שוין
אפ!

— אווא! גלייכער, זיי זאלן א ביסל וויי טאן איידער מען
זאל זאגן אין בית-המדרש, אז דו האסט א ווייב א שמאדער¹,
וואס פוצט דיר אפילו די שבתדיקע קאפאטע נישט אפ!

זי געפינט נאך א פלעק, בייגט זיך נאך א מאל און
פוצט. דאס בלאסע פנים רויטלט זיך, די אויגן בליצן, און שווער
ווערט איר דער אטעם — אירס האט זי דאך אויסגעפירט...
זרח קושט זי אויפן קאפ.

— וואס געפעלט עס דיר אזוי? — רייסט זיך מרים אויס

¹ שלומפער, אן אפגעלאזענע.

מיט א געלעכטער — די האַרבאַנד? שעם דיך כאַטש פֿאַר דער מאַמען... — האַט זי צוגעגעבן שטיל.
די האַרבאַנד, וואָס זי טראַגט אויפֿן קאַפּ, און די מוטער, וואָס שטייט אַצינד איבערגעדרייט צום ספֿרים-שענקל און זוכט, מפּלומרשט, דעם טיטש-חומש — זינען איר צוויי שטיינער אויפֿן האַרץ.

פֿאַר דער חתונה האַט מרים געהאַט אַ פֿאַר דיקע, לאַנגע צעפּ פֿון בלאַנד-זינדענע האַר. אַלע מיידלעך האָבן איר די צעפּ מקנא געווען. אַז זי פֿלעגט דורכגיין דעם מאַרק, פֿלעגן מענטשן טראַכטן: אָט, דער יצר-הרע גייט... זרח — דעמאָלט שוין איר חתן — פֿלעגט ציטערן פֿאַר פֿרייד, אַז ער האַט אַ מאָל באַקומען אירס אַ צאַפּ אין דער האַנט אַרײַן; נאָר מישטיינס געזאַגט, ווען איז עס אים געראַטן? אַ קנאַפּ יאָר זינען זיי געווען חתן-בלה... געזען האָבן זיי זיך קוים עטלעכע מאָל... איין מאָל, שבועות ביי נאַכט (הושענאַרבא האַט מרים מורא געהאַט פֿאַרן יום-הדין), איין מאָל האָבן זיי זיך אַרויסגענאַרט שמחת-תורה פֿון הקפּות; נאָך אַ מאָל האָבן זיי זיך געטראַפֿן חול-המועד-פּסח אויפֿן שפּאַ-ציר הינטער דער שטאַט... און דעמאָלט טאַקע האַט מען זיי „געכאַפּט“! עס איז געוואָרן אַ גערודער, אַ געשרייער. דער רבֿ האַט געשיקט רופֿן די עלטערן; געזאַגט זיי, אַז ער גלייבט באמונה שלימה, אַז עס זינען ערלעכע קינדער, פֿון דעסט וועגן איז זיין עצה, מען זאָל באלד שטעלן אַ חופּה...

מרים מוטער, די „לאַנגע סערל“, האַט קיין צייט נישט געהאַט צו מאַכן אַלע איינשיטן, זרחס פֿאַטער, דער שטריקן-מאַ-כער, האַט נאָך נישט געהאַט דעם גאַנצן נדן; אַ חופּה האַט מען דאָך געשטעלט. און פֿאַר דער חופּה האַט מען אַפּגעשוירן די בלאַנד-זינדענע האַר. מרים האַט געוויינט מיט ביטערע טרערן. זיצנדיק צווישן די בחורים, האַט זרח — אַזוי דערציילט ער — דערפֿילט, ווען מען האַט זיך גענומען צו די צעפּ. עס האַט אים אַ שניט געטאַן אין האַרץ! ביי דער גילדענער יוץ האָבן

זיי ביידע אויסגעזען, ווי „עס וואָלט זיי אונטערגעגאַנגען אַ שיף מיט זויערמילך“. אַך, די האַרבאַנד, די האַרבאַנד! די האַרבאַנד! די האַרבאַנד! זען זאָל זיי נישט דאַרפֿן אַלע מאָל אונטערשערן! זרח זאָגט אַפֿילו, אַז עס זענען פֿאַראַן אַזוינע שטעט, וווּ ייִדישע טעכטער טראָגן שייטלעך; טייל אַפֿילו — אייגענע האַר; ווייסט מען דאָך, אַז ער איז אַ שטיק אַפֿיקורס, דער זרח. ווען גאָט זאָל אים העלפֿן — זאָגט ער — ער זאָל געווינען אויף דער לאַטעריע (פֿון סוחרערנ גתעשר צו ווערן איז שלא פֿדרך הטבע), וואָלט ער איבערגעלאָזט די שוויגער אַ פֿאַר טויזנטער און ער מיט מרים־לעבן וואָלטן אַוועק אין איינע פֿון די גרויסע שטעט; ...

מרים אָבער וויל נישט הערן און געדענקען! זי בעט זיך רחמים בני זרחן, ער זאָל נישט ריידן דערפֿון; זי קושט אים און האַלדזט אים, ער זאָל בעסער שווינגן. ערשטנס, ווי לאָזט מען עס איבער אַליין אַ מאַמען; טאַקע מיט געלט, נאָר טאַמער ווערט זי, חס־ושלום, קראַנק... אַ מענטש אין די יאָרן... ווער וועט איר דערלאָנגען אַ לעפֿל וואַרעם וואַסער? צווייטנס, האָט מרים־לעב אַליין מורא פֿאַר דער עבירה. עס זענען טאַקע דאָ אַזוינע שטעט; אַז זרח זאָגט, איז אַוודאי אמת. זי גלייבט — נאָר אַ קשיא אויף אַ מעשה! סדום ועמורה פֿון טיטש־חומש זענען אויך שטעט געווען, מיט נאָך־ערגערע מנהגים; אַנזערנע בעטלעך פֿאַר אורחים... יתומים האָט מען אויסגעשמירט מיט האַניק... נו, כהיום! און ווער ווייס, אויב מאַרגן וועט נישט דער אייבערשטער אַראַפֿשיקן זענע מלאַכים, זיך אַן עצה האַלטן, און אין איין רגע איבערקערן די היינטיקע סדום ועמורה? זי ווייס, אַז גאָט, ברוך הוא, איז אַן אַרץ אַפֿים; ער וואַרט אַוודאי... אפֿשר וועלן זיי תשובה טאָן!... — ניין, זרח... — זאָגט זי — איך וויל נישט... אַז מען זאָגט, מען טאָר נישט, טאָר מען נישט... פֿון דער מוטער האָט זי נאָך מער צרות. די לאַנגע סערל

האָט ליב די טאַכטער מער ווי צען מוטערס צוזאַמען; קיין שלעכט וואָרט וועט זי איר ניט זאָגן. נאָר זינט מען האָט „גע- כאַפט די חתן-פּלה“, האָט זי אויף זיי שטענדיק אָן אויג... היט זי זיי אָפּ!

— דו ביסט — זאָגט זי צו מרימען — אַ פֿרומע נשמה. נאָר אַ ווייך האַרץ האָסטו; און קעגן דעם יצר-הרע מוז מען האָבן אַן אַנזערנע גבורה. אַ מענטש מוז זיך שטעלן ווי אַ לייב, ווייל דער יצר-הרע איז ערגער ווי אַ שלאַנג!

און זי האָט זיך גענומען צו דער גוטער, נאָר שוואַכער טאַכ- טער, צו דער פֿרומער, נאָר שוואַכער נשמה, זי אונטערצוגאָרטלען קעגן יצר-הרע! עס טוט איר וויי דאָס האַרץ; ביי נאַכט שרעקן זי אַלערליי חלומות...

קוים גייט זרח אַרויס פֿון שטוב, הייבט זיך אָן דאָס מוסר- זאָגן. סערל איז אַ מושלמת, ליענט עברייטטיטש ווי אַ וואַסער; קאָן דעם טייטש-חומש מיטן קוהישר, מיטן ראשית-חכמה און נאָך עטלעכע אַזוינע ספֿרים, כמעט אויסנווייניק; אין גהינום איז זי קלאָר; זי איז אין יעדן ווינקעלע ווי אין דער היים; זי ווייס, וווּ מען קאָכט אין הייסער סמאַלע, וווּ מען ברענט מיט שוואַרצן פֿייער, און שדים בראַטן די נשמות ווי הינדלעך אויף דער שפיז! זי איז קלאָר אין גאַנצן שולחן-ערוך פֿון יענער וועלט; פֿאַר וואָס מען הענגט אויף דער צונג, מען וואַרפֿט צווישן הימל און ערד, און אַדלערס און קראַען רייסן-אויס שטיקער פֿלייש; פֿאַר וואָס מען לויפֿט-אַרום אין וועלדער, און ווילדע חיות בייסן די פּיאַ- טעס, פֿאַר וואָס מען שינדט-אַפּ די הויט, מען וויקלט-אַנן אין שטעכעדיקע דערנער... און מען הייסט נאָך שעפּן וואַסער מיט אַ קאָן אָן אַ דנאָ... איין גליק איז נאָר, וואָס גאַט איז פֿול מיט באַרעמהאַרציקייט! ער וויל נישט מער, נאָר מען זאָל תּשובֿה טאָן... און מרים הערט דאָס אַלץ אויס מיט האַרצקלאַפּן, מיט ציטערדיקע ליפּן און אַ פנים ווי קרינד. זי שרעקט זיך... זי ווייס, אַז אַ מענטש איז זינדיק... ערגער איז אין די טעג ווען

אן אישה איז פֿול מיט שדים, ווען אַרום איר טאַנצן רוחות רעות... ווען אן אישה טאָר נישט קוקן אין שפיגל אַרײַן, פֿון אירע בליקן זאָלן קיין פֿלעקן נישט ווערן! איר הויך איז דאָך דעמאָלט מיט טומאה, די קליידער — באַשיט מיט דיבוקים, מיט פיפערנאַטערס! ווי געציטערט האָט זי דעמאָלט פֿאַר זיין זיין...

און נאָך איידער עס האָט זיך עפעס אָנגעהויבן, האָט שוין די מאַמע מורא געהאַט, און אַ מאָל געפֿרעגט:

— טאַכטערשי, אפֿשר שוין? אפֿשר האַלטסט דו עס בטוד? אפֿשר ווילסט דו זיך פֿאַרזינדיקן די יונגע יאָר?.. זע, קוק נאָך אַ מאָל, טאַמער פֿאַרט! אפֿשר האַסט דו נישט גוט אַכטונג געגעבן!

— מאַמעשי — פֿרעגט אַ מאָל מרים — פֿאַר וואָס האַלט עס זיך אַזוי פֿאַר גרינג? ער לאַכט אַפֿילו, און איך וואַרף אים די שליסלעך!

— אן עוולה, אַ גרויסע זינד! — זאָגט די מאַמע — נאָר אַ מאַנספֿאַרשוין איז שוין בטבע אַזוי... מישטיינס געזאָגט. זיי ווייסן דען?.. און וואָס האָט אַזוינער מורא? ער כאַפט אַ מאָל אַרײַן אַ פרק משניות, ווערן אים זעקס בלאַט חטאים אויסגע-מעקט פֿון בוך! און ווען איז זייער יום-הדין? איין מאָל אין יאָר — ימים נוראים... אָבער אן אישה, געבעך, אַ „שעשני פרצונו“? דאָס איז ווי אינדיטשקעס! אַ ליאַדע וואָס, איז אויף זיי, רחמנא לצלן, אַ פּגירה! היינט זע, בשעתן טראַגן, בשעתן האַבן — דער מאָלט הענגט דאָך יאָ די נשמה אויף אַ האָר! סאַמע ימים-גוראים! און וואָס, מישטיינס געזאָגט, זאָל אונדז מציל זײַן? דער טינטש-חומש?!.. אַ קאַטאַזעס, אַ מענטש אָן ציצית... אין גאַנצן דרײַ מצוות: חלה, נידה, הדלקת הנר... מיט חלה איז נאָך נישט אַזוי געפֿערלעך! מען קאָן נאָך יוצא זײַן! הדלקת הנר אויך... פֿרײַטיק, צוועלפֿן, מאַכט מען שבת... אָבער יענס... עס איז זיך דען גאָר צו דערהיטן?

— און דײַן אויג, — זאָגט זי — קוקט אויף דעם אייגענעם

אַרט, ווו זיין אויג; אַז דיין הויך טרעפֿט זיך צוזאַמען מיט זיין אַטעם — שוין! לילית כאַפֿט דאָס שוין אויף, זי קריגט שוין שליטה, זי פֿליט־אַרויף גלייך צום פּסאָ הכּוּד, מיטן הויך, מיטן בליק, מאַכט דערפֿון אַן עסק! באַלד הייבן־אַן שטאַרבן יולדות... קליינע קינדער...

און מרים האָט זיך געפֿילט זינדיק פֿאַר גאַט פֿאַר אַ סך אַזוינע „בליקן“ מיט „הויכן“... נאָך אַזאַ הויך אַדער אַזאַ בליק האָט זי געכט נישט געשלאָפֿן פֿאַר פּחד. איר נשמה זאָל נישט אַרויפֿפֿליען און אליין אַנשריבן אין בוך!...

איין מאָל איז געקומען אין שטעטל אַרזין דער אַקרוזשנאַי סוד². מען איז געלאָפֿן אויף זיין ווונדער. מרים איז אין מאָל אויך געגאַנגען זען; עס איז געווען באַלד נאָך דער חתונה — גלוסטן זיך אַזוינע זאַכן. האָט זי געזען דריי סודיאָס³, אַ פּראַקור־ראַר, אַ סעקרעטאַר און איינעם וואָס מען האָט געמשפּט... אין וואָס עס גייט, האָט זי נישט פֿאַרשטאַנען, נאָר דערנאָך, אַז מען האָט אויסגערופֿן: „קאַטאַרגע!“ — האָט זיך דער פֿאַרמשפּטער אַ וואַרף געטאַן אויף דער ערד, גלייך אַ דונער האָט אים דער־שלאָגן... פֿון דעמאָלט אַן האָט זי נאָך מער פּחד פֿאַרן בית־דין של מעלה! דאָ האָט זיך דער פּראַקוראַר אַ ביסל געאַיקעט⁴; דאָרט וועט ריידן דער שטן; מיט שוואַרץ פֿינער וועט ער שיטן, קאַכעדיקער פּעך וועט זיך אים גיסן פֿון מויל... און וואָס — קאַ־טאַרגע? דאָרט רופֿט מען אויס: „פּף־הקלע, בראַטן הייסט מען און ברענען!“

— ווי וועט עס דעמאָלט חלשן די נשמה! — טראַכט מרים און עס ווערט איר קאַלט אין אַלע אַבֿרים, אין האַרץ הייבט־אַן צו שטעכן ווי מיט נאָדלען. פֿון דעם אַלעם ווייסט ניט זרחה. אַז ער איז דאָ אין שטוב, שווינגט די מוטער. דעמאָלט איז מרים לוסטיק און פֿריילעך. גאָר

² קרייזגעריכט. — ³ ריכטערס. — ⁴ פּאַרהאַקט (בנים ריידן).

אן אנדער מענטש... ווען אבער איז ער אין שטוב? פֿרײַטיק
פֿאַר נאַכט, שבת... אַ גאַנצע וואָך האָט ער דאָך זײַן מסחר!
מוז ער דאָך זײַן אין גאַס...

בײַ נאַכט האָט מען אויך נישט קײן רו... די לאַנגע סערל
שלאָפֿט נישט האַלבע נעכט; קריכט־אַרום, גײט אויף־און־אַפֿ, לײַ-
ענט אויך די לאַנגע קריאת־שמע מיטן גאַנצן על חטא... .

זרח קריצט טײל מאָל מיט די צײן; דאָך מוז ער שווינגן,
ער האָט אַ מאָל דער שוויגער אַ שלעכט וואָרט געזאָגט, האָט זיך
מרים די אויגן אויסגעוויינט! מער וועט ער די נאַרישקײט נישט
טאָן... די צײן קריצן, נאָר שווינגן מוז מען.

פֿון דער שוויגערס מוסר־זאָגן האָט ער גאָר נישט געוואָסן;
ער זעט, אַז מרים ווערט וואָס אַ מאָל שוואַכער, בלאַסער, אַז
זי כאַפט זיך וואָס אַ מאָל אָפֿטער אָן בײַ דער ברוסט, אַטעם פֿאַר-
פֿעלט איר... און ער שמײכלט: ער האַפֿט אויף נחת!... טײל
מאָל פֿאַלט אים אַזײ, אַז מען וואָלט געדאַרפֿט אַפֿשר רופֿן אַ
דאָקטער. ער טוט עס דאָך נישט, און ברענגט עס נישט איבער
די ליפֿן, פֿאַר מורא, ער זאָל זײ נישט איבערשרעקן. זײַנט אַ
קורצער צײַט שרעקט זי זיך אַלץ אין אײַנעם. נאַכט אויף נאַכט
שרעקט זי זיך, אַ קאַץ לאָזט זיך הערן פֿון דאָך, אַ הונט גײט אַ
ביל אין גאַס, עמעץ קלאַפט ערגעץ אין אַ טיר... אַ ליאַדע
שאַרף שרעקט זי. זי לאָזט־אַרויס אַ געשרײ און בלײַבט ליגן
פֿאַרצײטערט, האַלב פֿאַרחלשט... ברענג איר אַ דאָקטער, פֿאַלט
זי באמת, חס־ושלום, אַרײַן אין אַ קרענק.
אָפֿט מאַכט זיך דערפֿון אַ שמועס.

— וואָס איז דיר, מרים לעב? וואָס פֿעלט דיר?
— מיר? — ענטפֿערט מרים מיט אַ בלאַסן שמײכל אויף די
ליפֿן — מיר? אַז דו ביסט נאָר דאָ אין שטוב, איז מיר ווײל
ווי די וועלט! מען זאָל אונדז נאָר קײן עײן־הרע נישט געבן!
זי צײַטערט פֿאַר אַן עײן־הרע. מען האָט איר דען נישט מיט
וואָס מקנא צו זײַן? אַז זרח דרימלט אַ שבת נאָכן עסן, גײט

זי גאנץ אַפֿט שטילערהייט צו און בלאַזט אויף אים; עס איז זומער, דאָס פֿענצטער איז אָפֿן, אַ קשיא אויף אַ מעשה? עמעץ גייט-דורך און וואַרפֿט-אַרײַן אַן עין-הרע! עס דאַכט זיך איר, אַז מען מוז איר מקנא זײַן, אַז עס איז קיין שענערער, קיין באַ-שמעקטערער מענטש אויף דער וועלט נישטאָ! קרוינפֿוילן אויס-צופֿאַרן. „ווער שמועסט — טראַכט זי — ער זאָל נאָך זײַן אָפֿ-געהיט אין יענע זאַכן! אַ ביסל מער אָפּגעהיט! ... נאָר, ווינטער דאָס אייגענע, ער איז דאָך, ווי די מוטער זאָגט, אַ מאַנספֿאַרשויך, ער האָט גאַנצע תּרי"ג מצוות... איז דאָס בײַ אים גאָר קיין יחוס נישט"...

זרח מיינט, אַז עס מוז איר פֿאַרט עפעס זײַן, נאָר זי לייקנט שטיין און בײַן: „וואַלט ער נאָר אין דער היים געווען... שטענ-דיק אין דער היים"...

ער הערט און שמייכלט: די אמתע כּוונה פֿון די רייד פֿאַר-שטייט ער אָבער נישט: און זי וועט קיין מאָל נישט פֿאַרמסרן די מאַמען, ער וועט קיין מאָל נישט וויסן, וואָס זי לײַדט, ווען ער איז נישטאָ...

אַצינד אָבער פֿאַלט-צו שבת... אַצינד מעג זרח גיין... זאָל ער גיין דאַוונען.. שבת האָט זי פֿאַר דער מוטער קיין מורא נישט: שבת זאָגט זי קיין מוסר נישט... שבת „איז די מאַמע אַ ווילע מאַמע!"

— מרים לעב! — מאַכט זי צו איר, אַז זרח איז אַרויסגע-גאַנגען — הינט איז שבת, פּוץ דיך אָפּ, טו דיר אָן אַ קליידל... אַז דײַן מאָן וועט נאָכן דאַוונען קומען מיט די מלאַכים אין שטוב אַרײַן, זאָלסט דו אים אַקעגנלויפֿן מיט אַלעם גוטן, פֿאַר דעם וועסטו זוכה זײַן...

— ... אַ גראַבן קוש פֿון זרחן! — ענדיקט מרים מיט אַ געלעכטער.

דער מוטער געפֿעלט אַפֿילו נישט דער אויספֿיר, עס איז דאָך אָבער שבת, שבת-לעב, און זי וועט קיין בײַז וואַרט נישט

ריידן. זי נעמט זיך צום טיטש-חומש, טוט-אן א פאַר גרויסע ברילן און לייענט.

מרים הערט זיך אַזן. אָפֿט הערט זי מיטן גאַנצן האַרץ. טייל מעשיות געפֿעלן איר זייער. זי צעלאַכט זיך, אָז עס קלינגט ווי אַ זילבערן גלעקל, ווען דאָס יינגל אַברהם, וואָס האָט צעהאַקט דעם אַלטן תרחס שטיינערנע געטער, זאָגט דעם אַלטן: אָז דאָס האָט דער גרעסטער פֿון זיי געכאַפט דעם האַמער און צעהאַקט אַלע קליינע; דאָס האַרץ ציטערט אים פֿאַר שרעק, יצחק זאָל נישט דערקענען, אָז דער „מאַלצנט“ דערלאַנגט אים יעקב, נישט עשו; טרערן קומען איר אין די אויגן אַרײַן, ווען יעקב טרעפֿט זיך מיט רחלען בײַ דעם ברונעם; לִבֿנען איז זי אַ שונא אויפֿן לעבן, פֿאַר וואָס ער האָט יעקבן גענאַרט... ווען עמעץ, למשל, נאַרט אַזוי אָפֿ זיך... בררר! עס ווערט איר קאַלט אין אַלע אַבריים. דערפֿאַר, שפעטער, אָז יעקב קריגט ביידע, אי לאהן, אי רחלען, ווערט זי רויקער; זי ווייסט דאָך, אָז עס איז געווען פֿאַרן חרם דרבנו גרשום⁵...

הַנַּנט גייט די סדרה תְּרוּמָה: מען ברענגט דאָס און יענעם צום משכן... דאָס אינטערעסירט זי ווייניקער... זי איז מיד און שלעפֿעריק. דאָס קעפל צעוויגט זיך. די ברעמען פֿאַלן-צו. זי דרימלט-אַזן. אַ גוטער, חנעוודיקער שמייכל באַווייזט זיך איר אויפֿן בלאַסן פנים. עס הייבט זיך אָן צו רויטלען... נאָר עס וועקט זי דער מוטערס שטימע:

— מרים!

— וואָס, מאַמעשי, איך הער...

— נישט דאָס מיין איך...

— וואָס דען, מאַמעשי?

⁵ דער פוסק (1020-960) אין דניטשלאַנד, וועלכער האָט אין איינעם פון זײַנע תקנות פֿאַרבאָטן פּיל-ווייבער, אַרײַנגלייגנדיק אין חרם די וואָס האָבן נישט אָפּגעהיט דאָס דאָזיקע געזעץ.

— לויט מנן רעכענונג איז הינט ... פֿארשטייט, טאָכ-
טערשי, איז הינט די ציט ...
— נאָך נישט, מאַמעשי!
— גיב נאָר אַכטונג, טאָכטער!
מרים דרימלט ווייטער אַינ; די זעלביקע זילבערנע שיסל
מיט די זילבערנע לעפֿל, און די מוטער וועקט זי ווייטער.
— זיכער נאָך נישט?
ליידער איז שוין געווען „שוין“ ...
— אַ שאָד! — מאַכט סערל — אַ פֿאַרשטערטער שבת.
זי זיפֿצט-אַפֿ און פֿאַרטיפֿט זיך צוריק אין טיטש-חומש ...
ווייטער נשיאים, שיסל, לעפֿל ... מרים דרימלט ווייטער אַינ,
נאָר דאָס פנים רויטלט זיך נישט, קיין שמיכל צירט נישט די
פֿינגער ליפֿן ...
אין דער ציט האָט זי אָפּגעדאַוונט און כאַפֿט זיך שטי-
לערהייט אַרויס פֿון בית-המדרש. עס זאָל אים קיינער נישט פֿאַר-
האַלטן. ער לויפֿט איבער דער גאַס ...
אַז ער קומט צו דער טיר, שטעלט ער זיך אָפּ. ער הערט זיך
אַינ, וואָס אין שטוב טוט זיך ... די שוויגער ליענט ... מרים
זיצט אַוודאי און הערט, שטאַרק פֿאַרנומען, ווי געוויינלעך. ער
וויל זי איבערראַשן.
שטיל עפֿנט ער די טיר ... די שוויגער הערט נישט, מרים
שלאָפֿט.
מיט איין שפּרונג איז ער בײַ איר און ער קושט זי בײַם
„גוט שבת!“ ...
— פּושע באלחי ישראל! — גיט סערל אַ געשריי,
עס האָט לאַנג געדויערט איידער מען האָט די פֿאַרציטערטע
מרים דערמינטערט.
עס איז געווען — אַ פֿאַרשטערטער שבת.

בעריש וויינשטיין

א בריוו פון דער היים

ער איז געפארן איבערן ים און איז געפארן איבער דער שווייץ.
 פאר זינע אויגן די פֿעלדער האָבן זיך געדרייט מיטן ווייץ
 און ער איז באלד אין שטעטל געווען — נאָך יאָרן ווייט
 און מער בענקען נישט געדארפֿט, ווען די זון פֿאַרגייט.
 ר'איז אויפֿן באַנהויף געבליבן, צעמישט ווי אין דער פֿרעמד;
 די אויגן אויסגעקוקט נאָך מענטשן, וואָס ר'האַט אַמאָל געקענט —
 ווי אין ביטערן בריוו פֿון שפּניזערן דעם סטודענט.

אַרויף צו דער שטוב, צו זיך און צו דיר,
 איז ער מיט אַ שלאַגנדיק האַרץ געלאָפֿן אַנרירן די טיר
 און די שאַפֿע דערקענט, דאָס בעטגעוואַנט, דאָס געשיר;
 דער מאַמעס ליכטערס געווען מיט דער „מאַטקע באַסקע“¹ בנאַנד
 אויף דער זעלבער שאַנק בני דער זעלבער געקאַלכטער וואַנט.
 ס'איז אים נאָך איר שבת, די ליכט ווי זיי וואַלטן געברענט,
 ווי אין ביטערן בריוו פֿון שפּניזערן דעם סטודענט.

די שטאַט שפּאַצירט — און דעם פֿאַרנאַכט איז ער אַליין.
 וווּ די וועלט איז געווען גרויס, די היים איז געווען קליין,
 איז ער אין פֿאַלקסגאַרטן מיט טרערן-אויגן געבליבן שטיין.
 נעכטן האָט דער צווייט געבליט, דער בעז איז געווען זיין;
 שוואַלבן מיט זעמדעלעך זינען שוועבלדיק אין די נעסטן אַרײַן,
 און ער האָט ווייניגערן געלייענט, ווי אַן אַדעסער אינטעליגענט,
 ווי אין ביטערן בריוו פֿון שפּניזערן דעם סטודענט.

אַז נמאס געוואָרן איז אים די אויסגעטראַכטע וואָר,
 האָט ער געבענקט מיט נחום שטערנהיים, דעם טרובאַדור:

¹ די „הייליקע מאַמע“.

— אויך אים, דעם קדוש, דארף מען געדענקען אַ מאָל —
 ווען אַנדערע האָבן ראַמאַנסירט, האָט ער הייס דיסקוטירט
 און טיפֿע שמועסן איבער מאַרקס' „קאָפיטאַל“ פֿאַרפֿירט.
 די זון איבערן גליענדיקן קלויסטער האָט אויסגעברענגט,
 ווי אין ביטערן בריוו פֿון שפּיזערן דעם סטודענט.

דאָס ביזע האַרץ, וואָס האָט אים אַמאָל יינגליש גענאַרט
 מיטן סמיקן האָס צו די פּיאָות, צום חסידישן כאַלאַט,
 ווען ר'איז שבת צו פֿינקלען אַראָפּ שפּילן ביליאַרד;
 יענע יידן, די שטרעמלעך זינגען מער נישט זיין פעס.
 די שקאַרמיצן-קאַרשן פֿאַרוויקלט אין בלעטער פֿון ש"ס,
 איז דאָס פֿייער, דער צאַרן פֿונעם כתב־יד, וואָס ברענגט
 אין ביטערן בריוו פֿון שפּיזערן דעם סטודענט.

די לבנה איבער אים דורך די שיטערע שטערן שווימט.
 אין אַזאַ נאַכט איז די שרעק אין אים, ווי אין אַ קינד,
 ווי נישט קיין שדים — נאָר ער וואַלט געווען אין ווינט.
 און ער האָט אַ האַרץ געהאַט די היים נאָך אַ מאָל צו זען;
 די הניצער, דעם מאַרק געטראַפֿן, ווי גאָר נישט וואַלט געשען.

ווער האָט אונדזער שטעטל אַזוי אויסשעכטן געקענט,
 ווי אין ביטערן בריוו פֿון שפּיזערן דעם סטודענט? ...

פון „א שטעטל“

א פאַעמע פֿון ייִדישן לעבן אין פּוילן

בלאַטיק איז דער וועג, וואָס פֿירט אין „שטעטל“ אַרײַן. עס איז אַ פֿאַר פּורײַם־טאַג, דער שניי אויף די פֿעלדער צעלאָזט זיך און צעגײט. און איבער די אייבערדעק פֿון דער ווינטער שנייִוועלט ווייזן זיך שוין דאָ און דאָרט שוואַרצע ערד־פֿלעקן אַרויס. דער זײַ-מען, וואָס האָט זיך איבער דעם גאַנצן ווינטער הינטער די שניידעק אין דער ערד אויפֿגעהאַלטן, איז ווייך געוואָרן, צעשפּאַלטן, און זינע שפּראַצנדיקן וואַרצלען הייבן־אָן צו נאַגן חיונה פֿון דער מאַמע־ערד. און אין די שוואַרצע ערד־פֿלעקן איז עס צו דערקענען, אַז די מאַמע־ערד איז „טראַגעדיק“...

ווינט, אויף ביידע זײַטן וועג, צווישן די ליפע־ביימער, גײט אַן איינזאַמער וואַנדערער מיטן פּעקל אויף דער פּלייצע און מיטן שטעקן אין דער האַנט. שוואַרצע קראַען פֿלײען דאָרט ווינט איבערן וועג, פֿון בוים צו בוים, און שאַרן־אַפּ מיט זייערע גרויע פֿיסלעך די ווינטע, לאַנגע שניישנירלעך, וואָס זײַנן אויף די צווינגן פֿון די ביימער. דעם וואַנדערערס וועג פֿירט אין „שטעטל“ אַרײַן. קום־מיט מיט מיר און, וואָס מיר וועלן זען און וואָס מיר וועלן הערן, וועלן מיר אין דעם בוך באַשרײַבן.

די שטוב

די טיר פֿון דער „שטוב“ איז אַפֿן אַ גאַנצן טאַג און אַ גאַנצע נאַכט. און ווי אין אַ גאַסטהױז דרײט מען זיך דאָרט תּמיד אַרײַן און אַרויס. איז אין עס ר' יחזקאל גאַמבינערס „שטוב“, נאָר דאָך — אַ שטאַטשטוב, אַ רשות־הרבים, אַזוי אַז אַ ווילד־פּרעמדער קומט־אַרײַן און זעצט זיך אַנידער, גײט ניט אָן די קשיא: „וואָס וועט

איר זאגן, ר' יוד? דא זינען אלע אין דער היים. פֿאַרלאָזט אַ שטאַט-באַלעבאַס זיין היים אין דער פֿרי אָן אַ גלאָז וואַרעמס, גייט ער זיך פֿראַסט מיט טלית-און-תפילין אַריבער צו ר' יחזקאלן אין „שטוב“ אַרײַן, און ווי אַ הימישער הייסט ער איינער פֿון די דינסטן, אַז זי זאל אים אַ גלאָז טיי דערלאַנגען. מער איז מסוגל די „שטוב“ צו אַ גלעזל באַרשטש; נאָך אים קומט מען אַרײַן אין אַ ווינטער-דיקן נאָכן אַנבײַסן. אַז דער פֿראַסט קנאַקט, און מען וויל זיך די גלידער אַנוואַרעמען. און ווער שמועסט נאָך, אַז מען קאַכט בײַ מלכהלען — ר' יחזקאלס ווייב — דעם קנאַבל-באַרשטש! צו נעמען אין „שטוב“ איז ניט קיין חרפה. דער מנהג איז שוין אַזוי: אַ גלעזל באַרשטש — אַ טרונק וואַסער. פֿוילט זיך נאָר אַ שטאַט-באַלעבאַסטע די הרובע אונטערצוהייצן, נעמט זי איר טעפל און טראַגט עס צו מלכהלעס קיך אַריבער. און אין מלכהלעס קיך געפֿינען זיך די גאַנצע שטאַט טעפלעך. טייל מאַל פֿאַרטוישן זיך די באַלעבאַסטעס מיט די טעפלעך, ווערט דאָרט אַ לעבן. מאַכט זיך אַ יונג אַ „ברוגז“ פֿון דער היים, האַלט ער זיך אויף אין ר' יחזקאלס שטאַלן. צו זאָרן איז נישטאָ וואַס. ברויט און זעמל ווערן בײַ יחזקאלען נישט פֿאַר-שלאָסן, אַלץ אין קיך פֿריי, ווי וואַסער איז עס. פֿוטער און רעטעכער זינען שטענדיק דאָ אין קעלער, דער שליסל פֿון קעלער הענגט אין קיך, בײַ יענטען, דעם דינסטמיידל, אַ „ווילע טאַכטער“, ברוי-דער, אַ נישט קריגט זי קלעפּ. ר' יחזקאל הייסט אַליין.

*

די נאַכט האָט דאָס שטעטל אונטער איר שוץ אַרונטערגענומען און די גאַנצע וועלט אַרום-און-אָרום האָט זי אין זיך באַהאַלטן. אין מיטן דער נאַכט האָט זיך אַ רעשנדיק קלאַפּן פֿון פֿערד און רעדער דערהערט אויף שטיינער. דאָס רעשן איז פֿאַרשטומט געוואָרן בײַ דעם שטראַל שניין, וואַס האָט פֿון אַ לאַדן אַרויסגעדורנגען, און פֿון וואָגן איז ווער אַראַפּ... און שווערע „באַלעבאַטישע“ טריט האָבן זיך איבערן קאַרידאָר געלאָזט הערן. דאָס האָבן געמוזט קומען היי-

מישע, וואָרעם זיי האָבן באַלד די קליאַמקע פֿון טיר געפֿונען, אויפֿ־
 געעפֿנט און אין "שטוב" אַרײַן.
 אין דער ברייטער, לאַנגער "שטוב" איז קיינער נישטאָ. זי
 איז פֿול מיט שאַטנס; דער גרויסער ווינטערלאַמפּ מיט דער בריי-
 טער שניף, ווי אַ באַבע אין אַ ברייטן פֿאַרטעך, ברענט זיך איינע
 אַליין צווישן די שאַטנס אין מיטן שטוב. די אַנגעקומענע יידן זינען
 אין לאַנגע, ברייטע שאַפֿן-פעלצן, די ברייטע קאַלנערס זינען ביזן
 האַלבן רוקן פֿאַרוואַרפֿן און ביים האַלדז מיט אַ ברייטן, רויטן שאַל
 פֿאַרבונדן; צווישן די טונקעלע פֿאַלדן, וואָס פֿאַרוואַרפֿן זיך אין
 די פעלצן, האַלט זיך נאָך אויף דער טונקעלער סוד פֿון דער נאַכט,
 וואָס זיי האָבן פֿון דרויסן מיטגעבראַכט... אויף די קעפּ האָבן זיי
 שאַפענע היטלען מיט לאַפּן איבער די אויערן פֿאַרבונדן און אַן
 אַנזעהויך איז איבער די היטלען און קאַלנער פֿאַרפֿרוירן. דער אַיז-
 הויך ווערט פֿון דער שטוב-וואַרעמקייט צעגאַסן און טראַפֿנס וואַסער
 רינען פֿון די היטלען, פֿון די פעלצן; און ביים דרייען זיך איבער
 דער שטוב לאַזן זיי נאָך זיך שפורן וואַסער איבער. זיי זינען צו
 צום גרויסן אויוון, וואָס איז אין אַ ווינקל פֿון שטוב געשטאַנען. דער
 אויוון האָט זיין היץ פֿאַרויס פֿאַר זיך געשיקט און נישט צוגעלאַזט
 צו זיך. די וואַרעמקייט האָט זיי אַרומגענומען. זיי האָבן זיך די
 פעלצן אויסגעטאַן און זינען געבליבן שטיין אין דיקע מאַנטלען,
 אַרומגעגאַרטלט מיט רויטע גאַרטלען, ערשט דעמאָלט האָבן זיך
 אַנגעהויבן די בערד צו ווייזן. טייל וויינט, טייל שוואַרץ, טייל קורצע,
 טייל לאַנגע. די יינגערע האָבן דאַרט אַרט ביים אויוון פֿאַר די אַלטע
 אַפּגעלאַזט און אַליין זינען זיי געפֿאַלן, ווער אויף אַ באַנק, ווער
 אויף אַ טיש, און האָבן אַנגעהויבן צו דרעמלען. די אַלטע זינען
 שטיל-שווינגנדיק אַרום אויוון געזעסן, און אַ מאָל האָט איינער דעם
 אַנדערן אַ קשיא פֿון געשעפֿט געפֿרעגט און נאָך אַ לאַנגער וויילע
 האָט יענער אים אַ תירוץ אַפּגעענטפֿערט.
 די נאַכט האָט ערשט איצט אַנגעהויבן דורכן פֿענצטער אַרײַן-
 צוקוקן דורך גרויע ברילן און עס האָט זיך געדאַכט, אַזוי ווי מען

וואָלט אַ פאַר טונען ליכטיקייט אין אַ פֿינצטערן נאַכטיים אַרײַנגע-
 גאַסן. און די ליכטיקייט האָט דאָס פֿינצטערניש קוים מיט עטוואָס
 נאָר גרויער געמאַכט. פֿון ערגעץ וווּ האָט זיך אַ לאַנגער, אויסגע-
 צויגענער קוקירעקו פֿון אַן אויפֿגעכאַפטן האָן געלאָזט הערן; רעדער
 קלאַפן אויף שטיינער און זיי שלאָגן אָפּ איינזאַם אין דער שטילער
 נאַכט. די נאַכט קוקט אַלץ מער מיט גרויע ברילן דורכן פֿענצטער
 אַרײַן, אַ פנים מען גיסט אַלץ מער טונען ליכט אין דער פֿינצטער-
 ניש... פֿון אַ צווייטער שטוב הערט זיך רודערן, וואָסער גיסן,
 דערנאָך טריט-אויף און אַראָפּצוגיין. באַלד דערהערט זיך פֿון דער
 צווייטער שטוב אַן אַלט קול, וואָס זאָגט מיט זייער אַ וויינענדיקן
 ניגון תּחילים און דאָס קול גייט זיך פֿאַר זיך אין אַ ווייטן וועג,
 באַלד מישט זיך אַרײַן אַ דרייט דינ-יונג קעלכל, וואָס אַנילט זיך,
 און ווי עפעס מיט אַ פֿרעטענויע מישט עס זיך אַרײַן אין דעם
 אַלטן טרויעריקן ניגון „אַמר אָביר“ און עס וויל פֿאַרטומלען. דאָס
 אַלטע ערנסטע קול, ווי פֿאַר זיך, מנידט-אויס דאָס יונגע קולכל
 און וויינט אין דער וועלט אַרײַן. די יידן ביים אויוון אין דער
 „שטוב“, דערהערנדיק אַ קול תּורה, כאַפן זיך אויף, ריבן זיך די
 אויגן. איינער וואָשט זיך די הענט אין פֿענצטער, מען נעמט באַלד
 אַ סידורל אַרויס פֿון קעשענע און מען ענטפֿערט אָפּ מיט אַ שאַרפֿן,
 האַלב-ליטווישן אַקצענט „למה רגשו גוים“, און עס דאַכט זיך, אַז
 די קולות גיבן זיך אָפּ איינער דעם צווייטן אַ „שלום עליכם“ איידער
 מען זעט זיך נאָך...

און גרויער קוקט אַלץ די נאַכט אַרײַן דורכן פֿענצטער, אַזוי
 אַז מען הייבט שוין אַן צו צווייפֿלען, אויב עס איז פֿאַר טאָג אַדער
 פֿאַר נאַכט...

פֿון דער קיך הערט זיך האַלץ האַקן, דערנאָך אייער קנאַקן,
 מען גיסט עפעס איבער פֿון איין כלי אין דער צווייטער. די טיר
 עפֿנט זיך. מענטשן דרייען זיך. מען קומט אַרײַן. מען גיסט עפעס
 אַן אַדער מען לייגט עפעס אַנידער און מען גייט זיך זיין וועג...
 פֿון אַ ווייטער שטוב הערט זיך אַ קינד וויינען און עס דאַכט זיך,

אז די קולות מישן זיך אלע צוזאמען: דאס יידנס טרויעריקע תהי-
 לים זאגן, דאס דינע גמרא-ניגונדל, דער דינסטס האליץ האקן, דאס
 פֿייער קנאָקן, און די קולות גריסן און זאָגן דעם ניי-געבוירענעם
 טאָג, וואָס קוקט דורכן פֿענצטער אַרײַן: גוט מאַרגן!
 אין דער שטוב איז שוין האַלב ליכטיק, אויפֿן טיש זינען
 אַנגעלייגט פעלצן, קאפּאַטעס און שאַלן. אַ הויכער יונג שלאָפֿט
 אויף דער קאַנאָפֿע און שטאַרט זינע לאַנגע פֿיס אין דער וועלט
 אַרײַן...

טיר און טויערן זינען שוין אָפֿן און מען דרייט זיך אַרײַן
 און אַרויס. ייִדן קומען-אָן, ייִדן פֿון פֿאַרשיידענעם עלטער, נידעריקע
 און הויכע, מיט לאַנגע און קורצע בערד. מען גיט זיך אָפֿ שלום
 עליכט איינער דעם צווייטן און תוך כדי דיבור איז מען שוין אין
 מיטן געשעפֿט. מען רעדט און מען קריגט זיך, אויף טייל פֿראַגעס
 ענטפֿערט מען גאָר נישט און אויף טייל — צו-פֿיל תירוצים. אָט
 האַלט שוין איין ייִד דעם צווייטן אונטערן אַרעם און פֿירט אים אין
 אַ ווינקל אַרײַן און רוימט אים עפעס אין אויער אַרײַן. אַ צווייטער
 שטייט בנים טישל, קוקט אין אַ סידור אַרײַן און וואַרפֿט אָן אויג.
 דאָרט אַהין, און פּלוצלינג כאַפט ער אויך אַ ייִד אונטערן אַרעם
 און פֿירט אים אויך אין אַ ווינקל אַרײַן. ווי ער וואַלט יענעם די
 אויגן געוואַלט אויסשטעכן, ווייזט ער, אָז ער האָט אויך אַ סוד.
 דערווייל כאַפט זיך נאָך איינער אויף און טוט זיך אָן טלית און
 תפֿילין, און שטעלט זיך אַנידער אַפּדאוונען, אַ צווייטער ייִד גייט
 אים שוין אין וועג אַרײַן און לאָזט זיך אויך אין דאוונען אַרײַן.
 אין דער זעלביקער צייט רעכענען צוויי ייִדן מיט אַ שטיקל קרינד
 אויפֿן טיש, איינער מיט אַ נאַסן פֿינגער, מעקט וואָס דער צווייטער
 שרייבט און דער שרייבט ווידער וואָס דער צווייטער מעקט. אין
 צווייטן ווינקל שטייען צוויי ייִדן און איינער, מיט אַ געל בערדל און
 אַ רונדיק בייכל, ציילט דעם צווייטן געלט אויפֿן טיש. ער ציילט
 ערנסט, ווי איינער דאוונט פֿרום, 74, 75, 76. ווי ער וואַלט וועלן
 מיט דעם דעם אַנדערן זאָגן: זע, וואָס געלט באַטייט. אין דעם

עפֿנט זיך די טיר און עס קומט-אַרײַן מיט אַ געלויף אַ הויכער, בלינדער ייד מיט איין אויג, מיט אַ לאַנגער, רויטלעכער באַרד, און ער הייבט-אָן אַן שום טענות און מענות, צו שיטן דעם געלן, וואָס ציילט דאָס געלט:

— רויטער הונט, 250 רובל גיסטו? וואָס, ביסטו משוגע געוואָרן?

דאָס געלע יידל ציילט ווייטער דאָס געלט — 101, 102.
— וואָס האָסטו צו מײַן געלט? — טענהט אַלץ דער צווייטער.
נאָר קוים האָט יענער די פאַר גילדן צוגענומען, שטייט שוין דער „רויטער“ מיטן „געלן“ און סודען זיך: שלום געמאַכט.
אויפֿן טיש ליגן פּראַבעס ווייץ אין רויטע שנופּטיכלעך, און יעדער ייד, וואָס קומט-אַרײַן, כאַפט אַ פאַר קערנדלעך, באַקוקט זיי צו ערשט, כאַפט זיי אין מויל אַרײַן און פֿרעגט אין דער וועלט אַרײַן:

— וויפֿל דער מאַרק?

ער באַקומט נישט קיין תירוץ, קנאַקט ער די ווייצלעך און קנייטשט מיטן שטערן, אַזוי ווי ער וואַלט אַליין פֿון זיך טרעפֿן געוואַלט דעם תירוץ, וואָס ער האָט נישט געקענט אַרויסבאַקומען פֿון דעם עולם.

די „שטוב“ איז די שטאַטבערזע. קליינע סוחריםלעך קויפֿן-אויף בײַ די פּויערים די תבואה און מען פֿאַרקויפֿט זי ר' יחזקאלס שפּײַכלער. אין דער „שטוב“ ווערן אָפּגעמאַכט אַלע געשעפֿטן, נישט דווקא די, וואָס זײַנען נוגע צו ר' יחזקאלס געשעפֿט, נאָר אַפֿילו דאָס, וואָס איינער האָט עפּעס מיטן צווייטן, אָדער גלאַט אַזוי. אַ ייד וויל זיך דרייען אין „אַ געשעפֿט“ אָדער אַז אַ יונגער מאַן גייט דעם ערשטן טריט פֿון קעסט אַראָפּ און וויל אַרײַנטרעטן אין האַנדל, דרייט מען זיך צו ערשט אין „שטוב“. דאָס איז דאָס „בית-מדרש“ פֿון האַנדל.

בײַ דער „שטוב“ איז אָפּגעזונדערט אַ שטיבל, „דאָס קאַבי-געטל“ הייסט עס. פֿאַר ר' יחזקאלען אַליין. בײַ אַ פֿירעקנדיקן

שרינבטיש זיצט זיך ר' יחזקאל אויף זיין פֿאַטערשטול. ר' יחזקאל, אַ נידעריק, נאָר אַ דיק יידל מיט אַ רונדיק וויס בערדל, האַלט זיך אָן מיט איין האַנט די ברילן ביי דער נאָז, איין גלעזל פֿאַלט אים אַלע מאָל אַרויס, און ר' יחזקאל הייבט עס אויף, ריבט עס איבער מיטן טיכל, זעצט עס ווייטער אויף דער נאָז, פֿרעגנדיק עפעס אָדער אָפענטפֿערנדיק ר' טוביהן, זיין „מענטש“. ר' טוביה, אַ הוי-כער ייד, מיט אַ דאַרן געזיכט, ענטפֿערט-אַפֿ ר' יחזקאלען מיט אַני-לעניש און מיט אַ געלעכטערל, אזוי ווי ער וואָלט זאָגן: „אַלץ איז גוט, אַלץ איז גוט“.

ר' יחזקאל, אַנגעוויקלט אין זיין לאַנגן, ברייטן שלאָפֿראַק און אין דעם פֿירקאַנטיקן היטל, קנעטנדיק אַ שטיקל ברויט צווישן די פֿינגער, האַרט-אויס זיין מענטש. אַ מינוט בייערט ער זיך, אַ מינוט ווערט ער ווייטער גוט, וועלנדיק זיך מיט זיין מענטשן באַראַטן. ר' יחזקאל רוקט-אויף אַ שוּפֿלאַדל, נעמט-אַרויס אַ פּאַפּיר און זאָגט צו ר' טוביהן:

— וואָלף מוז נאָך דאַנציג שרייבן, אַז דער ערשטער טראַנס-פּאַרט איז עקספּעדירט.

עס עפֿנט זיך די טיר און צו ערשט שטעקט אַ קאַפֿ אַרײַן, זאָ-גנדיק גוט מאַרגן, און דערנאָך פֿאַרשווינדט דער קאַפֿ און עס באַ-ווייזט זיך אַ הויכער פּויער מיט לאַנגע, פֿאַרבלאַטיקטע שטייול, וואָס לאָזן נאָך זיך אַן אַנזעענדיקן צייכן. דאָס פנים איז ביי אים רויט פֿון היץ, טראַפנס שווייס רינען פֿון די פֿינגער און, גיט ריידן-דיק קיין וואָרט, קנעפלט ער אויף זיין פּאַלטאָ, דערנאָך די וועסט, און שלעפט פֿון דאָרט עפעס אַרויס און גיט-איבער אַ ברייול ר' יחזקאלען.

בעת ר' יחזקאל לייענט, ווענדט זיך דערווייל ר' טוביה צום פּויער. טוביה רעדט צו אים, דער פּויער ענטפֿערט אים אַבער נישט, ער קוקט אויף ר' יחזקאלען, וואַרטנדיק אויף עפעס.

— דעם וואָגן שפּאַנען! איך אַליין פֿאַר קיין טריסק.

— איך האָב דענסטמאַל באַלד נישט געהייסן גיין מיטן וואַסער,

צוויי וואָכן פֿאַר די ימים-טובֿים. און ווער ווייסט וואָס ס'קען זיך מאַכן? בײַ די ערשטע פֿרעסט, אָז עס נעמט געזונט — זאָגט ר' טובֿיה צו ר' יחזקאלען מיט אַ מין ווייכן געבייזער, אַליין שוין פֿאַר-שטייענדיק אין וואָס עס האַנדלט זיך.

— פֿאַרפֿאַלן, דאָס האַלץ שטעלן האָב איך געמוזט, די טראַט-וועס¹ זינגען געווען געבונדן גאַנץ גוט, די שטריק שטאַרק, די טעג שוין, גיי רעכנן זיך! וואָס קען מען מאַכן? עס איז געווען מן השמים, גיי, רעכנן, פֿאַר חנוכה וועט זיך די ווייטל² שטעלן.

— מען דאַרף אַנטיקן און סאַקאַלסקען מיטנעמען, אויפֿן בוי-דעם ליגן עטלעכע הונדערט שאַק פֿרישע סטראַנקעס³, האַקעס, די שטריק — גיט אָן עצה, ר' טובֿיה.

— דאָס איז הייבט זיך אָן רירן, שרײַבט מען מיר. גאַט זאָל געבן, אָז די קראַבעס⁴ זאָלן נישט זיין גרויס, נאָר טריסק דאַכט זיך אין אַ שטיל אַרט, עס איז ניט שטראַמיק און מיט גאַטס הילף, ווען דאָס איז זאָל נאָר נישט מיט אַ מאָל זיך ברעכן, וועט מען קענען דאָס האַלץ ראַטעווען! — זאָגט צום סוף ר' יחזקאל.
— מיט גאַטס הילף.

— קיין גאַמבין. דאַרף מען די גאַמבינער צוויי הונדערט רובל שיקן, און בצלאל צו ר' אַברהם פּלאַצקער. זאָל ער אין שעמענען קויפֿן. איך האָב מורא, אָז די שעמעניצער זאָלן נישט די שעפּסן אויסכאַפֿן, לאַזן טאָר מען זיך נישט.

און ריינדדיק זינגען זיי ביידע אין דער צווייטער שטוב אַרײַן. דער עולם איז האַלבלעך געווען אין הויף ביים שפּעכלער די תבואה אָפּנעמען. אין דער „שטוב“ זינגען נאָר געווען די אורחים, וואָס זינגען געקומען בײַ נאַכט מיט תבואה אין „שטוב“ אַרײַן. און נאָר צוויי שטאַטישע מעקלערס, איינער אַ ייד אין אַ גוי'ישן היטל,

¹ צעלייגטע, צונויפגעבונדענע קלעצער, וואָס מ'שרייַבט אויפֿן טײַך, ווי זיי וואַלטן געווען אַ שיף. — ² גרעסטער טײַך פון פּוילן טיילט אָפּ וואַרשע פון פּראַגע. — ³ אייזערנע הענגערס, וועלכע פֿאַראייניקן קלעצער. — ⁴ אייזקרײַעס.

מיט אַ קראַנגדל, און אַ קורץ רעקל און מיט אַ שטעקן אין דער האַנט — זאָס איז געווען „קאָזעק“, דער פּריצישער מעקלער, ער איז געווען געשיקט פֿון דער צוקערניע פֿון אַ פּריץ צו ר' יחזקאלען. בײַ יעדן וואָרט, וואָס ער האָט געזאָגט, האָט ער דערמאָנט דעם פּריץ מיט דער „צוקערניע“. דער צווייטער איז געווען ר' חסקל עפשטיין, אַ ייד אַ חסיד, אַ מאָל אַליין אַ סוחר, היינט אַן אָפּגעקור-מענער. אַ מעקלער איז ער געוואָרן נאָר איבערן נאָמען „עפשטיין“: עפעס פּאַסט דער נאָמען צום געשעפֿט. ער טראָגט אַ באַשטענדיק באַפֿלעקטע און צעריסענע קאַם־זינדענע קאַפּאַטע, וואָס האָט נאָך נישט דעם נגידישן גלאַנץ אָנגעווירן.

ר' יחזקאל האָט די יידן שלום עליכם אָפּגעגעבן און איידער זיי האָבן נאָך אָנגעהויבן אַ וואָרט אויסצוריידן, האָט ער זיי צום פּיור געשטופּט נאָך זיך, אַז זיי זאָלן זיך וואַשן צום עסן. דענסטמאָל איז אין שטוב אַרײַן אַ הויכע, דיקע יידענע אין אַ ברייטן שירץ. דער דיקער באַנד פֿון אירע שליסעלעך קלינגען און זאָגן־אָן, אַז זי קומט. און די בריליאַנטענע אוירינגלעך בלאַנקען אין אירע אויערן. זי האָט אַ רייך, ווייַס טישטעך איבערן אָנגעשריבענעם טיש געלייגט, און זאָגנדיק צו די מאַנספּאַרשוניגען מיט אַ ברייט באַלע-באַטישן קול:

— ר' טובֿיה, וואַשן, ר' נטע שאַכלינער, וואַשן! — האָט זי צום טיש געגרייט.

די אורחים האָבן זיך געלאָזט שטופּן צום פּיור, פֿון הינטן איז געגאַנגען דער מעקלער עפשטיין. מלכלהלע האָט ברויט אויפֿן טיש אויפֿגעלייגט, דער עולם האָט זיך אַרום טיש געזעצט. פֿון דער קיך האָט זיך געטראָגן דער ריח פֿון געפרעגלטע ציבעלעס און די פּאַרע פֿון רויטן בוריקע־באַרשטש, וואָס האָט דערמאָנט פֿון פּסח און האָט געוועקט די תּאוה צום עסן. עפשטיין איז געזעסן בײַם טיש, ווי איינער פֿון די אורחים, האָט געגעסן און געזאָגט גלייכווערטלעך. דער צווייטער מעקלער, קאָזעק, איז געזעסן אין אַ ווינקל אויף די אַנלענען פֿון שטול און זיך די וואַנצעס געדרייט. ער איז געזעסן

אויף אזא אָרט, וואָס אַז מען וויל האָט מען געקענט מיינען, אַז ער זיצט יאָ בנּים טיש, און אַז מען וויל קען מען מיינען, אַז ער זיצט נישט בנּים טיש. ער האָט געקוקט אויף עפשטיינען פֿון דער הויך. נאָר די דינסט, ווינט אויס, האָט זיך טועה געווען און אים געמוזט רעכענען, אַז ער זיצט אויך בנּים טיש, וואָרעם זי האָט פֿאַר אים אויך אַנידערגעשטעלט אַ טעלער. ער, הייסט עס, האָט זיך אויך טועה געווען, און צוגערוקט זיך צום טיש עסנדיק אויך אויף אַזאָ אָרט, וואָס אַז מען וויל, קען מען מיינען, אַז ער עסט בנּים טיש, און אַז מען וויל, קען מען מיינען, אַז ער פֿאַרזוכט נאָר...

*

אין הויף איז איצט גאָר אַן אַנדער לעבן. אַ פֿאַר פּורים-טאָג. דער ווינטער איז נאָך אויף דער ערד, אָבער דער פֿרילינג שמייכלט שוין פֿון הימל אַראָפּ, און פֿון אַלע פֿיר זיטן וועלט. דער לאַנג-געפֿרוירענער שניי, וואָס איז דורכן ווינטער אַ צווייטע ערד גע-וואָרן, צערינט און צעגייט ווי שניי אין וואַסער. דער זונס ליכטיקע טעכטער — די שטראַלן — בלאַנדזשען אין דער בלאַטע אַרום. אין הויף, איבער די קעפּ, פֿליען טויבן אַהין און צוריק, קומען אויף דער ערד אַראָפּ, כאַפּן אַ קערנדל האַבער און מיט אַ גדולה פֿאַר-שפּרייטן זיי זייערע וויסע פֿליגען און מאַכן פּליטה. אין הויף זינען קערנער האַבער פֿאַרוואַרפֿן, דער הויף איז אין שפֿע אַינ-געטונקט... און הינער דרייען זיך, פּיקן די קערנדלעך און וואַרפֿן זיך יעדער פֿאַר די פּיס. בנּים שטאַל, אויף אַ קייט, אונטער אַ בנּדל, ליגט בורעק, אַ גרויסער קודלאַוואַטער הונט. ער שטעקט זיך דיקן קאַפּ אַרויס און וואַרט אויף אַ באַפֿעל. אין הויף, ווי אין ישעיהו הנבֿיאים צייטן, דרייען זיך אַרום אַ וויסע ציג מיט געדרייטע הער-נער און אַ נידעריקער שעפּס, וואָס האַבן צוזאַמען שותפֿות גע-מאַכט און צופֿן צוזאַמען פֿון די בינטלעך היי, וואָס ליגן אויף דער פֿור אין מיטן הויף. אויף דער צווייטער זיט הויף ליגן אַינגע-פֿרוירענע ברעטער און קלעצער, אויף דער האַלב אַינגעזונקען אין

שניי, קריכן יונגען איבער די קלעצער, דערגרייכן ביזן שפניכלער. די טירן פֿון שפניכלער שטייען אָפֿן, און פֿאַר די טירן שטייט אַ גרויסע וואָג. איינער לייגט-אויף געוויכט אויף דער וואָג, און דער „שריטבער“ (א יונגער מאַן אין אַ פעלצל און אין אַ פֿוטערנעם קאַל-נער) האַלט אַ ביכל אין דער האַנט און שרייבט דאָס געוויכט אין ביכל אַרײַן. דורך דער אָפענער פֿאַרטקע קומען אַרײַנצופֿאַרן איין פֿור נאָך דער צווייטער, מען נעמט זעקלעך אַראָפּ, מען וועגט-אָפּ, און מען טראַגט זיי אין שפניכלער אַרײַן.

נאָטע, דער יונג בײַ די פֿערד, אַ הויכער ברייטבייניקער, פֿון ר' יחזקאלס „גוואַרדיע“, מיט אַ שוואַרץ, אָפּגעברענט געזיכט, מיט ליכטיקע צוויי גרויסע אויגן, וואָס קוקן פֿון דער ווינטן ווי צוויי שטורקאַצן, פֿירט-אַרויס פֿון שטאַל צוויי הויכע פֿערד, בולאַנעס. איינס פֿון די פֿערד האָט אויפֿן שטערן אַ שוואַרצן רונדן פֿלעק, וואָס האָט פֿון צווישן זײַן גרויען שאַקאַלאַד-קאַליר ווי אַ שוואַרץ אויג געשניט. די האָר בײַם האַלדו זײַנען בײַ ביידע פֿערד געווען צעקעמט און אַנגעפֿלאַכטן אין פֿלעכטלעך. די האַבער-קינדער זײַנען נעווען ר' יחזקאלס ליבלינגען. זיי האָבן אים פֿאַרשטאַנען. זיי האָבן געוויסט, ווען דער וועג איז נייטיק, די בײַטש האָט מען נאָר פֿאַר זיי פֿאַר אַ פֿאַראַד געהאַלטן. עס איז נאָך נישט געווען דער פֿאַל, אַז זיי זאָלן אים שבת אין וועג איבערלאָזן. זיי האָבן עפעס ווי גע-פֿילט, ווען עס איז פֿרייטיק און מען דאַרף זיך אויף שבת אַהיים אַנלן. ער האָט זיך געקענט אויף זיי פֿאַרלאָזן. און ווען זיי פֿלעגן אַזאַ „שטיקל“ ווייזן, האָט ער זיי אַליין מיט זײַן האַנט געגלעט... געזאַגט האָט מען, אַז ר' יחזקאלס פֿערד זײַנען נשמות פֿון אַלטע בעלי-חַוּבּוֹת, וואָס זייערע וועקסלען ליגן נאָך בײַ אים אין שאַנק, און זיי קענען נישט קיין רו אין קבֿר האָבן, ביז זיי וועלן אים דעם חוֹבֿ נישט אָפּצאַלן...

נאָטע האָט געטראַגן זײַן ווינטערדיק קורץ פעלצל מיט לאַנגע לעדערנע שטייול און אויפֿן קאַפּ דאָס זעלנערישע רונדיקע פֿוטערנע היטל, אויף וועלכן עס האָט נאָר דאָס „בלעכל“ געפֿעלט. און מיט

א מין רחבותדיקייט האט ער זינע חברים צוגעפירט צום וואָגן, זיי די כאַמעטעס מיט די מעשענע קאַנטן אויף די העלדזער אָנגע-טאָן, און מיט דעם נייעם געשפּאַן אויסגעצירט. דערנאָך האַט ער די בלויע בענדערנע לייצעס ביים די של פּאַרבונדן און ער האַט זיך גענומען צום געזעס. אַנטיק האַט פֿון בוידעם די האַקעס מיט די שטריק אַראַפּגענומען און זיי אונטערן געזעס פּאַרפּאַקט. אַריינגייענ-דיק אין שטאַל, האַט דערווייזל נאָטע אין פֿענצטער פֿון דער קיך אָן אויג אַריינגעוואַרפֿן, זיין אויג האַט זיין שלחות דערפֿילט, און באַלד נאָך אים האַט זיך נאָכגעלאָזט יענטע דאָס דינסטמיידל. דאָס רויטע, געזונטע בלוט, וואָס האַט אין אירע דיקע, פֿלישיקע הענט גערונען, האַט דורך דעם צעריסענעם קאַפֿטן אַרויסגעשפּאַצט. אירע שוואַרצע לאַקן איבערן רויטן געזיכט און די שוואַרצע אויגן מיט די שוואַרצע, שאַרפֿע ברעמען אין איר יונגבלוטיקן געזיכט האָבן „ווערטער גערעדט“ — פֿייער און פּלאַם. זי איז פֿלינג אַרײַן אין שטאַל נאָך נאָטען און נישט ריינדנדיק קיין וואַרט האַט זי פֿון אונ-טערן קאַפֿטן אַ האַלבע געקאַכטע הון אַרויסגענומען און אים דער-לאַנגט.

נאָטע האַט עס צוגענומען, עפעס ווי עס קומט אים דאָס.
 זי האַט נאָך געוואַרט ...
 ער האַט געוויסט אויף וואָס ...
 און ווייזל זי האַט געוואַלט, וויל ער דוקא נישט. זי הייבט-אויף
 אַ שטרוי און מאַכט זיך אַרויסגייענדיק.
 איצט וויל ער. ער כאַפט זי אָן. נעמט זי פֿעסט אַרום מיט
 ביידע הענט. און האַלטנדיק אין די אַרעמס די בייטש, „זאָלט“
 ער איר אָן אַ גראַבן קוש אויף דער באַק.
 — נו, זאָלט אַזוי לעבן, אויב דו וועסט מיט מיר חתונה האָבן!
 — זאָגט זי צו אים, אַוועקנעמענדיק איר געזיכט.
 — פֿלינקער, די באַלעבאַסטע גייט, כאַפּ ... — מאַכט ער צו
 איר און שטופּט זי אַרויס.
 זי דערשרעקט זיך, כאַפט זיך אויף, אַבער באַלד צינגט זי זיך

איבער, אז ער האָט זי אָפּגענאַרט. בלייבט זי שטיין בײַ דער שוועל פֿון שטאַל :

— צעברעכן זאָלסטו די הענט און פֿיס אויפֿן וועג! — זאָגט זי מיט אַ שעלמיש געלעכטער אַרױסלױפֿנדיק.

— דו, סוקאַ⁵ איינע! — לאָזט ער זיך נאָך איר.

דאָס שרײַבערל בײַ דער וואָג, באַמערקנדיק ווי זי לױפֿט־אַרױס פֿון שטאַל, ווינקט ער אַנטיקן דעם הױפֿוועכטער.

— פּשאַ קרעוו⁶, — לאָזט זיך אַנטיק נאָך איר.

זי שטעקט־אַרױס אויף זײַ די צונג און ווערט פֿאַרשווונדן אין הױז פֿון דער קיך.

אַ קנאַק פֿון נאַטעס בײַטש און אַן עזותדיק רעשן פֿון רעדער האָבן צו וויסן געגעבן, אז די פֿור שטייט שוין פֿאַר דער טיר געשפּאַנט.

און באַלד האָט מען אַנגעהויבן צו טראַגן פֿון שטוב אויפֿן וואָגן פעקלעך און פעקעלעך. ר' יחזקאל רירט זיך נישט אין וועג אַרײַן אַן „צדה לדרך“. ר' יחזקאל האָט זיך געוויזן אין גרויסן, ברייטן שאַפּנפעלך. דעם ווינטערדיקן פּאַלטאַ מיט די ברייטע אַרבל האָט מען איבערן געזעס געלייגט (וואַרעם אַ טאַג איז געווען אַ שיינער, דער פֿראַסט האָט געלאָזט און די זון האָט אין הימל געלאַכט), נאָך אים זײַן ווייב מלפּהלע — מיט אַ ברכה אויף די ליפּן, און חבֿרה קינדערלעך, קליינע און גרויסע, טייל האַלטנדיק אין די הענט גמרות — מיטגענומען אין חדר אַרײַן נאָכן אַנבײַסן, קלענערע — בייגל מיט פּוטער, נאָך טייל האָט דער „באַהעלפֿער“ אונטערגעשטופּט :

— אין חדר אַרײַן!

די קינדער אַבער, מערסטנטייל אין פעלצלעך אַנגעטאַן, וואַרטן אַרום דער פֿור.

— זיידעשי, זאָל דער זיידעשי פֿאַרן געזונטערהייט!

— בלייבט געזונט און לערנט מיט חשק! — האָט זי דער

⁵ (פּויליש) צױג. — ⁶ (זידלואַרט) הינטיש בלוט.

זיידע איטלעכן באַזונדער די האַנט געגעבן, פֿון דער הויזן-קעשענע אַ גרויסן בייטל אַרויסגענומען און די קינדער געלט געטיילט. פֿון דעם פֿענצטער, פֿון צווישן די צוויי געהאַפֿטענע גאַרדינען, האָט אַ מיידלס געזיכט אַרויסגעשניט. דאָס האַלבע געזיכט, אַן איידל גערויטלטע באַק מיט אַ שוואַרצן זינדענעם לאַק און מיט אַ בלויען באַנד פֿאַרבונדן, האָט איידל און אַריסטאָקראַטיש פֿון דער ווייטן צום פֿאַטער אַהין געשאַקלט:

— פֿאַר געזונטערהייט, טאַטעשי!

ר' יחזקאל איז אויפֿן וואַגן אַרויף. זיצנדיק אויפֿן וואַגן, האָט ער נאָך עפעס מיט ר' טובֿיהן, זיין מענטש, גערעדט, געזעגנט זיך, און אַהין געשאַקלט צו מלכהלען:

— בלייב געזונט, לאהלע!

און צו די אייניקלעך פֿון וואַגן אַנגעזאָגט:

— איר זאָלט באַגערן צו לערנען!

אין אַ ווינקל איז יענטע געשטאַנען. אירע הענט האָט זי אויפֿן האַרץ פֿאַרלייגט און געקוקט אויף נאַטען, ווי ער זיצט זיך שטויף און שטאַרק אויף דעם „קאַרשעל“⁷ אין זיין קורץ פעלצל, און דאָס ממזרישע, ווילישע היטעלע ווינקט-אַראַפֿ צו איר. ער האַלט די לייצעס אין דער האַנט, גרייט אין דער וועלט זיך צו לאָזן, ווי זיינע פֿערד, די חֲבֵרִים, וואָס קענען נישט אַינשטיין און האַקן מיט זייערע פֿאַדקאוועס אויף די שטיינער. יענטע האָט געשמייכלט.

נאַטעס אַ קנאַל פֿון דער בייטש האָט איר אַ גרוס אַפּגעגעבן:

— בלייב געזונט, יענטע!

די סאַפּנדיקע פֿערד האָבן זיך אין דער וועלט געלאָזט, אויס-מייננדיק דאָס שטילע, רויקע, פֿרימאַרגנדיקע שטאַטגעסל — און נאַטע מיטן זעלנערשן היטל איז ערגעץ-וווּ פֿאַרשווינדן געוואָרן...

*

⁷ געזעס אויפֿן וואַגן פֿאַרן פּורמאַן.

אין דער „שטוב“ בני ר' יחזקאלען איז איצט שטיל.

דער עולם האָט די געשעפֿטן אָפּגעמאַכט. די פֿרעמדע, וואָס זינען בני נאָכט געקומען, האָבן זייערס פֿאַרקויפֿט, אַזנגעשפּאַנט און אָפּגעלאָזט זייער אַרט אַנדערע סוחרים, וואָס וועלן קומען בני דער נאָכט. די גרויסע קאַנאַפּע זעט זיך ערשט איצט אַרויס מיט איר לעדערנעם, אַלטמאַדישן איבערציער און מיט אַלע אירע „גריי-בער“ און „בערגער“, וואָס זינען אין איר. דער לאַנגער טיש אין מיטן „שטוב“ איז באַשריבן מיט קרינד. דער שוואַרצער אויוון איז באַשריבן, די הויכע שאַנק איז באַשריבן און אַלע שטולן און בענק זינען „אַנגערעכנט“, און די רעכענונגען אויף טיש און בענק, אויף שראַנק און ווענט זעען-אויס ווי כלי-זיין, וואָס די זעלנער האָבן זיי איבערגעלאָזט אויפֿן שלאַכטפֿעלד און זינען אַנטלאָפֿן פֿון זיי. און די רעכענונגען קוקן איינע די צווייטע אָן, און קריגן זיך, און שטעקן איינע די צווייטע די אויגן אויס...

באַלד זינען אַרבייטקומען צוויי נידעריקע, פֿעטע יונגעמאַנ-טשיקלעך: כאַצקל און בערל, מיט נידעריקע, רונדיקע ביכעלעך. די משפּחה-גריבעלעך בני זייערע ווינקל-נעזער זאָגן-אויס, אַז זיי זינען ברידער; ר' יחזקאלס שוועסטער-קינדער. אַמאָל זינען זיי צוויי יונגע לייטלעך אויף קעסט געווען — הינט זינען זיי אויך נאָך קעסט-יונגע-לייטלעך — נאָר זיי דרייען זיך שוין אין „שטוב“ אַרום. אַ משפּחה — און זיי קומען נאָכן אַנבניסן צולייגן זיך אויף דער קאַנאַפּע, פֿאַר מיטאַג.

ביידע מיט אַ מאָל, ווי עס פּאַסט פֿאַר צוויי ברידער, האָבן זיי זיך ביננאַנד אויף דער קאַנאַפּע אַרויפֿגעלייגט, די פּאַלטנס אויס-געטאָן, קונציק זיי פֿאַר קישעלעך געמאַכט און אונטער די קעפּ זיך אַרונטערגעלייגט. צו ערשט האָבן זיי זיך אין דער שטיל — אַזוי ווי עס וואַלט זיי אַ שאַד זיין אויף דעם אַ וואַרט אויסצוגיין — געשטופּט זיך, געשטויסן זיך. יעדער האָט פֿאַר זיך דעם אַנלענער געוואַלט. נאָר אַזוי ווי זיי האָבן זיך אָן ווערטער געקריגט, אַזוי האָבן זיי אויך אָן ווערטער צווישן זיך שלום געמאַכט. איינער האָט

דעם אַנלענער גענומען און דער צווייטער האָט זיך צו זינע צופֿוסנס געלייגט.

כאַצקל, דער עלטסטער ברודער, האָט קונציק זיך געקראַצט מיט איין פֿינגער אין זיין געל בערדל און האָט זיך פֿאַרטראַכט אויף אַ רעכענונג, וואָס איז אים קעגנאיבער פֿאַר די אויגן גע- שטאַנען:

— 7 מאָל 8 ... וויפֿל מאָל האָבן מיר, האָ, בערל? און בערל האָט אים מיט דער נאָז אָפּגעענטפֿערט. האָט זיך כאַצקל מיישב געווען, זיך צו דער וואַנט אויסגעדרייט, און עפעס ווי וועלנדיק אָפּטאָן בערלען, האָט ער אויך דאָס זעלביקע געטאָן ...

ישראל עמיאָט

שטעטל

גייט מיר נאָך דער לעצטער וועג, וואָס פּלאַנטערט זיך פֿון געסלעך אַרויס און אַנטלויפֿט אין דער וועלט אַרײַן.

דאָ שטיי איך נאָכט בײַ נאָכט און הער זיך אַנזן: ווי דער קלאַנג פֿון ווידערקלאַנג טוליעט זיך צום טויערל פֿון פֿאַרלאַזענעם בית-עולם.

אַ וועלט אַ גאַנצע טיילט מיך אָפּ און וווּ איך שטיי — שטיי איך אַלץ מיטן קאָפּ אַראָפּ.

און וואָסער איז אַלץ דאָ אויף דער וועלט מער ווי ערד,

און איך שטיי נאָך אַלץ אויפֿן לעצטן וועג אומגעהערט.

א. מ. ווייסענבערג

א שטעטל

קאפיטלען

— 1 —

צווישן מנחה און מעריב איז עס געווען. דער עולם איז אין בית-המדרש. פֿאַרן עמוד און אין די הענגליכטער ברענען ליכט. און די ליכט-פלעמעלעך טוקן זיך אין רויך פֿון די פֿאַפּיראַסן, און בלישטשען-אַרויס ווי פֿון אַ נעפל, וואָס האָט זיך צעלייגט אונטערן בעליק¹. דער עולם איז רעדלעכווייז פֿאַרשמועסט. דער מיטלסטער אין רעדל רעדט און אַלע אַרום לייגן די אויערן צו מיט אַנגעבוי-גענע קעפּ און פֿאַרקנייטשטע שטערנס. מען ריכט זיך שוין אויפֿן יום-טובֿ, וואָס דאַרף קומען אין שטעטל גלייך מיטן געוויטער, באַלד ווי דאָס אַנז וועט פּלאַצן און דער טיך וועט זיך איבער פֿעלדער און לאַנקעס צעגיסן, פּלויטן און ברעטער מיטשלעפּן און ערגעץ אין דער ברייטער וועלט אַרײַנטראַגן. מען ריכט זיך און דער עולם איז פֿאַרטאָן. קרעמערס ווייסן שוין הננט גישט אויף וואָסער זײַט די דאַשקעס שטייען זײ. . . ספּראַוונקעלעך² צו באַ-זאָרן, ראַזשינקעס אויסצופּאַקן, אויסצוועגן — וואָס אַ שטעטל דאַרף אַלץ! בעלי-מלאַכות, שניידערס צומיינסט, האָבן שוין בלאַסע, אויסגעצויגענע פּנימער מיט רויטע אויגן געקריגן, און שטיל, ווי די הינדלעך פֿאַר נאַכט, שטייען זײ און דער שלאָף, דאַכט זיך, ליגט זײ אויף דעם שפיץ פֿון די בלאַסע נעז. שוסטערס, בפרט היגע שוסטערס, וואָס אַרבעטן שטיוול פֿאַר די גרויסע שטעט — זײ איז אַלץ איינס, זײ זנען הננט גישט ברודיק מער ווי אַ גאַנץ יאָר. ביסלעכווייז שטייט מען און מען רעדט מכוּח אַגולניקעס³ — יעקל בריסקער און נחום האַמלער, וואָס וועלן קומען באַלד נאָך

¹ סופיש. — ² ענינים, איינקויפן. — ³ הורטאָוויקעס.

פסח אין שטעטל אַרײַן און מאַכן אַ „רוים“, אַז דער רוח זאָל עס כאַפֿן. די חבֿרה קצבֿים, ייִדן מיט פֿליישיקע, רויטע פּנימער, מיט פֿוטערנע היטלען אויף די קעפּ, איבער די אויערן אַראָפּגערוקט, און מיט דינע גאַרטעלעך אויף די דיקע. פֿאַרפֿעצטע קאַפּאַטעס, האָבן זײער באַזונדערן טיש. קעגנאיבער דעם בעל־עגלה־טיש. זײ זיצן אַנגעלעגנט בײַ דער וואַנט און די אויגן פֿינקלען אַפֿער פֿון אונטער די טיפֿע היטלען... הײַנט, די יום־טובֿ־וואַך, אַזילט מען זיך נישט אין שעכטהויז אַרײַן. קײן גרויסע שחיטות וועט ניט זײַן. די באַלעבאַסטעס וויסן שוין נישט, צי זײ לעבן אויף דער וועלט — נאָך פֿלייש אין זײַן צו האָבן!... דערפֿאַר זײַנען שוין די מלמדים פֿאַרדרייט: צווישן מנחה און מעריבֿ כאַפט מען אַ קוק אין „פּסחים“⁴, וואָס איז אין דער היים נישט „בנמצא“... אַ טייל דערזאָגן אַ מסכתא. אַנדערע קומען־אַפּ מיטן זוכן איבער דער ספֿרים־שראַנק, אַרומפֿירנדיק מיט חלבֿן ליכטל איבער די אַפּגע־ריסענע רוקנס פֿון די גמראַס. נאָר גאָר אין סאַמע הינטערן אויוו, פֿאַררוקט אין דער האַלב־פֿינצטערניש, שטייט רויק אַ קופּקעלע יונגוואַרג, זײ גײט דאָס גאָר נישט אָן. מיט שײַנענדיקע פּנימער, היטעלעך אויף די שפּיץ קעפּ, שטייען זײ און קוקן מיט ווונדער־לעך־פֿאַרגאַפֿטע אויגן אויף יעקל סטאַליאַר, אַ גרויסער יונג, וואָס איז געשטאַנען אין דער מיט און גערעדט עפעס געלאָסן, מיט אַ זיסן שמייכל אויפֿן בלאַסן געזיכט, און ער האָט זיך באַהאַלפֿן מיט דער האַנט אַהין און אַהער... .

איבערן בית־המדרש ווערט דאָס גערודער גרעסער. דאָס גע־רעדערײַ טראַגט זיך אונטערן בעליק און רוישט אין אַלע ווינקע־לעך. די ברענענדיקע ליכטלעך אין די הענגליכטער טריפֿן איבער די קעפּ, נאָר דער עולם איז פֿאַרקאַכט צווישן זיך. פּלוצלינג האָט זיך דאָס אַלץ ווי איבערגעריסן. אַ זעץ אין שולחן אַרײַן — און דער עולם האָט די קעפּ אַ כאַפּ געטאַן אין דער הויך, די אויגן

⁴ גמרא.

אויסגעגלאצט צום שמש, וואָס איז געשטאַנען גרייט אויף דעם באַלעמער מיט אַן אָפֿן מויל עפעס אויסצורופֿן. די יונגע חברה האָט זיך אַ לאָז געטאַן פֿון הינטערן אויוון אָפֿער, יעקל סטאַליאַר בראַש. זיי האָבן דעם שמש אַרומגערינגלט און ער האָט אָנגעהויבן:

— רבותי — האָט ער זיך געשאַקלט, מיט די אויגן צום בעליק אַרויף, גליַך ער וואָלט דאַרט געזען, וואָס ער דאַרף אויס-רופֿן — רבותי, איך בין אַיך מודיע מדעת הרבֿ ומדעת הקהל, אַז יום-טובֿדיק מעל אַרנינצוברענגען פֿון אַנדערע שטעט האָט קיין שום הכשר נישט, איז אַזוי גוט ווי חמץ: ביי ר' אַברהמלען איז הַיִיאָר דאָס מעל — עלף גילדן אַ פּוד⁵, און מעות-חיטין פֿאַר געמינע⁶ ליַט, אָפּגעקומענע מענטשן — ביי אליהו... .

אָפּגעזאָגט און, אַראַפּלאַזנדיק דעם קאַפּ מיטן שפיץ-בערדל אויף די פֿאַרפעצטע לאַצן, האָט ער זיך אָנגעהויבן אַראַפּצולאָזן פֿון די באַלעמער-טרעפלעך.

דער עולם איז דערפֿרישט געוואָרן. די פּנימער האָבן אויפֿגע-פֿלאַמט: סטייטש? מען גלעט די בערד. מען בניסט די שפיצן. מען היצט זיך און מען שאַקלט-צו מיט ביידע הענט. דאָס בית-המדרש קאַכט ווי אַ קעסל.

— רבותי... — האָט זיך ווידער דערהערט אַ קול, אַ פֿאַרזונ-קען קול, ווי פֿון אונטער דער ערד אָפֿער און — אַ פּאַטש אין שולחן אַרנין.

דער עולם קוקט און גאַפֿט — יעקל סטאַליאַר מיט אַ גאַנצע חברה. ער איז בלאַס, דערשראַקן. די אויגן פינטלען:

— רבותי... מען טאַר נישט... מען באַשטייט נישט... אַרע-מע אַרבעטערס געלט... מען מעג ברענגען מעל — נישטאַ קיין מאַנאַפּאַל!...

דער עולם שטייט און קוקט מיט אויסגעשטעלטע אויגן און

⁵ 40 פונט, 16½ קילאָ. — ⁶ אַרעמע.

אָפֿענע מזלער. האָט זיך ערשט אַ דין קולכל פֿון דער מזרח-וואַנט דערהערט, וואָס האָט די אינגעהאַלטענע שטילקייט דורכגעשניטן.

— אַראָפּ, יונגאַטש, אַרציי-מחוצה-פנים!

— אַראָפּ, אַראָפּ! — איז געוואָרן אַ געשריי, אַ געטומל פֿון אַלע זיטן און חברה קצבים האָבן זיך שוין אַ לאַז געטאָן אויפֿן באַלעמער אַרויף... איז דאָרט געוואָרן אַ מהומה צווישן בליצנ-דיקע פנימער און אַ געוואַרפֿערני מיט הענט איבער קעפּ און קעפּ איבער הענט. אַ ים קולות האָט זיך פֿאַרקאַכט און אויסגעמישט. יעקל סטאַליאַר איז פֿון באַלעמער אַראָפּגעפֿלויגן און איז אַרויס, אַנטלאָפֿן מיט אַ גאַלן קאַפּ און צעבלויטקטער נאָז פֿון בית-המדרש. איז ער אָפּגעלעגן ביז ערבֿ-יום-טובֿ. ערשט ערבֿ-יום-טובֿ בנִי טאַג, ווען מען האָט די פֿענצטער אויפֿגעמאַכט, די פֿייגעלעך האָבן געפֿישטשעט מיט גרויס בענקשאַפֿט און די זון האָט די שטוב אויסגעווייכט מיט אַ שטילער אויפֿגעריכטער ליכטיקייט, איז יעקל פֿון בעט אַראָפּ און איז פֿון שטוב אַרויס.

אַ שטילע אויפֿגעריכטע זון האָט געלויכטן איבערן מאַרק. די פֿענצטער פֿון די מאַרק-געוועלבער האָבן חנעוודיק געבליש-טשעט. ערטערווייז איז שוין טרוקן געווען, זאַמדיק, נאָר אין די ראַוועס⁷ פֿאַר די „פּאַטשינעס“ האָבן זיך נאָך דינע וואַסערלעך גע-צויגן און צונויפֿגעגאַסן זיך אין געסל באַרג-אַראָפּ. און צונויפֿגע-גאַסן האָט עס זיך שטיל מיט אַ פֿריילעך געשעפטשערני, און אונ-טערגעברומט האָט עס שטילערהייט, ווי מען שלעפֿערט-אַינן קינ-דער. און גערופֿן האָט עס זיי, די קינדערלעך מיט די צעשפּאַלטענע מניטקעלעך⁸, זיי זאָלן קומען גריבלען מיט רויטע, אינגענעצטע הענטלעך, שטרולקעלעך⁹ צו קלייבן...

און אָפֿן געפּראַלט איז טיר-און-פֿענצטער געשטאַנען. דורך די לעכער פֿון די בוידעמס האָבן קלאַרע, ווייסע ציכן אַרויסגעהאַנגען און יום-טובֿדיקע ווייבערשע קליידער; דאָס ווינטל האָט אויף זיי

⁷ גריבער, קאַנאַלן. — ⁸ אונטער-הייזלעך. — ⁹ שטיינדלעך.

געבלאָזן, געגלעט און געשפילט זיך מיט זיי און אונטער זיי אין באַהעלטעניש; און דורך די אָפּענע פֿענצטער ווינקען-אַרויס אויס-געקאַלכטע קוימען-אויונס, און קוקן מיט אַ באַהאַלטנקייט אין מאַרק אַרײַן. אויפֿן ליכטיקן דרויסן, און באַהאַלטן זיך, דאַכט זיך, און קופּלען זיך אַײַן אין די ווינקעלעך, ווי אויסגעצירטע פּלות, ווען דער חתן איז שוין פֿאַרן פֿענצטער געקומען אַנצופֿאַרן. און פֿאַר די טירן שטייען שוין ווייבער, האַלב יום-טובֿדיק אַנגעטאָן, און פּשרן נאָך אַ קובל¹⁰ אָדער אַ לאַנגע הילצערנע באַנק, און אויף די בלאַסלעכע געזיכטער דערקענט זיך שוין אַ שניינענדיק-מידער שמויכל פֿון: „געלויבט ביסטו, גאָט, וואָס מיר האַלטן שוין אַזוי ווייט“... מאַניש גלעזער טראַגט שוין אַהיים עטלעכע נײַע שינדלען צו פֿאַרדעקן זײַן רויט געפֿאַרבט טישל. און חיים-יונה מלמד, וואָס האָט ערשט הײַנט, דאַכט זיך, דעם רוקן אויסגעגלייכט פֿון אַ גאַנצן ווינטער, טראַגט אויך די איבערגעטובֿלטע פּוסות אין אַ נײַער רויטער פֿאַטשיילע אַהיים, ווי ער איז זיך נוהג אַלע יאָר. קונדייסים, חדר-ײַנגלעך, טייל שוין אין נײַע קאַפּאַטקעלעך, באַגע-גענען זיך מיט שמייעלעך אין די אויגן, מיט אַ בלעק אַרויס דאָס צינגל און — אַ פֿאַטש מיטן הענטל אויף דער שויס איבער די אַנ-געפֿולטע קעשענעס גיס... אַפֿילו דאָס דינסטמידל פֿון שענק האָט זיך שוין די האָר פֿאַרקעמט, אַ בלוי בענדל אין צאַפּ אַננגע-פֿלאַכטן, און טראַגט אַ סטעמפּע¹¹ אויף מצה-מעל. דער אַלטער סטרוזש¹² פֿון די מאַרק-געוועלבער פֿאַרעט זיך אַרום מיטן לאַנגן בעזעם אין דער האַנט און שאַרט-צונויף די ביסלעך שטרוי און צעריבענע גראַכאַווינעס¹³, וואָס וואַלגערן זיך פֿאַר די טירן אַרום, נאָך די פֿאַדלאַגעס אויסקערן און דעם חמץ-פֿאַרברענען. ער שטאַפּט-אַן אַ ליולקע טאַבאַק, בלייבט שטיין פֿאַרטראַכטערהייט, מיטן בעזעם אונטערגעשפּאַרט אונטערן אַרעם, לאַזט קופּקעלעך רויך איבערן קאַפּ

¹⁰ עמער. — ¹¹ סטופּע, אַ שטויסקלאַץ צו צעשטויסן מצות. — ¹² הויז-וועכטער. — ¹³ אַרבעט-שטענגלעך.

און די אויגן פֿון אונטער די ברעמען קוקן שטיל אין דער לופֿט אַרײַן... עס כאַפֿט אַן אויף אים אַ גרויס רחמנות. עס דאַכט זיך, אַז פֿאַר אים אין זײַן גרויסער סוקמאַנע און דער קוטשמע אויפֿן קאַפּ איז שוין קײן שום תקומה נישטאַ און ער וועט שוין פֿאַר-בלײַבן אויף ווינטער בײַם ווינטער... און דאָ ווינקט דער זומער פֿון אַלע באַהעלטענישן און שפּאַלטן אַרויס. דאָס ווינטל הויכט מיט אַ ליבער, פֿרישער וואַרעמקײט, וואָס מיטט זיך אויס מיטן געפּישטשערײַ פֿון די פֿייגעלעך, וואָס טאַנצן אויף די שפּיצן דעכער, מיט אויפֿגעהויבענע, געטרייסטע קעפלעך צום ווינטן בלויען הימל, און די וואַסערלעך פֿון אונטן רוישן, פּלוידערן און גיסן זיך צונויף אין טײַך אַרײַן און מיטן זיך אין די וועלן¹⁴ אויס, וואָס טראַגן זיך איינע נאָך די אַנדערע איבער דער גאַנצער ברייט טײַך, ווי לענג-לעך-שוואַרצע רוקנס, און דערהיבן זיך און פֿאַלן-אַנן איינס נאָך ס'אַנדערע, אויף און אָפּ, אויף און אָפּ, מיט מיליאָנען בליטשענ-דיקע אייגעלעך פֿאַר דער ליכטיקער זון, וואָס קוקט אויף זיי מיט אַ ליבער וואַרעמקײט, ווי אַ מאַמע קוקט אויף אירע לוסטיקע קינדערלעך. און דאָס געפּלעשטשערײַ טראַגט זיך אין דער לופֿט, צעגיסט זיך אַרום און אַרום! און די וועלן אַנלן און יאָגן זיך זייער וועג אונטער דער בריק אַרונטער, און וואַרפֿן זיך אויף די זײַלן מיט אַ געפּאַטשערײַ, און צעשפּריצן זיך אין דער לופֿט און לײַכטן ווי טויזנטער שפּריצלען קאַלכוואַסער, און אַרום-און-אַרום קאַכט עס און שווימט. לײַבן-רוקנס, דאַכט זיך, קריכן-אַרום אונטער די זײַלן מיט צעפּלאַשעטע גזשוועס¹⁵ און וועלן זיי באַלד אונטער-בײַסן און אומוואַרפֿן. און ווייט איז דאָס פֿעלד פֿאַרגאַסן, מיט אַ בלויען הימל איבערגעצויגן. נאַקעטיקע שפּיצן פֿון פֿאַרטריקנטע צוימען קוקן פֿון וואַסער אַרויס, ווי שטומע שעפּסענע קעפלעך, וואָס האַלטן בײַ דערטרונקען ווערן און בעטן רחמים בײַ דער אַר-טיקער ווינטער וועלט. און דאָס וואַסער רוישט, רוישט און קאַכט.

¹⁴ בואַליעס. — ¹⁵ גריווע, לאַנגע האַר.

און אויפן שאַסי האָט זיך אַ גערויש פֿון רעדער דערהערט. און באלד איז אַ וואַרשעווער פֿור געגעבן אַ קום-אַן און אַ שטעל זיך אָפּ אויף דער בריק, און די פֿערד האָבן די קעפּ פֿאַרוואַרפֿן, אַזנהאַלטנדיק זיך מיט פֿאַרצאַמטע מזלער און אויסגעשטעלטע ציין מיט שוים, אַז דער דיזשעל האָט זיך קאַפּויר אויסגעשטעלט. פֿריילעכע, יונגע שטימען האָבן שוין געקלונגען, און שזנענדיקע פּנימער, מיט פֿאַצעטישע היטעלעך אויף די קעפּ, האָבן זיך פֿון דער בויד אַרויסגעוויזן. איינער נאָך דעם אַנדערן שפּרינגען זיי אַראָפּ — וואַרשעווער געסט! ... דורכויס געפרעסטע קעלנערלעך, רויטע אָפּגעשמיסענע בעקעלעך פֿון ווינט און די אייגלעך פֿון אונטער די דאַשעקלעך קוקן גאַר „ממזריש“... אַ ביסל פֿאַרשייט, נאָר ס'שאַדט נישט — אָנגעלייגטע געסט וועלן זיי זיין. געכאַפט די פעקלעך, טייל די קיישלעך, אונטער די אַרעמס, און מיט שמייכלעך און אויפֿגעהויבענע לויטערע אויגן אויף די הניזלעך, געלאָזט זיך לויפֿן אַהיים, וווּ גישט איין מאַמע האָט גע- כאַפט און אַויעקגעוואַרפֿן אַ באַנק אַדער אַ ברעט אין מיטן פּשרן, און אַרײַנגעלאָפֿן אין שטוב אַרײַן מיט אַ גדולה ... און דער יום-טובֿ איז אָנגעקומען.

*

דער ערשטער טאָג יום-טובֿ.
עס איז נאָך פֿרי. די זון האָט זיך ערשט אויפֿן בלויזן הימל אַרויסגערוקט און מיט פֿריש רויט פּנים צו די שטילע גאַסן אַראָפּ געקוקט. אַ שטילער נחת דרעמלט אויף די לויטערע פֿענצטער. די שויבן בלאַנקע, די ווייסע פֿאַרהענגלעך האָבן זיך ווי צניעותדיקע פֿאַרטעכלעך אַראָפּגעלאָזט, אַ שטילע, הייליקע רו צו פֿאַרבאַרגן, ווינקען צו דער גאַס, סודותדיק שטיל...
נאָר פֿניוול „טשעלענטניק“¹⁶ האָט זיך שוין פֿאַר דער טיר

¹⁶קעלבער-הענדלער.

ארויסגעשטעלט, אין ווינסן פיקענעם לינבל, מיט די הענט אין די הויזן-קעשענעס; נניע הויזן, נניע שטיוול און א נני קאפל אויפן קאפ. און, האט ער נאך דעם ערשטען גענעץ ארויסגעלאזט אין דער שטילער גאס אריין מיט אן אויפגעהויבענעם קאפ און ארויס-געשטעלטער רונדיק-געלער בארד, מעג מען שוין זיכער זיין, אז די גאס וועט זיך שוין אויפכאפן פון שלאף. עס געדויערט א ווילע און ער האט שוין ארום זיך א קופקעלע שכנים, א באלעבאטיש רעדל. און ער, פניוול, דערציילט אונד מעשיות מיט אן אויסגערוט פנים, מיט א באלעבאטישקייט אין טאן, און עדות זיך גאנץ אפט מיט זינע אייגענע צוהערערס, וועגן דעם, וואס ער דערציילט זי. און פֿרעגט עמעצער עפעס איבער, ענטפֿערט ער צוריק, פֿאָר-וואַרפֿנדיק דעם קאָפּ:

— האָ-האַ-האַ! ...

און דערביי דאָכט זיך, אז אַט-אַט וועט ער צופֿינפֿן. און פֿון וואָס ער זאָל נישט דערציילן, וועט ער אַנך שטענדיק אויסקומען אויף שאַסיי-מעשיות — אויף דעם „מילאָסנער“ וואָלד, אויף די גנבים פֿון „זאָקרענט“ אָדער פֿון „סטאַרע-ווייעש“... אזוי, אז האַר-און-נעגל שטעלן זיך קאָפּויר. דערפֿאַר כאַפט ער זיך נאָך אַרויף אויף די פּראָגער סוחרים. דער טאָן ווערט גאַר אַנדערש: זעטיק ווערט ער. און ער וועט אַנך נישט מיד ווערן אַ שעה און צוויי אויך. צוהערערס גייען-אָוועק, אַנדערע קומען-צו, און ער שטייט זיך אויף איין אָרט און טוט זיך זינס: ביז דאָס ווייב, מיט דעם ווינסן טשיפעקל אויפֿן קאָפּ, שטעלט-צו דאָס פנים צו דער שויב און פּויקט-אַרויס צו אים:

— הער נאָר, הער נאָר... דער טיי ווערט דאָך קאַלט! ...

אז נישט, קומט-אַרויס די „מויד“ מיט די רויטע קרעלן-באַקן, מיט די שליסעלעך פֿאַרשטעקט אין נניעם פּלוטשענקענעם¹⁷ פֿאַר-

¹⁷ אַ קאַלירט ליינונט.

טעך, שטעלט זיך אַנידער אויף דער הויזשוועל, פֿאַרלייגט די הענט אויפֿן פֿראַנט . . . עס דאַכט זיך, אַז ווען זי לאַזט וועמען אַראָפּ אַ „כמאַל“¹⁸, לייגט ער זיך באַלד אויפֿן אָרט. שטייט זי אָבער מיט אַ שמייכעלע אויף די ליפֿן, ביז דער פֿאַטער מאַכט אַ „הֶסֶק“. דעמאָלט טוט זי אים אַ כאַפּ:

— טאַטע, אַפֿשר וועט שוין זײַן גענוג? . . .

דער עולם באַלעבאַטים צעגייט זיך.

אויף דער גאַס הייבט זיך אַן איינציקווייז צו באַווייזן דאָס יונגוואַרג. מיט צעלאַזטע סאַקלעך, מיט הויזנוועסט איבער די קאַ-מאַשלעך, שייַן פֿאַרשוירענע פּיאַהלעך און אויסגעלייגטע ווייסע קעל-נערלעך. מען באַגעגנט זיך מיט שמייכעלעך אויף די פּנימער, אַ שאַקל מיטן קאַפּ און מען שטעלט זיך אָפּ. באַלד ווערט אַ גאַנץ רעדל. און, אַז איטשעלע קאַמאַשן-מאַכער קומט נאָך אויך צו — אַ יונג אין אַ פֿאַר לאַקערקעס, מיט אַ העל סאַקל און אַ גלאַטיק אַפּגעראַזירט פּנים מיט פֿינקלענדיקע אויגן אונטערן קליינעם דאַ-שיקל — ווערט שוין גאַר לעבעדיק. מען פּרוּווט זיך שוין אַ שטופּ טאַן איינס דאָס אַנדערע. מען כאַפּט זיך בײַ אַן אַרעם און מען דערטאַפּט דערווייַל וויפֿל כּוח בײַ יענעם איז דאָ, און עס ווערט אַ געלעכטערל. און גייען-פֿאַרבײַ יונגע, אויסגעצירטע ווייבלעך אין שול אַרײַן, מיט די ביינערנע סידורים אין די ווייסע טיכלעך אַנני-געוויקלט, וואַרפֿט חבֿרה אויגן און מען שיקט זיי נאָך ווערטלעך, אַז די ווייבלעך ווערן רויט און לאַזן די אויגן אַראָפּ, ווייטער גייענ-דיק ווי דורך אַ בראַנד. און תּמיד, אין רעכטער פֿאַרטוענקייט, אין סאַמע בעסטן, גיט זיך יעקל סטאַליאַר אַ באַווייז, ער אויך, אין זײַן יום-טובֿדיקן סאַק, און גייט זיך, דאָס בלאַסע פּנים דער-הויבן, די שוואַרצע אויגן גלייך אויסגעשטעלט אויף דער חבֿרה, ווי איינער וואָס האָט אַלע מאָל גרייט עפעס נײַס צו זאָגן.

— גוט יום-טובֿ, חבֿרים! — שטעלט ער זיך געלאַסן אָפּ.

¹⁸ אַ זעץ מיטן גאַנצן כּוח, ברוטאַל.

— גוט יום-טוב, גוט יום-טוב! — שאַקלען אַלע מיט די קעפּ.
 — נו, וואָס הערט זיך עפעס אין אונדזער וואַרשע? — ווענדט
 ער זיך צו עטלעכע אַנגעקומענע אויף יום-טוב.
 — נישקשה. מען רודערט!... עס גייט אַ גאַנג... — ענט-
 פֿערן די אין געלעכטערלעך.
 — מען „דעמאָנסטרירט“?...
 — פֿרעגט זיך! און מען זיצט זיך אין די קאָוויאַרניעס¹⁹ און
 מען האַקט זיך מיט די מזלער, אַז דער רוח נעמט עס!
 — און שטריינקן?
 — אויך... אַלץ, אַלץ...
 אַזויערנאָך נעמט יעקל סטאַליאַר אָפּ אַ גרוס פֿון „זיין“ וואַר-
 שע און צעשמועסט זיך, וואָס אַ מאָל טיפֿער — און דער עיקר
 פֿרעגט ער זיך אויס, צי מען האָט עפעס אַ סך שפּיאַנען אַוועקגע-
 לייגט אין דער לעצטער ציט... ווען ניט זיי, וואַלט ער דאָך
 פֿאַרשפּאַרט צו זיצן אין דער היים און „פֿאַרפֿאַלגט צו ווערן פֿון
 פֿאַנאַטיזמוס“...
 נאָר שטענדיק צעקלאַפּט איטשעלע קאַמאַשן-מאַכער יעדן וויכ-
 טיקן שמועס:
 — קומט, חבֿרה! — גיט ער אַ רוף — אַ סוף, אַרײַן צו מאַ-
 טעלען, וועלן מיר מאַכן אַ יום-טובֿדיקן שנאַפּס.
 און חבֿרה שאַרט זיך אַרײַן צו מאַטעלען, אין אַ גלעזערנער
 טיר, וואָס וויזנט-אַרויס אין גאַס אַרײַן אַ טשײַניק אויף אַ בלעכן
 שילדל, מיט אַן אויפֿגעשניטענער לימענע און אַ גלאַז מיט אַ טיי-
 לעפֿעלע — און דאָס אַלץ איז אויסגעמאַלט אין איין קאַליר — געל.
 און געדויערט נישט לאַנג און עס ווערט שוין אַ געזינגערני,
 וואָס לאַזט זיך אויף דער גאַס אַרויס הערן:
 „ברידער און שוועסטער פֿון אַרבעט און נויט,
 די אַלע וואָס זײַנען צעדייט און צעשפּרייט“...

¹⁹ קאַפעטעריעס.

דאָס האָבן די וואַרשעווער געברענגט אַזאַ ליד, וואָס יעקל סטאַליאַר האָט נאָך נישט די זכיה געהאַט צו הערן ביזו היינט. די נייַערע געפֿעלן אים שענער: „וואָס אַ מאָל גייט עס פֿאַרווערטס“... — טראַכט ער זיך מיט אַ גליקלעך שמייכל אויפֿן בלאַסלעכן גע- זיכט.

און אז ייִדן גייען פֿון שול מיט די טליתים אונטער די אַרעמס און שטעלן זיך אָפּ פֿאַר דעם געזאַנג, צי זיינען נישט אַ מאָל זעלנער אַנגעקומען... שטייט יעקל סטאַליאַר מיטן פנים אין דער שויב און קוקט-אַרויס מיט שטילער, ליכטיקער האַפֿענונג אויף די אויגן און אויף די ליפֿן שוועבט אַן אויסגעלייטערטער שמייכל: „וואַרט, וואַרט, אַלטע נאַראַנים. איר וועט שוין שפּעטער געוויר ווערן“... פֿון איין זאך נאָר האָט ער גרויס צער — ס'איז נישטאָ ווער עס זאָל קענען זיי, די אַרבעטער, גוט דערקלערן זייער לאַגע. ווען ער זאָל קאָנען פֿאַר זיי האַלטן אַ רעדע, וואָלט גוט געווען.

— אַ רעדע, אַר, אַ רעדע... — זיפֿצט ער שטיל אָפּ.

איז ער אַ גאַנצן יום-טובֿ אַרומגעגאַנגען ווי אָן אַ קאַפּ. האָט ער געקלערט און געקלערט — ביז ער האָט עפּעס צונויפֿגעשטעלט פֿאַר זייערטוועגן. און אַחרון של פּסח האָט ער געלאָזט וויסן טאָן אין דער „מאַסע“ אַרײַן און מען האָט זיך פֿאַרזאַמלט אונטערן טע- פּערס באַרג, הערן, ווי ער, יעקל, וועט עפּעס פֿאַרלייענען.

איז חבֿרה געשטאַנען אונטערן באַרג מיט אויפֿגעהויבענע פנים- מער און אַרויסגעקוקט מיט איינגעהאַלטענעם אַטעם צו יעקלען — איבערן באַרג. איז ער געשטאַנען אין דער הויך און אויפֿן בלאַסן פנים האָט געשפּילט אַ רויטלעכע פֿאַרב, און די אויגן האָבן גע- גלאַנצט, גלייך צוויי נשמה-קנייטלעך האָבן זיך אַנגעצונדן. האָט ער אַרויסגענומען אַ פּאַפּיר, מיט גרויסע אותיות, האָט אַ קוק-אַראָפּ געטאָן צום עולם און אַנגעהויבן צו לייענען אַ שטיקל צום גראַם, וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אַפּגעטאַקטע ווערטער און אויך צום גראַם:

„נידער מיט דעם קאפיטאליזם!“

„עס לעבע דער סאציאליזם!“

האָט עס דער גאַנצער עולם אונטערגעכאַפט און געענדיקט

מיט אַ געשריי :

— „הוראַ“, „הוראַ!“

און דעמאָלט האָט יעקל סטאַליאַר אַראָפּגענידערט פֿון באַרג און פֿאַרמישט זיך מיטן עולם, וואָס האָט זיך מיט אָפּענע מזלער און פֿאַרפֿלאַמטע פּנימער צוריקגעלאָזט אין שטאַט אַרײַן מיט אַ געזאַנג. און מיידלעך אין די יום־טובֿדיקע קליידלעך, מיט בלאַנ-קענדיקע, צוגעקאַמטע קעפלעך האָר האָבן זיך פֿון שטאַט אַרויסגע-לאָזט מיט גלעזערנע קריגלעך אין די הענט, אַהיימצוכאַפּן אַ חמצ-דיקן טרונק וואָסער פֿון קוואַלן... און וווּ זיי האָבן די חברה באַגעגנט און אָפּגעשטעלט זיך בײַ יאַסל זײַפּנידער אויפֿן גאַניק, און געקוקט מיט אָפּענע מזלער און אויסגעשטעלטע אויגן, האָבן די יונגע די קעפּ אַראָפּגעלאָזט און שטיל געוואָרן...

האָט אָבער איטשעלע, וואָס איז הינטן נאַכגעגאַנגען, נישט געקאַנט באַשטיין און האָט זיי אַ זאַג געטאַן, פֿאַר וואָס זיי זײַנען אַזוינע יאַלדן, און צי זיי האָבן נאָך קיין „מײַדן“ נישט געזען קיין מאָל... האָט חברה געשוויגן. איטשעלע האָט דערווייל ממוריש געשמייכלט צו די מײַדן אויפֿן גאַניק, האָט אַרויסגעשטעלט שטנף די ברוסט, אויפֿגעהויבן דעם קאַפּ אַזוי ווי אַנגעבלאַזן, און געשאַרט דעם טריט אין דער ערד, נאָר אַ פֿאַר שפּאַרן אים אַנצוטאַן...

און באַלד נאָך יום־טובֿ זײַנען די פֿאַצעטלעך אַוועק צוריק קיין וואַרשע. „אַגולניקעס“ האָבן זיך אַנגעהויבן אין שטעטל אַרײַן צו באַווינן, צו מאַכן אַ „רוים“, און די פֿאַבריקאַנטן האָבן גרויסע ליידיקע צוקער־פֿעסער אונטער די פֿענצטער אַנגעגרייט, אַנצופּאַקן זיי מיט שטיוול — האָבן די „יונגען“ שוין אַלץ געהאַט פֿאַרגעסן, און מען איז זיך געזעסן בײַ די וואַרשטאַטן, צו צוועלף, צו פֿופֿצן מאָן אַ ווערקשטעל, די אַרבל פֿאַרקאַשערט ביז איבער די עלנ-בויגנס. די פּנימער רויט און באַדעקט מיט שווייס, וואָס האָט גע-

רונען ביז איבער דער גאמבע, האָבן געקלאַפט מיט די העמערלעך
איבער דער זויל און ווייטער זיך צעזונגען דאָס לענגסטקע לידל:

איך האָב געליבט אַ מיידעלע,
געווען איז זי פֿון ווין...
איך האָב געליבט אַ מיידעלע,
געווען איז זי פֿון ווין...
זי איז אַהיימגעפֿאַרן צו אירע עלטערן,
זען וואָס זיי טוען.
זי איז אַהיימגעפֿאַרן צו אירע עלטערן,
זען, וואָס זיי טוען.

און אַזוי האָבן אַלע געזעלן און די האַנטינגען געבענקט,
נעבען, נאָך דעם שיינעם מיידעלע, וואָס איז פֿון זיי אַוועקגעפֿאַרן
אַהיים צו אירע עלטערן, און עס האָט זיך ערשט אָנגעהויבן די
גאַנצע מעשה מיט אַ שיינעם פֿויגל, וואָס „נישט אַזוי ווייט זיין
שיינקייט, נאָר ווי זיין הויך פֿליען“, וואָס האָט אַראַפּגעלאָזט אַ
בריוועלע, געווען איז עס פֿון ווין... און נאָך און נאָך — אַז
איין גאָט האָט זיך געמעגט דערבאַרעמען.

מאַכט זיך אַבער איין מאָל אַ מעשה, עס איז געקומען אַראַפֿ־
צופֿאַרן עפעס אַ פֿרעמדער יונגערמאַנטשיק אויף אַ שבת, און דערצו
נאָך אַזויער, וואָס דאָס גאַנצע שטעטל האָט נישט אָנגעהויבן צו
וויסן, ווער ער איז, ווייל ער איז נישט אַנגעשטאַנען בני הערשל-
מנשהס, וווּ אַלע „אַגולניקעס“ שטייען-אַיני, און עפעס אַ מאַדנע
בריאהלע איז דאָס: אַן איידלס, מיט אַ בלאַסלעך, לענגלעך געזיכט,
אַ בלוי העמדל אונטערגעבונדן מיט רויטע פּאַמפּאַניקלעך. אַ שפיני-
קעלע אונטערן האַלדו, אַ שוואַרץ קאַפעליושל אויפֿן קאַפּ און
שוואַרצע לאַנגע לאַקן ביז איבער די אַקסלען צעלאָזט. און דאָס
האַט געשוועבט איבער דער גאַס, גרינג ווי אַ פֿייגעלע, איז עס
אין שבת געווען, די זון האָט פּונקט געשניט און חֲבֵרָה יונגוואַרג
האַט זיך אַרומגעדרייט אַהין-און-צוריק איבער דער גאַס. עפעס

שטארק צערודערט. וויבלעך און מיידלעך זיצן אויף דער „פאָ-טשינע“, אזוי ווי שבת בײַ טאָג נאָכן עסן. אויסגעפּוצט אין די שבתדיקע קליידער און קלאַרע פּאַרטעכלעך — ווייסן שוין אַפּילו, וואָס פּאַר אַ קונצן דער „דאָזיקער“ וועט מאַכן בניּם גלח אויפּן הויף... און די חברה יונגען אין מיטן גאַס קוקן אים אויך נאָך שטיל און שווינגנדיק, און טייל מאַל טוט מען זיך אַ שמייכל איבער איינס צום אַנדערן. און יעקל סטאַליאַר, זעט מען, קלעפט גאָר אין אים, שוועבט אויך איבער די גאַסן אַהין-און-צוריק, און אַלע מאַל וואַרפּט ער עפעס אַרײַן אַ סוד צווישן חברה, נאָך אַ מאַל און נאָך אַ מאַל. ביז דער עולם איז ביסלעכווייז ערגעץ פּאַרשוונדן געוואָרן און די גאַס איז לידיק געוואָרן.

און צו מאַרגנס האָט שוין דאָס גאַנצע שטעטל גערוישט, אַ נישט קיין קונצן-מאַכער איז דאָס געווען, נאָר אַ וואַרשעווער, איינער פֿון יענע „פּאַרשווינדלעך“... און די יונגען אין די וואַר-שטאָטן זײַנען עפעס שטילער געוואָרן און אַנגעהויבן חלומען איבערן שטיוול, וואָס מען האַלט אויף די קני אין מיטן איבערנייען, אַדער קאָווען. יענס בלאַסלעך געזיכט, וואָס איז געשטאַנען אַנגע-שפּאַרט בײַ אַ בוים מיט פּאַרטראַכטע אויגן, קען זיי גאָר נישט פֿון זינען אַרויס. עס זיצן אין איין וואַרשטאַט אַרום צוועלף מאַן געזעלן מיט האַנטיונגען, קוקט זיך איינער צום צווייטן נישט אום, און יעדער פּאַר זיך איז פּאַרטראַכט מיט אַ רויק אַראַפּגעלאָזט גע-זיכט און שטילע אויגן, וואָס שטייען אומבאַוועגלעך איבער דער אַרבעט. און טייל מאַל שטעלט זיך אַ האַנט אָפּ, דאָס העמערל לאָזט זיך אַנמאַכטיק נאָך און בלעבט ליגן אויף דער זייל, פּלאַך, איבער-געדרייט, ווי אַן אַפּגעשטאַנען פּישל מיטן בניכל אַרויף. און ער, דער יונג, האַלט בניּם עק שטולעכל און קוקט מיט אַזוינע אויגן, ווי אַ קינד, וואָס האָט זיך פּאַרטראַכט אין מיטן גאַס מיט דעם בייגל אין דער האַנט... .

— וואָס זיצסטו, תּם? ... — רײַסט-איבער אַן עלטערער געזעל.

— הום... — כאפט זיך דער יונג ערשט אויף און טוט פֿאַרשעמט אַ שמייכל. און, ווי צו פֿאַרענטפֿערן זיך, לאַזט ער פֿאַלן עטלעכע ווערטער — אַזי... ווער עס האָט נישט געזען... און וואָס געזען, ווען געזען, זאָל מען אים שוין אַ גליד אי-בערהאַקן, וועט ער נישט דאָס מויל עפֿענען, איידער ער קוקט זיך אום, צי דער מנסטער איז נישטאָ אין שטוב...

עס טרעפט טייל מאָל פֿאַרקערט, ווען די אויגן בליצן-אויף, דאָס פנים קניישט זיך העפֿטיק, ווי פֿאַליעס וואָלטן איבערן קאַפּ געיאָגט — דעמאָלט יאָגט מען די פֿלעקלעך מיט אַן אימפעט אין דער געלעכערטער זויל אַרנין, צוטאַנצנדיק מיטן העמערל, איינס-איינס!... איינס-איינס!... און מיט אַזאַ געשווינדקייט, ווי מען דעריאָגט עפעס, ווי מען דערקאַפט עפעס, ווי מען וויל זיך מיט עפעס צוזאַמענשטויסן, עס זאָל קנאַקן, הילכן! און אין אַזאַ צייט מוז שוין ווער עס איז אַרויסשפּרינגען מיט אַ לידל :

„וואָס טויג אייך דען, ברידער, אַזאַ לעבן —

אַ לעבן אין הונגער און אין נויט?...”

און דער גאַנצער עולם, ווי איין כאָר, טוט באַלד אַן ענטפֿער-אַפּ מיט געזאַנג און קלאַפּעריי מיט די העמערלעך, מען שמעטערט די שטיפֿטלעך אין דער געלעכערטער זויל אַרנין, ווי די קוילן אין ערגסטן שונא. און דאָס געזאַנג צעטראַגט זיך דורך די אָפֿענע פֿענצטער אויף דער גאַס אַרויס, מעכטיק און מיט רעש. און אַז עס טרעפט גראָד, יעקל סטאַליאַר גייט-פֿאַרבנן און דערהערט דאָס געזאַנג, פֿאַרגנבעט זיך אים אַ שמייכל אין די ווינקלען פֿון די ברעמען און די אויגן שטראַלן מיט האַרציקער פֿרייד צו די אָפֿענע פֿענצטער...

פֿאַר נאַכט, מען לייגט-אָוועק די אַרבעט, לאַזט מען זיך אין גאַס אַרנין. מען גייט שווינגנדיק, מען באַגעגנט זיך מיט די יידן, וואָס שטייען אויפֿן שולהויף, אַרומגעגאַרטלט מיט רויטע פֿאַטשיילעס און וואַרטן אויף אַ שטערן... קוקט מען זיך איבער מיט זיי און מען גייט וונטער... מען שפּאַצירט פֿאַרלעכווייז

אָדער מען כאַפט זיך אַרײַן צו מאַטעלען אין טײַהויז הערן אַ ייִדיש וואָרט... ווער שמועסט אַ לידל — איז אַוודאי גוט... שבת בײַ טאָג קען מען דאָס גאַנצע שטעטל אויסשאַקלען פֿאַר אײַן יונג. די גאַסן זײַנען לער, די לאַדנס צוגעלענט, עס הערט זיך אַ שוואַרצען, און די יונגען זײַנען פֿאַרקראַכן מיט יעקב סטאַ-ליאַר אונטערן נייעם בית-עולם אַרונטער...

נאָר ווען די זון לאָזט זיך שוין אַראָפּ אין יענער זײַט טײַך, אין וואַסער שפּיגלען זיך שוין אָפּ די רויטע הימל-פֿלאַמען, און אײַדעלע יונגע לײַט מיט בלאַסע צורות, מיט שײַד-אױן-זאַקן און מיט פֿאַרשטעקטע הענט אין די גאַרטעלעך פֿון די שלאַפֿראַקן, גײַען זיך בנעימות שפּאַצירנדיק אױפֿן ברייטן וועג — הערט מען שוין די חברה צוריקגיין מיט אַ געזאַנג אין שטאַט אַרײַן... און אײַן מאָל, שבת פֿאַר נאַכט, האָט זיך דער סטאַרשיי-סטראַזשניק²⁰ פֿאַרגנבעט הינטערן שעכטהויז און אַפֿערגעקוקט פֿון הינטער אַ ווינקל וואַנט, מיט די שטעכיקע „שליפֿעס“²¹ און מיט דעם שטערנדל אױפֿן היטל...

און אַז די חברה איז אין שטאַט אַרײַן, אין דער ערשטער גאַס, איז פֿאַר אַ טיר פֿון אַ הויז מיט ווייניג-געמאַלטע לאַדנס געשטאַנען אַנזיק-פֿינגעליבעס, דער גרעסטער פֿאַבריקאַנט פֿון שטיוול; ער מיט זײַן אײַדעם הערשעלע, די סאַקן צעלאָזט, מיט די קײטלעך אײַבער די גרינע פּליושענע וועסטן²², און האָבן נאַכ-געקוקט מיט פֿאַרביסענע ליפּן, אַראַפּגעלאָזטע קעפּ און פֿאַרבאַר-גענע בליקן פֿון אונטערן שטערן אַפֿער. חברה האָבן אױך די קעפּ אַראַפּגעלאָזט... און אַנזיק מיטן אײַדעם האָבן זיך אײַבערגע-קוקט מיט אַ פֿאַרברענטן שמיכל אין די בלישטשענדיקע אױגן... דערנאָך, ווען דער „סטאַרשי“ איז צוריקגעגאַנגען פֿון הייב-טערן שעכטהויז, האָבן זײַ אים אַרײַנפֿאַרבעטן אין שטוב אױף חלה און ייִדישע פֿיש.

²⁰ עלטסטער (פּאַליציי-מאַן), — ²¹ פּאַלעטן, — ²² קאַמיוועלקעס.

דער איידעם האָט אים צוגערוקט אַ שטול. אַנזיך האָט זיך געפֿאַרעט מיטן טישטעך אויסגלייכן, אָפּשאַקלען, און חוהלע, דאָס ווייב אין דעם גאַלדענעם קייטל, וואָס דער לובלינער גאַלדשמיד האָט עס איר איבערגעגאַסן פֿון אַ שאַטשיק.²⁵ זי האָט זיך יער-ווייל געדרייט בני דער סערוואַנטקע.²⁴ אַרויסגענומען דאָס קאַר-פֿינקעלע²⁵ בראַנפֿן און צוגעטראָגן עס צום יונגן ווייבל, וואָס איז אויפֿן בעט געלעגן, און געקופלט²⁶ זי, זי זאָל צוגיין צום טיש דערלאַנגען.

— מען מוז פֿאַר אַן ערל אויך אַ מאָל יוצא זיין... — האָט זי צוגעשמייכלט, ווי אַ ליבע מאַמע, וואָס ווייסט און איז געניט... פֿון דעמאָלט אָן איז דער סטאַרשי סטראַזשניק געווייר גע-וואָרן פֿון נאָך אַ ניי וואָרט: „אַחדות“! יידישע ווערטער קען ער פֿיל און האָט זיי ליב. למשל: „כלה“, „באָד“, „מאַכן אַ שפּיל“ האָבן פֿאַרשיידענע טייטשן: נאָר קומען קומט פֿון זיי אַרויס בולקע מיט פֿיש... אַצינד נאָך אַ וואָרט, וואָס גיט חלה מיט פֿיש — „אַחדות“!

יעקל סטאַליאַר איז ווייטער דערגאַנגען, אַז ער דאַרף מאַכן כּסדר פֿאַרזאַמלונגען און דער סטאַרשי דאַרף זיך פֿאַרגנבענען הינטערן שעכטהויז.

אין אַ צייט אַרום האָט שוין דער סטאַרשי געהאַט פֿאַרשריבן אין ביכל אַלע נעמען פֿון די אַחדות-לייט: יעקל סטאַליאַר איז געשטאַנען אויפֿן ערשטן זייטל, אויבן אָן:
— יאַנקל פֿישער...

קיינער האָט אָבער נישט געקוקט דערויף. חבֿרה אין טשיינע²⁷ מערט זיך. עס קומט-אָן אויף דער נאַכט, ווערט ענג אין לעצטן שטיבל. וווּ נאָר אַ בעל-מלאכה, אַ האַנטיונג, קומט ער דאָ אַהער,

²³ צירונגס-אַנטיק. — ²⁴ גלעזערנע שאַפע פֿאַר יום-טובדיקן גלאַזוואַרג. — ²⁵ אַ געשליפענער סלאַי מיט אַן „אוייער“. — ²⁶ געמאַכט קאַמפּלימענטן. — ²⁷ טייהאַלע.

פֿאַרברענגט דאָ אַ שעה, צוויי, און ווערט שוין אַ חֲבֵרָה-מאַן. יעקל סטאַליאַר האָט השגחה אויף אַלעם. אַפֿילו זיך לוסטיק מאַכן לאַזט ער נישט; ער וויל מען זאָל ניט שפּרינגען אויף טיש-און-בענק, נישט איינברעכן בעטן. ער פֿירט אויך „קאַרעספּאַנדענציע“ מיט וואַרשע... לייענט-פֿאַר די בריוו און פֿון דעם וואַקסט אויך די חֲבֵרָה פֿון טאַג צו טאַג; וואָס אַ נאַכט — ווערט אין שטיבל ענגער, פֿריילעכער, לעבעדיקער.

און איין מאל האָט יעקל געבראַכט אַ גאַנצן פּאַק פּראַקלאַמאַ-ציעס און אַנגעהויבן צו טיילן, אַזוי ווי אין די גרויסע שטעט. איז אַבער דער עולם — ווי איטשעלע קאַמאַשן-שטעפּער זאָגט — געהרגעט אויף דער „עבֿרי“... און ווי יעקל סטאַליאַר קלאַנגט זיך — „תּלמוד-תּורה-קאַליקעס“ — מוז ער אַליין פֿאַרלייענען. דער עולם רינגלט אים אַרום, מען שטייט איבער טיש-און-בענק, איינער אויפֿן אַנדערן, איבער די קעפּ און איבער די אַקסלען. מען כאַפט זיך אין דער לופֿטן. און יעקל סטאַליאַר הייבט אויף די פּראַקלאַמאַציע צום לאַמפּ:

— „גענאַסן און גענאַסינען!“

— פֿאַרטייטש!... — רופֿט איטשעלע.

— חֲבֵרִים און חֲבֵרְטעס... — ענטפֿערט יעקל.

— וואָס פֿאַר אַ חֲבֵרְטעס!...

— אין גרויסע שטעט — דערקלערט יעקל — באַטייליקן

זיך מיידלעך אויך.

— הייסט עס, מישן זיך אויך אַרײַן? ... — פֿרעגט מען

נייגערִיק.

— אַוודאי... —

— נאָר דאָ הי... — שמייכלט איטשעלע — אַ פֿאַרשאַל-

טענע שטאַט דאָס איז.

— גיב אים שוין אַ פֿאַר מידן... — כאַפט עמעצער אונ-

טער און חֲבֵרָה צעלאַכט זיך. איטשעלע הייבט נאָך אָן צו קלאַפּן

איבער די אַקסלען, ווערט שוין גאַר אַ געקאַכערני²⁸, אַז גאַט זאָל אָפהיטן. און מען הייבט זיך אָן צו וואַרפֿן איבער טישן און איבער בעטן. היטלען פֿליען אין דער הייד. די קולות שלאָגן אָן אין באַלקן. דערווייל טרעט עמעץ אָן אַ קינד אויף אַ פֿיסל. צע־שריט זיך עס. קומט־אַרײַן צו לויפֿן טויבעלע, מאַטלס ווייב, מיט אַ גוואַלד, כאַפט דאָס קינד אויף דער האַנט, שטילט עס אײַן. חֲבֵרָה ווערט דערווייל אַ ביסל געלאַסענער, צעלייגט זיך אויף די בעטן אין דער ברייט, מיט די קעפֿ אָנגעשפּאַרט אין דער וואַנט מיט די בניכער אַרויף, ווי די לעשטשעס²⁸/א. און אויב איטלעכן פֿאַרגלוסט זיך אַרויפֿצוקריכן מיט די קני אויף די בניכער, ווערט אַ געשלעג, מעג מען שוין פֿון שטוב אַנטלויפֿן. יעקל סטאַליאַר וויל דערפֿאַר שטראַפֿן: מען דאַרף ליענען! מען הערט נישט, אַלע זײַנען צוזאַמען און עס ווערט פֿריילעך. „אַחדות“ — ווייסט מען שוין אַזוי אויך: דאָס איז אַ מין „באַשטיין, אויף וואָס אַלע באַשטייען... — זאָגט איטשעלע. לאַזט יעקל סטאַליאַר אָפֿ און בעט גאַר זיך צעגײן אַהיים:

— גייט קינדער שלאָפֿן! — זאָגט ער — איר וועט דאַרפֿן מאַרגן אַרבעטן אַ טאָג אַ יאָר.

*

און אַז אין שטעטל האָט זיך נאָך אַ מאָל באַוווּזן אַזאַ פֿאַר־שווינדל, ווי דער ערשטער, און נאָך מיט אַ הוספֿה, מיט אַ גראַבן שטעקן אין דער האַנט, איז שוין אויפֿן שטעטל גאַר אָן איבערקע־רעניש געקומען. נישט לאַנג האָט ער געוויילט און באַלד נאָך זײַן אַוועקפֿאַרן האַבן אַ סך יונגען, קודם־כל, געלאָזט זיך וואַקסן די גזשיוועס²⁹ און איינציקווייז אָנגעהויבן אַרײַנצוקריכן אין בלויע העמדלעך, לויט דעם בונדיסטישן נוסח. און פּלוצלינג, פֿון דער העלער הויט, הייבט מען גאַר נישט אָן צו וויסן, ווערט אַ שטרײַק

²⁸ פֿיש (לײַטישע). — ²⁹ לאַנגע האָר.

בני אַניזיק-פֿייגע-ליבעס... נאָר איין געזעלן, אַן עקשן, איז געבליבן זיצן ביים וואַרשטאַט. ער האָט זיך אַנינגעשפּאַרט! איז אונטערגע-שפרונגען אַ האַנטיינגל אונטערן פֿענצטער מיט אַ גרינער פֿלאַש נאַפֿט אין דער האַנט און האָט זי אים איבערן קאַפּ צעבראַכן! און אַ פּוסטקע איז געוואָרן אין אַניזיקס שטוב, און די יונגען האָבן זיך אָנגעהויבן אין מאַרק אַרומצודרייען מיט די הענט אין די הויזן-טאַשן. טאַטעס האָבן אָנגעהויבן נאַכצויאָגן, מען זאָל גיין צו דער אַרבעט, און מאַמעס האָבן זיך אָנגעהויבן נאַכצודרייען, ווי די שאַטנס, הינטער די פֿלייצעס, און האָבן מיט פֿינצטערע פּנימער געבעטן, געחלשט, מען זאָל גיין כאַטש דאַוונען... עס גייט אַ יונג פֿאַרויס, אַ מאַמע — נאָך אים, און בעט זיך רחמים: וואָס ווילסטו פֿון מיין רעשט ביסל יאָרן האָבן?... זאַלסט נישט נאַכגיין יעקל סטאַליאַרס קאַפּ און זאַלסט מיר נישט אַפּטרעטן פֿון לעבעדיקן גאַט! און טאַטעס און מאַמעס האָבן גאָר נישט געהאַלפֿן און דער סטאַרשי סטראַזשניק, מיט וועלכן אַניזיק האָט געסטראַשעט — אויך נישט, און מען האָט די יונגען געמוזט נאַכגעבן, פֿאַרקירצן דעם אַרבעטסטאַג... און נאָך גיכער זינען די יונגען אַוועק צו דער אַרבעט, זינען שוין אַנדערע אַרויסגעקומען אויף זייער אַרט, אויך מיט די הענט אין די הויזן-טאַשן, אויך געמאַכט רעדלעך, און געהאַלטן אין איין סודען... האָט זיך דאָס געשטעלט אַ זומער, אַז מען האָט דעם מאַרק נישט ליידיק געלאָזט אויף איין מינוט — נאָר שטריקן און שטריקן. עס האָט קיין איין פֿאַבריקל נישט אויסגעמיטן: אַ פֿאַרשלעפּטע קרענק, און אַז עס קומט שבת אין דער פֿרי, די זון שיינט, שטיפֿט די חבֿרה אין גאַס אַרום, אין די שבתדיקע סאַקלעך, מיט אויסגעפּוצטע קאַמאַשלעך און ווייסע קעל-גערלעך אויף די העלדזלעך, און אין שול איז שטיל, ווי אין אַן אויער... דער שמש קלאַגט זיך, אַז ער האָט קוים אַ מנין... און יונה-בער סופֿר, אַז ער גייט מיט זיין מנין אַהיים פֿון שטיבל און דערזעט די חבֿרה אויף דער גאַס, באַפֿאַלט אים אַ גרויס טרויע-ריקייט און ער זיפֿצט-אַפּ:

— רבונגו של עולם, איך פֿאַר מנן חלק בין זיי מוחל...
 און נאָך דעם עסן מאַכן זיך ווינטער רעדלעך אויף דער גאַס.
 די „טשיינע“ איז שוין פֿול אָנגעפֿאַקט. דער גאַרבערפֿאַך — יידן
 שוין מיט בערד — זינגען אויך געקומען, מען זאָל זיי „פֿאַרטיי-
 דיקן“ פֿון די „קאַפיטאַליסטנס הענט“... זיצן זיי אַלע אויסגע-
 זעצט אַרום טיש, און מאַטעלע, דער בעל-הבית, אויבנאָן, אין אַ
 קאַפל אויפֿן קאַפּ און מיט די בלוזע העמדאַרבל. האַלט ער זיך
 דאָס קינד אויף דער שויס און טויבעלע דערלאַנגט עסן. טוט זיך
 דאָרט אָפּ אַ שטיקל וועלט.
 דער עולם אַרום וואַרפֿט גלייכוועלטלעך, אַז מען האַלט זיך
 ביי די זינטן, אַ יונג פֿון אַ יאָר זעכצן שטייט ביי אַ טאַטן, וואָס
 האַט לאַכנדיקע אויגן, מיט אַ צוגעשוירן געל בערדל, פֿעלט עס
 אויך נישט מער, נאָר מען זאָל עס אַ צי טאַן, זאָל עס אַליין לאַכן
 — שטייט ער, דער יונג, און „מעלקט“ אים ביי אַ קנעפל און
 טענהט עפעס צו אים, גיט אים עפעס צו פֿאַרשטיין, און ווען
 מען דאַרף, שאַקלט ער צו מיט די הענט, רעדט אַ ביסל הייסער,
 און גאַרעט-אַרנין⁸⁰ אין אים, דער טאַטע, וואָס שטעלט אַזוי די
 אויגן אויס, זאָל אַ שטיקל באַגריף קריגן... כאַפט אַבער פֿונקט
 עמעץ אָן דעם פֿאַטער בניס אַקסל:
 — יואַלקע, יואַלקע! ביסט אַ שיינ לייט, זע איך; דער זון
 לערנט גאָר דיך...
 — מעגסט זיך אויף אים פֿאַרלאָזן... — ווינקט דער טאַטע
 מיט די ברעמען, און דער דאַשיק ווינקט-מיט.
 — הער-זשע... — ציט דער זון דעם טאַטן בניס בערדל.
 יענער אַבער לאַזט נישט אָפּ:
 — און מיר, יואַלקע, אין זינגע יאָרן?...
 — האַ!... טוט יואַלקע אַ הייב מיט דער האַנט איבערן
 קאַפּ — האַב איך שוין געהאַט חתונה געהאַט... „זי“ האַט שוין.

⁸⁰ פֿינערט, רעדט-אַרנין מיט ברען.

דאכט זיך, מיר „געיאטלט“³¹ אויך ... מיט אים טאקע ... —
ווינקט ער אויפֿן זון.

— ישעיה! — כאפט ווידער איינער אָן אַ צווייטן, וואָס זיצט
מיט אַ ברייט סאַמעטן היטל אויפֿן קאַפּ און קוקט אין טיש אַרײַן
ווי אַן אַקס אין קאַרעטע — ישעיה! זאַלסט וויסן, אַז אויף דיר
איז געפֿאַלן דער גורל, זאַלסט אין דער מינוט אַראָפּנעמען די
לײַכטער פֿון טיש ...

ישעיה שווינגט מיט אַ נאַרישן שמייכל אַרום די גלאַנציקע
ליפּן און קוקט אויפֿן עולם מיט קעלבערן־אויסגעלאָשענע אויגן,
צי עס איז אמת ... דער עולם האַלט זיך אַזוי נישט אויסצושיסן
מיט אַ געלעכטער.

— אַ נישט — ציט יענער ווינטער מיטן שמייכל אין די אויגן
— אַ נישט, זאַלסטו געבן אַ האַלבן רובל אויף ביר ...
ישעיה שווינגט ווינטער — ביידע פסקן זענען שווער ... און
ער ווייס נישט וואָס צו טאָן, צי ער זאָל זיך צופֿון בײַם קליינעם
בלאָנדן בערדל, צי ער זאָל זיך פֿרײַער קראָצן אין אַ פּיאה פֿאַר
גרויס עגמת־נפֿש ...

— וואָס שווינגסטו? — מאַכט זיך יענער בײַז — לאָז זיך דיר
דאַכטן, אַז דאָס זאָגט דיר צאַלקע משמש אין גרינעם שלאָפֿראַק
און הייסט דיר שטעלן אַ פֿאַר פֿלעשלעך ביר!
— איך שעם מיך צו זאָגן ... — ענטפֿערט ישעיה און טוט
אַ שמייכעלע.

דער עולם פּלאַצט־אויס מיט אַ געלעכטער.
— קאלב איינער דו, פֿאַר וואָס ביסטו אַליין נישט אַהער גע-
קומען, נאַר מען האָט געדאַרפֿט צוויי מאָל נאָך דיר שיקן?
— איך האָב געוויגט דאָס קינד ... — האָט ער קוים אַרויס-
געשטאַמלט. און דאָס אַרומיקע הילכיקע געלעכטער האָט זיך נאָך
שטאַרקער צעקניקלט איבער דער שטוב.

³¹ געבראַכט (געבוירן) אַ יאַטל (ײַנגל).

און באַלד האָט זיך אַ פֿעסעלע ביר באַוויזן מיט אַ מאַשינקע, און דער עולם האָט גענומען טרינקען. איטשעלע איז אויך אַנגעקומען און אין שטוב איז נאָך פֿריי־לעכער געוואָרן.

נאָך די ערשטע עטלעכע גלעזער ביר, אַז די פּנימער האָבן שוין אַ ביסל געפֿלאַמט, האָט איינער אַ פּאַטש געטאַן אין טיש אַרײַן:

— קינדער, אַ תקיעת־כּף זיך געבן, די פֿאַבריקאַנטן, די הינט, אַנצולערנען! ...

— קינדער! — האָט אַ צווייטער אַ פּאַטש געטאַן — עס וועט זיי די כּאַלערע טרעפֿן איינס בני־איינס! ...

— קינדער! — מאַכט אַ דריטער — אַזאַ באַנדיט ווי מײַנער איז, זעט מען גישט אַזוינס! ...

— קינדער! — טוט איטשעלע אויך אַ שפרונג־אַרײַן אין דער מיט מיטן גלאַז ביר אין דער האַנט — איר האָט דאָך נאָר שטענדיק צו טאָן מיט די פֿאַבריקאַנטן ... נישט אמת? ... און איך, איך, זעט איר, האָב גאָר אַן אַנדער מזל ... איך האָבן גע־אַרבעט איינציקע צוויי חדשים בני־שמואל־טויבעס. זאָלן מיר אַזוי אַלע לעבן — גיט ער אַ דריי־אַרום מיטן גלאַז פֿאַר די פּנימער — ווי איך בין אים די גאַנצע צײַט אַ שותף געווען צו דעם ווייב ... — גיי, גיי ... אַ גאַרבער־פֿאַבריקאַנט איז גאָר עפעס אַנ־דערש ... אַזאַ באַנדיט ווי דער מיכל איז. — וואָר איך וועל לעבן! דעם ווינטער, הערסטו, האָב איך געאַרבעט בני־אים, וויל איך איין מאָל בני־נאַכט נעמען אַ שטיקל שטעקעלע, וואָס איז געשטאַנען אין ווינקל בני־ם קוימען, וויל איך עס נעמען אַפּצוּיאַגן מיך פֿון די הינט, וואָרן די צויג זײַנע האָט געברענגט אַנצושלעפֿן אַ גאַנצע טשאַטע³² פֿאַר דער טיר ... וויל איך עס נעמען, גיט ער אַוודאי אַ קום־צו:

³² מענגע, מחנה.

— ניטע! — און נעמט עס מיר אַרויס פֿון דער האַנט.
 — דאָס ווייב — זאָגט ער — דאַרף עס פֿאַר אַ „פּאַמיאַטע-
 לע“³³ דעם אויוון אויסצוקערן.
 איך האָב געמיינט, איך פֿאַל־אַנידער:

— דו פֿאַרשטייסט אַזוינס? ... אַ מערכה, הערסטו, די צויג
 האָט מיך געקענט, האָט זי מיך אַ גאַנצן וועג געלעקט און די
 באַנדע האָט מיך אונטערגעפֿירט מיט דרן־אַרץ! אַ נישט וואָלט
 איך צעריסן געוואָרן אויף שטיקער!

— און איך, הערט איר — טוט אַן עלטערער מיט אַ שוואַרץ
 בערדל אַ פּאַטש אין טיש אַרײַן — איך שרײַ איין געשריי, אַז
 אַזוינס ווי מײַנער איז, „האַ, האַ, האַ“ ... דאָס, ברודער, איז אַ
 כאַמיקל³⁴ ... אַ שטילס, מיטן קעפל צווישן די אַקסלען ... דאָס
 שטעלט זיך דיר אַרויס באַלד באַגינען פֿאַר דער טיר אויסקוקן
 די אַרבעטער. קום איך אַנדערש, דער ערשטער — ענטפֿערט ער
 מיר: „גוט יאָר!“ ... ווי באַלד שפּעטער, דרייט ער דאָס קעפל
 אַוועק אין אַ זײַט ... נו, איז מען דאָך נאָר אַ מענטש. מען טוט
 אַ קוק, ווי יענער אַרבעטער האָט שוין הײַנט אָפּגעטאָן אַ וועלט.
 ווערט מען טאַקע געפּלאַטשט³⁵ בײַ זיך ... וואָס־זשע טו איך?
 דערצייל איך אים אַ מעשה, אַז באַשר בכּוּ, דער און דער האָט
 זיך געהרגעט מיטן ווייב, איז זיך די גאַנצע שטאַט צונויפֿגעלאָפֿן
 און איך אויך ... אַזויערנאָך, פֿאַרשטייט איר מיך ... גאָר נישט!
 דערפֿאַר, צו מאַרגנס, מוז איך שוין קומען מיט אַ האַלבער שעה
 פֿריער פֿאַר אַן אַנדערן און קריג שוין דעם ברייטן „גוט יאָר!“ ...
 און ער ווערט שוין מיט מיר אַ גאַנצער מחותן. דערציילט מיר
 פֿון זײַנע געשעפֿטן. אין דער מיט וואַרפֿט ער מיר אַרײַן, אַז בכּוּ,
 איך בין דער בעסטער אַרבעטער ... און יענער, יענער טויג שוין
 הײַנט אויף אַ פּפּרה; ווי קומט ער שוין מיט אים איבער צום סוף

³³ בעזעם. — ³⁴ אַ נעבעכל, פֿאַרשלאָפֿן. — ³⁵ פּלאַטשיק, געפּלאָן.

זמן... און אז יענער קומט, גיט ער אים אַ ווינדאָן אויף די גרינ-
גערע שטיקלעך, בוקאטן, פדי ער זאל מיך קענען דעריאָגן און
איך זאל מיך נישט לאָזן... אַזאַ סיבירניק³⁶ איז דאָס...

— מען מוז זיי אַנלערנען, מען מוז! — האָבן אַלע זיך אָב-
גערופֿן — אַ שטרייק, אַ שטרייק!

און דאָס האָט שוין געהייסן: «אונטערגעשריבן די פּאַפּירן».

— און דו, ישעיה קאַלב, וועסט דאָך גיין מאַרגן צו דער אַר-
בעט — וועלן דינען ביינער צעבראַכן ווערן!
צו מאַרגנס האָט מען פֿון ר' עוזר גאַרבער אַריבערגעשיקט
נאָך יעקל סטאַליאַר. יעקל איז אַהין געגאַנגען.

ר' עוזר, אַ לאַנגער ייד, מיט אַ לענגלעך געזיכט, מיט אַ צוויי-
שפיציקער באַרד, איז געשטאַנען אין טלית און תפילין מיט אַ זיל-
בערנע עטרה איבערן קאַפּ, וואָס האָט אים ביז אין דער העלפֿט
לאַנגער נאָז פֿאַרדעקט. ער האָט געהאַלטן בנים לייגן די רבינו
תּמס תפילין. און ווי ער האָט דערזען יעקל סטאַליאַר, האָט ער
אים אָנגעוויזן אויף אַ געבעטן שטול און געבעטן זיצן:

— נו, וואָס וועסטו זאָגן עפעס גוטס?... — האָט ר' עוזר
אָנגעהויבן, זיך אַ וויש טוענדיק מיט דער האַנט איבערן געזיכט
און אויסלאָזנדיק בנים שפיץ באַרד.

— וואָס זאל איך זאָגן?... — האָט יעקל געענטפֿערט מיט
האַלב-אַראַפּגעלאָזענע ברעמען, עטוואָס אַ הייב טוענדיק מיט איין
אַקסל.

— מען זאָג דאָך עפעס, אַז דו האָסט די גאַנצע דעה... און
ביסט נישט קיין נאַר אויך, זאָגט מען... וואָלט איך געוואָלט
מיט דיר איבערשמועסן, צי ס'איז גלייך אַזוי?... מילא, איך
זוייס? אפֿשר קומט עס מיר!...

— ס'איז נישט פֿאַראַן, צי עס קומט, צי עס קומט נישט... —

³⁶ אַרעסטאַנט (אַ פֿאַרשיקטער אין סיביר).

אזוי פֿירט זיך אין וואַרשע אויך, און אויף דער גאַנצער וועלט ...
אז מען שטרענקט, שטרענקט מען ...
— מילא, שטרענקן איז שטרענקן! — אַבער וואָס האָבן זיי
מיר נאָך די גוים אויך אַרויסגענומען פֿון פֿאַבריק? ...
— וואָס דען הייסט געשטרענקט?
— אַז, נישט דאָס מיין איך ... איך מיין נאָר דאָס, ווי קומט
מען עס אַרײַן צו יענעם באַלד מיטן געשלעג? ... זיי האָבן דאָך
געכאַפט אַיזנס אויף די גוים. צײַט איך לעב! מיטגעברענגט נאָך
מיכלס אַרבעטערס אויך צו מיר אויפֿן הויף. ... אין אַ קיטלהוײז⁸⁷
טוט זיך דאָך שוין אַזוינס נישט אָפּ ...
— ווער איז שולדיק, און די גוים האָבן נישט געוואַלט אַרויס-
גיין אַליין?
— הערסט, דאָס שרײַ איך דאָך אויך, און נאָר די יידן, די
יידן ... אין שול אַרײַן איז גוט צו גיין מיט יידן ...
— און אין קאַמף אַרײַן אויך ...
— וואָס פֿאַר אַ קאַמף ווײַטער? אַ, אַ קאַמף ... יא, יא ...
אין „הצפֿירה“ טאַקע שטייט עס פֿאַרשטראַכן אין רינגעלעך ...
נאָר אַזוי צי אַזוי, וואָס ווילן זיי, — זײַ זשע מוחל, ווי הייסטו,
ס'איז מיר גאָר אַראָפּ פֿון רעיון ... — האָט ר' עוזר געקנייטשט
דעם שטערן, צוליגנדיק אַ האַנט און ווײַטער אַראָפּגעווישט מיט
איר ביז איבער דער שפיץ באַרד.
— יעקל.
— יעקל?
— זיי ווילן אַ קורצן אַרבעטסטאַג, דאָס הייסט, פֿון זיבן ביז
זיבן, און אין דער מיט — צוויי שעה ר. ...
— זייער פֿינן, זייער פֿינן ... — צײַט ר' עוזר — נאָר איך
ווייס נישט, צי דו ביסט עפעס געניט אין מײַן אַרבעט — בײַ מיר
אַרבעט מען דאָך נישט קיין יוכטן, נאָר גרינע לעדער, „פֿאַדעש“

⁸⁷ בירושה.

וואָנע" ³⁸. על-כן, ביסטו דאָך נישט קיין נאַר... אויב איך דאַרף אַ מאָל אַ צוויי-דריי אַרבעטערס זאָלן בלייבן אַ ביסל לענגער ביי נאַכט, מחמת מען דאַרף איבערגלעטן מיטן רעדל, וואָס טוט מען?... — נעמט מען אַנדערע מענטשן אויף ביינאַכט.

ר' עוזר האָט זיך אַ ביסל פֿאַרטראַכט.

— אַזוי הייסט עס... איין זאָך נאָר וואָלט איך געוואָלט וויסן — האָט ער זיך ווייטער אַנגערופֿן — כ'מיינ מיט די אַרבעטער טאַקע... מילא, וואָס איז שייך... ס'איז דאָך אַזאָ זאָך, וואָס טוט זיך אומעטום דאָס אייגענע, ווי דו אַליין זאָגסט... מענטשן — קעפּ... וואָלט איך נאָר געוואָלט וויסן, וואָס קען נישט זיין!... אַט, ווי למשל, דו זאָגסט אַצינד... קומט-אויס, איך זאָל די גאַנצע פֿאַבריק אַפּשטעלן... נו, מנין דאָגה, וועל איך נישט אַרבעטן... — שטעלט-אָפּ... — האָט יעקל צוגעשאַקלט מיטן קאָפּ.

— איך האָב פֿאַרגעסן... — האָט יעקל צוגעשאַקלט מיטן קאָפּ.

— איך האָב פֿאַרגעסן... — מאַכט ווייטער ר' עוזר — איך בין אַזאָ נוגש ³⁹, חלילה, אויפֿן אַרבעטער, וואָס מען גייט מיר אויסזעצן די מינוט... גוואָלד געשריגן, זיי זינגען דאָך נישט קיין דאָקטוירים, זיי זאָלן מיר קוקן אויפֿן זייגער!... וואָרן ווי אַזוי באַגיי איך מיך מיט אַן אַרבעטער? איך בין דאָך נישט קיין אַנ-דערער — מנין שיעור מוז איך מיר אַפּלערנען אַלע אינדערפֿרי. דערנאָך גיי איך דאָוונען. האָב איך שוין אַודאי נישט זיי אין זיין... ווער קוקט זיך אום! צי אַרבעטן זיי, צי באַלעמוטשען זיי? ווע-מענס דאָגה? איך מיינ טאַקע אין דער אמתן, ווער קוקט זיי נאָך? נו, איך בעט דיך זייער, קען מען מיר אויסזעצן די שעה?... — עס קען אַבער אַנדערש נישט זיין.

— וואָרן גלייב-זשע מיר, אַז מיר פּלאַצט אַזוי אויך די גאַל אַכצן מאָל אין טאַג, ווי אַלע מאָל לויפֿט אַן אַנדערער אונטערן

³⁸ זוילן-לעדער. — ³⁹ אונטערדריקער, פּיניקער.

פלוית אַרונטער. מכלומרשט... פֿאַרשטייט פֿאַר אַ תירוץ... און ווי וועלזעלע שלעפט זיך מיט דער קאַן, טריט בני טריט, פֿון אונטער דער שאַפּע⁴⁰ צו דער ברונעם צו, קען אויך דאָס בלוט געזעצט ווערן? איך וואָלט באַדיי⁴¹ דורכן פֿענצטער אַרויסגעשפרונגען! אַנ-געשעפט אים די קאַן וואַסער — נאָ דיר און גיי, אַבי מיינע אויגן זאָלן דאָס נישט צוקוקן... און דו דאַרפֿסט זען, ווי אַלע גיבן זיך מיט אַ מאָל אַ שטעל-אַפּ און וויקלען פֿאַפּיראַסן! עס גייט די גרינע גאַל אָן... כאַפּ איך שוין אַרויס מײַן פּושקע מיט פֿאַפּיראַסן און צעטייל — וואָרן פֿאַר וואַס? — בני מיר אָן אַרבעטער איז אויך אַ מענטש, גלייך מיט מיר... נאָר אַצינד, זעסטו, אַז זיי זענען שוין יאָ אַזוי, וועלן זיי בני מיר גאָר נישט אויספֿירן!

— האָב איך נישט וואַס צו זיצן — האָט יעקל געזאָגט, אויפֿ-שטייענדיק פֿון שטול.

ער האָט פֿאַרקנעפֿלט דאָס אייבערשטע קנעפל פֿון פֿאַלטאַ, אַ זאָג געטאַן אַ גוטן טאַג און איז אַרויס פֿון שטוב.

*

און געווען איז אַ שבת אינדערפֿרי, ווען איטשעלע האָט געזען, אַז הײַנט איז די ליבע צייט געקומען אַפּצורעכענען זיך מיט דער חברה קצבֿים, פֿאַרן געשלעג פֿון ערבֿ פּסח. האָט ער צונויפֿגענומען אַ מחנה מיט יונגען און איז אַרײַן אין קליינעם שולכל, וווּ די חברה קצבֿים דאוונט באַגינען. האָט דער עולם געהאַלטן אין מיטן „אל אַדון“. און ווי זיי האָבן דערזען די באַנדע, איז זיי וואַרעם געוואָרן אין די לײַבער און האָבן אַרויפֿגערוקט די טליתים העכער איבער די קעפּ, געמאַכט זיך פֿאַרטיפֿן אין בעל-תֿילהס קול און נאָכגעזאָגט וואַרט בני וואַרט מיט אָן אַננגעהאַלטענעם אַטעם... און דערווייַל האָט חברה געפֿינקלט מיט די אויגן און געזוכט עפעס

⁴⁰ פּרימיטיווער שפּיכלער. — ⁴¹ מעג אַפּילו זען.

אן אנהייב. ביז איטשעלע האט זיך אַ לאַז געטאָן צו זעליק שינדער, דעם שטאַרקסטן קצב, און איז אים פֿאַרפֿאַרן צווישן די אויגן, אַז עס האָט אַ הילך געטאָן.

דאָס גאַנצע שולכל איז פֿאַרגליווערט געוואָרן און שטיין גע- בליבן מיט אַפֿענע מנילער און אויסגעגלאַצטע אויגן. און באַלד איז געוואָרן אַן אויסגעשטרעקער פֿון הענט צו די הענגליכטער, און עס איז געוואָרן אַ געפֿליקער פֿון רערן און העסעס⁴², אַז מען האָט געמיינט, דאָס גאַנצע שולכל קערט זיך איבער. און חברה זענען באַלד אַרויף אויף טישן און בענק, און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַן אויסגעמישער און אַ געדרייער פֿון הענט איבער קעפּ און קעפּ איבער הענט, מיט אַ געשטיקער און גערניסער און אַ מיין ווילד אַרומכאַפּן זיך, מיט אַן אינגעהאַלטענעם אַטעם, און מען האָט מער נישט געהערט ווי דאָס שאַרבען פֿון די הענט, וואָס האָבן זיך געהויבן איבער די קעפּ, און דאָס שאַרבען פֿון די טליתים, וואָס האָבן זיך דאָ צווישן געפֿלאַנטערט, און איינער דעם אַנדערן און אַלע אין איינעם האָבן זיך געריסן, געשלעפט בני די קעפּ, געשטיקט און געברענט מיט די אויגן מיט אַ ווילדער אָנגע- צונדענער תּאווה איינער דעם אַנדערן אין די העלדזער זיך אַרני- צוקריכן. און פּלוצלינג האָט עס אַ קנאַק געטאָן איבערן גאַנצן שולכל. איטשעלע, מיט אַן אימפעט פֿון אַ געוואַרפֿענער צערייצ- טער חיה, האָט אויסגעריסן אַ פֿוס פֿון שולחן⁴³ און פֿאַרט שוין מיט איר איבער קעפּ. עס ליגט אַ יונג אויף זעליק שינדער איבער דעם ברייטן טיש אַריבער אַריבערגעבראַכן און דריקט אים בנים האַלדו, אַז דער קאַפּ פֿאַרריסט זיך איבערן קאַנט פֿון טיש. עמעצער אין אַ טלית ליגט און מען קנאַקט-צו מיט די פֿיס. אַ גאַנצע קופּע האַלטן זיך צוזאַמען בני די קעפּ, אינגעטיפֿט און אינגעביסן מיט הענט און מיט די ציין איינער אין אַנדערן, איינער אין אַנדערן. און דער גאַנצער הויפֿן האָט אויסגעזען ווי איין גרויסע חיה מיט

⁴² הענגלאַמפּן. — ⁴³ אַ טיש פֿאַר הייליקע ספרים, לייגען די ספרותורה.

טויזנטער רירעוודיקע גלידער, וואָס גראַבט און אַמפּערט זיך און רוקט זיך און שלעפט זיך איבער אַלע ווינקלען. טייל זינען געפֿאַלן און האָבן זיך נאָכגעשלעפט מיט אינגעבראַכענע הענט, אָן פֿיס, אָן טליתים. געשלעפט און געפֿאַלן, געפֿאַלן און געשלעפט. און ווייטער זיך אינגעלדאָבן איינער אין אַנדערן, איינער אין אַנדערן, און אַלע אין איינעם, ביז עס האָבן זיך שוין אַ פֿאַר, ווי פֿון באַ- האַלטענע ווינקעלעך, אַרויסגעריסן. נאָך אַ נצחון און נאָך אַ נצחון, און די הענט איבער די קעפּ און דאָס וואָרפֿן זיך איינער אין אַנ- דערן און איינער איבערן אַנדערן האָט אָנגעהויבן צו גיין רעגל- מעסיקער, גלנכגילטיקער, נישט געזוימט און נישט געאַמפּערט, נאָר געהויבן די הענט און אַראָפּגעלאָזט, געהויבן און אַראָפּגע- לאָזט, אַ שטויס אַהין, אַ שטויס אַהער, און וועלכע עס האָבן זיך ביי די האַר געריסן, האָבן זיך שוין גלאַט געהאַלטן, ווי פֿאַר אַ משכון נאָר... מען האָט געשפּירט ווי דער אינגעהאַלטענער אָטעם האָט שוין נאָכגעלאָזט, ווי די לופֿט איבער די קעפּ פֿאַרכאַפט שוין נישט אַלץ מיט אַ פֿאַרשלינגענדיקן אָטעם, און האָט שוין אַ ציטער געטאָן, ווי אַרום אַ דריידל, וואָס האַלט שוין אין פֿאַלן. און פּלוצ- לינג, אין אַלע ווינקעלעך אויף איין מאָל, זינען אַלע פּנימער שטיין געבליבן ווי אָפּגעשמועסט זיך, מיט אַראָפּגעלאָזטע הענט, און גע- קוקט זיך אין די אויגן אַרײַן, ווי פֿרעגנדיק זיך, וואָס דאָ איז געווען... עס האָט אויסגעזען, אַז מען וועט זיך באַלד פֿאַרוויג- דערט צעשאַקלען מיט די קעפּ... נאָר איינער בײַם אַנדערן האָט שוין דערזען דאָס בלוט אויפֿן פּנים און איז צו זיך געקומען... נאָך אַ מינוט, און איטשעלע איז שוין געשטאַנען, אַרומגערינגלט מיט זײַן חבֿרה בײַ דער טיר, נאָך מיט דער פֿוס פֿון שולחן אין דער האַנט; אין גאַלן קאַפּ, די האַר צעשוּיבערט און געקוקט מיט אַ מידן שמייכל אויף די פֿאַרברענטע ליפּ, צום עולם אין די אָפּ- געריסענע טליתים. עמעצער האָט אים דאָס היטל דערלאָנגט, האָט ער עס אָנגעטאָן, אַרויסגעלאָזט דאָס האַלץ פֿון דער האַנט און איז

אַרויס מיט דער גאַנצער חברה אויף דער גאַס. מיט צעקרעלטע⁴⁴ פנימער; די היטלען און די האַר צעקנוידערט, די הענט פֿאַרבלו־טיקט.

דאָ האָט מען באַגעגנט יעקל סטאַליאַר, און אַרומגערינגלט אים מיט אַ פֿרייד אויף די צעריסענע פנימער. זיין בלאַסלעך גע-זיכט האָט אויך געשמייכלט, קוקנדיק אויף זיין יונג חייל: עס שאַדט נישט אַ מאָל „טעראָר“ אויך... האָט ער גוטמוטיק מיטן קאַפּ צוגענייגט.

האַבן זיך אָבער, פֿאַר נאַכט, אויפֿן שולהויף, די קצבים מיט די פֿורמאַנעס געמאַכט איין האַנט, אַז וווּ מען וועט פֿאַקן אַן אַחדות-מאַן זאל מען אים אַ זינט אוינטערהאַקן. האָט דאָס גאַנצע שטעטל זיך געשראַקן: מי יודע, וואָס דאָ קען נאָך אַרויסקומען... ווי אָבער עס איז געקומען נאָך דער וואַרשעווער „יאָזדע“⁴⁵, האָט מען גאַר נישט אָנגעהויבן צו וויסן פֿון וואַנען און פֿון וואָס, זינען די פֿורמאַנעס צוריקגעקומען מיט לידיקע וועגן, מיט געשוואַלענע קעפּ און צעהרגעטע פנימער, אַז מען האָט קיין אויג נישט אַרויס-געזען. דאָס האָט מען זיי אין „זאַוואַד“⁴⁶ אַזוי צו רעכט געמאַכט און אַרויסגעטריבן מיט לידיקע וועגן.

האַט דאָס גאַנצע שטעטל די קעפּ אַראַפּגעלאָזט. און מענדל-ליזערס דעם שניט-סוחר האָט מען אַ מעסער פֿאַררוקט אונטערן אַרעם — „הלוואַי זאַל ער די נאַכט אויסהאַלטן!“

האַבן ווייבער אָנגעהויבן צו שעלטן שטילערהייט, מיט אַרויפֿ-געלייגטע הענט אויף די מזלער. מענער זינען אַרומגעגאַנגען אַנ-געבלאַזן, און דאָס יונגוואַרג האָט די קעפּ אויפֿגעהויבן און געקוקט יעדערן מיט אַ שמיכל אין די אויגן אַרײַן...

מען האָט אָנגעהויבן צו מאַכן אַלע פֿאַר נאַכט פֿאַרזאַמלונגען הינטערן בית-עולם אָדער הינטערן „צמענטאַזש“⁴⁷, און זעליק

⁴⁴ צעקראַצטע, צעגראַטשעטע, צעבלוטיקטע. — ⁴⁵ פֿאַרעכץ, ריזע. —
⁴⁶ איינפֿאַרהויז. — ⁴⁷ צווינטער, גויישער בית-עולם.

שינדער מיט נאך קצבים און בעלי עגלהס, גאנצע ריקיס, מיט די גרינע גארטעלעך, האבן זיך אויך אנגעהויבן נאכשלעפן נאכן יונג-ווארג אויף די פארזאמלונגען, מיט אראפגעלאזטע קעפ, און האבן געביסן די שפיצן פון די בלאנדע בערדלעך — הייסט עס, אז זיי ווילן זיך אויך איינפירן אין דער חברה „אחדות“...

ווערט אונדזער שטעטל מיט איר גרויסער קראפט און שטארק-קער באוועגונג באוויסט אין אלע שטעטלעך ארום-און-ארום, און עס קריגט שוין קאמוניקאציע מיט שעדלעך און מיט ראדאס אויך... גייט נישט אוועק די וואך, וואס עס זאלן נישט אדורכפארן א צוויי-דריי פון יענע פארשויןדלעך — שוין אמתע בונדיסטן.

האט זיך אבער די פ.פ.ס. 48 אין ווארשע דערוויסט, וואס פאר א שטארקע באוועגונג בני אונדז איז; ווי דער „בונד“ שפרייט אומעטום אויס זיינע פליגל, נעמט פ.פ.ס. און שיקט-אראפ און באזעצט אין אונדזער שטעטל א באשטענדיקן חברה-מאן, עפעס דערצו צו טאן. האבן מיר שוין, ברוך השם, א „פעפעסניק“ אויך, א יונגערמאנטשיק מיט א בלאס פנימל, נאר א שלאפראקל אים אנצוטאן. הייבט זיך ערשט אן א נייע מעשה, מיט פארזאמלונגען אין דעם גערטל גאר, הינטערן קלויסטער. איטשעלע טאנצט שוין אויף צוויי חתונות. איז אבער די שעדלעכער ארגאניזאציע דערפון געווייר געווארן, שיקט זי ווייטער אראפ אירע צוויי מענטשן אויף א דיסקוסיע.

לויפט שוין דאס יונגווארג ארום ווי פארסמט.

איז טאקע א שיינע ליכטיקע נאכט געווען. די לבנה האט געשיינט און דער עולם האט זיך פארזאמלט אויף דער לאנקע בני דעם טיך. אפילו ראובן סטעלמאך, שוין א מענטש אין די פער-ציקער יארן, מיט א שווארץ-רונדיקע בארד, און וואס גיט זיך שטענדיק אפ מיט ארויסטראגן לונג-און-לעבער פון די יאטקעס, אפבראטן און אויפעסן, אפילו ער איז אויך ארויסגעקומען, אין די

⁴⁸ פוילישע סאציאליסטישע פארטיי.

נאָקעטע העמד־אַרבלען, אין בלויון וועסטל און מיט אַ קאַפל אויפֿן קאַפּ, און האָט אויך געוואָלט אַנקוקן די דיסקוסיע. איז טאַקע געווען אויף עפעס אַ קוק צו טאָן. די לאַנקע אַרום־און־אַרום איז פֿאַרגאַסן מיט אַ טוי־זילבערנעם טיך, און אין דער מיט שטייט חבֿרה אינגעטונקט. עס זעט־אויס ווי אַ שוואַרצע קופּע; איין שוואַרצן פֿלעק האָט די נאַכט אַהער אַרויפֿגעוואָרפֿן! און די קופּע שווינגט מיט אינגעבויענע קעפּ צום סאַמע מיט, פֿון וואַנען די דיסקוסיע לאָזט זיך הערן. פֿריער האָט זיך אַ שטעל אַנידער געטאָן דער שעדלעצער קעגן דעם וואַרשעווער פּע־פּע־עסניק, דער־נאָך — דער צווייטער, און דער עולם אַרום איז געשטאַנען אויף די שפיץ נעגל מיט אויפֿגעהויבענע קעפּ און אויסגעצויגענע העל־דזער, אַלע צוזאַמענגעגאַסן, באַלייגט אַרום־און־אַרום, אַז דאָס פֿעלד איז אַזש שוואַרץ געוואָרן — איין געדיכטע מחנה, איין שוואַרצע שטילשווינגנדיקע קופּע — און די דיסקוסיע ציט זיך און ציט. פנים צו פנים. ווערטער אויף ווערטער, וואָס אַ מאָל שטאַרקער, הייסער און געשווינדער, אַז עס האָט געהאַגלט מיט ווערטער. ווערטער זינען געפֿלויגן איינס איבערס אַנדערע, איינס איבערס אַנדערע, און געטראָפֿן זיך ווי הייסע, פֿינפֿנדיקע קוילן.

— עס איז אַן אַן ענדע, — האָט פּלוצלינג איינער פֿון די שעד־לעצער אַ רוף־אויס געטאָן :

— חבֿרים, ברידער, איר זענט איינשטימיק מיטן „בונד“? ...

— יאָ, יאָ!! — איז געוואָרן אַ געשרייער.

— ברידער, חבֿרים, — האָט דער פּע־פּע־עסניק אויך געמאַכט

די אייגענע קונץ — איר זענט איינשטימיק מיט די פ.פ.ס.?

— יאָ, יאָ!! — איז נאָך אַ העכער געשריי געוואָרן.

איז ווייטער נישט געווען וואָס צו מאַכן. האָט ערשט יעקל סטאַליאַר געגעבן זיך אַ שטעל אַנידער מיט די צוויי שעדלעצער

באַזונדער און אַ רוף־אויס געטאָן :

— איך גיי אַרונטער אונטער דעם „בונד“! ...

האָט זיך שוין דער גאַנצער עולם געוואָלט אַ לאַז טאָן דאָרט

אהין, האָט אָבער דער וואַרשעווער אַ רוף געטאָן צו זיך, איז מען צו אים אויך צוגעשטאַנען. און דער עולם האָט זיך צעשפּאַלטן אויף צווייען. נאָר איין איטשעלע איז געבליבן שטיין אַ ווילע אין דער מיט און איז דערנאָך, וואָס אַ מאָל, צוגעלאָפֿן דאָ אַהין, צי דאָ אַהער.

— וואָס איז די נפֿקא מינה? — האָט ער געטענהט.
האָט איין צד אָנגעהויבן צו זינגען, האָט דער צווייטער צד נאָך העכער אָנגעהויבן, איז געוואָרן אַ געזינגערני, אַז די פּאַראַב-קעס⁴⁹ פֿון הויף מיט די באַרוועסע שיקסעס, מיט וויסע פֿאַטשיי-לעכלעך אויף די קעפּ זינגען געקומען צו לויפֿן, און האָבן זיך גע-שטעלט פֿון ווייטנס און געקוקט אויפֿן שוואַרצן ווונדער. האָבן די שעדלעצער געזען, אַז יענע ווערן אויך נישט מיד זינגענדיק, און עס איז ווייטער נישטאָ וואָס צו מאַכן — האָט איינער אַ כאַפּ געטאָן אַ רעוואָלווער און האָט אויסגעקנאַקט!... האָט עס אַ זעץ געטאָן אַ שטיק פֿייער מיט אַ רויך. האָבן זיך די שיקסעס ביי די קעפּ אָנגעכאַפט: „אַליאָ באַגאַ!“⁵⁰.

דאָס איז דער ערשטער שאַס געווען, דער ערשטער ייִדישער שאַס ביי אונדז אין שטעטל.

יצחק יאַנאַסאוויטש

פֿון „אַ שטוב אין שטעטל“

ליידיקע פֿעפּער

בני אונדז אין שטוב, אין יענע ווייטערדיקע וואַכן,
האָט מען דערפֿילט דעם טעם פֿון מזל-ברכה.
דער פֿרילינג האָט געשטעלט זיך דעמאָלט פֿרי

⁴⁹ משרתים. — ⁵⁰ אוי, גאָט!

און ס'איז די ערד אַן אויפֿגעקוואַלענע געלעגן.
 זי האָט אַ טאַרפֿיקע מיט בלאַטעס ביז די קני
 געוויקט זיך אונטער הימלען פֿול מיט רעגן.
 געקומען איז די שפֿע אין דער שטוב
 און מיטגעברענגט מיט זיך האָט זי די זעט.
 די פֿעל האָט מען געדונגען שוין אין גרוב
 און פֿונעם דאַמב מען האָט זיי שוין צעכאַפֿט.
 געקומען זענען רימערס פֿון די ווייטסטע שטעט
 און גאַר גיך צום מקח צוגעקלאַפֿט.

געווען איז לעדער חריף יענע צייט
 צוליב דעם פֿרענען פֿרילינגדיקן אַקער.
 דער פּויער קיין געשפּאַן האָט נישט פֿאַרגרייט,
 ווען ס'האָט די אַרבעט אינעם פֿעלד געטאָן אַ פֿלאַקער.
 געריסן האָט מען ביי די סוחרים פֿון די הענט
 די כאַמעטעס, די לייצעס און די טרעפּעס¹.
 עס האָט דאָס גאַרבערפֿאַך זיך שפּעדיק צעבליט —
 דערפֿון מײַן טאַטן איז אויך צוגעפֿאַלן עפּעס.

ער האָט געהאַרעוועט, מײַן טאַטע, ווי פֿאַר דריי,
 אין זיבן שוויסן איז דער טאַג אים אָפּגעגאַנגען.
 די מאַמע האָט געהאַלפֿן אים דערבני,
 זיך העלדיש מיט די אַקסנפֿעל געראַנגלט.
 אַ פּויער פֿונעם דאַרף, אין מאַנביל-שטיוול צוויי,
 האָט זי געשפּרייזט מיט שאַנדעס צו דעם ברונעם.
 מען האָט געדאַרפֿט די מאַמע דעמאַלט זען
 ביים בייצן² ס'לעדער אין די בנציק-גרויסע טונען³,
 ביים רייניקן דעם שערך⁴ פֿון אַקסנפֿעל

¹ הילצערנע שיך. — ² ווייקן. — ³ פעסער. — ⁴ האַרטקייט(?).

מיט קרומער טעמפער קאסע.
 א גאנצער פלולך אין טאטנס פארבערני,
 האט זי געשלעפט אויף זיך א חלק עול-פרנסה.

און כאטש זיי פלעגן דאן אין יעדן אונט מיד
 אוועקפאלן ווי שטרוי אויף זייערע בעטן,
 געוועקט האט זי נאך אלץ דעם מידן ייד,
 געוואלט מיט אים א תכילתדיקן רייד טאן:
 — כאטש דאנקען גאט, דאס שטיקל טרוקן ברויט
 מען דארף אויף בארג בנם קרעמער שוין נישט בעטן.
 נאר ס'קומט דערפון ארויס? ... דער ליבער יום-טוב גייט
 און אויב נישט טראכטן שוין אפילו וועגן זיך,
 ווי מאכט מען נישט דער מויד א שטיקל קלייד
 און איציקן ... געוואלד,
 דעם יינגל כאטש אויף פסח א פאר שייך?

דערפאר, קאן זיין, איז איין מאל אין א שבייסצענאכט⁵
 ר' זאנוועלע צו אונדז אין שטוב אריינגעקומען,
 פאדראבנע⁶ אויסגעפרעגט וואס יעדער איינער מאכט
 און ערשט דערנאך א פעקעלע פון טאש ארויסגענומען,
 געטיילט אונדז צוקערלעך באזאכט,
 זיך איינגעקוקט דערביי אין יעדנס פנים.
 ס'האט אויסגעזען: ער האט פאר אונדז געבראכט
 דאס טעלערל פון הימל א מתנה.

געווען ר' זאנוול איז פון טאטנס צד
 א ווייטער אפגעפרעמדטער קרוב.
 א מויל אויף שרייפלעך האט דער ייד געהאט,
 כאטש אויפן קוק — מסוכן דאר און חרוב:

⁵ שבת-צורנאכטס. — ⁶ מיט אלע פיטשעווקעס.

א פנים ווי א געלער וואקס,
די אויגן טיף אין קאפ אריין באהאלטן.
אזא מין שיטער בערדל אויף דער גאמבע וואקסט,
ווי ס'וואלט דער האר זיך שווער געווען אויף איר צו האלטן.

דער ייד, זאגט מען, געהאט האט געלט א סך.
נאר צוליב זיין קארגשאפט און עקשנות
גערופן האט די שטאט אים "קורח".
שוין אפגערעדט, אז הינטער זאנוולס דאך
גענעכטיקט האט נאך קיין מאל נישט קיין אורח.
געגעסן האט מען שבת בני זיין טיש
פון ערדענע, פון ליים-געברענטע שיסל,
געקויפט האט ער אליין אין מארק די פיש
און אלע מאל פון פריז אראפגעריסן.

אין שטוב בני אונדז האט מען שוין לאנג געוויסט :
ר' זאנוול וויל א שותפות מיטן טאטן.
איצט האט ער זיך פאמעלעך אויסגעהוסט
און אנגעהויבן ריידן מיט א קול א גלאטן.
ער האט געמשלט זיס דאס גרויסע גליק,
וואס ער פאר אונדזער שטוב איז אויסן :
— איך גיב נאר — זאגט ער — פלאחר-ייד א קוק
און כ'זע, דו שטייסט נאך אלץ אין דרויסן.
די גארבערס פון דער לאנגער גאס —
זיי באדן זיך אין ווילטאג, אין עשירות.
און דו — דו ווייסט נישט מער ווי ס'פאס.
און ווער די לאקשן שלינגט —
בני דיר נאר זינגט מען זמירות.
צו דינע הענט ווען שכל כאטש א קאפ⁷.

⁷ קאפיטשקעלע, א ביסל.

וואַלטסטו דאָך אַזינעמען אַ וועלט,
עס וואַלט אַוועק דיר ווי אַ מזמור.

קוועלנדיק אַליין פֿון זינע רייד,
האַט ער דאָס בערדל אין דער פֿויסט געטאָן אַ כאַפּ
און אַנגעהויבן פֿון דאָס נײַ דעם פּזמון:
— און חוץ לזה — דאָס מסחר דאַרף דאָך געלט.
אַ יום־טובֿ גייט, מען טאָר אים נישט פֿאַרשעמען,

און, חלילה, פֿון דער גאַרבערײַ אַצינד צונעמען
און מאַכן יום־טובֿ ווי ס'געהער צו זיין,
וועסטו נאָך פּסח בליבן שטיין
נקי — ווי אַ פּויער פֿאַרן נײַעם.
לאַנג, נאָך לאַנג ר' זאַנוול געברייטעט⁸
און ס'האַבן זינע רייד די שטובלייט ווי פֿאַרפֿישוֹפֿט.
דאָך האָבן טאַטע־מאַמע שפּעט בני נאָכט
אויף די געלעגערס זיך נאָך אַלץ געישוֹבֿט.
מ'האַט אַפּגעלייגט פֿון טאַג צו טאַג,
ביז ער פּסח איז געשטאַנען אויף דער שוועל.
דער טאַטע האָט געציילט וואָס ער פֿאַרמאַגט,
דעם יום־טובֿ אויסגעחשבוֹנט אויף די פֿעל,
גערעכנט שווער, מיט קרייזלעך אויפֿן טיש
דאָס אַביונדיקע האַב־און־גוטס פֿאַרשריבן —
ביז ס'האַט זיך אים דער קאַפּ פֿאַרמישט
און זאַנוול אונדזער שותף איז פֿאַרבליבן.

געגעבן האָט ער אונדז דערווייל אַ ביסל געלט
דעם פּסח אין דער שטוב אַרײַנצופֿירן.
דער טאַטע וואַלט אונדז נײַע שיך באַשטעלט,

⁸ אַרומגערעדט (ניט זשאַלעווענדיק קיין רייד).

נאָר בײַ די שוסטערס האָט מען „אַפּגעקלאַפּט די טירן“.
זײ האָבן אַרבעט איצט געהאַט אַזוי פֿיל,
אַז וועגן אונדז איז נישט געווען קײן רײד.
מען האָט אונדז צוגעזאָגט דעריבער קײַפֿן
מיטוואָך אױפֿן טאָרג⁹ — שױן גרײטערהײט.

נאָר אױך מיטוואָך אױפֿן טאָרג מ'האַט נישט געקױפֿט,
וונל צו־פֿיל שױן דעם פּרײַז אַרױפֿגעשרױפֿט
די קרעמערס האָבן אין דעם ער־פּסחדיקן פֿײַער.
מיר האָבן וואָרטן שױן געמוזט בײַ חוּל־המועד
די יום־טובֿ־שײַך פֿאַרשפּעטיקט צו באַנען.

נאָר שווערער ווי אין יעדן יאָר
איז אונדז געווען בײַם סדר־טיש
צו זיצן אין וואַכעדיקע שמאַטעס.
ס'האַט זיך אַזוי געוואָלט צום דאַוונען אין שול
איצט גײן ווי קינדער אַנדערע מיט זײערע טאַטעס,
און ווען דערצו אין ערשטן יום־טובֿ־טאָג
אוועק די שטאַט איז אױף שפּאַצירגאַנג
פֿאַרביי די פֿענצטער אונדזערע צום וועג.
וואָס פֿירט צום שלאָס און צו די טאַטערישע חורבֿות —
מיר האָבן דעמאָלט ערשט דערפֿילט:
מיר זענען באַרוועס.
און ווי אַ הונט מען וואַרפֿט אין פּעס אַ שטיין,
געוואָרפֿן האָבן מיר דער דרויסנדיקער גאַס
אַ בריענדיק געוויין,
אַ קלאַג וואָס וואָלט פֿאַר תּשעה־באַב געפּאַסט.

דערנאָך — דער יום־טובֿ איז אוועק
און ס'האַבן היצן שאַרפֿע גאַר געשטעלט זיך.

⁹ מאַרק.

עס האָבן אויפֿגעבלאָנקט איצט טעג ווי בלויע העק
און ס'האָט דאָס לעדער-מסחר אָפּגעשטעלט זיך.

אַ גאַנץ פֿאַרדרייעניש האָט זיך דערנאָך געמאַכט
מיט דעם ר' זאַנוועלען, דעם טאַטס שוהף.
געשלעפט האָט ער צום רב דעם טאַטן אַלע נאַכט
און דאָרט געקריגט זיך, געטענהט און געשריגן.
די מאַמע האָט געכליפעט : אַ גולן אויפֿן שליאַך
וואָלט נישט קיין האַרץ געהאַט אַזאַ פֿאַרדאַרבנס.
בלויז דער טאַטע האָט ווי תמיד שטיל געשוויגן
און פֿון די אויגן האָט אַרויסגעקוקט דער קרבן.

פֿון דעמאָלט אָן דאָס מזל האָט זיך צוריקגעדרייט
און איז פֿון אונדזער שטוב אַנטלאָפֿן
און פונקט ווי פֿריער, ווינטערציט,
פֿאַר אַלע אומגליקן איז אונדזער טיר געוועזן אָפֿן.

און אַלץ געגאַנגען איז שוין באַרג-אַראָפּ,
עס איז קיין אָפהאַלט מער שוין נישט געוועזן.
עס האָט געגרויט דער מאַמעס קאַפּ
און אָפּגעווישט אַ יעדן סימן פֿון איר גזע.
אין איר שטאַם די שטאַט האָט גיך פֿאַרגעסן,
ווייל שוין צו-לאַנג מיר זינען אין קבצנות זיך פֿאַרזעסן.

ווער האָט זיך אומגעקוקט אַצינד אויף אַט דעם ייד,
וואָס האָט זיך שטיל בײַ אַלע ווענט געשאַרט ?
ער האָט דאָס מזל זינס נישט אָפּגעהיט
און אויף קיין אַנדערס מער זיך נישט דערוואַרט.
דורך אונדזער וועלט האָט ער אַצינד געשליכט
און האָט דאָס לעבן זינס אַדורכגעטראָגן
ווי אַ געוויין פֿאַרשטיקטן אין דער קעל.

ער האָט צו אַ מעמד זיך געפרוּווט אַ מאָל דערשלאָגן
 מיט האַרטע הענט ביי עיפּושדיקער פֿעל —
 נאָר נישט די אַרעמקייט, זי האָט ער נישט פֿאַרטריבן.
 ס'איז אים דער לעדער־ריח בלויז געבליבן.
 און אָט דער פֿעלגערון געוואָרן איז דער פּלויט,
 וואָס האָט זיין וועלט אַרומגעצוימט
 מיט עלנט און מיט אומעט.
 די גאַס, די סוחר־זאַטע,
 פֿון לומדים בעל־הבתים,
 זי האָט פֿון אים געוויכט.
 און, אויב ער האָט אַ מאָל געגרייכט
 צו אַ וואַכיקן והוא־רחום
 פֿאַרן קלנילדיקן עמוד,
 עס האָבן קרעמערס מורמלענדיק
 די נעז געשניצט זיך
 מיט העוויות פֿון דעם לעדער־ריח, דעם האַרבן,
 און ס'האָט דער שטענדיק פֿאַרכטיקער גר־תמיד
 מיט אַ רויטער פֿלעמלדיקער צונג גערייצט זיך
 מיט דעם טאַמעוואַטן גאַרבער.

ער האָט צום סוף אַראַפּגעלאָזט די הענט.
 די מידע גאַרבערהענט מיט געלע גרויסע פֿלעקן
 אויף די נעגל,
 און איז אין נויט געבליבן שוין דאָרט שטעקן
 ווי אַ זעגל
 אָן אַ ווינט אין גרויסן טויטן ים:
 אַ ייד פֿאַרקלערט אין זיך אליין — אַ תּם.

ער האָט אַראַפּגעלאָזט די הענט,
 די מידע גאַרבערהענט, ווי רויע שטיקער פֿלייש
 צעשפּאַלטענע פֿון קאַלך און צעהאַקטע

פֿון שוועבל און פֿון גיפטיקע עקסטראַקטן,
ווי שווערע שאַרסטקע הענט,
וואָס האָבן קיין מאָל, קיין מאָל נישט געקענט
די זעטיקייט דערברענגען צו דער שטוב,
די אַרעמקייט פֿאַרטריבן פֿון זיין שוועל.
און אינעם פֿאַס, אין אויסגעקאַלכטן גרוב,
עס זינען ווייניקער געוואָרן אַלץ די פֿעל
און הונגעריקער, הונגעריקער אַלץ
די קינדערס גרויסע אויגן.

און ס'האַט געפוסטעוועט דאָס גאַרבערישע פֿאַס,
דער אַינזאַלץ מיט זשאַווער זיך פֿאַרצויגן.
און אויף דער שטעטלדיקער גאַס,
זיך שלעכנדיק ביי אַלטע קרומע ווענט,
זיין פֿלייצע האָט נאָך מער זיך אַינגעבויגן.
ער האָט דאָס שטעטל נישט דערקענט:
אַט דאָ האָט ער אַ לעבן אָפגעלעבט?
אַט דאָ האָט ער זיין ערשטן טראַט געשטעלט?
טאַטע, פֿאַטער! — האָט דער ייד געטראַכט —
ס'אַר אַ תכלית האָט מען עס געמאַכט
פֿון זיין גרויסער לעבעדיקער וועלט.

שמעון האַראַנטשיק

פֿון ראַמזאָן „פֿאַרפֿלאַנטערטע וועגן“

ווינטערציטט, בעת ס'שטעטל ליגט פֿאַרשאַטן אונטער אַ דיקער
שניידעק און זיין גאַנץ אויסזען גיט דעם אַנבליק פֿון אַ מאַדנעם
וויסן בין־השמשות, דערמאַנט זיך עזריאל צוויק, וואָס עס הייסט
זיין אין אַ קליין שטעטל פֿאַרוואַרפֿן. ער טוט זיך אָן די קורטקע,

די הויכע שטיוול און לאַזט זיך ביחידותדיק שפּאַצירן אויפֿן טראַקט. דאָרט, אויפֿן אָפּגערייניקטן לאַנגן שאַסיי, וואָס ליגט צווישן די פֿאַרשנייטע פֿעלדער מיט האַריזאָנטאַלער ווייסקייט, צעוואַרעמט זיך צוויקס דרייסיק־יעריק אומגעלומפּערטער פּויערישער גוף; דאָס אָפֿ־געלאַזטע, אין דער לעצטער צייט, באַהאַרטע פּנים באַקומט אַ פֿרישע פֿאַרב; די ברוינע טייל מאַל־קינדערישע אויגן פֿאַרוזשמו־רען זיך פֿון שטילקייט־נחת, און דער קאָפּ לאַזט זיך ווילגיין אין מחשבות.

ס'איז שוין לאַנג, אַז ער האָט חתונה געהאַט. דריי יאָר כּמעט. און אים קומט אויפֿן רעיון, דאָ, אין דער ווייסקער שטילקייט פֿון אַרום־און־אָרום, אַז גוט וואַלט געווען, ווען ער, צוויק, זאָל דאָ, אין שטעטל, האָבן אַן אַרנטלעכע שטוב, וווּ מ'קען אַ מאַל פֿאַר־ברענגען אַ שעה; אַ יונגע באַלעבאַסטע, וואָס זאָל מיט שטילע בליקן בעטן קומען עפֿטער, אַט ווי אַמאָליקע צייטן בני פֿישל ווינקלער... נאָר דאָ, ביים דערמאָנען דעם נאָמען „ווינקלער“, גיט צוויק גיך אַ האַק־אָפּ דעם דאָזיקן געדאַנק און נעמט עקשנותדיק טראַכטן וועגן עפּעס אַנדערש.

איז אָבער דער געדאַנק ניט שטענדיק נאָכגעביק. צייט זיך אויף להכעיס צוויקן ווייטער דאָס שנירעלע מחשבות... טראַכט זיך וועגן שרהלען, פֿישל ווינקלערס ווייבל, וועגן דעם מיאוסן סוף פֿון יענער פֿריינדשאַפֿט — — — דאָס ווייבל, צוויקס, איז צוליב דעם אַנטלאַפֿן צוויק צו איר פֿאַטער אין שכנישן שטעטל... לעבט ער פֿון דעמאָלט אַן איינזאַם. און טאַקע אַ דאַנק איר, שרהלען, האָט ער אין שטעטל באַקומען דעם פּאַסקודנעם צונאָמען אַשת־אישניק...

דאָך די אַלע, געוויינלעך נישט־אַנגענעמע מחשבות, וועקן איצט בני צוויקן נישט אויף קיין פֿאַרדראַס. דאָ, אין שכנות פֿון ווייטע שטילע פֿעלדער, אין רויקע דאָרפֿישע כאַטעס, דרייט זיך אין קאָפּ דאָס אַלץ שטיל, געמיטלעך, ווי אַ חגא־פֿאַן אין אַ לייכט ווינטלדיקן טאָג אויפֿן מאַגיסטראַט־דאָך...

עס פליט פֿאַרביי אַ קראָ: „קראָ — קראָ...“ און ערשט דאָס מאַכט אים אַ ביסל טיפֿער אין זיך. טראַכט זיך, אַז אַלץ איז גע- גליכן צו אַ קול וואָס פֿאַרגייט. אַט ערשט אַ שאל געטאָן — און שוין געהערט עס צו דער פֿאַרגאַנגענהייט. נעכטן געהאַט עגמת- נפֿש — מאַרגן געדענקט מען עס קוים און אין אַ צייט אַרום, אַז עס דערמאַנט זיך, האָט עס אַ פנים ווי די עגמת-נפֿשן פֿון אַמאַל, אַלס קינד, בעת דער רבי האָט פֿאַרשעמט פֿאַר נישט קאַנען די פֿרשה חומש...

אַזוי טראַכט צוויק שפּאַצירנדיק אויפֿן טראַקט. קומט ער אָבער אַהיים צו זיך, באַלד ביים עפֿענען די טיר, שלאָגט אים אַקעגן דער נישט-ניחאדיקער ריח, וואָס רוט דאָ אין חדר. אַ ריח איז עס אַ זיס-וויערלעכער מיט אַ בנגעשמאַק, ווי געוויינלעך אין אַפּגעלאָזענע, איינזאַמע חדריםלעך. דאָ אויך דערבליקט ער דעם שטאַרק איינגעגעסענעם שטויב; דאָס גרויע שפינוועבס, וואָס הענגט- אַראָפּ פֿון באַלקן, ווי געוועבטע שנורן. פֿאַרהילט זיך עזריאל צוויקס נשמה צוריק אין וואַכעדיקייט, דערהייבן זיך די פֿאַרגאַנגענע עגמת-נפֿשן ווי גרויסע, גרוישוואַרצע כמאַרעס — פֿילט זיך שוין גאָר שטאַרק דאָס פּוסטע איינזאַמע לעבן, דערוועקנדיק אַ געפֿיל צום אַנטלאָפֿענעם ווייב זינעם און עס טראַכט זיך דעמאַלט מיט פֿאַר- דראָס: ביי ווינקלערן געדענקט מען עס שוין אַוודאי נישט. שרהלע ווערט וואָס אַ טאַג שענער, יינגער, גאָר ער, צוויק, ער פֿילט עס... אוי, פֿילט ער עס, און ווער ווייסט ווי לאַנג נאָך... שלעפּן זיך די ווינטערטעג, ווער שמועסט גאָך, אַז עס קומען פֿוילע, ווי נאַסע שמאַטעס אויפֿן ליב, ווערט נמאס דאָס מיטאַג-עסן ביי חנה-דאַבען אין דער אַכסנייה. די שמאַלצעדיקע יידענע מיט דער בראַדעווקע ביי דעם אונטערשטן טייל גאָז, אַט די דאָזיקע יידענע, וואָס ביי אירע זעכציק יאָר האַפֿט זי נאָך, גאַט זאָל עפֿענען איר טראַכט, וויל זיך דווקא אַרײַנשלעפּן מיט איר ווייבערישן מיסט אין עזריאל צוויקס נשמה...

— ר'זאָלט מיר געזונט זײַן — פֿרעגט זי — וואָס איז דאָס

דעמאָלט געווען מיט שרהלע ווינקלער? פשוט אויף אַנך אויסגע-
טראַכט אַ בילבול, האָ? ...

אַזוי פֿרעגט זי יעדן טאָג, געפֿינענדיק ליידיקע צניט אַוועקצור-
זעצן זיך צוויקן קעגנאיבער, בנים געגרייטן טישל, און גראַבט זיך
אין אים מיט איר רכילות-פֿיסקל.

און אין דער היים איז קאַליע דער אויוון. דער טאַרף-יריח
פֿאַרשווענדזשעט² דעם קאַפּ — זעצט זיך צוריק פֿאַרן פֿענצטער,
קוקט-אַרויס אין הויף.

דער הויז-באַלעבאַס, אַ האַרעפּאַשנער עלטערער פּויער, אַ דיקער,
טאַפּטשעט מיט די באַרוועסע פֿיס אין דער ברודיקער שנייקאַשע ...
סדרט גלנך דאָס אַנגעוואַרפֿענע ברענהאַלץ, און בשעת עס אַנלט
פֿאַרבנט דאָס ווונב זינס, אַן אַפּגעטאַקטע, אַ פֿינע ווי אַ יידישע,
ציטערדיקע בתי-יחידה, טרעטנדיק לייכט מיט די הויך-באַקלעצלטע
איידעלע שיכלעך און צו מאַל קיין קוק נישט טוענדיק אויפֿן מאַן
אירן, רוקט ער, דער האַרעפּאַשנער מאַן, ווי ווונט זי זאָל נישט זיין,
פֿאַר איר זיך אַפּ, זי חלילה נישט אַנצושמירן מיט זינע אַנגע-
מעליקטע הויזן ... אַזוי שפּאַנט זי איבערן הויף אַדורך און פֿאַר-
פֿאַרט זיך צוריק אין איר וואַרעמען חדרל ...

צוויק ווייסט, אַז די דאָזיקע קריסטין איז אַמאָל געווען אַ גרויסע
שיינהייט און אַז מיט איר מאַן, דעם אַפּגעלעבטן בעקער, האָט זי
חתונה געהאַט ערשט נאָך דעם, ווי אירע געליבטע האָבן זיך מיט
איר אַנגעזעטיקט. און נאָך ווייסט ער, אַז זי איז בנים מאַן די
מיוחסת. ער שלאָפֿט אין בעקער'ן און זי, די נאָך נישט פֿאַרוועלקטע
שיינהייט, איז גאָר צו-נאַענט מיטן הויכן „רעיענט“, דעם פֿריילעכן
בחור, ווען עפֿטער אין די נעכט שאַלן פֿון איר ציכטיק-אויסגעהייצטן
חדרל הויכע „ער-זי“-געלעכטערס און אַ געקלינגער'ן פֿון גלעזער,
וואָס רינטן זיך אַריין דאָ אין שטיבל און שטערן צוריק דעם אַזוי
אויך אומרויקן שלאָפֿן.

¹ דערזאַץ-קוילן, וואָס רויכערט. — ² פֿאַרטשאַדעט.

נאָסע אָפּגעצוואַנגענע הינער שפּרען־אַרום אויפֿן גליטשיקן (ווייך־בלאַטיקן) הויף. איינער ווערט קאַלט, דערהייבט זי אַ פּיסל, האַלט עס צווישן די בויך־פֿעדערן, קאַרטשעט־אַינן ס'קעפל און גאַפֿט מיט פֿאַרשלאָפֿענע אייגעלעך, טוט עס באַלד נאָך אַ צווייטע און אַ דרי־טע... און דרעמלען אַזוי אַ גאַנצע שורה אונטערן אָפּדעכל פֿון די שטאַלן.

די דינסט פֿון דעם הויז, אַ יונגע, אַ שלאַנקע, אַ בלאַנדע, מיט אַ שרריש אויסזען, אַזלט מאַמעדיק צו די הינער. שיט פֿאַר זיי קערנער און עזריאל, צוקוקנדיק דאָס, האַט נאָר איין פֿאַרלאַנג: אַז זי זאל צו אים אויך אַ קוק טון. ערשט צוריקגייענדיק, פֿאַלט אויך אירס אַ בלויער בליק צו אים, צוויקן, אויף דער שויב פֿון דעם ברודיקן פֿענצטער, אין וועלכן ער זיצט אַרענגעזעצט...

די דינסט פֿאַרשווינדט. צוויק שטייט ראַפטעם אויף אין זיין ווינונג און אַ דורכגענומענער שפּאַנט ער אַרויף־און אַראַפּ איבערן חדר. ס'פֿאַלט אים פּלוצלינג שווער איר בלויער בליק מיט דער ברודיקייט פֿון דעם דאָזיקן חדר. און עס קומט אים אין געדאַנק, אַז עס וואָלט צייט געווען אַרענגעזעצט אַן אויפֿרוימעריק, לאָזן אויפֿ־פֿרישן די ווינונג. דאָפֿלט דערשפּירט ער די איינזאַמקייט. קיינער קומט נישט צו אים, ער קומט אויך נישט צו קיינעם.

— אַ לעבן איז עס! — טראַכט ער גייענדיק איבער דער שטוב אויף־און־אָפּ.

אַמאָל איז געווען אַנדערש. געהאַט אַ ווינב. געפֿירט אַ הויז. געהאַנדלט. געלעבט ווי אַ מענטש. פֿאַרדינט געלט. איז אָבער אומ־געריכט אויסגעבראַכן די מלחמה. האַט אַט דער פּאַסקונדער קריג אויפֿגעפֿרעסן די פֿאַרדינסטן צוזאַמען מיטן קערן...

און ער וואַרפֿט זיך פֿאַר, אַז ער, צוויק, האַט זיך אַרומגעדרייט פּוסט־און־פּאַס, פֿאַרברענגט מיט פּאַליטישע שמועסן צווישן די מאַרק־רעדלעך און ביי פֿישעל ווינקלער אין שטוב... דערנאָך דער אָפֿענער סקאַנדאַל... רחל איז פֿאַר בושא אַנטלאָפֿן. און אַזוי ציט זיך עס, דאָס איינזאַמקע, דאָס גרויע, כּמאַרנע לעבן.

און שוין צום וויפֿלטן מאָל באַשטימט ער אין זיך, אַז דאָס אַלץ איז דערפֿאַר, וואָס ער, צוויק, איז נישט קיין פֿעיקער סוחר ... און נאָך עפעס :

— „נישט איבערגעשפיצט“ ...

דאַרף מען דען אַ סך ראַיות?

בני פֿישעל ווינקלער גייט זיך ס'לעבן נאַרמאַל; שררהלע איז זיך די פֿינע פֿרוי, ווי קיין מאָל גאָר נישט ... נאָר עזריאל צוויק פֿיניקט זיך, מוטשעט זיך און דערצו לנדט ער נאָך בזיונות אויף שריט-און-טריט.

ס'ווערט שטאַרק טונקל. קלעפעדיק וואַקלט זיך די נאַכט אין צימער אַריין פֿונקט ווי זי וואַלט שיכור געווען ... אין הויף טענהט דער באַלעבאַס, דער בעקער, מיטן געזעלן, אַ הויכן, האַלב-נאַקעטן שייגעץ. צוויק שפּאַנט אַלץ אַרויף-און-אַראָפּ. פֿון די קעגנאיבערדיקע באַלויכטענע פֿענצטער הערט זיך דער באַלעבאַסטעס קוויטשיק קולעכל, וואָס בייזערט זיך אַ פנים אויף דער איידעלער דינסט, אַלץ העכער און העכער צעטראַגט עס זיך, דין, גיפֿטיק, נאָר קיינער ענטפֿערט איר נישט. צוויקן נעמט-אָן אַ שטאַרק מיטגעפֿיל צו דעם יונגן, שלאַנקן מיידל-וועזן און ער פֿילט אַ רחמנות, ווי זי מוטשעט זיך, געבעך, אין קיך בני אָן „אַפּגעטאַקטער פּאַני“.

די קולות ווערן שטילער. לסוף הערן זיי אין גאַנצן אויף. לאַנג-זאַם גייט-איבער צוויקס רחמנות צו זיך אַליין, צום אייגענעם לעבן: — ער האָט נישט געטאַרט פֿאַרבליבן אין דעם קליינעם באַריי-דערישן שטעטל. ס'לעבן האָט עס אים צעבראַכן.

נאָך גוט וואָס אין דער ליידיקער צייט — טראַכט ער — פֿאַר-נעמט ער זיך מיט שרייבן ... עפעס גלוסט זיך אים צו שרייבן אין די קאָיעטן³ ... דאָס פֿאַרנעמט אים אַ ביסל דעם געדאַנק. אַ נישט וואַלט ער געדאַרפֿן פֿון זינען אַראָפּ ... צו וואָס טוט ער דאָס, ווייסט ער אַליין נישט ... אין די גרויסע שטעט דרוקט מען אַזוינס

³ העפטן.

אָפּ אין די צייטונגען אָדער — ניין, דאָס געהער גאָר צו ביכער, אין אַ בוכפֿאַרעם ...

גאָר טייל מאָל ווערט ער דערבנן אויף אַן אמת שיפור ... און דעמאָלט פֿרייען אים די רעיונות, ווייסט איין גאָט ווי ... זוי אַ שטייגער ... וואָס וואָלט געווען, ווען ער, צוויק, איז אַ שרייבער? ... ער פֿאַרשרייבט אַפֿילו דעם געדאַנק באַלד צוריק. ער ווייסט, וואָס שרייבן באַטייט: יענע מוזן זיין גאָר „איידעלע לייט“ ... ער ווייסט, ער האָט געלייענט ביכער ... און ווי קומט עס צו אים, צו צוויקן? ...

דאָך, ווען ס'איז שטיל אין שטוב, די קולות פֿון אַרום און פֿון דער באַלעבאָסטע ווערן אינגעשלאָפֿן, אַלץ איז נאַכטיק און שטיל ... נעמט ער און רוקט זיך אַרויס דאָס טישל, שלעפּנדיק עס איבער דער שטוב פֿון פֿענצטער אַוועק, זעצט זיך אין דער וואַרעם און אין דער שטילקייט, מיט די פֿלייצעס צום אַנגעגליטן אויוו, און ער שרייבט ... ער, צוויק, שרייבט אויך ...

און ער האָט וואָס צו שרייבן. פֿון צייט אָן ער איז זיך צעגאַנגען מיט איר ציען אים אַלץ די אומגליקלעכע פּאַסירונגען, צו באַשרייבן זיי ... גאָר אַן אַנדערע פֿאַרבאַרגענע וועלט האָט זיך געעפֿנט פֿאַר אים ... איבער הויפט אין דער דאָזיקער נאַכט, ווען דער אומעט האָט געפרעסט שווער אויפֿן האַרץ. ער האָט אויך דאָס מאָל צוגערוקט צום אויוו דאָס טישל און האָט זיך פֿאַרגעסן זיננדיק דעריבער איבער אַן אויפֿגעמישטן קאָיעט. ער האָט זיך פֿאַרטראָגן אין יענע זכרונות אַרנן, ווען זיי פֿלעגן די שפּאַצירן מאַכן צוויי אַליין הינטער דער שטאַט, אין די שטילסטע, שטילסטע נעכט ... ער האָט געשריבן — און אַליין נישט באַמערקט, ווען ער האָט אַנגעהויבן בני דער ערשטער זייט פֿון זיין קאָיעט, און ווען ער האָט דעם גאַנצן קאָיעט שוין געהאַט געענדיקט ביז צום סוף בלעטל. פֿון צייט צו צייט נאָר האָט זיך געשפּירט פֿון זיינע אויגן און זיין האַסטיקן רוקן מיט דער פֿעדער אַ צעקאַכטע ווילדקייט ... ער פֿלעגט דעמאָלט טייל מאָל אויפֿשפּרינגען פֿון אַרט ... און טייל מאָל, טייל מאָל, ווי אַ קלאָר,

ישׁוּב־דיק און לאַנגזאַם באַנעמען פֿלעגט זיך אין אים אויפֿוועקן, ווי גאַר פֿון אַן אַנדער ווינקל אַרויס... דעמאָלט פֿלעגן די אויגן זינען זיין אַזוי שטיל, רוֹיִק און די פֿעדער האָט זיך אַזוי לאַנגזאַם, גלאַטיק און ווייך געגליטשט איבערן פּאַפּיר, פּונקט ווי צו עפעס אַ גרויסן, רוֹיִקן און באַדאַכט־גליקלעכן ציל... .

יענע נאַכט, ווען צוויק האָט געענדיקט דאָס שרייבן, האָט ער אַליין נישט געדענקט, ווען ער האָט זיך געלייגט אין בעט אַרײַן. מיט פֿאַרקוועטשטע אויגן, איז ער אָפּגעלעגן אַ צײַט, נאַכדענקענדיק נאָך אַלץ נאָך די בילדער, אין וועלכע ער איז געווען פֿאַרטאָן, ביז דער טאַג האָט אָנגעהויבן אַרײַנצובלויען אין שטיבל. ערשט דעמאָלט איז ער אַנטשלאָפֿן געוואָרן און אָפּגעשלאָפֿן ביז צען אויפֿן טאַג.

דאָס מאָל האָט אָבער מיט אים געטראָפֿן נישט ווי געוויינלעך. ווען ער איז אין דער פֿרי אויפֿגעשטאַנען, גענומען זיך וואַשן און נאָך דעם געוויינלעך געגאַנגען אין גאַס אַרײַן, האָט ער זיך פֿאַר־טראַכט. אָבער אַרויסקומענדיק אויפֿן הויף, אויף דער ליכטיקייט, וואָס איז דאָרט געלעגן, ווי אויסגעגאַסן, און אויך אין גאַס, האָט אים אַ גאַנצן טאַג גענאַגט עפעס אין האַרץ... .

ערשט בײַ נאַכט, ווען ער איז צוריקגעקומען, האָט ער זיך ווידער גענומען אַ קוק צו געבן אויף די נעכטיקע אָנגעשריבענע בלעטלעך, וואָס זײַנען געווען ווי געדיכט געפינטלט און אָנגעפֿולט מיט זייערע פינטעלעך דעם גאַנצן קאָיעט פֿון ערשטן ביזן לעצטן זינטל.

צוויק איז פֿאַרטאָן געווען ערשט אין זײַנע פֿאַרבאַרגנסטע צו־זאַמענטרעפֿונגען מיט שרהלע ווינקלער. קלאָר און בולט טרעט־אַרויס די בלאַנדע ספֿק־פֿרוי און ספֿק־מיידל אין די בלויע זומער־אָוונטן צווישן געשניטענעם היי. אַט זײַנען סצענעס לײַדנשאַפֿטלעכע, סענטימענטאַלע... אויף טייל שטעלן ציטערט אין אים אויף דאָס האַרץ און פֿון זײַנע געדאַנקען רײַסט זיך פּלוצלינג אַראָפּ אין אַ זײַט: ווי אַזוי איז עס געקומען דערצו, אַז צוויי יאָר נאָך דער חתונה זאָל

ער פֿאַרנאַכלעסיקן זײַן רחלען, וועלכע איז די זעלביקע יונגע און די זעלביקע שיינע, אַלענפֿאַלס, נישט ווייניקער שײַן... אָן אומרויקייט באַפֿאַלט אים, ווען ער הייבט־אָן צו קלעטערן אין די געדאַנקען, צי האָט זי, שרהלע ווינקלער, אים אויך אַזוי שטאַרק געליבט, ווי ער זי, און שוין צום טוזנטסטן מאַל קומט אים אַלץ אויפֿן זינען דאָס ווערטל, וואָס דער אַלטער בחור גרינוואַלד, זײַן איינציקער פֿרײַנד דאָ אין שטעטל, האָט אַמאַל געהאַט געזאָגט: — זי, אַ יונג וויבּל מיט היץ, ער דער מאַן, פֿישל, אַ ווייכער, צעקראַכענער, אַ חסיד, לייגט זיך בײַ נאַכט שלאָפֿן. כראַפעט ער, נעמט זי דיך פשוט פֿאַר אַ צוהעלפֿער. אָבער ליבע? ... צוויק ווערט אַ דערציטערטער און אין געדאַנק שרײַט ער אויס צום אַלטן בחור:

— נײַן, גרינוואַלד!... — אָבער ווייטער גייט עס בײַ אים נישט. ער האָט פשוט נישט קיין ווערטער פֿאַר יענעם נידערטרעכ־טיקן פֿאַרשטיין שרהלען.

אמת איז, אַז די באַקאַנטשאַפֿט צווישן אים און איר האָט זיך געקענט אַנדערש ענדיקן — ציט ער ווייטער — זי האָט נישט געדאַרפֿן זוכן אין דעם, אַז נאָר בלויז ער זאָל זײַן דאָס פֿרעה־הינדל פֿון דער געשעעניש... אָבער ס'איז נאָך נישט אַזוי ווי דער אַלטער בחור מײַנט...

ער וויל אָנהייבן ווייטער צו לייענען אין די באַשריבענע בלעט־לעך, אפֿשר וועט ער דאָרטן געפֿינען עפעס אַ רמז דערויף... אָבער עס געלינגט אים מער נישט צו פֿאַרטיפֿן זיך אין זיי. גרינוואַלדס ווערטל שטייט אים אַלץ ווי אַ שאַטן המקטרג אין קאַפּ און שטערט אים אַפּצוועגן און אַפּצושאַצן, ער קען זיך בײַ קיין אופֿן נישט באַפֿרײַען פֿון זייער אַינפֿלוס און פֿון די אַלע סצענעס, בילדער און געשפרעכן צווישן אים און איר. בלײַבט נאָר שטיין אַ טונקל־קייט אין קאַפּ, אַ טיפֿער ווייטיק, וואָס גראַבט זיך אין זײַן האַרץ, בשעת אים דאַכט זיך אויס, אַז אַ שטיקל רמז, אַ שטיקל באַשטע־טיקונג אויף דעם בחורס רײד איז אין זיי יאָ דאָ.

ער רוקט-אָפּ די שרייבטן פֿון זיך, לענט-אָן דעם וואַרעמען שטערן אויף דער האַנט, באַהאַלטנדיק דאָס פנים אונטער זיך, און ליגנדיק אויפֿן טיש איז ער מִפֿקר דעם קאָפּ זינעם יענער נמאסער פֿראַזע:

— זאָל זי הוֹליען, וויפֿל זי האָט נאָר חשק... איבריגנס, אים אַרט עס שוין לאַנג נישט...

באַלד גייט עס בני אים איבער צו אַ ווייטערן, ברייטערן פֿאַר-נעם. ער זעט פֿאַר זיך שטיקער און גאַנצע סצענעס פֿון יענעם סקאַנדאַל... און ווען ער ווערט שוין איבערגעגעסן מיט דעם עקל צו זיך, צום שטעטל און צו איר, זוכט ער די זאָך לייכטער צו מאַכן און עס טראַכט זיך דעמאָלט, אָדער עס וויל זיך אַזוי טראַכטן, אַז:

— אומגלייבלעך, אַז מ'זאָל זיי האָבן נאָכגעשפּירט און נאָכגע-שיקט דעם הויכן רעגער מיט זיין געהילף... גלייבלעכער איז — פשוט: די צוויי, דעמאָלט נאָר-וואָס-אַנגעקומענע, זשאַנדאַרן אין שטעטל, זוכנדיק געשמוגלטן בראַנפֿן אין יענעם פּויערישן הנזל, וווּ זיי האָבן פֿאַרברענגט, האָבן זיי פּונקט אַנגעטראָפֿן אויף דעם נישט-געפּאַסטן פּאַרל, וואָס האָבן בני זיי אַרויסגערופֿן אַ פֿאַרדאַכט און דערפֿאַר זיי אָפּגעפֿירט אין מאַגיסטראַט אַרין...

צוויק קאָן נישט פֿון דעם פֿאַקט אין גלייכגעוויכט בלייבן און ער שפּרינגט-אויף, און הייבט-אָן אַרומצולויפֿן איבער דער שטוב.

— מיט בושות האָט מען אים געשלעפט צום רב. אינעם בית-המדרש-געסל האָט ערשט געוואַרט דער ריכטיקער עולם. ווען מען האָט אים, אַ באַשפּיגענעם, אַן אַרומגעריסענעם, געברענגט אין רבֿס שטוב און ער האָט שוין אין גאַנצן נישט געהאַט קיין מענטש-לעך אויסזען, האָט זיך דער אַלטער ערשט צעשריגן:

— זאָל ער גיין, דער פּושע! וואָס האָט איר אים געברענגט צו מיר, אין דער צייט ווען מיר זינען אַליין אין „עמלקס“ הענט!...

און דער עולם האָט זיך געגעבן אַ פּראָל-צוריק מיט אַ לע-
 בעדיקער לוויה איבער דער גאַס :
 —אשת-אישניק!... — אַז עס האָט געהילכט איבער אַ האַלבן
 שטעטל.

צוויק גיט אַ בייזוויליקן שמייכל. עס טוט אים כאָטש הנאה
 דאָס צערייצן, וואָס ער האָט דאָס שטעטל צערייצט... עס האָט
 זיך גערודערט ווי צווישן די אויפֿגערייצטע בינען פֿון אַ צערודערטן
 בינשטאַק... אים ווערט אַזש זיסלעך אויפֿן האַרץ, אָבער איינ-
 צניטיק אויך טרויעריק: דער עפּילאָג האָט זיך געקאָנט ענדיקן
 אַ סך מיאוסער און אַ סך געפֿערלעכער... נאָר דאָס האָט געהאַלפֿן
 „פֿאַרהאַמעווען“, ווייל עס איז זיי געווען אַ חרפה האָבן שוין פֿישל
 ווינקלערס נאָענטע קרובֿים און פֿריינד... און באַלד דערנאָך, אין
 נאָך עטלעכע טעג אַרום, אין אַ ביי־השמשות, ווען ער האָט באַ-
 געגנט אין אַ ראָג געסל די מוטער פֿון פֿישל ווינקלער, האָט ער
 ערשט דערשפּירט, וואָס פֿאַר אַ צרות דאָס האָט אָנגעמאַכט דאָרט,
 אין יענער שטוב.

זי, דאָס קליינע אינגעדאָרטע גרוגרת דרבי צדיק־ידענעלע,
 מיט איר הייזעריק, קוויטשנדיק קולכל, האָט קעגן צוויקן, וואָס
 זעט־אויס ווי אַ בער, דערהויבן אַ פֿויסטל, אָן אינגעשרומפּנס, ווי
 אַ וועלטשן ניסל, און זשוזשענדיק אַ פֿינפֿל געטאָן מיט אַ כריפעדיק
 העלדול:

— כל־בוניק! אַ ייִדישע טאַכטער האָסטו געוואַלט פֿאַרפֿירן!...
 צוויק איז אין דער ערשטער רגע געבליבן דערשראָקן. דער-
 נאָך זיך לייכט אַרומגעקוקט. און צוגייענדיק האָרט צו דעם ייִדע-
 בעלע, פֿריידיק איר אַ לאַך געגעבן אין פנים אַרנין:
 — געוואַלט? ... כאַ כאַ!... — און דערבײַ באַשטעטיקט איר
 מיט גאָר אַ מיאוסן ווינק...
 פֿון דעמאָלט אָן האָט זי אים שוין אויסגעמיטן און אַנטלאָפֿן
 פֿאַר אים ווי דער פֿעפֿער וואַקסט.
 דאָך איז צוויק געווען צערייצט: דאָס איינע מאָל האָט ער

דעמאלט געהאנדלט קעגן זיין ווילן צוליב נקמה. אבער קעגן וועמען אימשיינס געזאגט? ...

עס באפאלט אים א ווילד משוגעת צו האבן דאָ כאַטש די גאַנצע שטאָט און צו ווייזן זיי מיט אַ פֿינגער, אַז דאָ, אויפֿן בעט, האָט ער זי געהאַט גאַנצע נעכט אַזוי ווי די מוטער האָט זי געבוירן... פֿלוצלינג — „שאַ“! ... זיין קאַפּ האָט זיך אויסגעצויגן פֿאַר-גאַפּט צו דער טיר — „דאַכט זיך, עמעץ קלאַפּט!...“ — און אַ גיכע שרעק לויפֿט אים דורך: — ווער קאָן דאָס זיין? ...

ער אַנטל אַין פֿעדער-היזל, עפֿנט די טיר: אַ בייזער, הר-דושענדיקער ווינט געוועלטיקט איבער דער בלינדער נאַכט. קיינער האָט נישט געקלאַפּט. אַ פנים דער ווינט, אַרײַנרייסנדיק זיך דורך די שפּאַרעס, רירט די טיר. צוריק דערפֿילט אַ קעלט. גייט ער צו צום אויוון, נעמט די הענט הינטער די פֿלייצעס, צושפּאַרנדיק זיך צו די וואַרעמע קאַפּלעס, און בליבט זיך אומבאַוועגלעך. די וואַרעמקייט נעמט אים דורך די בייזער. אַן אַנגענעמע מידיקייט צע-גיסט זיך איבערן גוף. זיצט ער אַזוי. זיצט, פֿאַרגעסנדיק אַלץ אַרום און זיך אַליין. אין קאַפּ איז רוין, גאַרנישט פֿלאַנטערט זיך אין אים. איינהיטלעך איז די אַנגענעמע וואַרעמע קערפּער-מידיקייט מיט דער שטילקייט אינעם שוואַך-באַלויכטענעם שטיבל. פֿאַלט דער קאַפּ שטיל אויף דער ברוסט. דער האַלב-באַשאַטנער שטערן קוקט פֿריינדלעך צום שמעלצנדיקן ליכטלעמפל, און דאָס פֿלעמל, אויך אַזוי חבֿריש, שטיל צום שטערן ווידער, ביז ער שלאַפֿט-אַין. — — — עפֿנט זיך שטיל די טיר. צוויי שפיציקע קיווערס קוקן-אַרײַן צו אים אין צימער... רעגער און זיין געהילף... דער שיפור... ביידע מיט גרינע אַריבערגעהאַנגענע גומענע מאַנטלען. קומען זיי שטיל אַרײַנצוגיין, שטעלן זיך אין מיטן צימער און שמייכלען... צוויק נעמט אויך שמייכלען... ס'לויפֿט אים דורך אין קאַפּ: „אַ פנים זיי געדענקען, נאָך פֿון דעמאַלט... שמייכלען זיי“...

דער געהילף, דער שיכור, מאכט ווי זיין שטייגער, שאקלענ-דיק דערבני מיט א פֿינגער: „מ'האט אונדז אָנגעוויזן, אַז דאָ גע-פֿינט זיך שמוגל“... און ער נעמט, ווי זיין געווינהייט, זיך אַרומ-קוקן אין די ווינקלען...

צוויק ווערט אַ דערציטערטער: אין שאַנק ליגט אַ פעקל. דאָס פעקל איז זיין איינציקע האַפֿענונג. דער הויכער שטייט אַלץ און שמייכלט... דער געהילף זוכט. צוויק קאָן נישט פֿאַרשטיין: צי מאַכן זיי דאָ בלויז אַ קאַמעדיע אָדער מיינען זיי עס אויף אַן אמת? ... אַט איז שוין דער געהילף ביי דער שאַנק. מיט אַ מאַל דערזעט ער אין דרויסן דורכגיין די דינסט פֿון באַלעבאַס... זי שפּרעזנט מיט איר איידעלן ווקס, בייגיג, און עס וויגט זיך צו עטוואָס איר צעלאָזטער גאַלדבלאַנדער קאַפּ האָר... ווייזט צוויק אָן די זשאַנדאַרן, אַז זי גייט... רופֿט מען זי אַריין. אַט איז זי... דער געהילף רעדט צו איר, קנעפט זי אין די אַ ביסל בלייכע, חן-געגריבלטע בעקלעך. דער הויכער שטייט אַלץ און שמייכלט. קוקט און שמייכלט.

צוויק זעט, אַז פֿון זיין זינט איז עס געווען אַ גוטער איינפֿאַל: „זיין פעקל וועט געראַטעוועט ווערן“... עס טוט אים אָבער וויי, ווי דער שיכור באַגייט זיך מיט דעם איידעלן שררישן מיידל. דער הויכער קומט אויך צו. ביידע נעמען זיך צו איר, שרייען עפעס און פישטשען, ווי מיט דינע וויבערישע קולעכלעך... און זי, דאָס מיידל, ציטערט, שווינגט... צוויק שטייט ווי געליימט, וויל שרייען נאָך מענטשן — האַלט אים דער שיכור ביים האַלדז, ווערט אים און אין דער זעלביקער צייט, מיט דער צווייטער האַנט — דאָס מיידל... צוויק פֿילט, ווי אַטאַט ווערט ער דער-שטיקט... ער ווינקט צום זשאַנדאַר-וואַכמאַסטער, ער זאָל יענעם באַפֿעלן אים, צוויקן, נאַכצולאָזן. שטייט אָבער יענער און שמייכלט אַלץ... עס פֿעלט אים אַטעם. און ענדלעך גיט ער אַ געשריי אַרויס. עס ווערט אים ליכט, ליכט. און עפֿענענדיק די אויגן, קוקט ער זיך ווילד אַרום: ער זיצט אַלץ ביים אויוון, ס'ליכט

צאָנקט, האַלט בנים אויסגיין; אויפֿן טיש ליגן פֿאַריתומט די באַ-
שריבענע בלעטלעך און אין גאַנצן איז ער באַשלאַגן מיט שווייס.
ער באַנעמט, אַז ס'איז געווען אַ חלום, און באַשליסט בני זיך:
— אַזעלכע חלומות קומען ערבֿ משוגעת...

ווען אַט דער געדאַנק לויפֿט צוריק אַדורך, אַרט עס אים גאָר
נישט, ווי דאָס וואָלט ווער אים געזאָגט וועגן עמעצן אַ פֿרעמדן.
נאָר שפעטער אַ מינוט, ווען ער גייט־אַוועק פֿון אויוון און אים לויפֿט
נאָך אַ מאָל דורכן מוח אַדורך דער משונהדיקער חלום און זיין
פתרון — באַפֿאַלט צוויקן אַן אויסטערלישע שרעק: „גוואַלד, משוגע
צו ווערן, וואָס טוט מען?“. . . און ער איז גרייט צו לויפֿן פֿרעגן,
וואָס טוט מען דערצו, אפֿשר קאָן אים ווער העלפֿן, ווי לאַנג ס'איז
נאָך צייט...

נאָר ער שטעלט זיך פֿאַר, ווי אין גאַס וואָלט מען געלאַכט
אויס אים און דאָס קילט אים אַזוי אַפּ זיין צעהיצטן געדאַנק, אַז
באַלד גיט ער צו זיך אַליין אַ שמיכל: „עט, נאַרישקייטן... דאָס
איז דער הייסער אויוון און די פֿריערדיקע אויפֿרעגונג“...

נאָך שפעטער אַ ביסל גייט צוויק שוין אין גאַנצן אַ באַרויק
טער אויף־און־אָפּ איבער דעם איינזאַמען, שוין אין שאַטן אַנגער-
הילטן און פּלוצלינג ווידער אויפֿלאַמענדיקן שטיבל, ווי עס ראַנג-
לען זיך נאָך די לעצטע שאַטנס, און דערנאָך גייט ער האַסטיק צו
צום בעט און, אַפּשטויסנדיק פֿון זיך אַלע געדאַנקען, נעמט ער זיך
אויסטאַן און לייגן שלאָפֿן.

*

אַפֿט, אין די אַוונט־שעהן, גייט עזריאל צוויק צו זיין חבֿר, דעם
אַלטן בחור גרינוואַלד. דאָרט זינען פֿריינדלעכע, אַלטפֿרענקישע,
אויסגעווינסטע חדריםלעך. עס דרייט זיך אַרום אַן אַלטיטשקע, אַנג-
געשרומפענע מאַמע, ווי אַ צוגעוויינט שטיל הינדל, וואָס קריכט-
אַרום בלויז פֿאַר היימלעכקייט וועגן. דער הויכער, טונקל־פּנימדי-
קער, עטוואָס אַנגעבויענער זון זיצט נאָכן פֿאַרמאַכן די קראָם

אינעם וואַרעמען קעכל, און ס'איז אַזאַ שווינגעניש צווישן זון און מוטער, גלייך זיי וואַלטן נאָך קיין מאָל צווישן זיך קיין וואַרט נישט אויסגערעדט. צוויקס אַרײַנקום ווערט באַגריסט מיט אַ פֿרײַנד-לעך וואַרקערייַ פֿון דער מוטער און עס דאַכט זיך, אַז דאָס איז דאָס וואַרקען פֿון אַלטע, פֿרײַנדלעכע ווענט.

גרינוואַלד ווייזט אָן צוריק אַ שטול נעבן זיך. די שטול איז אַזוי זויבערווייסיג, אַז ס'איז שיעור אַ שאַד זיך צו זעצן אויף איר מיט דער גראַבער קורטקע. זיי זיצן אַ וויילע. די איבערגעריסענע שטיל-קייט, פֿון צייט צו צייט, בעט זיך רחמים צו שפינען ווייטער און ווייטער איר שווינגעוועב: ש-ש-ש... נישט געשטערט...

נאָר די אַלטע מאַמע רוקט זיך שטיל צו צום טיש, שטעלט אָן אירע אַלטע, אַנברעמענדיקע אויגן, בייגט זיך עטוואַס אָן צו צוויקן. ווי אויף אַ סוד:

— די דײַטשן נאָך דאָ, האָ? ...

דער זון טוט אַ שמייכל, ווי איבער אַ קינד, וואָס רעדט נאָר-רישקייטן און צוריק ענטפֿערט, דורכגענומען מיט דער הינענדיקער שטיל-זויבערקייט:

— אַ פנים אונדזער שטעטל געפֿעלט זיי.

די אַלטע שאַרט זיך צוריק צום אויוון, פאַרעט זיך דאָרט עפעס, און אַז זי שטעלט פֿאַר צוויקן אַ רייך-בלישטשענדיק גלאַז טיי, דערמאָנט זי זיך:

— און אַ וועלט לאַזט עס צו? ... ס'איז דאָך פראַסט אַ גאָז-

לאַוואַיע! ... אַרײַנגעקומען און גאַר נישט...

דער אַלטער בחור ווערט אומגעדולדיק:

— מאַמע, וואָס ניצט עס דיר רייך נישט פֿון אַזעלכעס...

די אַלטע טוט אַ שמייכל, קריכט-אַרײַן מיט אַ גוטמוטיקער מינע, אַ פנים זי באַטראַכט עס נאָך אַ מאָל, און לסוף געפֿינט זי אויף די דײַטשן⁴ אויך אַ זכות:

⁴ דאָ רעדט זיך פֿון דער 1טער וועלט-מלחמה/רעדאַקציע פֿון מוסטער-ווערק.

— מילא, אַרײַנגעצויגן לעקטריש, אַ פּאַראַווע באַן, לאַזן זײ דאָ זײַן... נאָר די רעוויזיעס... ס'אָ רציחה!... גרינוואַלד שטעלט זיך אויף, גייט־אַרײַן אין קראָם. צוויק בלע־טערט אַ דערנעבן ליגנדיק בוך, ביז יענער קומט־צוריק. ברענגט אַרײַן צוויי קאָלירטע צוקערלעך, לייגט זײ נעבן גלאַז טײ און זעצט זיך צוריק שווינגנדיק.

צוויק פֿרעגט:

— וואָס, איר לייענט ווידער דײַטשישע ביכער?

די דאָזיקע פֿראַגע באַציט זיך דערויף, וואָס זײַנט דער הויכער רעגער האָט דאָ אין קעכל, בעת אַ רעוויזיע, דערהויבן דאָס שטערצל פֿון אַ טעפל, צי מ'קאָכט פֿלייש איבער דער נאָרמע. גרינוואַלד מיט אַ פֿאַרשעמטן שמייכל, פֿרײַער טראַכטנדיק אין זיך: אמת טאַקע, אַז צײַט דעמאָלט האָט ער בײַ זיך געלייגט אין חרם די דײַטשישע ליטעראַטור...

— אָבער — זאָגט ער צו צוויקן — זײַנען דען אַלע דײַטשן זשאַנדאַרן און אַלע זשאַנדאַרן רעגערס?... — און ער גלעט בשעתן זאָגן דאָס דיקלעכע דײַטשישע ביכל.

שפעטער טוט גרינוואַלד אָן די וואַטענע קורטקע, דעם שמויש־הוט. ער נעמט דעם פֿאָלירטן שטעקן און לאָזט זיך אויפֿן שפּאַציר. און שווינגנדיק גייען זײ דורך דעם נאַכטיק־שטילן פֿירקאַנטיקן מאַרק, אין דער ריכטונג צו דער וואַלדגאַס.

פֿון ציוניסטן־פֿאַראייניק, וועלכער געפֿינט זיך אין אָנהייב גאַס, שאַלן־אַראָפּ כאַר־געזאַנגען. ביידע דערהייבן די אויגן אַרויף צו די שטאַרק־באַלויכטענע פֿענצטער. עס זעען זיך אויף די ווענט אַ סך באַזעגנדיקע שאַטנס און עס לאָזט זיך מאַלן, אַז אויבן איז איצט שטאַרק פֿריילעך.

זײ גייען ווייטער, צום טראַקט, און ס'טראַכט זיך וועגן דעם זעלביקן נײַ־געגרינדעטן פֿאַראייניק און זײַנע גרינדערס, דער באַ־וואַקסענער בחור לייזערקע, דעם גבֿירס שטיפֿזון. אין די בחורי־שע יאָרן, אין זײַן געבורטשטאָט, איז צוויק געווען

אמאל א מיטגליד און ער איז געווען א בקי אין פארשיידענע פארטיי-פראגראמען. היינט — גאר נישט, ווי מען נעמט עס אים מיט דער האנט אוועק. כאפט אים אָן אַ כעס אויף דעם פאראיין און אויף ציוניסטישע טוערס:

— קאריעריסטן! נדבֿה־קלנבערס!

דערמאָנט זיך גרינוואַלד אויך אין די אָפֿטע „זאַמלונגען“ איבער די קראַמען און דער קאַרגער קרעמער, וואָס פֿאַרנעמט אין אים אַ גאַר היפש פּלאַץ, שיפעט-אַרויס:

— אַ באַנדע!

און ווידער פֿאַרטראַכט זיך יעדער אין ס'זיניקע.

אין אַ מינוט אַרום:

— פֿון וואָס האַסטו פרנסה? — האָט גרינוואַלד געפֿרעגט.

נאָר אַנשטאַט אַן ענטפֿער האָבן ביידע פּלוצלינג דערהערט אַ גוואַלד פֿון הינטער זיך. אַז זיי האָבן זיך אומגעקערט און אַ קוק געטאָן, האָבן זיי דערזען פֿאַר זיך אַזאַ בילד: דער אַלטער זאַק איז געלעגן אויף דער ערד און איבער אים איז געשטאַנען דער וואַכ־מייסטער רעגער און געצויגן אים פּעקלעך פּאַפּיראַסן פֿון דער טאַש. און ווען ער האָט שוין צוריק אויסגעגלייכט דעם קאַפּ מיטן שפּיי־ציקן קיווער, האָט ער נאָך אַ זאַג געטאָן:

— זי ווערדן נאָך שטראַף אויך האָבן! שיקן זי מאַרגן די

טאַכטער צו מיר.

ווען זאַק איז שוין געהאַט אויפֿגעשטאַנען פֿון דר'ערד און דער וואַכ־מייסטער איז שוין ווייט געווען, האָט ער אים הינטער די פּלייצעס נאַכגעשריגן:

— קרענק וועל איך דיר שיקן, קרענק, הער וואַכ־מייסטער!

גרינוואַלד און צוויק האָבן זיך איבערגעקוקט:

— אַזוי זעען מיר אַלע אויס אין די פרנסות! — האָט צוויק געענטפֿערט — און מיט דער צייט אויך די טעכטער און די ווייבער זיי מוזן אַוועקגעבן, נאָך אַליין אַרויפֿשיקן... אין די לעצטע ווערטער, צוויקס, איז געלעגן אַזוי פּיל האַס,

אזוי פיל האַרצגעשריי, און גרינוואַלד האָט געמוזט די אויגן אַראָפּ-
לאָזן, זיך שעמענדיק זיין חבר אַ קוק צו געבן אין פנים אַרײַן,
וואָס פֿאַר אַ גרימאַסן דאָס נעמט-אַן, און אים האָט גרינלעך באַנג
געטאַן, צו וואָס ער האָט באַרירט פֿרײַער די פֿראַגע, פֿון וואָס
צוויק לעבט, בשעת דער גורל האָט פונקט אונטערגעטראָגן אַ בילד,
וואָס האָט צוויקן געקאַנט דאָס האַרץ צעשניידן ווי מיט אַ מעסער.

— נאָר וואָס? — טראַכט ער זיך אין דער שטיל — צוויק
האָט דאָך דאָ סײַ ווי סײַ קיינעם נישט. זײַן ווייב איז נישט הי...
נאָר אין דער זעלביקער צײַט האָט צוויק געטראַכט:

— זײַער גוט... זײַן ווייב איז נישט הי... אָבער ערגעץ איז
זי דאָך... און דאָרט איז אויך דאָ אַ פֿאַטער, וואָס דאַרף פֿרנסה
האַבן...

און בײַ דעם לעצטן געדאַנק האָט זיך צוויק געגעבן אַ כאַפּ
בײַם קאַפּ, און גרינוואַלד איז דערשטויבט געבליבן קוקנדיק אויף
אים.

— וואָס איז? — האָט ער געפֿרעגט.

— איך האָב מיך דערמאַנט, און בײַ מיר אין שאַנק ליגט אויך
אַ פעקל מאַכאַרקע און טאַבאַק דריטער סאַרט... — האָט צוויק
אויף דער געשווינד געענטפֿערט, פונקט ווי ער וואַלט געאַנזלט
מיט דעם ענטפֿער צו פֿאַרכאַפֿן דאָס פּלאַץ פֿון אַן אַנדערן געדאַנק.
ביידע זײַנען געשטאַנען האַרט פֿאַר זאַקן.

— וואָס האָט ער געוואַלט? — האָט גרינוואַלד געפֿרעגט.

— איר האָט דאָך געזען. מײַן פֿרנסה איז אים צו-גרויס! —
האָט דער אַלטער זאַק געענטפֿערט — איצט וויל ער נאָך, און איך
זאָל אים די טאַכטער שיקן, און נישט וועט ער מיר נאָך אַ פֿראַג
טאַקאַל אויך מאַכן.

דאָס בילד איז געווען אַזאַ שאַרפֿס, אַזאַ קלאַרס, און בײַ ביידע
האָט עס אָפּגענומען דעם חשק צו שמועסן נאָך איין וואָרט ווייטער
וועגן דעם. עס האָט זיך זײַ געדאַכטן, און מענטשלעכע קערפֿערס

ליגן אָנגעלייגט איבער די גאַסן און מען גייט און מען טראַטעוועט
אויף זיי!

זיי האָבן זיך אומגעקערט צוריק אַהיים.

צו מאַרגנס איז גרינוואַלד געווען בײַ צוויקן מיט אַ וויזיט.
אַרײַנקוקנדיק אין די אָנגעוואַרפֿענע באַשריבענע בלעטלעך, וואָס
האַבן זיך געוואַלגערט אויפֿן טיש אומפֿאַרזיכטיק, און זײַענדיק באַ-
קאַנט מיט דעם אַלעמען, וואָס דאַרט קומט-פֿאַר, נאָך פֿון פֿריער
— האָט ער אַ פֿרעג געטאַן:

— וואָס, איר באַשרײַבט דאָס? ...

צוויק איז צעטומלט געוואָרן. אים איז נישט געווען צו דער
האַנט אַפֿערצוכאַפֿן אים די באַשריבענע בלעטלעך פֿון אונטער דער
האַנט. און וועלנדיק אונטערקומען מיט אַן אַנלנדיקן טריט אַפֿצור-
ציען זײַן אויפֿמערקזאַמקייט פֿון ווײַטער לײַענען, האָט ער אַ פֿרעג
דערלאָנגט:

— אפֿשר האַלט איר בײַ קויפֿן אַ ביסל גאַרן?⁵ ...

געפֿרעגט האָט ער דאָס צוליב דעם, ווײַל ער האָט געוויסט,
אַז חוץ דעם געוועלבל האַנדלט גרינוואַלד צו אַזוי זיך, מן הצד,
מיט אַ ביסל גאַרן.

— וואָסער גאַרן?

— דײַטשישן גאַרן פֿון איבער דער גרענעץ! — האָט צוויק
געענטפֿערט.

— און פֿון וואַנען האָט איר דײַטשישן גאַרן? — האָט גרינ-
וואַלד געפֿרעגט פֿאַרשנדיק.

— וואָס הייסט פֿון וואַנען? און פֿון וואַנען האָט איר? ...
דאָ ווערט דער אַלטער בחור שוין גאַר שווינגנדיק: „ס'איז
נישט אַנדערש, צוויק האָט אים אויסגעקוקט זײַן „שוואַרצער“⁶.

⁵ פֿאַרעם. — ⁶ שמוגלער (דער וואָס „שוואַרצט“ די גרענעץ, גײַט-אַריבער
נישט-לעגאַל).

איצט פֿארשטייט ער, פֿאַר וואָס יענער ברענגט אים נישט קיין סחורה שוין פֿון אַ צייט...
 — און ווען, צום ביישפּיל, מען זאָל אַנך זאָגן, אַז דער „מולכער“⁷ איז מײַן? ... — פֿרעגט ער אים אַזוי מכלומרשט נאָך אין גוט־ברודערשאַפֿט.

— וואָס הייסט, אַנער?

— דאָס הייסט, צי נאָר וויל ער איז מײַנער האָט איר זיך געכאַפּט צו אים? ...

— איר האָט אים באַשאַפֿן? ... — פֿרעגט צוויק.

— איך ווייס... — זאָגט גרינוואַלד — אַז מ'קוקט מיר אויס די קראַם. אַ סך מכלומרשטע גוטע פֿריינד האָבן עס מיר שוין געטאָן ...

— און וואָס וועט זײַן, אַז איך וועל מיר גאָר אַליין אויפֿמאַכן אַ קראַם? — פֿרעגט צוויק אויף טשיקאָוואַשט.

— ס'עט בײַ מיר אויך נישט זײַן קיין נײַס! — ענטפֿערט ער. — ער ווייסט, אַז צוויק שלאָגט אים אָפּ די פֿאַרקויפֿערס, קאָן ער זיך אויף דעם אויך ריכטן ...

דער אַלטער בחור און נאָך מער דער קרעמער האָט אין אים אויפֿגעקאַכט און ער האָט אַ געשריי געטאָן:

— אויס מיט די גוטע ברידער! אין קראַם לאָזט ער זיי שוין מער נישט אַרײַן ...

זיי זײַנען געזעסן שווינגנדיק און גרינוואַלד האָט שוין ווי גע-זוכט אַ געלעגנהייט, ווי אַזוי אַרויס פֿון שטוב, ברוגז אָדער נישט ברוגז, בשעת פּלוצלינג האָט זיך געעפֿנט די טיר און ס'איז אַרײַן לייזערקע, דעם גבירס שטיפֿזון.

— איך טראָג אַנך אַ שקל! — האָט לייזערקע פֿריילעך, אַנ-שטאַט „אַ גוטן אַונט“, אויסגעשריגן.

גרינוואַלד איז געזעסן דערשטוינט. ערשט נעכטן איז דאָס

⁷ (גנבים־לשון) קאַנטראַבאַנדיסט.

ער, דער דאזיקער צוויק, אויפן שפאציר גייענדיק, אזוי מערדערלעך
אָנגעפֿאלן אויפֿן ציוניזם, „קאַריעריסטן! נדבֿה-קליבערס!“ זינען
געווען זינע רייד, און הינט שוין קויפֿט ער אַ שקל... אַ פֿאַלשער
יונג אין צוויקן, אָדער אַ פֿאַרמאַסקירטע ראָלע? ...
צוויק האָט עס גאַנץ גוט געדענקט און אויף טשיקאַוואַשטש
האַט ער אַ זאַג געגעבן צו לייזערקען:
— גיב מיר צוויי...

לייזערקע כאַפט אין דער געשווינד אַרויס צוויי שקלים, פֿאַר
וואָס צוויק באַצאָלט פֿון די שווער אָנגעקומענע עטלעכע אַסיגנאַ-
ציעס, וואָס ער טראָגט אין בוזעם, אָנגרייטנדיק זיי פֿאַר חנה-דאַבען
דער גאַרקיערין צו באַצאָלן פֿאַר אַ חודש, און מערקט נאָר דאָס
איינע, אַז דער אַלטער בחור וועט עס נישט אויסהאַלטן, גיט ער
נאָך טאַקע צו:

— מען שמועסט, אַז בקרוֹב זאָל זיין ביי אַיך אַינגעאַרדנט
אַ חפֿצים-זאַמלונג. בעט איך אַיך, מײַן שטוב אויך נישט אויס-
צומײַדן...

ער שפירט, אַז מיט דעם קרענקט ער דעם אַלטן, קאַרגן בחור
נאָך מער ווי מיט די שקלים: אַזאַ ברייטקייט, אַזאַ צעשיטן זיך
מיטן גאַנצן האָב...

און גרינוואַלד טראַכט דערבײַ, אַז אַן אַנדער מאָל וואָלט ער
אָוועקגעאַנגען פֿון דאַנען אַ — מיט אַ שפּײַ, נאָר איצט, נאָך דעם
וואָס איז אַקערשט נאָר-וואָס פֿאַרגעקומען צווישן זיי, דאַרף ער
ווייזן, אַז אים אינטערעסירט נישט דאָס אַלץ: אלא וואָס... מאַכט
נישט...

מיט לייזערקעס אַ רוק טאָן זיך צום גיין געפֿינט גרינוואַלד,
דער אַלטער בחור, אויך אַ געלעגנהייט אַרויסצושאַרן זיך פֿון שטוב
און, לייזערקע שרייט אים פֿריילעך קלינגנדיק „אַ גוטע נאַכט!“,
גיט גרינוואַלד אויך, ווי אומגערן, די האַנט און ווערט ניצול...
ערשט איצט קוקט זיך צוויק אַרום, אַז די סצענע איז געווען
אַזאַ געשפּאַנטע, אַז די באַשריבענע בלעטלעך, אין גאַנצן צוליב

וואָס דאָס אַלץ איז פֿאַרגעקומען, האָט ער זיי פֿון דעסט וועגן נישט געהאַט אַראָפּגערוימט פֿון טיש אָדער כאַטש אַוועקגעשאַרט אין אַ זינט און מי יודע, צי לייזערקע אַפֿילו האָט נישט אַרײַנגעקוקט אין זיי... נאָר וועגן דעם פֿליט אים נישט מער ווי אַ געדאַנק אַדורך. ער ווייסט, אַז לייזערקע איז אַ צעטראַגענער בחור...

*

אין אַן אָנהייב אַוונט. צוויק איז געשטאַנען אין ביבליאָטעק אַריבערגעבויגן איבער אַ קאַטאַלאָג און פֿליסיק געזוכט אין אים. אַרום האָט געטומלט. דאָס געפֿילדער פֿון די בחורים און מיידלעך איז געווען גרויס. האָרט הינטער צוויקס פֿלייצעס האָט עמעצער דערציילט פֿאַר עמעצן אַ מעשה פֿון פֿישל ווינקלערס שטוב. די גאַנצע מעשה איז צוליבן טומל נישט מעגלעך געווען אויפֿצונעמען, נאָר פֿיצלעך, וואָס האָבן זיך געלאָזט צוזאַמענשטעלן, אַז עמעצער האָט זיך בײַ שרהלען אין שטוב אַרויסגעכאַפט מיט עפעס זייער אַ צוויידייטיק ווערטל אויף שרהלעס און אימס, צוויקס, קאַנטע... גענוי ווי אַזוי שרהלע האָט רעאַגירט דערויף, צי זי האָט יענעם אַראָפּגעלאָזט אַ פֿאַטש אָדער אַרויסגעהייסן... דאָס האָט זיך שוין צוויקן נישט אַננגעגעבן צו דערהערן, ווייל דאָס האָט דער דערציילער לער גאַנץ שטיל איבערגעגעבן און די צוהערערס, צום סוף שוין אַ פנים עטלעכע און צווישן זיי אַ מיידל-קול אויך, האָבן זיך גראָב און פֿריילעך צעהירושעט.

צוויק האָט געוואָלט ווינטער הערן, אפֿשר איז ווידער עפעס נײַס פֿאַרגעפֿאַלן... איז אָבער מיט אַ מאָל גאַנץ שטיל געוואָרן הינטער אים... און אַט דאָס האָט אים שרעקלעך געשטאַכן... אים האָט זיך געדאַכט, אַז אַלע מאַכן אים פֿינגן הינטער די פֿליי-צעס... און אַז אַט וועט פֿלאַצן אַן אַננגעשלאַסן, גאַנץ שטיל כּי-כּי-כּי-הינטער אים... ער האָט זיך געפרוּווט פֿאַרטיפֿן אין זיך אַרײַן, אַז אייגנטלעך האָבן זיי שוין קיין שום נײַס נישט אַרײַנצוברענגען אין דעם טאַדלען און מיט אַנשטרענגונג אַנגעהויבן

ווינטער צו זוכן אין דעם עס-הארציש-צוזאמענגעשטעלטן קאטאלאג.
פלוצלינג האט אים ווער ליכט בארירט ביים ארבל און העפלעך
געמורמלט:

— אנטשולדיקט.

צוויק האט געמיינט, אז יענער דארף דעם קאטאלאג און האט
געענטפערט פון הינטערן אקסל אפער, נישט אויסדרייענדיק דעם
קאפ:

— באַלד ...

— אויף אַ מינוט ... — האט יענער אַלץ ליכט געהאַלטן אים
ביים אַרבל.

צוויק האט געלאזט דעם קאטאלאג און זיך אומגעקוקט: פאַר
אים איז געשטאַנען דער זעלביקער, וואָס איז געווען דער דערצייר-
לער. אַ בחור פֿון שטעטל, אַ געלער, אין ברילן ... ער האט אים
געקענט בלויז פֿון זען און געוויסט, אז ער געהערט צו די שטעטל-
דיקע ווילטעגער, אז ער איז נישט קיין איבעריקער חכם און אז
וואָס מער נאַריש זינען לצנותלעך זינען, אַלץ מער סמאָקעוועט
דער עולם, אז ער איז אַ חכם ... „ווייל אַזוי איז שוין ...“ —
האט ער געטראַכט. „אַט דאָס זינען די אמת-בלעכענע מענטשע-
לעך“ ... ווי אים, צוויקן, האט זיך אין דער רגע געמאַלט אין גע-
דאַנק, און דערשפירט צוין אים אַזאַ עקל און פֿינטשאַפֿט, ביז
צום דערקוועטשן אים אין איין פֿויסט, ווי אַ געלע לימענע ...

— מיך דאַרפֿט איר ? ... — האט צוויק זיך געוונדערט, אָדער

געמאַכט זיך ווונדערן, ווייל ער האט שוין פֿאַרשטאַנען ...

— יא, אַיך, אויף אַ מינוטקעלע ... — האט יענער אים גע-

וויזן אויף אַ שטיל ווינקל.

אַבער צוויק האט דערזען, אז נישט געקוקט אויף דעם וואָס
יענער פֿירט אים אין אַ זנט, ווי אויף אַ סוד, איז ער פֿון דעסט
וועגן שוין אַרומגערינגלט פֿון אַ רעדל, דעם געלנס חברים. און
ער האט אַ פֿרעג געטאָן מיט אַ האַרטן, אויפֿאַדערנדיקן טאָן:
— וואָס האט איר צו זאָגן ?

א רגע איז דער געלער צעמישט געווארן און פארלוירן זיך, נאר די חברימס אויגן האבן אים צוריקגעגעבן דעם קוראזש און ער האט עפעס געגעבן א באץ־ארויס מיט א ווערטל, וואס צוויק האט עס פאר צערודערונג נישט באנומען, נאר בלויז דאס צעפאלן זיך פון די חברים פאר געלעכטער. א רגע איז צוויק געשטאנען מיט דעם געלן אויג אויף אויג, פונקט ווי אנגעשטאכן אויף א שפיז, און דאן איז געפלוין אזא האסטיקער פאטש פון צוויקס ברייטער האנט איבער דעם געלנס פנים מיט די ברילן, אז עס האט זיך געדאכטן, אז עפעס איז אומגעפאלן און עפעס האט זיך צעשאטן ...

מער האט צוויק קיין בליק נישט געגעבן אויף יענער זינט, וואס דארט איז געשען. ער האט זיך באלד אויסגעדרייט, ווי נישט אים מיינט מען עס. ער האט זיך שוין אויך נישט אומגעקוקט צום פריערדיקן ווינקל, ווו דער קאטאלאג איז געלעגן. אין קאפ איז אים געשטאנען עפעס ווי א זיגל אין וועלכן ער איז געווען פאר-כאפט, און אזוי איז ער עפעס, ווי מיט צולעהכעיסדיק-געציילטע און אויסגעמאסטענע טריט, געגאנגען צו דער טיר. א גרויסע שטיל-קייט האט ער נאך געפילט ארום זיך און ער איז גלייך ארויס אויף דער גאס.

*

צו מארגנס אין דער פרי האט עמעצער געזוכט עפעס אין דרויסן ביי דער טיר. צוויק האט זי געעפנט און ס'איז אריינגעקור-מען אן עלטערער בכבודיקער ייד.
— גוט מארגן!

צוויק האט א קוק געטאן אויפן אריינגעקומענעם.
— איר זענט עס? זעצט זיך, שווער! — האט ער געזאגט העפלעך, קאלט, נאך קעלטער ווי ער האט בדעה געהאט.
דער בכבודיקער ייד מיט דער רבנישער גרויער בארד האט זיך געזעצט מיט אן אנגעוויינט קרעכצל. א וויילע האבן ביידע גע-

שוויגן. דער ייד האָט פֿאַרשנדיק אַרומגעקוקט זיך איבערן שטיבל:
 — איר קוקט, צי כ'בין שוין רינג געוואָרן? — האָט צוויק חזק-
 דיק געשמייכלט — הינטיקע ציטן באַהאַלט מען זיך מיטן עשירות,
 מ'ווייזט עס נישט אַרויס...

— מהיכא־תיתא! — האָט דער ייד מיטן קאַפּ געשאַקלט און
 ס'איז נישט מעגלעך געווען צו דערקענען, צי ער איז מסכים מיט
 דער דאָזיקער סברה אָדער ער איז גלאַט מסופק אין ווייטלעכן איי-
 דעמס ווערטער.

ס'איז שטיל געווען צווישן זיי. דערנאָך האָט ער אָנגעהויבן:
 — איך בין אייגנטלעך געקומען — האָט ער געלאָסן ציענדיק
 די ווערטער געקוקט צוויקן אין די אויגן אַרײַן — צי ס'וואַלט
 נישט געקאָנט צוריקגעשטעלט ווערן דער שלום-בית.

צוויק האָט געהאַט בדעה אים אָפּענטפֿערן קורץ און שאַרף.
 גאַר אין מיטן, ווען ער האָט שוין געהאַט ס'מויל געעפֿנט, האָט
 ער זיך באַזינען

— אַ רודף שלום, פֿאַרדינט איר דאָך קודם אַ מצווה.
 — עס גייט איצט נישט אין דער מצווה פֿון הביאת-שלום —
 האָט ער כמעט אַרויסגעקערעכצט, און „דאָס שמעקט מיט עפעס“ —
 איז צוויקן דורכגעלאָפֿן.

— צו וואָס איז זי דען באַלד אַנטלאָפֿן? — האָט צוויק זיך
 באַמיט צו ריידן געלאָסן, ווי פֿון עפעס אַ ווייטן ענין.
 — אַנטלאָפֿן! און די בושה? און געלעבט האָט איר דאָך
 שטענדיק ווי... — ער האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און
 פֿאַרשוויגן געוואָרן.

צוויק האָט זיך פֿלומרשט אויפֿגעקאַכט:

— בושה! שונאים האָבן אויף מיר אויסגעטראַכט אַ בילבול,
 באַדאַרף זי זיך שעמען? ווידער: ס'גוטע לעבן? ... אַ פנים אין
 דער היים מיט דער שטיפֿמאַמע איז איר בעסער?
 פֿון ווייטערדיקן שמועס ווייזט זיך גאַר אַרויס, אַז רחל איז

נישט אין דער היים, זי געפֿינט זיך אין אַ גרויסער שטאָט און אַרבעט בני דייַטשן אין אַן אַמטביראָ. —

און שרייבן? שרייבט זי אַינך אַ מאָל?

— דווקא שרייבן? אַט האָט זי אַנומלט געשיקט איר געמעל. ער האָט אַרויסגענומען פֿון בוזעם אַ פֿאַטאַגראַפֿיע, דערלאַנגט זי צוויקן.

צוויק האָט אַ פֿאַר אויגן געעפֿנט:

— דאָס איז רחל? — האָט ער געקוקט אַ רגע אויפֿן בילד,

אַ רגע אויפֿן אַלטן.

ס'איז אמת געווען אומגלייכלעך:

דאָס שמייכלדיקע יונגע פֿנימל מיט די צוויי רייען לאַכנדיקע ציינדלעך, די הויך־פֿאַרקעמטע פֿריזור מיט די פֿאַנטאַזיע־פיאות — דאָס איז געווען אַזוי ווייט פֿון דעם ערשט פֿאַר אַ יאָר צוריק באַשיידענעם ווייבל, רחל, אַזוי הימל־שריינדיק ווייט... און אויף דער צווייטער זייט איז געווען אַ צושריפֿט: Regina Ergner, רחלס מיידלשער פֿאַמיליע־נאָמען.

— זי פֿאַרדינט דאָרט גאַנץ גוט! — האָט דער פֿאַטער צוגעגעבן.

— טאָ צו וואָס פֿאַר אַ רוחות דאָרף זי מיך האָבן? — האָט

זיך צוויק אַ כאַפֿ־אַרויס געטאָן.

דער אַלטער האָט אַ שמייכל געגעבן און געלאַסן, ווי פֿאַרן

האַלטן אַ דרשה, זיך געגלעט די באַרד:

— וואָס קלערסטו, זי האָט מיך געשיקט? פשוט, איך אַליין!

כ'ווייס, שבת שרייבן, חילול־שבת...

— היינט פֿון וואַנען זענט איר זיכער, אַז זי וועט חשק האָבן

צוריק צו קומען?

— כ'ווייס טאַקע נישט! איך מוז קודם טאָן ס'מייניקע, אַלס

טאַטע און אַלס ייד מוז איך פֿאַרמיינדן חילול־שבת.

— און אַז זי איז דאָרט צוזאַמען מיט דייַטשן, „יהוד“, אַן

אשת־איש, אַרט אַינך נישט? — האָט צוויק באַהאַלטן געשפּעט.

בנים אלטן האבן זיך די אויגן צעפלאמט.
 — צווישן יידישע עוכרים איז נאך הארבער דער ענין „יהוד“.
 צוויק האט משער געווען, אז דאס האט דער אלטער געזאגט
 בלויז פדי אים, צוויקן, צו שטעכן, אויך האט ער פארשטאנען, אז
 זי וועט איצט סיי ווי נישט קומען, האט ער גענומען לאכן:
 — הייסט עס, אז „יהוד“ מיט די „חסידי-אומות-העולם“ שאדט
 נישט?
 — שאדט יא — שאדט נישט! בין איך דאך געקומען אן-
 דערש מאכן...
 צוויק האט ווייטער געלצט:
 — הייסט עס, אז צום חילול-שבת קומט נאך צו א צווייטער
 חילול, האבן מיר שוין א קימא לן פון צוויי חילולס...
 דער אלטער האט געשוויגן.
 צוויק האט גענומען שפרייזן ארויף-און-אראפ. דער אלטער,
 פון הסחידעת וועגן, האט געבלעטערט א בוך.
 — טאג אין וואס גייט עס אנט? — האט צוויק געפרעגט און
 ער האט אין דער מינוט שטארק חשק געהאט, זי זאל צוריקקומען.
 — ס'גייט אין דעם — האט דער אלטער ווידער געלאסן גע-
 רעדט — צי קאן זי זיכער זיין מיט פרנסה, צי דו וועסט זי קאנען
 דערנערן.
 — לאמיר, למשל, אנטעמען, אז נישט? — האט צוויק געפילט
 ווי א כעס גייט אין אים אויף.
 — דארף זי נישט קומען! — האט דער פאטער קורץ אפגע-
 ענטפערט.
 — פאלן שוין אוועק ביידע חילולס!
 — ז'פאלן נישט אוועק, נאר וואס קאן מען טאן? צוליב
 פרנסה...
 — מעג מען מיט די דנטשן... — האט אים צוויק ארויס-
 געהאלפן און ציניש א ווונק געטאן.

— ביסט אַ שייגען! — האָט דער אַלטער זיך אויפֿגעשטעלט
 — אַן עבירה דיין שוועל צו באַטרעטן. מיאוסער בעל-תּאווה דו.
 — כאַ, כאַ... אינער טאַכטער לעבט מיט די דייטשן און איך
 בין דער בעל-תּאווה — האָט צוויק ביז געלאַכט.
 — יאָ, יאָ, איבער דינע מיאוסע תּאווות איז איז זי אַוועק.
 עבירה גוררת עבירה.

צוויק האָט מיט אַ מאַל געענדערט דעם טאָן:
 — וואָס דאַרפֿן מיר זיך קריגן. איר ווילט, זי זאָל קומען, איך
 וויל אויך דאָס אייגענע. קיין עשירות קאָן איך איר נישט צוזאַגן,
 פרנסה האָב איך.

— און באַווויזן, אַז דו האָסט פרנסה, קאַנסטו?
 — ווי אַזוי?
 — ווייז דיין סחורה, דיין געלט, פֿון וועמען עס קומט דיר
 געלט... גענויעם חשבון.
 — און אַז נישט?

— וועט עס בלייבן ביים אַלטן. קיין צווייטן נדן גיב איך נישט.
 — גיט מען יאָ! — האָט צוויק געזאָגט גלאַט אַזוי, אומגע-
 טראַכט.

— נאָר אַזעלכע לייט גיט מען דאַפעלע נדנים...
 צוויק איז צוגעלאָפֿן, געעפֿנט די טיר:
 — גייט, גייט און האָט נישט קיין פֿאַראיבל! — האָט ער מיט
 אַ פֿאַרקרימט פנים חוזק געמאַכט.
 — איך גיי טאַקע און דו בלייבסט מיט די פּוסטע ווענט און
 מיט דיין דלות בלייבסטו.
 — נישט אינער עסק, קוקט פֿאַר זיך, פֿאַר אינער טאַכטער
 קוקט!

דער אַלטער איז אַרויס. צוויק האָט זיך געפֿילט אַן אויפֿגע-
 רעגטער און צעבראַכן פֿון די אַלע פּאַסירונגען אין דעם איינעם
 מעתּ-לעת. אויסטערליש: אַט האָט אים באַנג געטאַן, וואָס דער

אַלטער איז אַוועק, איצט האָט ער שוין אויף גאַר נישט וואָס צו האָפֿן. און אָט: פֿאַר וואָס האָט ער גאַר אָנגעהויבן מיט אים צו טענהן? אַ מער וואָלט ער אים באַלד אַרויסגעהייסן!
און אָט די צוויי קעגנזעצלעכע געדאַנקען זינען צוגעדעקט מיט דעם אויסזען פֿון רחלס פֿאַטאַגראַפֿיע, מיטן שמייכלדיקן, יונגן פנים און פֿאַנטאַזיע־פֿיאַות, וואָס איז צופֿעליק צי מיט אַ פיוון איבערגעבליבן אויפֿן טיש.

אליעזר גרינבערג

היים: דערמאַנונג

איך גי־אַרויס פֿון טאַטנס הויז פֿאַר טאַג,
צו באַגריסן און מקבל־פנים זיין דעם זונאוּפֿגאַנג:
איך קיל די טריט, די באַרוועסע, אין טוי־געצוואַנגן גראַז:
צו רעכטס — פֿאַרטניעט ליגט צונויפֿגעדרייט אַ שלאַנג,
צו דינקס — שפּרינגט־אַפּ מיט שרעק, די אויערן פֿאַרשפּיצט,
אַ האַז.

איך גי־אַרויס פֿון טאַטנס הויז ביי טאַג,
כִּי גיי מיט שטראַז, וואָס ציט זיך ווייט אַוועק הינטער דער שטאַט:
ס'באַגלייטן מיך אַרויס סעדער ביון פרוט.
איך גיב זיך איבער די קלאַרע וואַסערן און גאַטס באַראַט,
און וויג זיך אין דער וואַסערוויג פֿון כוואַליעס — פי טובֿ,
ס'איז גוט!

איך גי־אַרויס פֿון טאַטנס הויז ביי נאַכט
און לאַז זיך פֿירן פֿון דער פֿינצטער — ווייט אַרויס אין פֿעלד:
כִּי בין אויסגעטאַן פֿון אַלץ, כִּי בין לויטער זען און לויטער הערן.

ביז איך בלייב פֿאַרכישופֿט שטיין, ווי ס'וואַלט מנין האַרץ זיך אָפּגעשטעלט און כ'צי זיך אויס, מיט הענט אין שטרעק, צו כאַפֿן אַ פֿאַלנדיקן שטערן.

פון בוך בינאַכטיקער דיאַלאָג, ג'י 1953

ל. מלאך

דער גאָסט אין שמעטל

אַ קאָפיטל פֿון ראַמאַן „דן־אַמינאַם קרייצוועג“

דער געלויף אין שמעטל איז געווען אזוי גרויס אַנצוקוקן דעם „תכשיט“, אַז ס'וויצקעלע דער „מיליציאַנט“ האָט געמוזט אַרויס־רופֿן „הילף“, די צוויי אַנדערע פֿאַליציאַנטן, און מען האָט גע־נומען באַוואַכן אַבעלע פֿאַפּיראַסניקס גאַרקיד.

די ערשטע, וואָס האָבן זיך אַרנגעריסן אינעווייניק, זינען געווען אַ זעקס ווייבער: צוויי מיט זינדענע שלאַפֿקופּקעס, אַרומ־גענומען ביים שטערן מיט איינשניידנדיקע בענדלעך; צוויי האָבן געטראָגן שוואַרצע היבלעך מיט זשעטענע טשיפּיקעס; איינע האָט נאָר געטראָגן אַ דאַרקעלע, וואָס האָט איינגעוויקלט דעם קאַפּ, די באַקן, אַפּילו די גאַמבע און פֿאַרשלייפֿט ביים האַלדז. די זעקסטע איז געווען אין אַ שייטל פֿול מיט פֿעדערן און פֿון אונטערן שייטל זינען אַפּירגעקראַכן גרויע האַר.

די זעקס ווייבער האָבן מיט צענומענע פֿיס געשפּרייזט איבער די טרעפּ, גלייך צום צימער, וווּ דאַגיע האָט זיך געפֿונען. אויפֿ־פּראַלנדיק די טיר, זינען זיי געבליבן אַ ביסל געפּלעפֿט. זיי האָבן דערזען פֿאַר זיך אַן אויסגעוואַקסענעם מענטש, אַ ברייטביינערדיקן מאַנסביל מיט שטריכן פֿון יאַרן שווער איבערגעלעבטע אויפֿן פנים.

זיי זענען דעריבער געבליבן שטיין בני דער טיר, ווי אַ גרופע צונויפגעטוליעטע הינער אַן לשון.

דאָניע האָט באַטראַכט די יידענעס און, ווי געכטן בני נאָכט צו פעלטע בעל-עגלה, האָט זיך די גאַנצע מראה אויף אים צע-שמייכלט, און זיך אַנגערופֿן

— נו, וואָס מאַכט מען?

— ס'קאַצל קומט! אַ יונג אַרויסגעוואַקסן, קיין עין-הרע, אַ

בוים.

פֿינף טיפֿע זיפֿצן פֿון די פֿינף ווייבער האָבן שיר נישט דורכ-געלאָזט אַ הייסע פֿאַרע. ער האָט מורא געהאַט פֿאַר נאָך אַ זיפֿץ. אַבער גאָר נישט לאַנג האָט דאָס געדויערט. ווי פֿון הינטער אַ גרויסער, שוואַרצער פֿאַטשיילע, האָט אַ קול אַרויסגעקרעכצט, ווי אויף אַ לויז-געוואַרענער סטרונע:

— די מאַמע וואָלט דאָס דערלעבט...

דאָניע האָט גלייך דערקענט דאָס וואָרט „דערלעבט“, ער האָט זיך אַ ריס געטאָן ווי אַן אַקס אין שפּאַן. די אויגן זענען בני אים געוואָרן גרעסער און האָבן זיך אַרויסגעזעצט אויף די ווייבערס פֿנימער.

די פֿינף אַנדערע ווייבער האָבן דערווייל גענומען באַקרעכצן די אייזשעכע, אויסגערעכנט אַלע גוטע מעשים אויף איר קאַפּ, אַז זי איז געווען אַ צדקת, אַ שטילע טויב. זי איז אַפּגעקומען אויף דער וועלט, און צום סוף:

— נישט זוכה געווען צו זען איר „בלוט און פֿלייש“, דאָניעלען. אַזאָ לייט אויסגעוואַקסן. אַנידערגעפֿאַלן מיט די צוויי קוישן אויבס אונטערן אַרעם, זיך אונטערגעריסן און עס איז פֿון איר האַרעוואַניע אַפֿילו נישט געווען קיין תּכריכים, געמוזט אין פֿרעמדע מגדים באַגראַבן ווערן.

דאָס לעצטע האָט צו דאָניען געקלונגען ווי אַ פֿאַרווורף, און ווען איינע מיט אַ שלאַפֿקופּקע האָט זיך געווענדט צו אים: „האַסט כאַטש קדיש געזאָגט?“ — האָט ער זיך שוין נישט געקענט דער-

האלטן אויף די פיס און מיט דער שווערקייט פֿון אן אונטערגעזעגטן בוים האָט ער זיך געגעבן אַ זעץ אנדער אויפֿן ראַנד פֿון בעט, אַז די פֿיסלעך האָבן זיך געגעבן אַ וויג. כּוואַנאָ, וואָס איז פֿעסט געשלאָפֿן אין פֿרימאַרגן-שלאָף, האָט זיך געטאַן אַ כאַפּ-אויף און אַ הייב קאַפּויער דעם קאַפּ, און, עס איז אַנטפלעקט געוואָרן פֿאַר די ווייבער עפעס אַ רעטעניש: נאַקעטע הענט, דעקאַלירטער האַלדז, און שוואַרצע „קלאַפעס“.

כּוואַנעס ראַפּטעמדיק אויפֿזעצן זיך האָט זיי איבערגעראַשט. פֿריער איז זי געלעגן אינגעקנאָדערט אין בעטגעוואַנט און געאַ-טעמט אין די פֿעדערן אַריין, האָט עס קיינער נישט אַנגעזען. זי האָט גיך געכאַפט אויף זיך אַ זינדענעם מאַרגנראַק און אַריינגעטאַן אירע פֿיסלעך אין רויטע, אויסגעבעטע פּאַנטאַפֿעלעך. די ווייבער האָבן נאָר געזען אירע זינדענע פּידזשאַמעס און דעם דיקן טראָלד פֿון איר טייערן שלאָפֿראַק. כּוואַנאָ האָט מיט ציטער עפעס גערעדט צו דאַניען. אַרויפֿגעלייגט איר האַנט אויף זיין שטערן. ער איז געקומען צו זיך און זיך געזעצט אויפֿן ראַנד פֿון צווייטן בעט. די זעקס מיילער פֿון די ווייבער, וועלכע זינען געווען ווי זעקס שפּאַלטן אויסגעהאַקט אין שטיין, זינען איצט רירעוודיק געוואָרן און עס האָט זיך אַנגעהויבן אַ מורמלעריי:

— ווער איז די נקבָה?

דאַניע, וואָס איז געוואָרן ווייך צו די ווייבער, ווייל אַזוי, האָט זיך אים אויסגעוויזן, וועט בעסער זיין פֿאַר זיין מאַמען, האָט גע-ענטפֿערט מיט אַן אַראַפּגעלאַזטן קאַפּ:

— פֿון איין שטאַט.

— און אונטער איין דאַך מיט אַ פֿרעמדער?!

מער האָט שוין דאַניע נישט געהערט קיין ווערטער. אים האָט זיך געדאַכט, ווי די שליוון פֿון דעם פּריצס סטאַוו¹ האָבן זיך גע-עפֿנט און דאָס וואַסער פֿאַלט אַזוי אַראַפּ אויף זיין קאַפּ. כּוואַנאָ

¹ שטייענדיק וואַסער, גוט אַפּגעהיט, רעגולירט דורך די קראַנען (שליוון).

האָט זיך געטוליעט און געצערטלט צו אים. זי האָט דערקענט, אַז זיין ביטער געמיט האָט זיך שוין אָנגעהויבן און אַז עס וועט אַוועקגיין אַ גאַנג פֿון שווינגעניש און דריקונג. זי האָט עס נישט געוואָלט, איר איז גוט געווען, דאָ, אין זיין „פּאַטריאַ“, אין דעם שטעטל, וווּ ער איז געבוירן געוואָרן. איר האָט זיך געדאַכט, אַז זי זאָפּט-אַינן דעם ריח פֿון דער ערד אין זיך און די ערד איז פֿול מיט דאָניעס אַטעם. זי איז צוגעשטאַנען צו אים, ער זאַל איר זאָגן, וואָס די פֿרויען האָבן געוואָלט און פֿאַר וואָס זיי זינען אַנט-לאָפֿן ווי אַפּגעברייטע ?

האָט איר דאָניע דערציילט :

— מיין מאַמע איז געשטאַרבן.

כּוואַנאַ האָט ברייט אויפֿגעריסן אירע אויגן און אין זיי איז געלעגן אַן אומענדלעכער טיפֿער טרויער. זי האָט זיך אַראָפּגע-לאָזט אויף די קנע, צונויפֿגעלייגט די הענט, אַינגעשלאָסן די פֿינגער אירע אויגן אין די אַנדערע און תּפֿילה געטאָן. ווען זי האָט אויפֿ-געהויבן די אויגן צום סופֿיט, האָט דאָניע געזען, ווי זיי זינען פֿאַרגאַסן מיט אַ גלאַנציקער שוואַרצקייט און ריזעלעך טרערן האָבן זיך געצויגן איבער דער לענג פֿון ביידע באַקן. אַנשטאַט זי זאַל אים אַינגעמען האָט זי זיך געטוליעט צו אים, האָט אַליין געוואָלט געצערטלט ווערן, ווי עס וואָלט איר אומגליק געווען, ווי עס וואָלט איר מאַמע געווען. זי האָט געפֿרעגט דורך טיפֿן צער :

— שוין לאַנג ?

— איך ווייס נישט.

האָט זי זיך געטאָן פֿלינק אַ הייב-אויף, גענומען אַראָפּוואַרפֿן פֿון זיך דעם מאַרגנראַק, גרייטן זיך אַנצוטאָן, און געזאָגט צו אים כּמעט באַפֿעלעריש :

— דאָמינגאַ, מיר וועלן קויפֿן בלומען און גיין צו איר קבר.

*

אַבעלע פּאַפּיראַסניק האָט געטראָפֿן דאָניען אַראָפּגיין פֿון די שטיגן, הינטער אים האָט זיך נאַכגעשאַרט כּוואַנאַ.

— וווהין, דאָס? ווו גייט מען? — האָט אַבעלע געפֿרעגט.
 כּוואַנאָ איז שטיין געבליבן מיט איין פֿוס אויף אַ טרעפל, דער
 צווייטער איז געבליבן הענגען אין דער לופֿטן, גלייך דער פֿוס
 וואָלט געוואָרט אויף אַן ענטפֿער. און דאָניע האָט געענטפֿערט שוין
 פֿאַר ביידן:

— אויפֿן גוטן אָרט.

— נישט גלייך איצט, פֿרײַטיק, קורצער פֿרײַטיק... דער
 עולם... — האָט אַבעלע געמורמלט און ער איז געווען זיכער, אַז
 דאָניע פֿאַרשטייט אַפֿילו דאָס, וואָס ער האָט נישט דערזאָגט.
 לאַנג איז דער שמועס אויף די טרעפֿן נישט אָנגעגאַנגען.
 אַבעלע האָט נאָר אַינלנדיק דערקלערט, אַז עס איז נישט פֿדאָי זיך
 אַינצורײַסן און אויפֿשטעכן די אויגן, זאָל ער וואָרטן ביז זונטיק,
 וועט מען שוין זען, עס זאָל זײַן שאַ... איז אַנשטאַט אין מאַרק
 אַרײַן, איז גאָר דאָניע אַרײַן אין אַלקער, אַבעלעס עסצימער. דאָס
 איז געווען אַן אַפּגעצוימט ווינקל פֿון דער גרויסער גאַרקיד, מיט
 עטלעכע דינע ברעטלעך, פֿאַרקלעפט מיט געבלימטן פּאַפּיר. דאָרט
 איז אויך געשטאַנען, אַחוץ אַ טיש, אַ שוײַבן־שענקל מיט אַפּגע־
 קראַכן זילבערוואָרג. אויף דעם שענקל איז געלעגן זײַן שבתדיקער
 טלית, אַ צעוואָרפֿענער, און עס האָט אויסגעזען ווי אַ באַרג ווייסע
 און שוואַרצע פּאַסן וואָלט זיך דאָרטן געוואָלגערט. אויף דער איינ־
 ציקער, אמתדיקער וואָנט איז געהאַנגען אַ בילד פֿון ווילנער גאון,
 און אין דעם רעמל האָבן געשטעקט עטלעכע איינגעפֿעדעמטע
 נאָדלען מיט פֿאַרשיידענע פֿעדעם.

כּוואַנאָ, אַן אומצופֿרידענע, איז צוריק אַרויפֿגעגאַנגען אין איר
 שלאָפֿצימער און אַבעלע האָט גענומען אַרײַנאַרבעטן אין דאָניען,
 ער זאָל אים אויסזאָגן דעם אמת, ווער די גקבָה איז און וואָס זי
 איז צו אים:

— אַ ווייב?

— ניין.

— אַ כּלה?

— אויך נישט.
 — וואָס דען?
 — וואָס, וואָס דען?
 — זי איז דאָך אַ נקבֿה!
 — איז זי.

— איז נישט גלייך, און קיין נחת פֿאַר דער מאַמען אין קבֿר איז עס אויך נישט.
 דאָס לעצטע וואָרט האָט געווירקט. דאָניען האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס האַרץ מאַכט אין אים קאָזשלקעס², דרייט זיך און קאַטשעט זיך איבער. דאָ איז אים געוואָרן עפעס אין גאַנצן לידיק, און דאָ — פֿול, ער האָט מורא געהאַט פֿאַר אַבעלעס רגעדיקן שווינגן און איז פֿאַרלאָפֿן:

— זי איז פֿון איין שטאַט, פֿון דאָרט, איז וואָס איז?
 — ס'איז גאָר נישט... — האָט אַבעלע צוגעגעבן — וואָס זאָל זיין? אַז דו ווילסט חתונה האָבן, האָט מען... אַבער אַזוי וואָס? כ'קען זיך נישט? און ווען כ'קען נישט דיין מאַמען, וואָלט איך דיר נישט פֿאַרדונגען.

אַבעלע האָט זיך אָפּגערוט און געשוויגן כּיטרע, גלייך ווי ער וואָלט איבערגעצייילט דאָניעס געדאַנקען, יעדן טראַכט זינעם באַ-זונדער. דערווייל האָט דינהלע אַרײַנגעטראָגן טיי, ווי פֿאַר מעשה פּרייך, אויף אַ טאַץ. אַבעלע האָט צוריקגערופֿן דינהלען, ווען זי האָט שוין געהאַלטן בנים אַריבערשפּרייזן דאָס דינע שוועלעכל פֿון אַלקערל. ער האָט זי אָנגענומען ביי דעם דינעם הענטל, זי זאָל זיך נישט אַרויסרייסן און געפֿרעגט דאָניען:

— דו געדענקסט זי?

— אַ מויד אויסגעוואַקסן... — האָט דאָניע זיך געמאַכט שמייכלען און אויסגעשטרעקט זיין האַנט.

² קערט זיך איבער (ווי אין אַ צירק).

דינהלע האָט געטאָן אַ קני, זיך פֿאַרנייגט ווי אַ שולמיידל און געמיינט, אַז זי איז רויט געוואָרן.

— איך געדענק אויך דעם פּאָן... — האָט זי צוגעחנדלט צו דאָניעס שמייכל, וואָס איז ווי פֿאַרגליווערט געוואָרן.

— אַ וויל קינד? — האָט אַבעלע צוגעגעבן, ווען זי איז שוין געווען פֿון יענער זיט פֿאַרהענגל — אַן איידל קינד, אויב דו האָסט אַ פֿאַר טויזנט דאָלאַר, קען מען שמועסן.

דאָניע האָט זיך געפֿילט געשמייכלט, נישט פֿון דעם ענין גופּא, ווי וועגן דעם, וואָס ער זיצט איצט ביים טיש מיט אַן עלטערן מענטשן, מיט אַבעלען. ער געדענקט אים נאָך פֿון אַמאָל. ווען ער, דאָניע, איז נאָך געווען אַ לאַבזול, איז שוין דער „פּאַפּיראַסניק“ געווען אַט אַזאַ ווי ער איז היינט. נישט מער — די ברוינע באַרד איז ברודיק גרוי געוואָרן און די אויגן האָבן גענומען אויסקוקן ווי בלינד.

און אַז דאָניע האָט געשוויגן, האָט אַבעלע שוין געוואָלט דעם גאַנצן אמת וויסן:

— צו וואָס איז זי מיטגעקומען?

דאָניע האָט געוואָלט זיין טראַציק און נאָכגעביק, האָט ער געשוויגן און געמיינט, אַז ער האָט געענטפֿערט. דינהלע איז דער-וויל אַרײַנגעקומען אַלע מאָל מיט אַן אַנדערן תּירוץ, אַלע מאָל עפעס אַנדערש דערלאַנגט צום טיש און בײַ יעדן מאָל אַרײַנקומען איז זי געוואָרן היימישער און אויפֿגעלייגטער צו דאָניען.

דער מאָלציט האָט זיך געצויגן שעהן. מען האָט געגעסן וואָ-רעמע, זיסע, געהאַקטע פֿיש, אויסגעברוינט אין ציבעלעס און פֿעפֿער. מען האָט דערלאַנגט פֿעטע געטריקנטע פֿאַרפֿל מיט גריוון, דערנאָך מערן, וואָס יעדעס רעדל האָט מען געקענט באַזונדער ציילן.

ערשט שפעטער האָט זיך דאָניע געכאַפט, אַז „זי“ האָט נאָך גאָר נישט אין איר מויל געהאַט, איז ער אַרויף „אויפֿן בוידעם“ און געטראַפֿן כּוואַנאָן פּמעט פֿאַרקײכט אין אַ טרוקענעם הוסט. ער

איז שוין דעם טאָג נישט אַרויסגעגאַנגען, געזעסן נעבן איר און שווער געשוויגן.

ביי נאַכט זינען געקומען געסט. דאָס זינען געווען זינע חברים, לאַבזעס ווי ער. ער האָט מיט זיי אין קנעפּ געשפּילט, צוזאַמען באַפּאַלן די שקצים און אויסגעריסן „סטרונעס“³ פֿון די פֿערדס וויידלעך. איצט זינען זיי עפעס ווי פֿרעמדוועלטיקע, צוריקגעהאַל-טענע און פֿאַרשעמטע. זיי שווינגן און שמייכלען נאַרישעוואַטע און ווערן ווי פֿאַרלוירן אין דאָניעס אַפֿנקייט און פֿרזיקייט.

עס האָבן זיך גענומען יאָווען פֿאַמיליעס פֿון דער מאַמעס צד און טאַטנס צד, אַזעלכע וועגן וועלכע דאָניע האָט קיין מאָל נישט געהערט און נישט געוואָסט. די זעקס וויבער זינען איצט געוואָרן וויכער און מילדער. מען האָט צו רו געלאָזט די מאַמע אין קבר און „געזונגען זמירות“ וועגן טאַטקעלע זינעם, וואָס איז ערגעץ פֿאַרפּאַלן געוואָרן, און מען זאָגט, אַז די עסטרייכער האָבן אים צוגעשטעלט צו אַ ביימל און דערשאָסן צוליב אַ מעשה מיט גנבישע זעלבנערישע פֿערד. איינע פֿון די זעקס וויבער האָט דער-ציילט, ווי אַזוי זי איז אַמאָל נאַכגעלאָפֿן דאָניען, וואָס האָט געכאַפט אירס אַ הון און געוואָלט נישט אַנדערש ווי אַפּדרייען דאָס קעפל; וואָס זי האָט אין אים אַרײַנגעלייגט דעמאָלט, וואָלטן צען פּויערים גענוג געהאַט... די ידענע האָט געמיינט מיט דעם צו שמייכלען דאָניען, געוואָלט אונטערשטרײַכן, אַז עס איז באַשערט אַ לײַט צו ווערן, פֿאַרט מען אַוועק אין דער פֿרעמד און מען ווערט עס. אין דאָניען האָט אַבער געזאָטן דער כּעס פֿאַר די דאָזיקע דעראינע-רונגען, ער האָט פֿינט געהאַט די שעמעוודיקייט פֿון זינע חברים, די באַריידעוודיקייט פֿון די וויבער. ער האָט געברענט, ווען אַן אַנדער וויבל האָט דערציילט, ווי זי מיט זיין מאַמען, די אייזשעכע, האָבן אַמאָל אים, דאָניען, געשאָבן דעם פּאַרץ... די „יונגען“, די חברים זינען, מיט די וויבלעך זייערע, מיט

³ האַרפעדעם.

קינדער און זיגקיןדער זינען געזעסן צעזעצט אין זיין צימער, אויף טאבורעטקעס, אויף בענק און אויף די ראַנדן פֿון בעט, האָבן געשיילט באַניקערן און געשפיגן די שאַלעכץ קעגנאיבער דעם פֿלאַם פֿון נאַפֿטלאַמפּ. כּוואַנאַ איז נישט געווען אין דעם זעלביקן צימער. זי האָט געמוזט ליגן אויף די פּלייצעס און זיך נישט באַוועגן. אַבעלע פּאַפּיראַסניק האָט נאָך ביי טאַג באַזאַרגט, אַז „זי“ זאָל זיין אַפּגעשיידט פֿון אים, אַז זי מוז „שטיין“ אין אַ באַזונדערן חדר, אַז ביי אים איז נישט קיין „אַפֿן הויז“, בֿאַרט אַז עס איז דאָ אַ מיידל אין שטוב...

דאָס מיידל איז אַבער איצט געזעסן אונטן, אין אַבעלעס אַלקער. זי האָט געלייענט אַ „פּויליש ביכל“ און סאַוויצקעלע איז געזעסן בעבן איר, געהאַלטן צונויפֿגעקוועטשט אירע ווייסע פֿינגער אין זיין האַנט. ער האָט אויסגעהערט, וואָס זי האָט געלייענט, און פֿאַר אַנטציקונג געגעבן אַלע מאָל אַ דריק די פֿינגער אירע, אַז דאָס דינע רינגעלע אויף איר מיטלסטן פֿינגער האָט זיך געגעבן אַ שניט־אַזן אין די איבעריקע. האָט זי געגעבן אַ געשריי, אַ פֿאַרבניס מיט די ליפּן און מיט דער צווייטער לויזער האַנט געפֿאַכעט צו אים — ער זאָל זיך שוין אַפּטראַגן...

האַט סאַוויצקעלע זיך צו ערשט אַרומגעקוקט, צי דער „סטאַרי“⁴ קומט נישט אָפּ, אַ שרויף געטאַן ס'רינגעלע אויף איר פֿינגער, געפרוּווט צי עס איז לויז, און דאַן אַרבינגעכאַפּט אין מויל, אויס־געזויגן, געכאַפּט די שווערד אין דער האַנט אַרבינגעכאַפּט און אַפּילו פֿאַרגעסן צו זאָגן „דאַבראַנאַץ“⁵...

ווי נאָר אַבעלע פּאַפּיראַסניק האָט געהערט דעם קלונג פֿון דער שויבנטיר, אין וואָס ער האָט דערקענט, אַז דער „גוי“ איז שוין אַרויס, איז ער גלייך אַוועק פֿון זיין „שיר השירים“ און גע־הייסן דינהלע זאָל אַ ביסל אַרויפֿגיין „צום גאַסט“, מיט אים עפּעס

⁴ אַלטער. — ⁵ (פּויליש) אַ גוטע נאַכט !

ריידן. ער האט געמוסרט: — עס איז נישט גלייך, היינטיקע צייטן זאל א מיידל זיין אזא פֿארשלאָפענע...

האָט דינהלע אַרויסגענומען פֿון קאַמאַד אַ ווייַס קעלנערל מיט געשטרייפֿטע שפיצעלעך, עס אַנגעטאַן אַרום האַלדן. אויף דעם ברױנעם קליידל האָט זי אַרויפֿגעצויגן אַ שוואַרץ אַלפֿאַגע פֿאַרטעכל מיט שעלקעס⁶, אַרױנגעלייגט אַ פֿינגער צווישן די בלעטלעך פֿון פּוילישן ביכל און איז אַרויף צום גאַסט.

די געסט, וואָס האָבן געקנאַקט די קערעלעך, האָבן צוגעשאַקלט מיט די קעפֿ בײַ איר אַרױנקומען: „גוט-שבת“. מען האָט איר גע-זאָגט קאַמפּלימענטן, אַז זי זעט-אויס ווי אַ פּרינצעסין. מען האָט גענומען טרעפֿן, וויפֿל דאָס פֿאַרטעכל קאַסט. און זי, מיט איר גע-מאַכטער נאַױטעט, האָט אויף אַליץ געענטפֿערט מיט אַראַפּגעהאַנ-גענע אויגן. ענדלעך האָט זי געפֿרעגט דאַניען:

— וווּ איז די פּאַני?

דאַניע האָט נישט געענטפֿערט. עס האָט זיך אַפּגעפּרעסט אַ שווינגן. דינהלעס נאַױ-געמאַכטע פֿראַגע, ווי אַ קינד וואָס פֿרעגט זיך עפעס און ברענגט די עלטערע אין פֿאַרלעגנהייט, איז געבליבן הענגען אין דער לופֿטן. זי האָט גוט געוויסט, אַז מען האָט זיי „פֿונאַנדערגעשיידט“. סאַױצקעלע האָט עס אַפֿילו אויך געוויסט און האָט געזאָגט אַ פּאַר גראַבע וויצן אויף דעם חשבון. זי האָט געוויסט, אַז די „פּאַני“ איז אין אַ באַזונדערן חדר. זי איז בײַ איר עטלעכע מאל געווען. דינהלען האָט גערייצט אַ נײַגעריקייט. זי האָט באַ-טראַכט מיט דאַרשטיקייט אירע זינדענע פּידושאַמעס, די געבלימטע שלאַפֿראַקן, די זינדענע קליידלעך און דורכזיכטיקע זאַקן. זי איז געזעסן שעהן בײַ איר אין צימער און מיט שטום-לשון, מיט פֿינגער-שפּראַך, זיך „אויסגעפֿרעגט“ וועגן אַלע זאַכן. זי האָט זיך אַנגע-מאַסטן די קאַפּעליושן, וואָס די „פּאַני“ האָט מיטגעבראַכט, זיך

⁶ בענדער ווי הויזן-טראַגערס. — ⁷ די באלעבאַסטע.

באַשפּריצט מיט אַדעקאַלאַן, גענוצט דעם פּודער און אינגעזאַפט אין זיך דעם פּערפּום, וואָס האָט זיך געריסן פֿון כּוואַנאַס האָר. ווען אַלע זינען שוין געהאַט אַוועקגעגאַנגען, איז דינהלע נאָך געבליבן אין דאָניעס צימער. זי האָט אַוועקגעלייגט דאָס ביכל און גענומען אַ בעזעם אויסצוקערן דאָס שאַלעכץ פֿון די קערעלעך און „מאַכן דאָס בעט“. דאָניע האָט ערשט איצט געפֿונען אַ געלעגנהייט צו ענטפּערן אויף איר פֿריערדיקן פֿרעגן:

— זיי מיינען דאָס מיידל, וואָס איז מיטגעקומען? זי שלאָפֿט באַזונדער.

— זי איז אינס⁸! אַ קאַלעזשאַנקע⁹!

— יאַ.

— זי געפֿעלט מיר. זי קען גאָר נישט ריידן קיין יידיש?

— פֿון וואָנען זאָל זי קענען?

— און פּויליש?

— אויך נישט. זי איז דען פֿון הי?

— וואָס דען רעדט זי?

— בראַזיליאַניש און שפּאַניש.

— איך ווייס דען, וואָס דאָס איז?

— פֿאַר וואָס זאָלן זי נישט וויסן?

— מען האָט מיך נישט געבילדעט. איך קען נאָר פּויליש,

דײַטש, רוסיש.

— און יידיש?

דינהלע האָט געגעבן אַ צי מיט דער נאָז, ווי זי וואָלט מיט דעם געוואָלט ווייזן, אַז זי איז אַן אינטעליגענטקע. דאָניען איז דאָס נישט געפֿעלן. ער האָט דערפֿילט, אַז דער נאַיווער טאָן, וואָס זי האָט אַזוי קינסטלעך אָנגעהאַלטן, האָט זיך אַפֿירגעגליטשט פֿון איר. זי האָט אים אויפֿגעהערט אינטערעסירן און ער האָט געענט-

⁸ אייערע. — ⁹ חברטע.

פֿערט נישט גערן. זי האָט אים אויסגעפֿרעגט, וואָס ער וועט דאָ טאָן און מיט דער כיטרעקייט פֿון איר טאָטן, האָט זי געפרוווט „טאָפֿן דעם דופֿק“, וויפֿל ער פֿאַרמאָגט. זי האָט אים דערציילט וועגן די, וואָס זינען געפֿאַרן קיין אַמעריקע און געקומען מיט שטיקער גאַלד. זי איז געוואָרן גאָר היימיש און אויסדערציילט, וויפֿל פֿאַצעטן עס האָבן געוואָלט „ריידן“ מיט איר. נאָר וואָס דען! דער „טאַטעשי“ האָט נישט געלאָזט.

אַז דאָניען האָבן נישט „גענומען“ אירע רייד, האָט זי גענומען פֿאַרזייען דאָס מנילעכל ווי מיט שנירעלעך, זיך געשטעלט אויפֿן אַפּאַסל און קאַקעטירט. דערווייל איז געשען אַזוינס, וואָס האָט דאָניען איבערגעראַשט און דינהלען אַרײַנגעוואָרפֿן אין טויטשרעק. עס האָט קיינער נישט געהערט, ווען כּוואַנאַ איז אַרײַנגעקומען פֿון איר חדר. פּלוצלינג האָבן ביידע זי דערזען. אַנגעטאָן איז זי געווען אין זייערע פּיזשאַמעס און פֿון אויבן אַ וויסן יאַפּאַנישן טוניק. זי איז געווען בלייך און האָט אויסגעזען ווי אַ צעשראַקענע קימפעטאַרין, בײַ וועלכער מען האָט דאָס קינד פֿון בעט אַרויסגע-גנבֿעט. דאָס ערשטע מאָל, זינט דאָניע געדענקט זי, האָט דער צאָרן זיך אין איר געשטיקט, ווי אַן אינגעדעקט פֿייער. זי האָט דאָניען געגעבן אַ רײַס-אַוועק פֿון דינהלעס זײַט, און ווען דינהלע, אַ צע-חושטע, האָט געפרוווט עפעס זאָגן, האָט כּוואַנאַ אַ טופּע געטאָן מיטן פֿוס:

— קאַזשאַטע לאַ באַקאַ!¹⁰

און באַלד דערויף איז זי געפֿאַלן אויפֿן בעט און זיך ביטער צעוויינט.

¹⁰ (שפּאַניש) פֿאַרמאַן סימיל !

ה. רויזענבלאט

דאָרף און שטאָט

פֿון בוך „הרודעס“

דעם טויבנס חתונה אין שטאָט איז עפעס ניט געווען די דאָרפֿלייט
שטאָרק צום האַרץ.

זיי האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז יעדער קוקט אויף זיי מיט ביטול
און מיט שפּאַט:

מע היט זיי נאָך אַנאַנד, מע טשאַטעוועט זיי נאָך אויף שרייט
און טרייט...

די דאָרפֿלייט האָבן זיך גענומען פֿילן איבעריק;

זיך אָנגעהויבן אויסבאַהאַלטן פֿון דער חוצפהדיקער שטאָט.

בנים טיש האָט מען געטרונקען אַינגעהאַלטן, שפּאַרעוודיק, סאַליד... ..

געגעסן פֿרום, סטאַטעטשנע און געהיט זיך מיט אַן איבעריקן וואָרט.

און האָט זיי עמעצער, אַ שטאַטישער, פֿאַרטשעפעט... האָט מען

נאַרישלעך געשמייכלט און

געשטופּט די גראַבע הענט אין אַלע קעשענעס, ניט קענענדיק

געפֿינען זיך קיין אָרט.

אויף מאַרגן נאָך דער חופּה האָבן זיך די דאָרפֿלייט אָנגעהויבן

אַינלן שטאַרק אַהיים.

און וואָס מען האָט ביי זיי זיך ניט דערבעטן: בלייבן איבער שבת

כאַטש אין שטאָט,

האָט ניט געהאַלפֿן: — סטייטש, מע האָט געלאָזן אַלץ אויף

פֿרעמדע הענט, אויף גאַטס באַראַט.

די שטאַטלייט הערן-אויס און שמייכלען-אונטער שטילערהייט:

— מע שרעקט זיך מן-הסתם,

מע זאל זיי שבת אין בית-מדרש ניט מכבד זיין מיט אן עליה,
 גאָט באַהיט! ...
 ווער שמועסט נאָך, טאַמער רופֿט מען אויף צו מֶפֿטיר —
 איז דאָך ניהאר שוין צו נעמען סם.

*

דער טויבער האָט געבראַכט דאָס יונגע ווייבל אין דאָרף אַרײַן
 בײַ נאַכט, בשעת
 די מערסטע פֿענצטער האָבן זיך גענומען לעשן אין דער
 פֿינצטערניש אַרײַן.
 אין קרעטשמע בלויז האָט פֿון אַ לאַדנשפּאַלט אַרױסגעווייעט זיך
 אַ ווייטער שטראַלנפּאַסט,
 און סקאַסנע¹ זיך געצויגן, ווי אַ שאַרפֿע זעג, אַריבער דעם
 פֿאַרוויגטן, דרימלענדיקן שליאַך.
 בן-ציון האָט זיך געשעמט אַרײַנצופֿאַרן מיט זײַן מינדעלען אין מיטן
 העלן טאַג:
 עס קען אַ שגך נאָך אַ מאַל אַ זאַג טאָן עפעס — מאַלע וואָס אַ שגך
 טוט אַ זאַג! ?
 און גוט איז טאַקע, וואָס דאָס דאָרף איז אַנינגעלילעט און די
 קרעטשמע איין-אַליין איז וואָך,
 און ס'וואָרט אויף אים אַ נעסט אַ וואַרעמע באַהאַלטן אונטער
 אַ געטרייען דאָך.

געטראַפֿן האָט בן-ציון די אַלטע לינט
 פֿון מידקייט אַנינגעדרימלט, זיצנדיק ביים ווייט-געדעקטן טיש.
 אַ טעלער רעטעך, אַנגעשאַבן דין, מיט גענדזנשמאַלץ באַפֿרעסטלט,
 איז געשטאַנען און געוואָרט ...
 און קאַרנברויט מיט טשערנישקע² פֿון אויוון ערשט אַפֿיר האָט
 וואַרעם פֿריש געשמעקט.

¹ קרום. — ² נעגעלעך.

דעם טויבן איז אַ שאַד די אַלטע אויפֿצוועקן פֿון געשמאַקן שלאָף.
 דער אַלטער קוק־זייגער אָבער ווייסט ניט פֿון קיין חכמות,
 פֿראַלט ער אויף
 דאָס בוידעם־טירל פֿונעם זייגער און ער וועקט:
 קוקו, קוקו, קוקו, קוקו, קוקו, קוקו, קוקו, קוקו, קוקו, קוקו.
 קוקו, קוקו־רורו.

דער אַלטער יאָס מאַכט־אויף צוויי רויטע אויגן אַ פֿאַרהידושטער
 און קוקט דאָס פֿאַרל אָן,
 דערמאַנט זיך עפעס... און דערלאַנגט אַ כאַפּ זיך מיט אַ מאָל;
 נעמט פֿאַדען רירעוודיק אַרומען; פֿאַרל: טומלט זיך, פֿאַרלירט זיך,
 ווייס ניט וואָס צו טאָן.
 די אַלטע סימע טוט אַ פֿליעסק מיט ביידע הענט און הייבט־אָן
 מיט אַ תּחינהדיקן קול:
 — וואָס איך האָב דאָ שוין ניט צעטראַכט! זאָל פֿאַלן נאָר אין
 ים אַרײַן, געטרײַער גאַט!
 דאָס ווייבל וויל זיך פֿאַר דער אַלטיטשקער פֿאַרענטפֿערן און שעמט
 זיך ס'ערשטע מאָל
 פֿון מויל אַרויסצוברענגען דעם משונה אויסדרוק — שוויגער —
 לאַכט זי אין זיך שטילערהייט.
 דער טויבער שטייט אַ זיס־צעקראַכענער און פֿרעגלט זיך אין פֿרייד.
 אַ זייגער עלף האָט סימע אָפּגערוימט פֿון טיש, דעם לאַמפּ בײַ
 העכער האַלב אַרײַנגעדרייט,
 געזאָגט אַ גוטע נאַכט און, שלעפּנדיק די פֿיס נאָך זיך, פֿון חדר
 זיך אַרויסגעדוקט.
 דער אַלטער, בענטשנדיק, פֿאַרשלאָפֿן, האָט די אויגן אָנגעשטעלט
 אויף איר
 און שמייכלענדיק, פֿאַרשעמט, ווי אַ רבניש מיידעלע, איר
 נאַכעקוקט...

דער טויבער האָט דעם לאַמפּ אַרײַנגעדרייט נאָך נידעריקער
און צו זיך אין אַלקערל אַרײַן.
דאָס יונגע וויבבל האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגן און געבליבן וואַרטן
אינעם מאַטן שײַן...

מחלוקת

פֿון מיטן זאַנגענרויש האָט בליצנדיק דער סערפּ געטאָן אַ זיפֿן.
און ווען דער סערפּ האָט אין דער האַנט פֿון שניטער זיך אַ רגע
אַפּגעשטעלט.
האָט אין דער זון אַ פֿלאַם געטאָן אַ קופּער־רויטע פּאַסמע סטערניעס
אויפֿן פֿעלד.

אין אַוונט, בײַ דעם ליכט פֿון אונטערגייענדיקער זון, האָט אַ
געשטופּלט פֿעלד פֿאַרשעמט
צעשמיכלט זיך. די קלויסטער־גלאַקן האָבן אויפֿן דאַרף מיט צײַנער
שטיף צענויפֿגעקלעמט.
צעוואַיעט זיך און פֿון דער טונקל־ער קילקייט האָט דער האַרבסט,
ווי אַפּגעשיילטע קאַרע פֿון אַן אַלטן דעמב, מיט פֿרישער זאַפֿטיקייט
אַרויסגעשמעקט.
אין קרעטשמע האָבן זיך די שויבן, די פֿאַרבלאָזענע מיט ברוינעם
ליכט, צעפֿלעקט...
אַ רגע שפעטער האָט דער אַוונט אויף די ווייסע כאַטקעס, ווי אַ
קוואַקע, זיך אַוועקגעזעצט;
די פֿליגלען טונקעלע צעלאָזן און פּאַמעלעך זיי אַנגעדעקט.
דער אַלטער יאָס, די הענט אויף דעם פֿון הינט, שפּאַנט־אַרוב
אין שטוב
מיט גיכע און נערוועזע טריט.
ער טראַכט: וואָס טו איך טאַקע, אַז נאַטשאַלסטווע³ נעמט מיר צו
די מילך, גאַט באַהיט!?

³ מלכות, די מאַכט.

וואָס הייבט מען אויף דער עלטער אָן צו טאָן? אַריבערקלייבן זיך אין שטאַט אַרײַן?

אַ מעקלער אַפֿשר ווערן אויפֿן מאַרק? ... און מיט די קינדער וואָס וועט זײַן!?

די אַלטע באַבע זיצט אין ווינקל, געבן אויוון, האַלט אין האַנט אַ זאַק און שטריקט.

זי ווייסט, אַז עפעס קוועטשט דעם אַלטן, נאָר זי וועט נישט פֿרעגן איצט.

ער וועט איר שפעטער שוין אַליין דערציילן, וואָס אים דריקט ... ווי ס'האַרץ האָט איר געזאָגט. דער אַלטער דרייט זיך אויס צו איר: — דו הערסט, ס'אַ סבֿרה, אַז מען וועט פֿאַרווערן יידן האַלטן מילן אין די דערפֿער, נו?! —

די אַלטע לאָזט דעם זאַק אין שוים אַרײַן און מאַכט: — אַ גנבֿ, דאָס ערשטע מאָל בײַ דיר?

שוין יאָרן, אַז מע רעדט דערפֿון, און זעסט דאָך — וועלט בלייבט וועלט!

זיער אַלטער קוקט זי אָן מיט אויגן וואַרעמע און פֿילט, ווי פֿון די ביינער עפעס וואַלט בײַ אים געיאָגט אַרויס אַ האַרבע קעלט ...

אים ווילט זיך אַבער גרינג נישט מספּים זײַן מיט סימען און ער פּרוּווט:

ר' הייב נאָקיר אַליין בפֿירוש האָט דערציילט!

ער איז דאָך מיט נאַטשאַלסטווע אויסגעבונדן, מיטן גובערנאַטאָר ממש איינס. נישטאָ די וואַך,

ער זאָל נישט זײַן בײַ אים צוגאַסט. — און טענהנדיק אַזוי אַ ציטערט אים דאָס האַרץ.

וואָס טוט ער טאַקע, אַז די אַלטע זײַנע הערט זיך אויף צו דינגען און זי גיט חלילה נאָך?! ...

נאָר סימע איז פֿאַרעקשנט: — כ'ווייס דאָרט, וואָס דער אַלטער קורח רעדט,

ער האָט דען וואָס צו דאגהנען? איז — פֿירט ער פּאַטשטן,
 אָט דער שעלפעס⁴?!...
 דער אַלטער קוקט מיט לאַשטשענדיקע אויגן אויף זײַן אַלטיטשקער
 און זיפֿצט פֿרײַ:
 — קען זײַן ביסט גערעכט. זאָל איך שוין בעסער הינטיקס מאָל
 דער ליגנער בלינבן. הלוואַי!

די אַלטע פֿילט אויף זיך די לאַשטשענדיקע אויגן זינע און זי מאַכט:
 — וואָס טויגן די פּוסטע דאגות, כ'האַב מיט דיר צו ריידן עפעס.
 הערסט?

זי רוקט פּאַמעלעך דעם טשעפיק אויפֿן שטערן אָן און קוקט זיך
 סודותדיק אַרום.

און אַז זי פֿילט זיך זיכער, הייבט זי אָן צו שעפטשען פֿאַרזיכטיק
 און שטיל:

— אלקנה, זאָג איך דיר, באַגייט זיך גראַבלעך מיטן טויבן אין דײַן
 שיינער מיל!

דאָס ווייבל, נעכעך, האָט פֿאַר מיר מיט טרערן בלוטיקע געוויינט:
 ער האַרעוועט מיט אים ווי פרעה מיט די יידן אין מצרים!

דער אַלטער לאַזט-אַראַפּ דעם קאַפּ און הייבט-אָן עפעס ווי צו קניען:
 — נו... מילא, וואָס אַ ווייבל וויינט, דערצו נאָך אין אַזאַ

דעליקאַטער צייט...

די אַלטע קוקט אים אָן פֿאַרחידושט און זי פֿרעגט: — פֿון וואַנען
 ווייסטו דאָס אַזוי?!

— וואָס מיינסטו — ענטפֿערט יאָס — איך זע ניט, ווי זי
 כראַמטשקעט זוי'רע אוגערקעס און שפּיט?

אין דרויסן פֿאַרן טויער הערן זיך געאַיילטע און געדיכטע טריט.
 דאָס אַלטע פֿאַר בלינבט שטיל. דער זייגער אויף דער וואַנט
 פֿאַרדאגהט ציט

⁴ רכירות, אָט דער(?) לידיקגייער.

די סומנע רגנס וועבנדיק די טונק'לע אַוונטרו אין שטילער נאַכט אַרײַן.
 אַ כמורנע צינדט די אַלטע סימע אַן דעם לאַמפּ, וואָס הענגט איבערן טיש
 און אומעטיק גייט־אויף אין שטוב אַ ברױן פֿאַרזאָרגטע שניין.
 בן־ציון, אַ ווייניג פֿאַרמעליקטער פֿון קאַפּ ביז פֿיס, מאַכט־אויף די טיר —
 ער שמייכלט עפעס סודותדיק, דאָס פנים רויטלט זיך און קוועלט...
 און מינדל הינטער אים, אַ שעמעוודיקע, שלעפט זיך נאָך, די הענט אונטערן האַרץ...
 דער אַוונט־שטערן שמייכלט דורך דער אויפֿגעמאַכטער טיר אַרײַן:
 זי גייט... זי קומט... זי איז שוין דאָ... די נאַכט איז מיט דער וועלט!

נייע וועלטן

אין אַוונט האָט אַן אַלטער ייד מיט אַ משונה קעסטל אויף די פלייצעס זיך אין קרעטשמע אפגעשטעלט.
 אין קעסטל טראָגט דער פֿרעמדער ייד מיט זיך די גרעסטע שטעט, וואָס אויף דער וועלט! —
 פֿאַריז, אַדעס, קאַנסטאַנטינאָפּאָל, כאַרקאָוו, פּייטערבורג, בערלין, ווענעציע, מאַסקווע, האַמבורג, רוים, ירושלים, נעוויאַרק, לעמבעריק און ווין.
 און פֿאַר אַ גראַשן לאַזט דער אַלטער ייד דיך אַלע שטעט די גרעסטע זען.
 און אַלצדינג ווייסט ער זיך, דער ייד: — אַליין אין אַלע שטעט געווען;
 אין קעסטל צינדט ער אַן אַ שטיקל ליכט. דו קוקסט דורך אַ קליינשיק פֿענצטערל אַרײַן

און פֿאַר די אויגן טאַשן-איבער זיך די גרעסטע שטעט, וואָס
 אויף דער וועלט —
 דו זעסט זיי — ממש אַט, ווי דו אַליין וואַלטסט דאַרטן זיין!
 נאָך וועטשערע צונויפֿגעקומען זינגען זיך אין קרעטשמע אַלע יידן
 פֿונעם דאָרף,
 דעם אַלטן יאָס מבקר חול זיין.
 דער פֿרעמדער ייד האָט פֿאַר דער וועטשערע, וואָס סימע האָט אים
 ערשט דערלאָנגט
 און פֿאַר דעם ביסל שטאַרקן בראַנפֿן און דעם וואַרעם צוגעזאַגטן
 בעט —
 געוויזן אַלעמען זיין גרויסע, שיינע וועלט מיט אַלע אירע וואַזשנע
 שטעט.

דער אַלטער יאָס האָט לאַנג אין פֿענצטערל אַרזינגעקוקט,
 זיך ניט געקענט פֿון שמאַלן שניבעלע באַפֿרייען.
 צום סוף האָט ער די אויגן פֿיכטע, אומעטיקע צוגעמאַכט,
 און שטיל און לאַנג אַ זיפֿץ געטאַן: — אי, הניי-יני! ירושלים,
 ירושלים!
 די מומע דבֿורה האָט זיך אַנזינגעסן מיט די אַלטע אויגן אין דעם
 ריזיקן ניר-יאָרק;
 עס שווינדלט איר אין שוואַכן קאַפּ. דאָס האַרץ אירס גייט איר
 ממש אויס:
 איר נחמן שלזעט⁵ זיך דאַרט אום. גיי געפֿיין אים דאַרט!
 די שטאַט, אַז ווינד איז איר און וויי, איז דאָך אַזוי מסופּן גרויס!
 דער רויטער שמציע ווידער הערט נישט אויף צו טשעפען זיך
 צום פֿרעמדן ייד:
 אים פֿעלן שטעט! למשל: וואַרשע, סטאַמבול, אַלעקסאַנדריע, מאַדריד!

⁵ דרייט זיך אַרום.

דער פֿעטער שעפּסל שטעלט זיך פֿאַרן בידנעם יידן, נעבעך אַזן: — וואָס מאַנסטו, טיפּש איינער דו, מסתּם האָט מען אין קעסטל ניט געקענט אַרײַן?! פֿון קרעטשמע איז דער עולם זיך צעגאַנגען שפעט. ניט איינער האָט אין יענער נאַכט געחלומט, ליגנדיק אין בעט, פֿון ברייטע ימען, ווינטע לענדער, פֿרעמדע שטעט...

1930

יאַנקל יאַקיר

דעם זיידנס ברונעם

פֿונעם ציקל „בעסאַראַבער געשיכטעס“

— א —

און וועגן מײַן זיידן אַהרן־יאַסל לאַפּושנער פֿלעגט מען אין דאַרף דערציילן אַ באַרג מיט געשיכטעס. אַזוי פֿלעגט זיך דערציילן, אַז אין די יונגע יאָרן איז ער געווען אַזאַ אינגע־פֿונדעוועטער רענדאַר, אַז שטעלט אַיך נאָר פֿאַר וויפֿל סמעטענע, קעז און פּוטער ס'איז בײַ אים אין הויף געווען, אַז אין דער מילך האָט מען זיך ממש געבאַדן און אין דער סמעטענע פֿלעגן לאַשיקלעך דערטרונקען ווערן... איז יאָ, אַז אַט דער זיידע מײַנער האָט זיך אומגעקערט פֿון דער רוסיש־טערקישער מלחמה, האָט ער פֿון דער אַדראַזע¹ באַפֿוילן דער באַבע ריסל, זי זאָל תּיכּף איינהייצן דעם אויוון און אָפֿ־קאַכן כאַטש אַ מאַה קנישעס מיט קעז, און פֿדי די הערצער פֿון זײַנע אורחים זאָלן דערווייל נישט פֿאַרכליאַנעט² ווערן, זאָל זי פֿאַרן פֿלאַם אָפּפֿאַרטיקן בײַ אַ פֿופֿציק פּידפֿאַלקעס³.

¹ קודם־כל. — פֿאַר חלומט. — פֿלעצל (?).

אויפן זיידן פלעגט מען שטענדיק זאגן, אז ער איז געווען העכער פון אלע שטיבלעך אין געסל. זיין קאפ פלעגט זיך אַנשלאַגן אין די סטריכעס⁴ און זיין שאַטן פלעגט פאַרגעמען די גאַנצע ברייט פֿונעם געסל און נאָך אַרױפֿקריכן אויף די ווענט. דאָס מאָל, אַז די באַבע האָט פֿאַרדערעט צו אים דעם טשיפיק אירן, איז איר אויסגעקומען דער זיידע נאָך העכער פֿון דעם עוג מלך הבשן — פֿון איר טײַטש־חומש.

דערנאָך, אַז דער אויוון האָט שוין געפֿלאַמט, האָט זי צו איר פֿאַרגאַפֿונג דערזען, אַז ער שטייט כמעט נאַקעט, טאַקע ממש אין אונטערזען, די פֿאַנישע בגדים האָט ער אַ קידעווע⁵ געטאָן אין העלישן פֿנער אַרײַן און מיט אַ בייזער אַ ברומקע געטאָן:

— צו אַלדי רוחות, ס'אָווערט⁶ פֿון זי.

די באַבע איז געבליבן שטיין ווי פֿאַרהילצערט: — ס'טײַטש, ווי נעמט עס אַ ייד אַ בר־דעת אַזאַ מונדיר מיט גלינצערדיקע קנעפּ און אַזעלכע מלכותדיקע הויזן מיט רויטע לאַמפּאַסן און מאַכט פֿון זי שורע דעפורע?⁷ וואָס, מאַרגן וואַרטן שוין אויף אים בעסערע?

איז ווייל ער, דער באַשערטער אירער, האָט אַנגעוואַרפֿן אויף איר אַ שרעק, האָט זי ווי פֿאַר זיך אין דער שטיל אַפּגעזיפֿצט: — אוי, יאַסל, יאַסל, עפעס האָט מען דיך בײַ פֿאַניען ווי אונטערגעביטן. ביסט מיר געקומען פֿון דאַרטן מיט אַ שײַן ביסל מאַנקאַליעס⁸.

— לאַז צו רו. ער מעג זיך פֿאַרגינען פלעריי מאַנקאַליעס און עיך, אַ פשוטער בשר־זדום, נישט! — האָט דער זיידע מײַנער אַ טײַטל געטאָן מיטן פֿינגער צו דער סטעליע. — רעדסט שוין טאַקע יאָ פֿונעם וועג, אַהרן־יאַסל! וויסטעך, אַז מיט אים טאַר מען זיך נישט געפֿינען... — האָט אים די באַבע ריסל געפרוּווט אַננעמען.

⁴ דעכער. — ⁵ אַ וואַרף געטאָן. — ⁶ עיפּושט. — ⁷ אַש און בלאַטע. — ⁸ משוגעתן.

— לאַז ער שרעקן די גענדז און נישט מיך! — האָט דער זיידע דערווידערט מיט אַ געבייזער.

דערנאָך האָט ער אַרײַנגעשפּאַנט אין קעמערל, דער זיידע מײַ-נער, און איז אַרויס פֿון דאָרטן אַ „פּאַרפּוצטער“ אין זײַן וואַלעכישן פעלצל, אין די לײַנענע הויזן און מיט אַ שפּיצעכיקער קוטשמע⁹ אויפֿן קאַפּ.

און צו דער באַבען שוין, מיט אַ ניהאדיקער מינע:
— קוק נישט, ריסל, וואָס אין דרויסן שײַנט די זון, מיר איז נאָך אַלץ קאַלט, איך מוז מיך דערוואַרעמען — עס רעגט מיר אין האַרצן.

די באַבע האָט געמיינט, אַז ער וועט זיך דערוואַרעמען, וועט ער שוין אַפּגיין און זיך אַרײַנכאַפּן אין דעם דאָרפֿישן שילעכל בענטשן גומל. ערשט נײַן! יענער לאַזט זיך גאַר אַראָפּ אין קעלער און ברענגט צו טאַטשען¹⁰ פֿון דאָרטן אַ פֿעסעלע וויין און אַ צווייטס, און אַ דריטס. בשעת מעשה הוכקעט ער זיך אין די הענט און שמייכלט צו זײַן ריסלען אַ נחתדיקער:

— נו, ווי מײַנסטו, ליובע מײַנע, ס'עט סטײַען¹¹ ?

און אַז די באַבע מײַנע מוסרט אים: אַז אַ מענטש האָט צו-גרויסע אויגן, און מ'קען אים גאַר נישט נאַסטאַרטשען¹², און אַז ער וואַלט זיך בֿפֿירוש געדאַרפֿט שאַנעווען די פּוחות. דערווידערט ער שוין מיט אַ באַרימערש קאַטאַוועסל:

— אַפֿילו אַ גרויסן פֿאַס ווײַן איז מיר גרינגער אויפֿצוהייבן ווי אַ בלעטל פֿון אַ סידור.

— און אַ שמחה איז שוין דעמאָלט געווען, אינעם זיידנס עלטסטן דאָרף — אויף דער בעסאַראַביע — לאַפּושנע, וואָס מאַל-דאָוואַנעס, טיפֿע זקנים, קענען זי ביז היינט נישט פֿאַרגעסן, מאַלט אַיך — ווערט דערציילט — אַז עס זײַנען זיך צונויפֿ-

⁹ ווינטער-היטל, ווי אַ היטל צוקער. — ¹⁰ קצקלען. — ¹¹ קלעקן, גענוג זײַן. — ¹² גענוג צושטעלן.

געקומען הן פֿון לאַפּושנע, הן פֿון די אַרומיקע ישובֿים, אַ שייַן ביסל יידן און ערלים, וועלכע האָבן אָנגעבראַכט פֿון אַלאַס גוטס. אַלץ לכּבֿוד דעם זיידן מײַנעם, וואָס האָט זיך אומגעקערט פֿון יענער וועלט.

די טישן, וועלכע האָבן זיך ממש געבראַכן פֿון אַזוי פֿיל מאַכלים, האָט מען אויסגעשטעלט אין סאַד, אונטערן פֿרייען הימל. דער זיידע, וועלכער איז שוין געווען אַ ביסעלע פֿאַרקנאַקט¹³, האָט געהאַט איין אַרבעט: אונטערטרייבן די געסט, זיי זאָלן מקיים זײַן די פֿינע מצוות פֿון אַכילה און שתיה און זיך וועטן: אַז ער, יאַסל לאַפּושנער, פֿירט־אַן, אונטן, דאָס רומל פֿיל קליגער ווי ער דאַרטן, אויבן.

און זעט־אויס, אַז וואָס לידיקער דאָס קריגל ווײַן, אַלץ פֿולער איז דאָס האַרץ געוואָרן בײַ אים. ער האָט, ווי מײַן באַבע האָט יאַרנלאַנג תּרעומעוועט אויף אים, זיך שוין אין גאַנצן צעספּאַ-לאַטעט¹⁴.

דהיינו: ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין זײַן גאַנצער הייד, אַזוי אַז זײַן שאַטן איז אַזש געפֿאַלן אויפֿן הימל. אינצווישן האָט זיך דער עולם געלאָזט פֿינן ווילגיין. צווישן איין מאַכל און צווייטן, ס'הייסט צווישן די מאַהינעס, געבראַטענע פֿריידיקעס, געבלעטערטע קוגלען, מילעכיקע בייגעלעך וכדומה, האָט מען געטאַנצט אויפֿן גראַז פּלערליי טענץ. אַלץ הייסט טאַנצן! מ'האַט אַזוי געהעפּעט, אַזש די הינט האָבן אָנגעהויבן צו האַווקען, די פֿערד — הירזשען, די הענער צו קרייען. זיי האָבן געבען געמיינט, דעם בורא עולמס באַשעפֿענישן, אַז ס'איז אַן ... ערד־ציטערניש.

אַ רחמנות איז אויך געווען אויף די קלעזמער. זיי האָבן קוים נאַכגעהאַלטן דעם צעפֿריילעכטן עולם און געכאַפּט אַ הינערישן דרימל, צווישן איין דאָבריניטש און צווייטן. מ'האַט זיי אַלע מאַל אויפֿגעמונטערט, די שייַנע מנגנים, מיט אַ קעלישיקל משקה.

¹³ אָנגעטרונקען. — ¹⁴ צעלאָזן, אַרויס פֿון די כלים.

אַבער קאַיאָרצו האָט ר' יאַסל לאַפּושנער זיך דערמאַנט, אַז ער איז פֿאַרט משה רבינוס אָן אייניקל און שטייט אויף קיין האָר נישט אָפּ פֿון זיין יחוסדיקן אור-אור-זיידן. האָט ער טאַקע די בניוועזנדיקע ראָודרעכעט¹⁵ מיט זיין תורה, וועלכע האָט נעמלעך אַזוי געקלונגען:

— שאַט, מורי ורבותי. לאַז אַ ביסל שטילער זיין, וועל איך מרבה דרשה זיין.

דאָ האָט אים, אַ פנים, אַ שלאַג געטאַן אין פֿאַרשניאַשקעטן קאַפּ אַרײַן די ערשטע דרשה זינע אין חדר, וועלכע מ'האַט מיט אים אַינגעקנעלט, ווען ער האָט אַנגעהויבן צו לערנען חומש. ערשטנס — האָט ער ממשיך געווען — איז ווײַן נישט גלאַט קיין געטראַנק, נאָר גאַטס טרערן, בני די ווערטער האָט זיך די באַבע ריסל צעכליפּעט; זי האָט זיין זאַג אויסגעטייטשט ווי אַ סימן טוב; אַז איר מאַן כאַפט זיך קריק אַרויף אויפֿן דר-הישר און ווידער-שפעניקט שוין נישט גאַט ברוך הוא.

— איז פֿאַר וואָס זשע, מײַנע ליבע געסט, זײַנע טרערן און נישט מײַנע? — האָט דער זיידע געדרשנט — ווײַל זיין וועלטל האָט ער באַשאַפֿן אין זעקס טעג, זעט אויס, זיך צוגעאַיילט מער מיט אַ ביסל, ווייסט ער, אַז דער באַשאַפֿן זינער איז נישט אַזאַ פֿויגלדיקער. אויף קיין ישועה פֿון אונדז וואַרט ער נישט. אַ שײַן פנים וואַלט ער געהאַט פֿאַר זינע מלאַכים, ווען ער דאַרף נעבעך, אויף זינע עלטערע יאָרן אַנקומען צו מענטשן, אַזעלכע ווי איך און איר. איז ער דאָך פֿאַרט אַ גאַט, האָט ער חרטה, וואָס ס'איז אַזוי און נישט אַנדערש. יאַמערט ער. אַזוי שטייט געשריבן אין די הייליקע ספֿרים. זינען פֿון זינע טרערן געוואָרן טרויבן און פֿון די טרויבן — ווײַן. איז לחיים, פֿאַרן רבוננו של עולם; זאַל עס זיין אַ שטיקל נחמה פֿאַר אים און פֿאַר אונדז אַלע, אַמין סלה! און ווײַל דער זיידע האָט אַריבערגעפֿירט די פסוקים פֿון זיין

¹⁵ אויפגעוועקט, געבראַכט צו זיך.

פֿינער דרשה אויך אין וואַלעכיש, האָבן די ערלים זיך גענומען איבערצוצלמען און זיך איבערשושקען: אַז דער זשופּינן יאָטובֿ'י רעדט שוין אַ ביסל פֿונעם וועג. ס'איז אויסגעקומען, לויט זיער וואַלעכישן שכל, אַז אַ מלחמה-בין האָט אים אַ ביטערן ביס געטאָן אין קאָפּ.

און וואָס נוגע די לאַפּושנער יידן? איז זיי דווקא די שפּיל געפֿעלן: גיי, אַז יענער איז קוים אַ לעבעדיקער אַרויס פֿון דער פעקלע. מעג ער זיך פֿאַרגינען אַ וואַיעווע¹⁷ טאָן מיט דעם וואָס לעבט אייביק, ווי מיט דעם אייגענעם ווייב — האָבן זיי געבריינעט. און פֿאַרענדיקט האָט דער זיידע מנינער זיין שיינע דרשה מיט אַ מאַלדעוואַנישן זינג- און טרינק-לידל, אין זיין איבערטייטשונג: „קאָסט אַ גלעזל משקה טייער/ איז לאַז דעם גראַצער אויפֿן פֿייער./ ווייל אלה תלדות נח/ פֿון וויין קריגט מען כּוח./ אַ ביסל וויין דער עיקר/ פֿון צרות ווערט מען שיכּור.“

כאַטש ער האָט קיין מאַל גאָט בני די פֿיס נישט געצויגן, נאָר עס לייגט זיך אויפֿן שכל, אַז דער כּביכול האָט אויך מער הנאה פֿון מיט אַ פֿול האַרץ אויסגעטרונקענער גלאַז וויין איידער פֿון אַ פּיסנער¹⁸ שמונה-עשרה. און אַז ער, יאָסל לאַפּושנער, מיינט אַז ווען דער וואָס לעבט אייביק האָט געגעבן משה רבינו די תּורה אויפֿן באַרג סיני, האָבן זיי ביידע געמאַכט אַ פֿינעם לחיים. פֿון וואַנען איז עס געדרונגען? ווייל בנים ערשטן גלעזל — פּילט מען נאָר אַ טעם אין דער ברכה, בנים צווייטן גלעזל — דערקוויקט מען שוין טאַקע גוט דעם גומען, בנים דריטן גלעזל — צעבינדט זיך שוין צו ביסלעך די צונג און בנים פֿערטן — גייט עס שוין אַ גאַנג; איר זעט דאָך באַשנימפּערלעך, מנינע ליבע לייט, אַז אַפּילו אַזאַ משה האָט אַזעלכע לחות אַ שמיץ געטאָן אין דער ערד אַרײַן און פֿון זינע יידן האָט שיער נישט געמאַכט פּוך-אין-פּראָך.

¹⁶ (רומעניש) ר' יאָסל, הייסט עס. — ¹⁷ פֿון גיהנום... קאַמאַנדעווען, שטיפּן. — ¹⁸ טרוקענער.

דארף מען פֿארשטיין, אַז דער משה רבינו האָט שוין געהאַלטן געדיכט נאָכן פֿערטן גלעזל.

— ב —

ווי געזאָגט, האָב איך נישט זוכה געווען בנצחונן בני יענער סעודה. איך קען זי נאָר פֿון הערן און דערציילן. די אַלטיטשקע באַבע־ציַיט טוט זיך אירס און דעם זיידן מנעם האָב איך פֿאַר־כאַפט, ווען ער איז שוין היפשלעך אַרנינגעפֿאַרן אין אַכטן יאָר־צענדליק, און כאַטש די יאָרן האָבן זיך געטאָן זייערס, האָט ער נאָך אַלץ געשמט אויף דער גאַנצער געגנט מיט זינע דרני גרויסע מעלות: זינגען, טרינקען און רינטן. אַזוי געדענקט זיך מיר, ווי ער האָט מיך, דאָס זיבן־יעריקע אייניקל זינגט אין אַן אויסגעקלאָרע־וועטן פֿרימאַרגן, אַוועקגעזעצט אויף זינע קני און מיר אַינגע־רוימט אַ סוד אין אויער:

— בחורעץ דו איינער, אַז דו וועסט ניט זיין קיין פֿוילאַק און אויפֿשטיין פֿאור הבוקר, ס'טו נעמען אַ גרויסן זאַק אויף די פֿלייצעס, אַרויסגיין אויפֿן שליאַך דערנעבן דעם וועלדל און ווי נאָר, זונעניג, דו וועסט זען, אַז די זון ראַטשקעוועט זיך אַרויס פֿון איר פֿוטערפֿאַס, זאַלסטו תּיכף אַרויפֿוואַרפֿן דעם זאַק אויף איר... און זי איז שוין דינע און אין אַ מינוטקעלע אַרום מיט אַ פֿאַרכטיקן קול:

— אוי! אַווי נעמט מען די יאָרן, וווּ נעמט מען? ווער מיר גליק ווינטשט, אייניקל זיסער, זאַלסטו האָבן ס'פֿאַרגעניגן, וואָס איך האָב געהאַט זומער־לעבן, ווען כ'פֿלעג נעמען די טראַיסטע¹⁹ אויפֿן אַקסל און מיר אַרויסגיין, ווען גאַט אַליין איז נאָך געשלאָפֿן, אויפֿן לאַפּושנער טראַקט. אַזאַ לויכטעניש איז געווען אין דרויסן, אַז ס'פֿלעגט פֿאַרשמעקן מיטן גן־עדן.

און דערנאָך שוין מיט אַ סליחות־קרעכץ:

¹⁹ אַ פּויערישע טאַרבע.

— בײַ גאָט איז אַלץ מעגלעך. כ׳האַב נאָר איין בקשה צו אים: ער זאָל מיך שוין מער נישט טשעפען. זעסטאָך אָט דעם גרינעם ווערגעלעץ טשעפעט ער נישט, מיט וואָס בין איך ערגער פון אים? ...

דער גרינער ווערגעלעץ — דאָס איז געווען אַ קאַרשנבוים, וואָס מײַן זיידע האָט פֿאַרפֿלאַנצט אויף אַ משופּעדיקן מאַכיקן בערגל, וואָס איז געלעגן אַ מרחק רבֿ פון זײַן דאָרף. זײַן מײַן: טאַמער פֿאַרבלאַקעט עמעצער אויף דעם בערגל, טאָ זאָל ער אַפרוען אין זײַן שאַטן און געניסן פון זײַנע פירות. אין די שבתדיקע פֿאַר-נאַכטן פֿלעגט ער מיך נעמען אויף אַ שפּאַציר צו אָט דעם פון אים אויסגעכאַוועטן בוים. ער האָט גאָר אַנגעטייעט, דער זיידע מײַנער, פון אָט דעם בליענדיקן, גרינעם בחורעץ זײַנעם, ווי ער האָט אים לאַשטשענדיק אַנגערופּן.

בדרך כלל פֿלעגט ער, דער זיידע מײַנער, ריידן וועגן דער זון, דער לבנה, וועגן די ביימער, ווי מען שמועסט וועגן מענטשן, און ווי זייער מזל האָט אויסגעטראָגן: ווער פון זיי ס׳איז געווען בײַ אים געהייכט און געקרוינט און וועמען ער איז אַפּגעקומען מיט אַ ביטולדיקער מינע.

אַזוי, למשל, האָט די לבנה בײַ אים שלעכט אַפּגעשניטן. אירע צונעמענישן: די פּוסטעפּאַסניצע, די ליידיקייטערין, נאָך אים איז אויסגעקומען, אַז זי בלאַנקעט-אַרום, די יפת-תּוואַר, שלינג-און-שלאַנג, איבער די הימלען, גייט-אַרום און קליאַנטשעט-אויס אַ ביסל שײַן, און ווידער אַ מאָל מיט אַ קרעכץ:

— אַזוי ווי ס׳מענטשלט זיך, אַזוי גאַטלט זיך. דאַקעגן די זון איז אַ בריאה מחיה נפֿשות. וואָס זי טוט עס נישט אַפּ, גאַטס אשת-חייל, פונעם מאַרגנשטערן ביז אין דער זינקענדיקער נאַכט. אָט דעריבער האָט ער, העט-העט ביז אין דער טיפּער עלטער, גערופּן די באַבע זיסל אַזוי ליובענדיק — מײַן זון, ווי לײַטן זאָגן. איז זי געווען אַ באַלעבאַסטע — איינע אין דער וועלט.

— 1 —

מיטן מלאך-המוות איז דער זיידע ממנער געווען גאָר פּאַני-
 בראַטיש²⁰. ער פּלעגט אים רופֿן גאָר היימישלעך: דער באַלעגאַלע.
 איין מאָל, ווען ער איז שטאַרק אַנגעפּאַלן און איז גאַנצן דריי
 וואַכן געלעגן צו בעט, האָט ער געטענהט צו דער באַבען:
 — וואָס מיינט ער, דער ימח-שמוניק, אָן אים וועל איך נישט
 טרעפּן דעם וועג אַהין? און אַז ער איז געקומען צו זיך, הרבֿ
 אַהרן-יאָסל לאַפּושנער, האָט ער פּלוצעם אין אַ פּאַרטאַג אויפּגעוועקט
 אַלע שטוביקע: דעם זון, די צוויי טעכטער, אַ פּאַר היימישע שכנים,
 אַלע פּאַרטיילט ריסקלען. אַפּילו מיך האָט ער אויך מכבד געווען
 מיט אַ שפּאַגל נני רידעלע, און די גאַנצע „כאַפּטע“ זינע, אזוי
 האָבן מיר בני אים געהייסן, אַוועקגעפירט אין עק דאָרף, פּאַזע
 יענעם משופּעדיקן מאַכיקן בערגל, אַוועק האָט מיט יאָרן קריק
 פּאַרפּלאַנצט דעם גרינעם בחורעץ זינעם — דעם קאַרשנבוים.
 דאָ האָט ער זיך גענומען גראַבן אַ ברונעם. די גרויסע האָבן
 נאָך דעמאָלט פּאַרשטאַנען דעם מיין זינעם. צו מיר זינען זיי
 דערגאַנגען ערשט שפּעטער מיט יאָרן די אַלע דריי מיינען זינע.
 דער ערשטער: עס טרעפט זיך, עס קומען אַהער מידע גייערס.
 פּאַרמאַטערטע וואַנדערערס, זאָלן זיי אין פּריסיקע טעג לעשן דעם
 דאָרשט. איז ווי זשע קען עס אַנדערש געמאַלט זיין, אַז זיי זאָלן
 אים נישט דערמאַנען לשבֿח? דער צווייטער: אַז דער טויזנטאוי-
 גיקער וועט קומען נאָך אים און טרעפּן בני אַזאַ עבֿודה, מעג ער
 זיין טויזנט מאָל דעם שטנס שטאַפעט, וועט ער אים אויך לאָזן
 צו רו. און דער אַחרונדיקער מיין: פּאַרמעגלעכע יידן, רענדאַרעס,
 קענען זיך פּאַרגינען געבן אַ רייניקייט אין שול אַרײַן, לאָזן זיך
 שרייבן אַ ספּר-תּורה אויף זייער נאָמען. איז כאַטש ער איז אויך
 נישט אַזאַ קבצן. פון דעסט וועגן — וואָס, וואָס, נאָר תּורה פּאַר-
 מאַגן מיר, יידן, אַ סך, אַבער עבֿודת אַדמה ווייניקער, ממש מיר

²⁰ גוטער ברודער, ביז גאָר היימיש.

וויבן פון איר. וועט אט דער ברונעם זיין דער סליד²¹, וואָס ער וועט לאָזן אויף דער זינדיקער ערד.

און אז ס'האָט אַ ריזל געטאָן דאָס ערשטע קוועלעכל וואָסער, האָט ער גאָך דער שיינער ברכה זיך אָפגעוואָשן מיטן דעם דאָס פנים און די הענט מיט דער שוואַרצער ערד אונטער די נעגל. דערנאָך האָט ער אָנגעשעפט אַ קענדעלע מיט היים און אונדז אַלע געגעבן טועם צו זיין פון דעם בראשיתדיקן קוועלעכל און צו אונדז געזאָגט באַרימערש:

— וואָס האָט איר געמיינט, אַז אין דער ערד פלאַדיען זיך נאָר ווערעם? זעט, קינדערלעך, וואָס פאַר אַ ליבע מאַמע זי איז, די ערדעניו אונדזערע.

געשריבן אין נתניה, ישראל, געדרוקט אין די צוקונפט, נ"י 1977

משה טייטש

ליטע

באַרג־אָרויף, באַרג־אַראָפּ — אויף ווערסטן, אויף מנילן
עס שלעפט זיך אַ פֿורל, עס סקריפעט אַן אַקס;
פֿאַראומערטע קוקן די מאַגערע תבואות,
עס שמייכלט־צו ביטער דער שיטערער פֿלאַקס.

עס ציען זיך גריקעס — ווי נידעריקע, אַרעם;
שוין צייט באַלד צו שניידן, נאָר ס'קעפל איז פוסט —
און איבער די מעזשעס פֿאַרדאַרטע זיך ציען
אַ רייע געוויקסן — האַלב גראָז און האַלב קוסט.

²¹ שפור, סימן.

און ווינטער און ווינטער ... דאָרט פֿליסט שטיל די וויליע, די ליטווישע מאַמע צום גיעמאַן זיך ציט. זי ברענגט אַ מתנה די פֿישערס איר אייגנס און טראָגט אין די אַרעמס אַ פֿליט נאָך אַ פֿליט.

און פֿאַזע די ברעגן צעוואַרפֿענע שטייען פֿיל אַרעמע הנזלעך, געדעקטע מיט שטרוי, און ס'קוקט מיט אַ נאָגנדן טרויער אין וואַסער פֿון אויבן דער הימל, פֿאַרוואַלקנט און גרוי.

און ס'אַרבעט דער מויער פֿון סאַמע באַגינען אין פֿרוכטלאָזן פֿעלד, אויף די טרוקענע זעמד: בילדער פֿון ליטע, פֿון אַרעמען היימאַט, ווי לעבעדיק שטייט איר פֿאַר מיר אין דער פֿרעמד!

פון בוך שריפט, וואַרשע ה'תר"ע

שלום עליכם

אויסגעטרייסלעך

— שאַט! — רופֿט זיך אַן אַ ייד מיט קנלעכדיקע אויגן ווי ביי אַן אַקס, וואָס איז געזעסן די גאַנצע צייט אין ווינקל ביי פֿענצטער און האָט גערויכערט און געהערט מעשיות פֿון גנבות, גזילות, עקספּראַפּריאַציעס — אַט וועל איך אַיך דערציילן אַ שיינס, אויך מיט אַ גנבה, וואָס איז זיך פֿאַרלאָפֿן ביי אונדז, און דווקא אין בית־המדרש האָט זיך דאָס געטראָפֿן, און נאָך יום־כיפור דערצו! איר מעגט דאָס האַרכן. אונדזער שטעטל פֿתּרילעווקע— איך בין אַליין אַ פֿתּרילעווקע קער — איז אַ קליין שטעטל און אַן אַרעמס, קיין גנבים זענען ביי אונדז נישטאַ, מע גנבהט נישט, ס'איז נישטאַ ביי וועמען צו

גנבהנען, און ס'איז נישטאָ וואָס צו גנבהנען, און אָן אַלעמען איז דאָך גלאַט אַ ייד קיין גנב נישט. דאָס הייסט, אַ ייד איז אַפֿילו יאָ אַ גנב, נאָר נישט אַזאַ גנב, וואָס זאָל קריכן דורך אַ פֿענצטער אָדער גיין מיט אַ מעסער יענעם קוילען. דרייען, אויסדרייען, אַרבינדרייען, פֿאַרדרייען און אַפֿדרייען יענעם דעם קאַפּ — דאָס מהכּייתּי: אָבער נישט קריכן יענעם אין קעשענע אַרביין, מע זאָל אים כאַפּן פֿאַר דער האַנט און מע זאָל אים נאָך דעם באַ-דאַרפֿן פֿירן מיט אַ געלער לאַטקע אויף דער פּלייצע — דאָס פּאַסט פֿאַר איוואָן זלאָדי¹, אָבער נישט פֿאַר קיין יידן... שטעלט אַנך פֿאַר, האָט זיך ביי אונדז, אין פּתּרילעווקע, געטראַפֿן אַ גנב — אַכצן הונדערט קאַרבן² אין איין קלאַפּ!

ויהי היום, טרעפֿט זיך אַ מעשה, עס קומט צו פֿאַרן צו אונדז אין שטאָט אַרביין אַן אורח, עפעס אַ ייד אַ פֿאַדראַטשיק³ פֿון דער ליטע, פּונקט ערבּ יום-כיפור פֿאַר מנחה. שטעלט זיך אַפּ, גע-וויינטלעך, אויף אַן אַכסניה, לייגט-אָפּ דעם קלימעק⁴ און לאָזט זיך גיין גלייך אין שול אַרביין, און טרעפֿט אין אַלטן בית-המדרש. געקומען אין בית-המדרש צו מנחה, טרעפֿט ער די גבאים ביי דער שיסל.

- שלום עליכם!
- עליכם שלום.
- פֿון וואַנען איז אַ ייד?
- פֿון דער ליטע.
- מה שמיכם?
- וואָס איז אַינער באַבעס דאגה?
- איר זינט דאָך געקומען אין אַ שול.
- ווזהין דען זאָל איך גיין?
- ווילט איר מסתּמא ביי אונדז דאָוונען?

¹ דעם גוי, דעם גנב. — ² רובל (אין צאַרישע צײַטן). — ³ אַ גרויסער צושטעלער פֿון סחורות פֿאַרן מיליטער. — ⁴ פּעקל-זעק.

— א ברירה האב איך? וואס דען זאל איך טאן?

— גיטזשע עפעס אין שיסל אריין.

— וואס דען, אומזיסט וועל איך דאוונען?

קיצור-הדבר, אונדזער אורח נעמט-ארויס דריי זילבערנע קארבן און גיט אין דער שיסל אריין, און א חוץ דעם — אינעם חונט טעלער — א קארב. דעם רב — א קארב, אויף דער תלמוד-תורה — א קארב. אין צדקה-טעלער — א חצי פויגל, א חוץ וואס ער האט צעטיילט די ארעמע לייט, וואס ביי דער טיר — זיי זינען פאראן ביי אונדז, קיין עין-הרע, אזוי פיל, אז מע זאל זיך וועלן צולאזן צו זיי, באדארף מען צעטיילן רויטשלידס פאר-מעגן.

דערזען אזא מין אורח, האט מען דאך אים מסתמא אפגע-טראטן א "שטאט" ⁵ סאמע אין מזרח-זואנט, און ווי האט מען גענומען א "שטאט", אז אלע "שטעט" זינען פארנומען? איז קיין קשיא נישט. למאי ווו נעמט זיך ארט, אז סע מאכט זיך א שמחה, א חתונה אדער א ברית, אלע זיצן שוין ארום טיש, פלוצעם ווערט א גערודער — וואס איז? דער נגיד איז געקומען! קוועטשט מען זיך אזוי לאנג ביז מע מאכט אן ארט פונעם נגידס וועגן. קוועטשן זיך איז א יידישע זאך; אז קיינער קוועטשט זיי נישט, קוועטשן זיי זיך אליין...

דער ייד מיט די קיילעכיקע אויגן שטעלט זיך אפ, באטראכט דעם עולם, וואס פאר אן אינדרוק עס האט געמאכט אויף אונדז זיין ווייך, און דערציילט ווייטער.

— קיצור-הדבר, אונדזער אורח האט זיך באזעצט אויבנאן און האט געבעטן ביים שמש א שטענדער. אָנגעבויגן זיך איבערן שטענדער, האט זיך אונדזער אורח צו כל-יְדֵרִי אָנגעטאן אין טלית און קיטל, און האט זיך אוועקגעשטעלט דאוונען, האט ער געדאוונט און געדאוונט, די גאַנצע צייט געשטאַנען אויף די פיס,

⁵ א פלאץ (שטענדער).

זיך נישט צוגעזעצט — פֿון צולענען זיך שמועסט מען נישט!
 — ער איז נישט אָפּגעטראָטן פֿונעם שטענדער אויף קיין מינוט,
 דער ליטוואַק, סיבן דעמאַלט, ווען מע האָט באַדאַרפֿט זיך שטעלן
 שמונה-עשרה אָדער פֿאַלן כּורעים... אָפּפּאַסטן אַזאַ טאַג און
 אויסשטיין אויף די פֿיס, זיך נישט צוועצן אָפֿילו — דאָס קאָן
 נאָר אַ ליטוואַק!... ערשט נאָכן לעצטן בלאָז, אַז ס'איז געקומען
 צום וואַכעדיקן מעריב, און חיים-חנא דער מלמד (דער מעריב
 קומט חיים-חנא דעם מלמד פֿון קדמונים) האָט זיך אָנגעהויבן
 ציקלען „המעריי-יב ערבים“ — פּלוצעם הערט זיך אַ געשריי:
 — גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!...

מע גיסט אים אָפּ מיט וואַסער, מע מינטערט אים אָפּ — ער
 חלשט ווייטער. וואָס איז די מעשה? אַ שיינע מעשה. ער האָט
 געהאַט מיט זיך, דער ליטוואַק הייסט דאָס, אַכצן הונדערט קאַרבן,
 האָט ער מורא געהאַט, זאָגט ער, זיי איבערצולאָזן אויף דער
 אַכסניה: אַ ווערטעלע אויסצורידן אַכצן הונדערט קאַרבן! וועמען
 פֿאַרטרויט מען אַזאַ מטמון מיט געלט אין אַ פֿרעמדער שטאָט?
 האַלטן זיי בײַ זיך אין קעשענע יום-כיפור איז עפעס אויך נישט
 קיין פּלאַן. האָט ער זיך מיישׂב געווען, זאָגט ער, און האָט זיי
 אַרײַנגערוקט שטילערהייט אין שטענדער אַרײַן — אַ ליטוואַק קאָן!
 אַצינד פֿאַרשטיי איר שוין, פֿאַר וואָס ער איז נישט אָפּגעטראָטן
 פֿונעם שטענדער אויף קיין איין מינוט? ... נאָר בשעת שמונה-
 עשרה שטיין אָדער בעת כּורעים פֿאַלן האָט, אַ פּנים, דאָס געלט
 עמעצער אַרויסגעלקחנט⁶

קיצור-הדבר, ער גוואַלדעוועט, ער וויינט, ער לייגט-אַינן די
 וועלט: וואָס וועט ער איצטער טאָן אָן געלט? ס'איז, זאָגט ער,
 פֿרעמד געלט, ס'איז נישט זינס, ער איז נאָר אַ משולח פֿון אַ
 קאַנטאַר, אַ ייד אָן אַרעמאַן, זאָגט ער, און אַ מטופּל מיט קינדער
 — עס קומט דאָך אים איצטער, זאָגט ער, נאָר נעמען און
 אַרײַנוואַרפֿן זיך אין וואַסער אַרײַן אָדער אויפֿהענגען זיך, זאָגט ער,
 אַט דאָ, אין שול, פֿאַר אַלעמען אין די אויגן! ...

דערהערט אַזעלכע דיבורים, איז דער גאַנצער עולם געבליבן שטיין ווי געליימט, גאַר פאַרגעסן, אַז ס'איז נאָך אַ תענית און מע באַדאַרף גיין אַהיים גיכער זיך אַפּפּאַסטן. ס'איז אונדז געווען אַ בזיון פֿאַרן אורח, אַ חרפה, אַ בושה פֿאַר זיך אַליין: אַזאַ גנבֿה, אַכצן הונדערט קאַרבן! און וווּ? אין בית-המדרש, אינעם אַלטן כתרילעווקער בית-המדרש! און ווען? יום-כיפור! אַזאַ מעשה איז נישט געהערט געוואָרן אין דער וועלט!

— שמש! פֿאַרשליס די טיר! — אַזוי האָט געגעבן אַ באַפֿעל

אונדזער רבֿ.

מיר האָבן אונדזער איינס אַ רבֿ, הייסט ער ר' יוזיפֿל, אַן אמתער ערלעכער ייד, אַ כשרער, אַפֿילו נישט אַזאַ איבערגע-שפיצטער, נאָר אַ מזגֿיטובֿ, אַ מענטש אָן אַ גאַל. ער האָט אין זיך אַ מאָל אַזעלכע אַננפֿאַלן, וואָס איר וועט דערויף קיין מאָל נישט פֿאַלן, איר זאָלט זיין מיט אַכצן קעפּ!

פֿאַרשלאָסן די טיר פֿונעם בית-המדרש, רופֿט זיך אָן ר' יוזיפֿל דער רבֿ צום גאַנצן עולם, און אַליין איז ער בלאַס ווי די וואַנט, די הענט ציטערן אים און די אויגן ברענען:

— שמעו נא, רבותים, הערט-צו, יידן! ס'איז אַ מיאוסע מעשה! אַזאַ מעשה איז נאָך נישט געהערט געוואָרן זינט די וועלט שטייט, אַז ביי אונדז אין כתרילעווקע, זאָל זיך געפֿינען אַזאַ בעל-עבי-רהניק, אַזאַ פושע-ישראל, וואָס זאָל האָבן אַ פּאַטעפֿאַלנעסט⁷ צונע-מען ביי אַ פֿרעמדן מענטשן, נעבעך, אַ טאַטע פֿון קינדער, אַזאַ אוצר מיט געלט, און ווען? אין אַזאַ הייליקן טאַג ווי יום-כיפור, און אַפֿשר נאָך צו נעילה! אַזאַ מעשה איז דאָך נישט געהערט געוואָרן זינט די וועלט שטייט! סע גלייבט זיך מיר גאַר נישט, אַז ס'קאָן געמאָלט זיין אַזאַ זאַך. סע קאָן נישט זיין בשום ענין וואָפֿן! און אַפֿשר, אַ קשיא אויף אַ מעשה. יידן זינען, נעבעך, זשעדנע נאָך אַ קערבל, ובפֿרט נאָך אַזאַ אוצר, אַכצן הונדערט קאַרבן. דער יצר-

⁶ אַרויסגענומען, אַרויסגעגבעט. — ⁷ געפֿאַלנקייט, טיזולשער אַננפֿאַל.

הרע, רחמנא ליצלן, איז גענוג גרויס. טאמער איז עמעצער פֿון אונדז געשטרויכלט געוואָרן, באַשערט געווען עמעצן, נעבעך, אָן אומגליק, טאָן אַזאַן עבֿירה אין אַזאַ טאָג, באַדאַרפֿן מיר זען די זאַך חוקר ודורש זײַן, דערגרונטעווען זיך ביזן שורש. הימל און ערד האָבן געשווירן, אַז דער אמת מוז אַרויף ווי בוימל אויפֿן וואַסער. על כּן — זאָגט ער — באַדאַרפֿן מיר זיך באַזוכן איינס דאָס אַנדערע, באַזוכן, באַטאַפֿן, טרייסלען אַלע קעשענעס, פֿונעם ערשטן בעל־הבית, זאָגט ער, ביזן שמש, נישט דורכלאָזן קיינעם נישט.

— נאָט, ייִדן, טרייסלט מיך!

אַזוי האָט זיך אָפּגעזאָגט אונדזער רבֿ יוויפֿל און האָט זיך דער ערשטער צעגאַרטלט די קאַפּאַטע און איבערגעקערט אַלע קעשענעס אויף דער לינקער זײַט. און אויף אים קוקנדיק, האָבן אַלע בעל־ביתים זיך צעגאַרטלט און אויסגעקערט די קעשענעס, און מע האָט גענומען באַזוכן און באַטאַפֿן און טרייסלען איינס דאָס אַנדערע, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז ס'איז געקומען צו לייזער־יאַסלען. איז ער געוואָרן אַלערליי געשטאַלטן און האָט אָנגעהויבן טענהן, ערשטנס, אַז דער אורח איז אַ שווינדלער. ס'איז אַ מאַנ־פֿאַרגע⁸ פֿון אַ ליטוואַק, סע האָט בײַ אים קיינער קיין געלט נישט געגנבֿעט, שקר וכזבֿ.

— איר זעט נישט, אַז ס'איז אַ געמאַכטע זאַך? ...

האָט דער עולם אָנגעהויבן ליאַרעמען נאָך שטאַרקער: סטייטש, בעל־ביתים האָבן זיך געלאָזט באַזוכן, פֿאַר וואָס זאָל מען לייזער־יאַסלען אויסמײַדן? נישטאָ קיין מיוחסים!

— באַזוכן! באַזוכן! — האָט געשריגן דער גאַנצער עולם.

לייזער־יאַסל האָט דערזען, אַז ס'איז שלעכט, האָט ער אָנגע־הויבן בעטן זיך רחמים, מיט טרערן אין די אויגן, מע זאָל אים נישט באַזוכן. ער האָט זיך געשווירן מיט כל השבֿועות, ער זאָל

⁸ דריידל, קונצעלע, שוויגדל.

אַזוי ריין זיין פֿון שלעכטס, ווי ער איז ריין פֿון דער גנבֿה. נאָר וואָס דען? ס'איז אים אַ בזיון, זאָגט ער, ער בעט, מען זאָל רחמנות האָבן אויף זינע יונגע יאָרן און מען זאָל אים נישט אַנטאָן דעם בזיון, מען זאָל אים נישט באַזוכן.

— טוט מיר — זאָגט ער — וואָס איר ווילט, נאָר טרייטלען זאָלט איר מיך נישט!

ווי געפֿעלט אַיך אַזאַ ימח-שמוניק? ווי מיינט איר, אַ שטיי-גער, מען האָט אים עפעס געהערט? געלייגט פֿבֿוד? ...

נאָר, שאַט! איך האָב אַיך גאָר פֿאַרגעסן צו דערציילן, ווער איז דער לייזער-יאָסל. דער דאָזיקער לייזער-יאָסל איז אַליין נישט קיין פֿתּרילעווקער, ער איז גאָר אַליין פֿון אַלדי שוואַרצע יאָר, נאָר ער שטייט-אַינן ביי אונדז אין פֿתּרילעווקע פֿאַר אַן איידעם. דאָס האָט אים אונדזער נגיד אויסגעקראַצט פֿון ערגעץ, זיך באַ-רימט אַז ער האָט דערטאַפּט אַן אַבֿן-טובֿ, געהאַנדלט אַ מציאה פֿאַר זיין טאַכטער, טויזנט בלאַט גמרא אויף אויסנווייניק און אַ בעל-תּנך, און אַ בעל-לשון-קודש, און אַ בעל-חשבון, תּשבורה מיט אַלגעברע, און אַ פֿתּבֿא-רבֿא, הפּלל, מיט אַלע זיבעצן מעלות!

געבראַכט צו פֿירן די צאַצקע, איז מען געגאַנגען קוקן אויף חידושים: וואָס האָט דאָ דער נגיד אַינגעהאַנדלט פֿאַר אַ מציאה. מילא, אַזוי אַ קוק טאָן אויף אים, איז גאָר נישט, אַ יונגער מאַן, אַ זכּר, נישט קיין מיאוסער יונגער מאַן, נאָר די נאָז אַ ביסל צו אַ לאַנגלעכע, אויגן — ברענענדיקע ווי צוויי קוילן פֿינער און אַ מויל — פֿעך-און-שוועבל! מען האָט זיך גענומען מיט אים פֿאַרהערן אַ בלאַט גמרא, אַ קאַפּיטל פּסוק, אַ שטיקל רמב"ם, דאָס, יענץ — אש וּלְהַבֵּה! ער איז קלאָר, דער הונט, אומעטום, ווי אַ גוי אין אַשֶׁרִי⁹, וווּ מען טוט אים אַ כאַפּ, איז ער אין דער היים! ר' יוזיפֿל אַליין האָט אויף אים געזאָגט, אַז ער מעג זיין אַ רבֿ בכל תּפּוצות ישׂראל... און פֿון די אַלע היינטיקע זאַכן שמועסט מען נישט.

⁹ (אַנהייב פֿון טעגלעכן דאוונט) „אשר יושב ביתך“.

איר קאנט פֿאַרשטיין, בני אונדז איז פֿאַראַן איינער אַ גאַנצער חקרן, זיידל ר' שעיהס, אַ רעכטער משוגענער, איז ער אַ הונט אַקעגן לייזער־יאָסלען! הַינט זײַן שפּילן אין שאַך — פֿאַרמאַגט עס נישט די גאַנצע וועלט! אַז מע שמועסט „אַ געראַטענער“!

אַודאי האָט די שטאַט מקנא געווען אונדזער נגיד אויף אַזאַ תּכשיט, כאָטש אַפּילו דער עולם האָט געשמועסט, אַז דער תּכשיט איז געכאַפט אויף דער מעשה. דהיינו? ס'איז נישט געפֿעלן דעם עולם, וואָס ער איז צו־קלוג (וואָס צו — איז איבעריק) און איז צו־פּיל אַן עניו בני זיך, אַ גוטער ברודער מיט איטלעכן באַזונדער, אַ פּאַני בראַט¹⁰ מיטן קלענסטן פֿונעם קלענסטן, עס מעג זײַן אַ בחור, עס מעג זײַן אַ מיידל, עס מעג זײַן אַן אשת־איש... הַינט איז נישט געפֿעלן דאָס אַרומגיין זינס — פֿאַרטראַכט, קומט אין שול אַרײַן שפּעטער פֿון אַלעמען, טוט־אָן דעם טלית און קוקט אין „באר־מים־חיים“, אָדער אין „אבן־עזרא“ אַרײַן, די יאַרמלקע פֿון יענער זיט, און דאַוונען נישט אַ לעק! מע זאָל עפּעס זען אויף אים שלעכטס, האָט מען נישט געזען גאַר נישט, נאָר געמורמלט האָט מען, אַז קיין גרויסער ירא־שמים איז ער נישט — אַ מענטש מיט אַלע מעלות קאָן ניט זײַן!

כּך הוה. אַז ס'איז געקומען צו לייזער־יאָסלען און מע האָט זיך גענומען צום בחור, וואָס איז די מעשה, וואָס ער לאָזט זיך נישט באַזוכן — דאָס איז דאָך שוין אַ סימן, אַז דאָס געלט איז בני אים! מאַכט ער: לאָז מען אים געבן אַ שבֿועה דאורייתא, לאָז מען אים שניידן, בראַקן, בראַטן, ברענען, אַבי נישט טרייסלען די קעשענעס! דאָ איז שוין אונדזער רבֿ, ר' יוזיפֿל, כאָטש ער איז אַ מענטש אַן אַ גאַל, אויך אַרויס פֿון די פֿלים און האָט זיך צעשריגן אויף אים:

— דו אַזעלכער און אַזעלכער! ביסט דאָך ווערט, מע זאָל דיך ווייס איד וואָס! סטניטש, דו זעסט, סע צאַפט זיך יידן בלוט,

¹⁰ גוטער ברודער, אַ שמעלקע.

אלע זינען מוחל אויפֿן בזיון און לאַזן זיך באַזוכן, ווילסט דו זיין אַ יוצא מן הכלל?! ממה-נפשׁך: אַדער זיי זיך מודה און גיב־אָפּ דאָס געלט, אַדער ווייז די קעשענע! דו שפּילסט זיך מיט, קיין עין־הרע, אַן עדה יידן? מע וועט דאָך דיר דאָ איך ווייס אַליין נישט וואָס!

קיצור־הדבר, דער עולם האָט אים גענומען, אָט דעם שייגעם בחור, מע האָט אים אַנידערגעלייגט מיט געוואַלט און מע האָט אים גענומען באַזוכן און באַטאַפּן, טרייסלען אַלע קעשענעס, און מע האָט ביי אים אויסגעטרייסלט... אָנו, טרעפֿט וואָס? אָפּגעגריי־זשעטע ביינער פֿון אַ פֿערטל עוף און אַ פֿאַר טויף נאָך גאַר פֿרישע קערלעך פֿון נאַר־וואָס אויפֿגעגעסענע פֿלוימען! איר פֿאַרשטייט, וואָס פֿאַר אַ חן דאָס האָט געהאַט, אַז מע האָט אויסגעטרייסלט ביי אונדזער תּכשיט דעם דאָזיקן אוצר?... איר פֿאַרשטייט, וואָס פֿאַר אַ פנים ער האָט געהאַט, און דער שווער זינער, דער נגיד, און דער רב, נעבעך? ...

אונדזער רב יוויפֿל האָט זיך פֿאַר בזיון אָפּגערוקט אין אַ זינט, נישט געקאַנט קוקן גלייך אין די אויגן אַרײַן. און אַז דער עולם איז נאָך דעם געגאַנגען פֿון בית־המדרש אַהיים אָפּפֿאַסטן זיך, האָט מען נישט אויפֿגעהערט צו דערציילן פֿונעם אוצר, וואָס מע האָט אויסגעטרייסלט ביים תּכשיט, און מע האָט זיך געקאַטשעט פֿאַר געלעכטער! נאַר איין ר' יוויפֿל איז געגאַנגען איינער אַליין, אַראַפּגעלאָזט דעם קאַפּ, פֿאַרזאַרגט און פֿאַרצאַרנט, נישט געקאַנט קוקן קיינעם אין די אויגן אַרײַן, גלייך ווי מע וואַלט דאָס אויסגע־טרייסלט ביי אים אַליין...

דער ייד האָט, ווינט־אויס, געענדיקט זיין געשיכטע, וואָרעם ער האָט זיך גענומען צוריק צום רויכערן.

— נו, און דאָס געלט? — האָבן מיר אים אַ פֿרעג געגעבן אַלע אין איין קול.

— וואָסער געלט? — מאַכט צו אונדז דער ייד תּמעוואַטע און בלאָזט דעם רויך.

— וואָס הייסט וואָסער געלט? די אַכצן הונדערט...
 — אַ-אַ-אַ? — ציט ער אויס — די אַכצן הונדערט? פֿאַרפֿאַלן.
 — פֿאַרפֿאַלן?
 — פֿאַר — פֿאַ — לן!!!

1902

הענטן אַקערמאַן

וון איך גיי און וון איך שטיי

נאָך וואָס פֿאַרט בענקט זיך מיר אַזוי אַהיים
 און כ'קען אין מאַליניעץ קיין מאָל נישט פֿאַרגעסן?
 ס'אַראַ גליק, זאָגט מיר, האָב איך דאָרט געהאַט.
 אַז נישט איין מאָל האָט מיר אויסגעפֿעלט צום עסן.
 דאָס שטיבל אונדזערס איז געווען פֿון ליים
 און דאָס שטרוי פֿון דאָך דער ווינט פֿלעגט טרעטן.

וואַראַנעס פֿלעגן קראַקען אויפֿן פֿלויט
 און פֿון סטעליע פֿלעגן טראַפֿנס קאַפּען.
 אין יעדן ווינקל איז געווען צעשפּרייט
 דער דלות — ווי אַ הונט מיט לאַפּעס.
 ס'פֿלעגט די קאַץ מורליקען „מיי-אַו“
 און מיט די פֿיס די הרובע דראַפּען.

געשטאַנען זינען אויף דער גאַס בני אונדז,
 ווי שאַף דערשראַקענע — די כאַטעס,
 דער הימל איז געהאַנגען גרוי ווי בליז
 מיט כמאַרעס אַנגעפיקעוועט ווי וואַטע
 אַדער ס'האַט געבושעוועט אַ זאווערוכע,
 אַדער ס'איז געווען אַ בלאַטע.

אַ נײַנער לעמפל האָט בײַ אונדז געברענט
און אַרום דעם לעמפל הונגעריקע פֿליגן
מיט די שוואַרצע שאַטנס אויף די ווענט
פֿלעגן שפּרינגען ווי די ווילדע ציגן.
און ס'פֿלעגט דער ווינט אין קוימען מיך פֿאַרוויגן
מיט אַ טרויעריקן ניגון.

איך האָב קיין גאַנצע שטיוול נישט געהאַט.
פֿלעגט אַרײַנקריכן אין זיי די בלאַטע,
און אַ בגד פֿלעג איך טראָגן אזוי לאַנג
ביז ער איז געווען — הוילע לאַטע.
און די מאַמע פֿלעגט תּפֿילה טאָן צו גאָט:
„אוי, גאָטעניו! אוי, זיסער טאַטע!“

איך האָב אין מאַלינעץ קיין האַניק נישט געלעקט
און אין דער וועלט אַרײַן כ'פֿלעג בענקען.
און וואָס פֿעלט מיר דאָ? איך האָב דאָ אַליץ.
איך האָב דאָ אַליץ — פֿון הערן און געדענקען.
אַליץ — וואָס ס'קען אַ מענטשן נאָר זיך גלוסטן,
איך האָב גענוג נאָך אַנדערע צו שענקען,
נאָר ס'האַרץ, מײַן האַרץ, הערט נישט אויף צו בענקען.

ס'רױבט מײַן רו בײַ טאַג, בײַ נאַכט מײַן שלאָף,
און פֿאַראומערט מיר מײַן לעבן.
ווי איך גיי און ווי איך שטיי —
טוט מאַלינעץ פֿאַר מײַנע אויגן שוועבן...

שרה האַמער־דזשאַקלין

ווען מיין שמעטל האָט געוויינט

— דער רבי איז זייער חרוֹבֿ און ער דאַרף האָבן גרויס חסד, אַז ער זאל געזונט ווערן.

אַט־די ווערטער האָט דער טאַטע, אַ דערשלאָגענער, אַרויס־גערעדט צו דער מאַמען, ווען ער איז אַרײַן אין הויז בין מנחה למעריבֿ.

— פֿאַר אַ יאָרן הושענה רבה איז ער אויך געווען פֿאַרבײַ, און ער איז געזונט געוואָרן, און מיט גאַטס הילף וועט ער איצט אויך געזונט ווערן! — האָט זי אים געטרייסט — דער אייבערשטער וואַכט און היט־אַפֿ אַזעלכע צדיקים ווי ר' יחזקאלע ראַדאָמסקער — האָט זי פֿרום צוגעגעבן.

דערווייל האָט די שטאַט געקאַכט. קהל איז געלאָפֿן אויפֿן „גוטן אַרט“ בעטן פֿאַרן רבינס געזונט. מען האָט מיט ווייניג געזונט אויסגעמאַסטן דעם בית־עולם. חסידים האָבן זיך געצויגן פֿון נאַענט און ווייט צום רבינס הויף. דער בית־מדרש איז געווען געפֿאַקט מיט ישיבֿ־בחורים, חסידים, סוחרים און באַלעבאַטים, וועלכע האָבן געזאָגט תהילים און געבעטן אַ רפֿואה שלימה פֿאַרן רבין. אין „הויף“, אונטערן פֿרײַען הימל, זײַנען געשטאַנען ווייבער מיט פֿאַטשילעס אויף די קעפֿ און זיך אַננגעהערט אין די טרויעריקע טענער, וואָס האָבן זיך געטראָגן פֿון בית־מדרש „צום דרויסן“ און פֿאַרוויינט די לופֿט. זיי האָבן זיך פֿרום געשאַקלט צום טאַקט פֿון תהילים־ניגון און דערבײַ עפעס שטיל געשעפטשעט. זייערע בליקן זײַנען געווען געווענדט צום רבינס חדר, וווּ עס איז געלעגן דער הייליקער חולה.

אויף דער שוועל פֿון רבינס שטוב האָט זיך באַוויזן ר' יחנן, דעם רבינס עלטסטער גבאי. ער האָט געלאָזט וויסן דעם עולם, אַז די היץ האָט אַפּגעלאָזט און דער רבי פֿילט זיך, געלויבט השם

יתברך, בעסער. דער עולם האָט פֿרײַער אָפּגעאַטעמט און זיך געלאָזט מיט גרינגערע געמיטער צו זיך אַהיים.

דורך דער וואָך האָבן זיך אין שטאָט געטראָגן פֿאַרשיידענע קלאַנגען: אַט האָט מען געהערט, אָז דעם רבין ווערט בעסער און אַט האָט זיך פֿאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אָז דעם רבין איז ערגער. דער-פֿאַר האָט מיך מײַן מאַמע געשיקט צום זיידן יוחנן, געווירר ווערן, וואָס עס מאַכט דער רבי, ווייל מײַן זיידע איז דאָך געווען דעם רבינס גבאי און זײַן רעכטע האַנט.

ס'איז געווען אין אַ פֿרײַטיק נאָך מיטאַג, געוויינלעך פֿלעג איך אַלע פֿרײַטיק אין דער צײַט גיין צו דער באַבען נאָך אַ יאָגדע-קיכעלע. דאָס מאַל בין איך אָבער געגאַנגען מיט אַ שליחות, ווען איך בין אַרײַן אין הויז און דערזען דעם גרויסן בעקן, אויף וועלכן ס'זײַנען געווען אויסגעלייגט צו פֿינף אין אַ שורה פֿריש-געבאַקענע קיכעלעך, פֿון וועלכע עס איז נאָך געגאַנגען אַ הייסע פֿאַרע און גערונען דער יאָגדעסאַק, האָבן איך אין גאַנצן פֿאַרגעסן אין מײַן „מיסיע“ און בין אַ פֿאַרגאַפֿטע געבליבן שטיין ביים בעקן.

דער זיידע יוחנן איז אַרײַנגעקומען פֿון אַ זײַטיקן חדר אָן אויסגעפּוצטער, די לאַנגע ווייסע באָרד פֿאַרקעמט, אין די שבת-ריקע מלבושים, אין אַ שוואַרצער אַטלאַסענער זשופּיצע, מיטן שטרײַמל. די ווייסע זאַקן האָבן געמיניעט פֿון אונטער דער לאַנגער קאַפּאַטע. אַ נידעריקער, אַ דאַרער, אָן איינגעשרומפּענער פֿון פֿאַסטן תּעניתים אַלע מאָנטיק און דאַנערשטיק, האָט ער אַלע מאַל אַרויס-געוויזן מער ליבשאַפֿט צו די אייניקלעך ווי צו זײַנע קינדער. דערזענדיק ווי איך שטיי אַזוי צוגעשמידט מיט מײַנע אויגן צום בעקן, האָט ער מיט אַ קוים-זעעוודיקן שמיכל אַ פֿרעג געטאָן:

— וואָס ווילסטו, שרהלע?

— אַ יאָגדע-קיכעלע! — האָבן איך אין אין אַטעם אַרויסגע-

רעדט.

די באַבע האָט די גאַנצע צײַט זיך אַרומגעדרײַט איבערן הויז

און עפעס געזוכט. זי האָט געזוכט אין די שופּלאַדן, אין קאַמאַד און אין דעם פּליישיקן שענקל.

— אַ נאַשערקע! — האָב איך מיט אַ מאָל דערהערט דער באַבעס קול — וואַלטסט בעסער געגעסן ברויט, וואַלטן דינע באַקן געווען רויט. אַט ווי ביי מיר! — האָט זי אַנגעוויזן אויף אירע רויטע בעקעלעך — נאָר לאַקעטקעס¹ ליגט איר אין זיגען. דער-פֿאַר ביסטו דאָך טאַקע גרין ווי גראַז... וואַלטסט בעסער געפֿרעגט, וואָס דער רבי מאַכט! — האָט זי אַ זאָג געטאָן מיט פֿאַרווורף.

— וואָס מאַכט דער רבי?! — האָב איך אין איין אָטעם אַ פֿרעג געטאָן, דערמאַנענדיק זיך פּלוצעם אין מנין שליחות.

— וואָס ווילסטו פֿון קינד? — האָט דער זידע זיך אַרבייט געמישט.

— ס'קינד!... קוק מיר נאָר אָן אַ קינד! — האָט די באַבע געחזקט — אַ מויד פֿון אַריבער ניין יאָר איז שוין נישט קיין קינד... איך אין אירע יאָרן בין שוין געווען אַ פּלה, אַז, ווי די וועלט בייט זיך! — האָט זי זיך באַקלאַגט — היינטיקע צייטן אַ מויד פֿון ניין יאָר איז נאָך אַ צוציק! נאָ! — האָט זי מיר דער-לאַנגט אַ הייס יאָגדע-קיכעלע — נאָ און עס עס נישט בין עס וועט זיך אַפּקילן. ס'איז נישט געזונט צו עסן הייסע יאָגדע-קיכעלעך.

און די באַבע האָט ווידער גענומען זוכן ווי פֿריער.

יעדן פֿרײַטיק, ווען זי פֿלעגט מיר דערלאַנגען דאָס וואַרעמע קיכעלע, האָט זי מיר אַנגעזאָגט, אַז איך זאָל עס נישט עסן בין ס'וועט זיך אַפּקילן, פֿלעג איך אויסהערן, צושאַקלען מיטן קאַפּ, אַז זי איז גערעכט, און זיך גלייך לאָזן מיטן הייסן קיכעלע אין גאַס, און עס אויפֿעסן. טאַקע ווען דער יאָגדע-סאַק אין הייסן טייג האָט געברייט מנין צונג ווי פֿייער.

— איך קאָן עס נישט געפֿינען! — האָט די באַבע פּלוצלינג אַ זאָג געטאָן אַ רעזיגנירטע — איך האָב שוין געזוכט אין יעדן

¹ נאַשערקען.

ווינקל — האָט זי גערעדט ווי צו זיך אליין — עפעס אַזוי ווי די ערד וואָלט דאָס אַנגעשלונגען...

— וואָס זוכסטו? — האָט דער זיידע געפֿרעגט.

— עס פֿעלט מיר אַ זילבערנער לעפֿל. נישט אַנדערש ווי עמעצער האָט אים צוגעגנבֿעט!

— שוין לאַנג?

— שוין דריי טעג.

— אָהאָ! — דער זיידע איז געבליבן פֿאַרטראַכט. פֿון זינע אויגן האָט אַרויסגעקוקט צער. זינע פֿינגער האָבן לאַנג געקלאַפט איבערן טיש. ער האָט טרויעריק געשאַקלט מיטן קאַפּ, נאָר מיט אַ מאָל האָט ער זיך אויפֿגעשטעלט און אַ זאָג געטאָן:
— ס'האָט קיינער בני דיר נישט געגנבֿעט דעם זילבערנעם לעפֿל. איך ווייס וווּ ער איז!

— דו? — האָט די באַבע אים אָנגעקוקט צעמישט.

נישט אַרויסריינדיק אַ וואָרט, איז דער זיידע צוגעגאַנגען צום קאַמאָד, געעפֿנט ס'טירל און פֿון דאָרטן אַרויסגענומען אַ תפֿליך זעקל.

— ס'איז ישראָלקעס! — האָט די באַבע געזאָגט.

— יאָ, דנין מיזניקל — האָט דער זיידע טרויעריק צוגע-

שאַקלט מיטן קאַפּ.

אַלע מאָל, ווען דער זיידע איז געווען שטאַרק בייז אויף זינע קינדער, זינען זיי געווען בלויז דער באַבעס. ער האָט געעפֿנט ס'תפֿליך זעקל און פֿון אויבנאויף איז געלעגן דער זילבערנער לעפֿל.

— נאָ, אַט האָסטו דנין גנבֿה! — און ער האָט אַ וואָרף געטאָן

דעם לעפֿל אויפֿן טיש.

— דאָס האָב איך דעם לעפֿל באַהאַלטן. איך האָב געהאַט אַ

חשד, אַז דער פּושע דאָוונט נישט יעדן טאָג. איצט זע איך דאָך באַשנימפּערלעך, אַז ער וואַקסט אַ גוי, אַן אַחזות־יונג. געשיקט אים

לערנען אין דער ישיבה אַזש קיין כּוּשאַנאַוו! שײן נחת זיך דער-
לעבט!

די באַבע האָט אים פֿאַרענטפֿערט. איך האָב זיך אַרויסגעשאַרט
פֿון הויז, בין אַרונטערגעשפרונגען די עטלעכע שטיגן און בין
אַזוי, האַצקענדיק אויף איין פֿוס, אַרײַן אין דער שולגאַס. ס'איז
מיר אַנטקעגנגעקומען פעסיע דער מומע חוהס, אַ מיידעלע אין
מײַנע יאַרן. זי, פּונקט ווי איך, פֿלעגט יעדן פֿרײַטיק גיין צו דער
באַבען נאָך אַ יאַגדע־קיכעלע.

— קום! — האָב איך איר פֿאַרגעשלאָגן — לאַמיר שפּילן אין
שטרולקעס².

איך האָב דערבײַ אַרויסגענומען פֿינף ביינערנע קלעצלעך, וואָס
מיר, קינדער, פֿלעגן קריגן פֿון אונדזערע מאַמעס, ווען זיי האָבן
געמאַכט פּיטשאַ³ אויף שבת.

— מען טאָר נישט שפּילן — האָט פעסיע געזאָגט — דער רבי
איז קראַנק.

— ס'איז אים שוין בעסער און מיט גאַטס הילף וועט ער
באַלד אין גאַנצן געזונט ווערן — האָב איך נאַכגערעדט דער באַבעס
און מאַמעס רייד. איך האָב זיך אַוועקגעזעצט אויף דער ערד און
דערבײַ אַ וואַרף געטאָן די שטרולקעס.

— איך גיי נאָך אַ יאַגדע־קיכעלע — האָט זי ענדלעך מודה
געווען...

— זיי זײַנען נאָך נישט פֿאַרטיק — האָב איך געזוכט זי
אַפּצוהאַלטן פֿון גאַנג.

— און פֿון וואָנען האָסטו אַזעלכע שוואַרצע ציין? — האָט
זי מיר אָנגעוויזן אויף מײַן מויל.

— אַ, דאָס איז נאָך פֿון לעצטן פֿרײַטיק.
— דו ביסט אַ ליגנערקע! — האָט זי מיר אַרײַנגעשריגן אין

² שטיינדלעך, געטעסעטע, גלאַטיקע, פֿאַר קינדער צום שפּילן. — ³ פּוס-
נאַגע, וואָס מ'פֿאַרקילט נאָכן אויסקאַכן.

פנים, און האָט מיך איבערגעלאָזט אויף דער ערד מיט די שטרול-קעס און זיך געלאָזט גיין צו דער באַבעס הויז.

שבת נאָך הַבְּדִלָּה איז די באַבע געקומען צו אונדז. דער זיידע איז געווען ביים רבין. די באַבע האָט פֿון אַ געהעקלטער טעקע אַרויסגענומען אַ שטריקערנ, פֿון פֿיר לאַנגע שפיזן איז אַרונטער-געהאַנגען אַ קליינער גרינער זאַק מיט רויטע שטרייפֿן. זי האָט זיך אַוועקגעזעצט ביים טיש, אויף וועלכן עס איז געשטאַנען דער בליצלאַמפּ, וואָס האָט געברענט אויף נאַפֿט, און גענומען שטריקן דעם רויטן שטרייפֿ און געציילט די «אויגן». דערבײַ האָבן זיך געשווינד געדרייט די שפיזן אַהין-אַהער. בלויז ביים רויטן שטרייפֿ האָט זי געציילט די אויגן. ווען זי האָט נישט געציילט, האָט זי געקאַנט געשווינד שטריקן און דערבײַ דערציילן מעשיות און אַפֿילו נישט אַ קוק טאָן אויף דער שטריקערנ. איך פֿלעג ליב האָבן זיך אַננצוקוקן אין דער באַבעס ליכטיקן פנים.

אַלע באַבעס, — פֿלעג איך דערבײַ טראַכטן — טראַגן בריילן, נאָר נישט מינע. אַ גליכע, פֿון הויכן ווקס, מיט אַ גלאַטיק, רונד פנים און רויטע באַקן, זי האָט ליב געהאַט צו גיין שיינ און ריין אַנגעטאָן. זי האָט געטראַגן די שוואַרצע אַטלעסענע קופּקע און דאָס שבתדיקע גרינ-זנדענע קלייד מיט האַנט-אויסגענייטע פֿייגע-לעך, וואָס זי האָט אַליין אויסגעהאַפֿטן. אויף שטריקן און נייען איז זי געווען אַ גרויסע בריה, זי האָט אויך אַליין געפֿירט ס'גע-שעפֿט, אַ שניטקראַם, און פֿלעגט אַליין פֿאַרן אויף מערק. דער זיידע איז געווען פֿאַרנומען מיטן רבין און מיטן לערנען תורה.

מײַן מאַמע, דערזעענדיק די באַבע שטריקט אַזוי פֿליכטיק אַ זאַק, האָט איר אַ פֿרעג געטאָן:

— מאַמע, פֿאַר וועמען שטריקסטו די זאַקן?

— פֿאַר מײַן יינגסטן אייניקל, טשיפעלען.

האַט זיך דער טאַטע הויך צעלאַכט:

— מאַמע, איך האָב אַ פֿאַבריק פֿון זאַקן און דו שטריקסט

פֿאַר מײַן קינד אַ פֿאַר זעקעלעך!

— דינע זאקן! איך גיב דיר נישט פֿאַר אַלע דינע זאקן קיין דרייער! — האָט די באַבע געזאָגט — דיין טאַנדעט⁴, אַז מען טוט זיי איין מאָל אָן, צעקריכן זיי ווי שפינוועבס. זעסטו, — האָט זי אָנגעוויזן אויפֿן קליינעם זאָק, וועלכן זי האָט געהאַלטן אין מיטן דער אַרבעט — אָט דאָס איז סחורה. ס'וועט דעם קינד זיין וואַרעם. זיי זינען שטאַרק און באַלעבאַטיש — און זי האָט ווייטער גע- שטריקט מיט גרויס ערנסט.

ס'האָט זיך געעפֿנט די טיר און עס איז אַרײַן אונדזער שכנה באַשע-לאַה, אַ ברייטע, קורצע יודענע, מיט אַ רויט פנים. ביים פֿאַרטעך האָבן זיך מיטגעשלעפט אירע צווילינג-מיידלעך פֿון דריי יאָר: צירעלע און מירעלע.

— איך בין אַזוי פֿאַריאַגט מיטן צווילינג, זאָל לעבן, — האָט זי אָנגעוויזן אויף די צוויי פּוכיקע קינדערלעך — אַז איך האָב נישט קיין צייט צו לויפֿן אין „הויף“. חוה לעבן! — האָט זי זיך געווענדט צו דער באַבען — וואָס מאַכט דער רבי? — בעסערט זיך, געלויבט דעם אייבערשטן! — האָט די באַבע אַ צופֿרידענע, געענטפֿערט.

ס'זינען אָנגעקומען די מומע יענטל, די מומע חוה און די מומע רחלע מיטן קליינוואַרג. די מענער זינען אַוועק צום רבין. אין אויוון האָט זיך געקאַכט אַ קרופּניק, די מלווה-מלכה איז היינט געווען צעשטערט, ווייל דער רבי איז נאָך אַלץ געווען שלאָף. יענעם שבת-צו-נאַכט האָט די שטאַט נישט געפֿראָוועט קיין מלווה-מלכה. דער טאַטע איז אויך אַוועק אין „הויף“ זיך זען מיט שלמה הענעכץ, דעם רבינס זון, מיט וועלכן ער האָט געפֿירט אַ שטילע שותפֿות.

אַלע האָבן זיך אויסגעזעצט אַרום גרויסן טיש, וועלכער איז נאָך געווען באַדעקט מיטן שבתדיקן ווייסן טישטעך אין רויטע קווייטן. פֿראַדל, די דינסט, האָט דערלאָנגט צום טיש, און די

⁴ פֿאַרטאַשנע אַרבעט.

באָבע האָט דערציילט מעשהלעך פֿון נאָוואַראַדאָמסקער רבין :
 — וועגן דעם זיידן פֿון אונדזער רבין דערציילט מען, אַז ווען
 ער איז אַלט געווען זיבן יאָר, האָט מען אים שוין גערעדט שידוכים.
 איז אַ מאָל אַ גרויסער רבי געקומען אַנקוקן דעם חתן. זעענדיק
 דאָס יינגל, האָט דער רבי אים אַ פֿרעג געטאָן :
 — איך בין זיכער, אַז דער חתן-בחור ווייס אַפֿילו נישט וווּ
 גאָט וווינט.

אויף דעם האָט אים דער זיבן-יאָריקער חתן-בחור גלייך גע-
 ענטפֿערט :

— אויב דער מחותן וועט מיר זאָגן וווּ גאָט וווינט נישט, וועל
 איך אים זאָגן, וווּ גאָט וווינט יאָ.

און פֿון איצטיקן רבינס פֿאַטער, אים צו לאַנגע יאָרן, פֿלעגן
 חסידים זיך אַנדערציילן ניסים און נפֿלאות.

— מען דערציילט, אַז ווען דעם איצטיקן רבינס פֿאַטער איז
 נפֿטר געוואָרן, פונקט אין דער רגע, ווען ער האָט אויסגעהויכט
 זיין ליכטיקע נשמה, איז אין רבינס חדר שטיין געבליבן דער
 גרויסער וואַנטזייגער, וועלכער איז אַ פֿערטל יאָרהונדערט פֿריער
 קיין מאָל ניט געשטאַנען...

און וועגן אונדזער רבין וועל איך אַנך דערציילן אַ מעשהלע :
 פֿון פּשעדיבאָרוזש האָבן זיך אַרויסגעלאָזט מיט פֿערד-און-וואָגן זעקס
 חסידים צום נאָוואַראַדאָמסקער רבין. האָבן די חסידים זיך געלאָזט
 אין וועג אַרײַן אַ סך פֿריער ווי אַלע מאָל, ווייל ס'איז געווען אין
 קורצן פֿרײַטיק, און אַנגעזאָגט דעם פֿורמאָן צו טרײַבן די פֿערד
 וואָס שנעלער, כדי זיי זאָלן נאָך קאָנען אָפּגעבן דעם רבין שלום-
 עליכם אַ שטיק צײַט פֿאַר ליכט-בענטשן. זײַנען זיי געפֿאַרן און
 געפֿאַרן, און דער וועג איז וואָס אַ מאָל געוואָרן אַליק גרעסער און
 פֿרעמדער. ס'איז אַנגעפֿאַלן אַ הויכער שניי — און דאָ פֿאַרן די
 חסידים אין אַן אָפּענעם וואָגן, דער שניי נעצט זיי דורך, די קעלט
 קריכט אין די ביינער אַרײַן, ס'נעמט צופֿאַלן די נאַכט, און מען
 זעט נאָך אַפֿילו נישט דעם שפּיץ פֿון שטאַטישן קלויסטער.

פֿרעגן זיי בנים אַנטרעכער, ווי לאַנג ס'דאַרף נאָך נעמען אַנ-
צוקומען אין נאַוואַראַדאַמסק צום רבין. איז זיך דער פֿורמאַן מודה,
אַז זיי בלאַנדזשען. די פֿערד זינען אַראָפּ פֿון שאַסיי. ס'האַט נאָך
ביז איצט אַזאַ זאַך מיט אים נישט געטראָפֿן. ווייסט ער אַליין נישט,
ווי אַזוי דאָס האָט געקאַנט פּאַסירן.

איז די חסידים באַפֿאַלן אַ גרויסער פּחד, אַז זיי קאַנען נאָך
חלילה מחלל שבת זיין, און גאָט דער איינציקער ווייסט, וווּ זיי
קאַנען אַ מאָל פֿאַרבלאַנדזשען. אויסגעווייטיקטע פֿון הונגער, קעלט
און געץ, האָבן זיי תּפֿילה געטאַן צום אייבערשטן. דער שניי לייגט
זיך דערווַײַל אַלץ העכער. און מיט אַ מאָל כאַפֿן זיי זיך, אַז זיי
פֿאַרן גאָר איבער ווילדע פֿעלדער. עס ווערט שוין גאָר טונקל.
די שרעק ווערט גרעסער. פֿאַר מײַלן ווייט זעט מען נישט קיין
לעבעדיקן מענטשן.

אַבער פּלוצלינג, אַזוי ווי פֿון דער הוילער ערד, וואַקסט פֿאַר
זיי אויס אַ הויכער פּויער, בלייבט שטיין געבן וואַגן און גיט אַ
פֿרעג אויף פּויליש: „דאַקאַנד ווי יעדזשעטשע?“ (ווהיין פֿאַרט איר
דאָ?). און וואַרט נישט אויף קיין ענטפֿער, שטעלט-אַפּ די פֿערד,
זעצט זיך געבן פֿורמאַן, נעמט-אַרויס פֿון זינע הענט די לייצעס,
גיט אַ געשריי צו די פֿערד „וויאַ!“ און באַלד, ווי דורך אַ פּישוף,
זינען זיי שוין אויפֿן ריכטיקן שאַסיי, און נאָך איידער מען קוקט
זיך אַרום, געפֿינען זיי זיך שוין אין שטאַט. און אַט בלייבט די
פֿור שטיין געבן דעם רבינס הויף.

די חסידים קריכן-אַראָפּ פֿון וואַגן, ווילן באַדאַנקען דעם גוי
פֿאַרן גרויסן חסד, וואָס ער האָט זיי געטאַן. ערשט זיי כאַפֿן זיך,
אַז ער איז געלם געוואָרן. זיי זוכן אים אין אַלע זינען, אַבער נישטאַ
דער גוי. ער איז פֿאַרשווונדן, פּונקט אַזוי ווי ער איז געקומען.
ווען די חסידים זינען אַריין צום רבין און אים געוואַלט דער-
ציילן, וואָס עס האָט מיט זיי געטראָפֿן, האָט דער רבי אַ מאָך
געטאַן מיט דער האַנט, אַז זיי זאָלן שווינגן און געזאַגט:
— איך ווייס... איך ווייס... וואָס עס האָט מיט אייך פּאַסירט.

און די חסידים האָבן שוין פֿאַרשטאַנען ווער יענער „פּויער“ איז געווען...

אויסגעהערט דער באַבעס מעשיות, האָבן מיר אַלע געגעסן דעם געשמאַקן קרופניק, וואָס פֿראַדל האָט דערלאַנגט צום טיש. מיט אַ מאָל האָט זיך געגעבן אַ פֿראַל־אויף די טיר און עס זינגען מיט גוואַלדן אַרײַן ביילע די טיקערין און סאַסל די גבאיטע. — גוואַלד, ייִדישע קינדער! — האָבן זיי געבראַכן די הענט און געשרייען — דער רבי איז פֿאַרבנן! אוי, אַ בר־ראַך, און אַן אַר־מגליק! — האָט קיילע די טיקערין אויסגעזונגען און סאַסל די גבאיטע האָט אונטערגעכאַפט דעם ניגון, מיט וועלכן מײַן מאַמע פֿלעגט ליענען די קינות תּשע־באַב. אין הויז איז געוואָרן אַ יללה, אַ געוויין. די באַבע האָט אַ קאַמאַנדעווע געטאַן:

— צום רבינס הויף, וויבער, צום בית־המדרש!

אַלע האָבן זיך געלאָזט גיין צו דער טיר.

איך האָב זיך מיט אימפעט אַ הייב געטאַן און געוואַלט מיט־לויפֿן. מיט אַ מאָל האָב איך דערפֿילט, ווי עס הייבט זיך מיט מיר ס'בענקל, אויף וועלכן איך בין די גאַנצע צײַט געזעסן. איך האָב מיך אַרומגעקוקט און געזען ווי מײַן קליין שוועסטערל חוהלע שטייט אין ווינקל און זי שטיקט זיך פֿון געלעכטער. איך האָב גלייך פֿאַרשטאַנען, אַז דאָס איז איר אַרבעט. איך בין צוגעלאָפֿן צו מײַן שוועסטערל און איר דערלאַנגט אַ בוכצע. זי האָט זיך צע־וויינט און צו־להכעיס מיך גענומען רופֿן:

— שטרינע מיטן גוואַלדגלאַק!

דאָס איז געווען מײַן צונאַמען, וועלכן איך האָב גוואַלדיק פֿינט געהאַט.

„שטרינע“ האָט מען מיך גערופֿן, ווייל איך בין געווען דאָר און פֿאַרגרינט, און „גוואַלדגלאַק“, ווייל ווען איך האָב עפעס געוואַלט און נישט באַקומען, האָבן מײַנע גוואַלדן אָפּגעקלונגען ווי אַ גלאַק איבער דער גאַנצער גאַס. פֿאַר אַט אַ דעם צונאַמען, מיט וועלכן

מזן שוועסטער האט מיך איצט גערופֿן, האָב איך זיך נאָך אַ מאָל אַ וואָרף געטאָן זי שלאָגן.

— מאַמעשי! — האָט זי גערופֿן נאָך הילף.

— וואָרט נאָר, וואָרט! — האָט די מאַמע געפֿאַכעט צו מיר מיט דער האַנט, מיט אַן אויסגעשטעלטן פֿינגער, — זאָל נאָך דער טאַטע אַהיים קומען, וועסטו שוין קריגן דזין פֿאַרציע...

— איצט, ווען עס איז אַזאַ אומגליק אין שטאָט... — האָט די באַבע אַ זאָג געטאָן שוין שטייענדיק בײַ דער טיר — איצט ליגט אַיך אין זינען צו פֿראַווען שטיק?!

— די גאַס איז שוואַרץ מיט מענטשן, — האָט קיילע די טיר-קערין אַרײַנגעוואָרפֿן און אַלע פֿרויען האָבן זיך געלאָזט גיין צום רבין.

איך בין נאָכגעלאָפֿן, און אויף מיר קוקנדיק איז נאָכגעלאָפֿן דאָס קליינװאַרג.

די מאַמע האָט זיך צוריקגעקערט, אונדז אַרײַנגעטריבן אין הויז, אָבער מיר האָבן בשום אופֿן נישט געוואָלט אַרײַנגיין. די באַבע האָט געמאַכט אַ פֿשרה, אַז פֿראַדל, די קעכין, וואָס איז געווען פֿאַררעכנט ווי אַן אייגענע אין הויז, זאָל אונדז דערציילן מעשיות און מיט דעם האָט מען אונדז אונטערגעקויפֿט. פֿראַדל פֿלעגט ליב האָבן צו דערציילן שוידערלעכע מעשיות פֿון גולנים, דיבוקים און נישט-גוטע, צוליב וואָס מיר, קינדער, פֿלעגן דערנאָך מורא האָבן צו שלאָפֿן בײַ נאַכט און פֿלעגן קריכן צו דער מאַמען אין בעט. נאָר די מאַמע האָט איר געזאָגט, אַז הננט זאָל זי אונדז נישט דערציילן קיין מעשיות פֿון שדים און נישט-גוטע, נאָר פֿון דעם קלוגן קעניג מיט די זיבן טעכטער.

ווען איך בין אין דער פֿרי אויפֿגעשטאַנען, האָט אַלין אויס-געקוקט צו גיין מיטן טעגלעכן גאַנג. איך האָב געהערט דאָס רוישן פֿון די מאַשינען, וואָס איז געקומען פֿון דער פֿאַבריק, וועלכע האָט זיך געפֿונען אין שכנות מיט אונדזער וווינונג. אין ווינקל פֿון קיך האָט זיך פֿראַדל געפֿאַרעט ביים פֿשר מאַכן אַ הון. די מאַמע

האַט מיר געגעבן עסן. זי האָט אויסגעקוקט בלאַס און פֿאַרוויינט.
איך האָב געפֿרעגט:

— וואָס מאַכט דער רבי!

האַט זי מיר געענטפֿערט, אַז די גרעסטע דאָקטוירים, וועלכע
מ'האַט אַראָפּגעבראַכט פֿון וואַרשע, האָבן אויפֿגעגעבן זיין לעבן.
בלויז איין גאָט אין הימל קאָן באַווייזן דעם גס און אים העלפֿן —
האַט זי אַ פֿאַרטרויערטע אַרויסגערעדט און אירע אויגן זינען
פֿול געוואָרן מיט טרערן. איז מיר איצט קלאַר געוואָרן, פֿאַר וואָס
איך הער בלויז דאָס רוישן פֿון די מאַשינען און עס פֿעלט דאָס
געזאַנג פֿון די אַרבעטער, פֿון וואָס איך פֿלעג האָבן גרויס הנאה
און מיטזינגען.

מיט אַ מאָל האָט זיך אַן אומעטיק קול דערטראָגן פֿון לייבקע
רעוואָלוציאַנער:

„גוטער פֿריינד, אַז איך וועל שטאַרבן,

טראָג צו מיין קבר די פֿרייע פֿאַן,

די פֿרייע פֿאַן מיט רויטע פֿאַרבן,

וואָס איז באַשפּריצט מיט אַרבעטער־בלוט.⁵”

ער איז פֿאַרשטומט געוואָרן, ווייל קיינער האָט נישט מיטגע-
זונגען. געוויינלעך פֿלעגט נאָר איינער דאַרפֿן אַנפֿאַנגען, און עס
איז באלד אַוועק אַ קראַנץ לידער: „איך האָב אַ קליין ינגעלע“,
„אַ בריוועלע דער מאַמען“, „דאָס טליתל“, נאָר צום מיינסטן האָבן
זיי פֿאַרפֿאַסט אייגענע לידער, נאָכן גאַנג פֿון טאַג.

ווען דוד־לייב פֿינערמאַנס זון, איטשע, איז אַוועק קיין אַמע-
ריקע, צונעמענדיק ביים פֿאַטער אַ גרויסע סומע געלט, האָבן זיי
גלייך דערפֿון פֿאַרפֿאַסט אַ ליד „האַט אַ יונג אַוועקגעוואָרפֿן אַ
מויד/ און זי איז זיך געלאָפֿן טרינקען/ ווייל מען האָט אין שטאַט
געזאַגט/ אַז זי ריכט זיך אין קימפעט.../ איז דערפֿון געוואָרן אַ

⁵ דוד עדלשטאַטס ליד מײן צוואה ווערט דאָ נישט ריכטיק איבערגעגעבן,
אַפילו דער גראַם פֿון דער 4טער מיט דער 2טער שורה איז אַוועקגענומען...

טרויעריק ליד... / האָט אַ רינדל זינדל זיך פֿאַרליבט אין אַן אַרעם מיידל / און איז מיט איר אַוועק אין גאַלדענעם לאַנד. / איז דאָס געשאַפֿענע ליד געווען אַ פֿריילעכס.

אַבער הײַנט, ווען דער רבי האָט געשוועבט צווישן לעבן און טויט, איז דאָס געזאַנג געווען פֿאַרשטערט. האָב איך אַ שווינגנדיקע אויפֿגעגעסן מײַן פֿרישטיק און בין אַוועק אין שקאַלע.⁶

ווען איך בין אַהיימגעקומען פֿון שקאַלע, איז אין הויז געווען אַ מוראדיקע שטילקייט, וואָס האָט געשריגן מיט פֿאַרשטומטע קולות. איך האָב מיך אַרומגעקוקט און קיינעם נישט געזען. בין איך אַ דערשראָקענע געלאָפֿן פֿון איין שטוב אין דער צווייטער און דערביי גערופֿן „מאַמעשי! פֿראַדל!“ אַבער קיינער האָט נישט געענטפֿערט.

בין איך אַריין אין פֿאַבריק. די מאַשינען זײַנען געווען פֿאַר־שטומט. די רעדער, וועלכע האָבן געוויקלט באַוול אויף גרויסע קולערס, זײַנען שטיין געבליבן אין מיטן וויקלען. פֿון די רונד־דיקע זאַקן־מאַשינקעס האָבן אַרונטערגעהאַנגען נישט־פֿאַרענדיקטע שטרימף.⁷ איבער אַליץ האָט זיך געטראָגן דער טוכלער ריח פֿון אייל און נאַפֿט. און אין דער לופֿט איז געהאַנגען אַ שטיל זשומען פֿון די פֿאַרשטומטע מאַשינען. איך האָב אַ קוק געטאָן אַפֿן וואַנט־זייגער, געזען ווי די וויזערס רוקן זיך נישט. דער באַוועגלעכער זייגער האָט מוראדיק געשוויגן.

מיט אַ מאָל האָט זיך מיר אויסגעוויזן, ווי די לופֿט שעפטשעט־אויס: „דער רבי איז נפֿטר געוואָרן... דער רבי איז נפֿטר גע-וואָרן... דער רבי איז נפֿטר געוואָרן...“

— וואָס מיינט נפֿטר ווערן? וואָס מיינט מער ניט זײַן? — האָב איך הויך געפֿרעגט און זיך דערשראָקן פֿאַר מײַן אייגן קול. איך בין מיט אימפעט אַרויסגעלאָפֿן פֿון דער פֿאַבריק און אַריין אין קיך. עס האָט אַ שלאַג געטאָן מיט אַן אָנגענעמען ריח פֿון

⁵ שול (פון אַלגעמיינע לימודים). — ⁶ זאַקן.

געקעכטס. אין אויוון האָט זיך געקאַכט אַ הון, ס'האָט פֿאַרשמעקט דאָס הויז. אויפֿן לאַקשנברעט זינען געלעגן די צעשניטענע לאַקשן און זיך געטריקנט, איך בין צוגעגאַנגען צום אויוון, וואָס איז געווען אָנגעשטעלט מיט טעפּ, און געזען ווי אין איין טאַפּ קאַכן זיך רויטע קאַרשן. דער ריח האָט גערעגט מיניע נאַזלעכער. איך האָב זיך מיט אַ מאָל דערפֿילט שטאַרק הונגעריק.

פֿראַדל, די דינסט, איז אַרײַנגעקומען פֿון גאַס אין אַ שוואַר-צער פֿאַטשיילע אויפֿן קאַפּ, מיט פֿאַרוויינטע אויגן. זי האָט מיך פֿאַרווונדערט אָנגעקוקט און געפֿרעגט:

— וואָס טוסטו איצט אין קיך?

— איך וויל לאַקשן מיט יוד? — האָב איך געענטפֿערט.

— וואָס?! עסן ווילסטו? — האָט עפעס אַ פֿרעמד קול פֿון איר אַרויסגעקרקעצט — איצט, ווען עס איז אַזאַ חורבן אין שטאָט, זאָל אַ יידיש קינד וועלן עסן?

איך האָב מיט אַ מאָל דערפֿילט אַ שטיקעניש אין האַלדז און האָב שטיל אַרויסגעזאָגט:

— איך וויל בלויז אַ ביסל וואַסער.

פון בוך שטאָט און שטעטל, תל-אָביב 1964

י. פּאַפּיערניקאָוו

הוימפֿרעמד

— א —

אין דער היים פֿון טאַטע-מאַמע, שוועסטער, ברידער — דערזען האָב איך די וועלט; באַקענט דאָס לעבן, פֿון וואַנען כ'האַב גענומען מיניע לידער און דערנאָך — זיי צוריקגעגעבן.

אין דער היים פֿון טאַטע-מאַמע, שוועסטער, ברידער,
ווי יעדער האָט געהאַט זיין פיין-מגילה —
פֿאַרפֿאַסט האָב איך מיין אייגענעם אַ סידור,
מיט אַן אייגענער פֿאַרפֿאַסטער תּפֿילה.

— 1 —

כ'האַב תּפֿילה געזאָגט אין דער היים אויף מיין אייגענעם שטייגער :
בלחש, מיט ליפּן וואָס האָבן זיך קוים ווי באַווייגן,
אַ תּפֿילה אין זיך, אין דער טיף פֿונעם אייגענעם נפֿש,
אַ שיף וואָס מען קאָן גאָר באַליכטן מיט אייגענע אויגן.

כ'האַב תּפֿילה געזאָגט פֿאַר דער שיינקייט, וואָס גאָט האָט געשאַפֿן
(ווען גאָט האָט געוויינט נאָך אין אַלץ און אין יעדן באַזונדער),
ווען כ'בין פֿאַרן לעבן געשטאַנען — אַ הירש קעגן יעגער —
מיט פּחד פֿאַר יעטוועדן סוד און פֿאַר יעטוועדן וונדער.

— 2 —

מיין היים — אַ וועלט מיט סודות און מיט וונדער
און ס'גרעסטע וונדער איז געווען אין איר די פֿרעמד,
וואָס האָט געהאַלטן אַלעמען באַזונדער,
פֿון אייגן פֿלייש און בלוט — דערווייטערט און פֿאַרשעמט.

ווייל ס'האַט די היימפֿרעמד ווייטיקלעך געשריגן
פֿון יעדנס פֿרעגנדיקע אויגן — אויך באַשייד —
האַט יעדער, אומפֿאַרענטפֿערט, שווער געשוויגן
און שטום געטרונקען זיך אין אייגן ים פֿון ליידי.

דערפֿאַר ווייל ...

ווייל ס'האָט נישט דער טאַטע, בני צייטנס, דאָס פֿעלד זינס
צעאָקערט

ווייל ס'האָט נישט דער טאַטע, בני צייטנס, דאָס פֿעלד זינס
פֿאַרזייט —

דערפֿאַר האָבן שפעטער די קינדער דעם ווינט נאַר געשניטן
און שטענדיק געהאַט אויך בדוחק דאָס טריקענע ברויט.

דערפֿאַר האָבן שפעטער די קינדער אויף ווינטיקע וועגן
געלאָזט זיך — פֿון קיינעם געפֿירט — ווי פֿאַרלוירענע שאָף
און האָבן אַזוי, מיט די טריט, מיט די ערשטע אין לעבן —
נאָך יונגע — דערזען שוין ביים אָנהייב דעם ראַנד פֿונעם סוף.

און איך, וואָס בין קינדווייז פֿאַרשאלטן געווען מיטן פֿילן,
ביז פֿאַרפֿילן אַליק, וועגן וואָס מען האָט אויך נישט גערעדט :
ביז ווערנדיק איינזאַם און שטום, אין מַזן היים, אין מַזן קאַלטער,
געוואָרן פֿון אומעט, פֿון טרויער און צער — אַ פֿאַעט.

מַזן משפּחה

מַזן משפּחה איז אַ וואַלד פֿון ביימער אַלערליי :

מַזן טאַטע — אַ דעמב,

די מאַמע — אַ סאַסנע,

די פֿעטערס זינען אַלשינעס,

די מומעס יאַדלעס

און מיר, די קינדער — קלאַגעדיקע ווערבעס.

שטענדיק, ווען עס טוט דער דעמב אַ קרעכץ —

צעוויגט די סאַסנע זיך,

און באַלד נאָך איר — די יאַדלעס און די אַלשינעס.

די ווערבעס טרייסלען זיך
און ציטערן פֿאַר שרעק
און ס'רוישט דער וואַלד מיט ערבֿ שטורעם
איבער אַלע קעפֿ.

פֿון בוך די זון הינטער מיר, תּיִאָאָביב 1961

ישראל עמײַאט

שטעטל האַט געוואַרט

זײַנען אָנגעקומען רעגנדיקע טעג.

וואַלקנס האָבן זיך איבערן שטעטל צעלייגט און אָנגעוואַרפֿן אַן
אומעט און מרה שחורה. זומער האַט מען דאָך פֿאַרט אַזוי נישט
דערקענט די אַרעמקייט, אַז סך־הכל איז מען דאָך אויף דער גאַס
און מען שמעקט נאָר אַרײַן אין די שטובן בײַ נאַכט. און די גאַס
איז דאָך די זעלביקע געווען וואָס אַמאָל, אַמאָל, אין די גוטע
צײַטן. די זון מיט איר גאַלד אָן אַ מאָס איבערן ברוק און דער
טיפֿער בלויזער הימל האַט ווילד אַראָפּגעבליקט מיט זײַן פֿאַר־
טראַכטיקייט און אַזוי גערעדט צום האַרצן און גײַסט.

כ׳האַב פֿאַרגעסן די אַרעמקייט, פֿאַרגעסן אַז אין די געוועלבער
קומען גאַנצע טעג קײַן קונים נישט אַרײַן, אַז די שטײַערן עסן־אויף
דאָס גראַשן לײַזעכץ און עס איז אויף קײַן מלבוש נישטאַ, און דאָס
ביסל ריח קלעקט קוים אויף ברויט מיט וואַסער — מ'איז די זײַ-
מערדיקע טעג געשטאַנען אויפֿן מאַרק און זיך געאַמפּערט איבער
פלל־ענינים. חיים זײַדלס, דער לעדער־סוחר, מיט נחמן שלמהס, דער
פֿון דער שפּײַזקראַם, צוויי שכנים פֿון כמה יאָרן, האָבן אָן אַמ־
פּערניש פֿאַרפֿירט איבערן נײַעם שוחד, וועלכן מ'האַט צוגענומען.

עס האָבן זיך אַרום זיי געבערגלט מענטשן און שעהן איז מען אָפּגעקומען אין פֿרידלעכן פֿאַרברענגען אויפֿן מיטן גאַס. נאָר מיטן אָנקום פֿון די רעגנטעג האָט זיך אַ מאָדנער ערנסט פֿאַרגעבט בנִי אַלעמען. יעדער האָט מיט אַ מאָל אָנגעהויבן דערפֿילן זינע ווייטיקן און קוועלענישן. מ'האָט זיך אָנגעהויבן אַרומקוקן אין די ווינקעלעך און ערשט דערזען דעם אמתן דלות. יעדער האָט זיך גענומען מאַכן חשבונות און אויסגעפֿינען, אַז ער איז הינטערשטעליק מיט הונדערטער, מיט טויזנטער.

*

חיים זיידלס האָט געהאַלטן אין איין איבערוואַרפֿן זינע בלעכן לעדער און מעדיטירט איבער זיי. שוין אויסגערעכנט די הכנסה, פֿאַרגלייכט דאָס מיט די אויסגאַבעס און אָנגעהויבן צו שפּאַנען הינדאָן צוריק איבערן געוועלבל, פֿאַריאושט, אַרנינוואַרפֿנדיק אַלע מאָל צו זיך אַליין:

— נו, קען איך דערפֿון לעבן און נאָך קינדער חתונה מאַכן?
יעדער האָט זיך זיין חשבון, געלייענט און געזען, אַז ער גייט אונטער.

יעדן האָט מען אין דער גרויסער שטאַט דעם קרעדיט אָפּגע- שטעלט, און אַלע טאַג איז אַראָפּגעקומען אין שטעטל איינער מיט אַ טעקע אונטערן אַרעם, מיט אַ קאַפעלייזש, אַ מענטש פֿון אַ פֿירמע, אַרײַן אין דעם און יענעם געוועלבל און געוואַרנט, געוואַרנט און געמאַכט דערווײַל אַ רשימה פֿון אינווענטאַר, וועלכן ער האָט גע- טראָפֿן: אַ צעבראַכענעם טונבאַנק מיט אַ פּאַר שקאַרמיצלעך קאַ- לאַניאַל¹. גערעדט לאַנג, זיך געבייזערט, אַז מען פֿאַרבאַהאַלט, וואַרעם היתכן? פֿאַר אַ יאַרן האָט ער געטראָפֿן אַ געוועלבל מיט סתורה און הַנַּט זאַל שוין פּוסטעווען. געבייזערט זיך און אַוועק- געפֿאַרן צום סוף מיטן זעלביקן וואָס ער איז געקומען.

¹ שמעקעדיקע געוירצן, צו מאַכן ס'עסן באַטעמט.

יעדן טאָג איז מען פֿון שטייעראַמט געקומען נעמען פֿאַר פֿאַ-
דאַטקעס², יעדן טאָג צו אַן אַנדערין. ווער ס'האַט געקענט ריידן,
דער האָט אוועקגעלייגט זיין ביסל רייד, אָז ער האָט הינט נישט
ווער עס זאָל זיך דערבאַרעמען איבער אים. ער האָט הינט נישט,
ער וועט צאָלן מאָרגן, איבערמאָרגן...

נאָר דער שטרענגער סעקוועסטראַטאָר³ איז געזעסן און רויק
אויסגעהערט און זיך דערפֿון נישט געמאַכט, אַ ווינק געטאָן צו אַ
באַלעגאַלע און ס'האַבן אָנגעהויבן זיך הויפֿענען אויף דער פֿור
מעבלשטיק פֿון אַ סאַפֿע, אַ קאַזעטקע און פֿאַרשיידענע ספֿרים. יעדן
טאָג איז די פֿור פֿאַרפֿאַרן צו אַן אַנדערן און דאָס געוויין פֿון
אַרעמען סוחר און זיין ווייב און קינדער האָבן דער פֿור באַגלייט
לאַנג, לאַנג אונטערן גאַס רעגן. לאַנג האָט זיך דאָס געוויין געהערט
אויף דער גאַס, ווי מ'וואָלט באַגלייט אַ בר־מינן.

די איינציקע טרייסט איז געווען דער בית-מדרש בין מנחה
למעריב; יידן האָבן פֿאַרגעסן די אַלטע אַרומניסענישן און תרעו-
מותן, וואָס איינער האָט צום צווייטן געהאַט. אפֿילו פֿאַליקל, דער
בית-מדרש גבאי, מיט זיין דם-שונא, חנאלע, דעם שטולמאַכער,
האַבן זיך איבערגעבעטן. פֿאַרגעסן וואָס מ'האַט זיך אַלץ אַרויסגע-
רעכנט פֿאַרן גבאות.

חיים זיידלס, דער לעדער-סוחר, האָט פֿאַרגעסן די שנאה צו
משה נחומס, דעם האַלקי-סוחר, אַ שנאה וואָס ציט זיך שוין כמה
יארן. אייגנטלעך, קיין גרויסע זאַכן זינגען דאָס נישט געווען, מער
נישט איינער דעם אַנדערן האָט נישט געקענט פֿאַרשווינגן: חיים
זיידלס האָט נישט געקענט צווען, ווי משה נחומס, אַן עם-האַרץ,
מישט זיך ביים אויפֿנעמען אַ רבֿ און זאָגט דעות. חיים זיידלס
האַט מיט וואָס גרויס צו זיין; ערשטנס איז ער אַ ייד אַ בן-תורה
און שטאַמט טאַקע פֿון לויטער רבנים און שיינע יידן, האָט מען

²שטעטלעך. — ³ באַמטער פֿון געריכטלעכן פינאַנץ-דעפֿאַרטאַמענט.

זיך צעווערטלט בשעת מעשה און איבערבעטן זיך איז שווער געווען די גאנצע יארן. חיים זיידלס האָט דער „האַנאַר“ נישט צוגעפאַסט און משה נחומס איז דאָך דער גביר, און פֿבֿוד בני אַזוינע יידן איז נישט קיין קלייניקייט — האָט זיך עס אַזוי יאַרן געצויגן. מ'האַט קינדער חתונה געמאַכט און זיך ניט איבערגעבעטן. אַפֿילו ראש־השנה, צום ווינטשן איינער צום אַנדערן, נישט צוגעגאַנגען. גאַר הינט, אין דער שווערער צייט, האָט מען אַלץ פֿאַרגעסן. חיים זיידלס איז שוין לאַנג געפֿאַלן בני זיך. אַנדערע צייטן! עטלעכע קינדער דערוואַקסענע וואַרטן אויף שידוכים בני אים און מיט זיין יחוס רעכנט מען זיך נישט. מען וויל געלט און דאָס האָט ער נישט. חיים זיידלס, לגמרי נישט, און משה נחומס האָט זיך אויך נישט מיט וואָס איבערצוגעמען, פֿון זיין טאַרטאַק⁴ איז גאַר נישט געוואָרן, פֿאַרקויפֿט פֿאַר אַ שיבוש און דאָס פֿלאַץ מיט האַלץ ווערט אויך אַזינגעשרומפֿן פֿון טאָג צו טאָג. אויס גביר! איז מען אַזוי, פֿון זיך אַליין, איינער צום אַנדערן צוגעגאַנגען, אין אַנהויב מיט קלייניקייטן, געבעטן אַ שוועבעלע... ביז מען האָט זיך אַזוי פֿאַמעלעך איבערגעבעטן און מען זיצט שוין אַזוי ביז שפעט אין דער נאַכט און מען דערציילט אַראָפּ איינס פֿאַרן אַנדערן דאָס פעקל צרות... עפעס זינען אַפגעווישט געוואָרן די מחיצות. שוסטערס, שניידערס, בעל־עגלהס מיט בפֿודיקע געוועזענע סוחרים זיצן אַרום די טישן נאָך די שיעורים חבֿרה ש"ס, „חיי־אדם“ און „עין יעקבֿ“. מען זיצט און מען שמועסט אין איינעם אַריין און מען דערציילט דאָס שווערע לעבן. איינער, אַן אַרבעטלאַזער בעקער, דערציילט ווי ער האָט נעכטן געקאַכט אויף מיטיק קאַרטאַפֿל־שאַל, וויל ער האָט אַפֿילו די פֿאַר גראַשן אויף קאַרטאַפֿל נישט געהאַט. און איינער, אַ בפֿודיקער שניידער, דערציילט ווי ער האָט אַוועקגעשיקט זיין בת־יחידה קיין וואַרשע דינען. אַן איידל קינד, נאָך קיין 18 יאָר נישט אַלט. וואָס זאָל ער טאָן, אַז ער האָט פֿאַרט נישט פֿאַר איר

⁴ וואַרטאַט צו צעזעגן האַלץ.

צו עסן. און בסוד גיט מען זיך איבער וועגן דער אלמנה מיט די פֿינף פֿיצלעך קינדער, וואָס האָבן זיך בפֿבודיק געשפּיזט פֿון איר שפּיזקראַם און האָבן געצאָלט שכר־לימוד די מלמדים, ווי מ'וועט עס זי מאַרגן עקסימירן — מאַרגן, אויפֿן גאַס רעגן. צו ווע- מען וועט זי זיך קערן און ווענדן? מען דערציילט זיך בסוד און מ'האַט פֿאַר זיך אליין מורא: יעדער פֿון די זיצנדיקע האָט אַ וואַרענונג פֿון זיך באַלעבאַס פֿאַר דיר-געלט, וואָס ער איז שולדיק געבליבן און האָט נישט אָפּצוגעבן... קיין הלוואות קריגט מען נישט, קיין בענק זינען שוין לאַנג נישטאַ און מען האָט מורא פֿאַר זיך, פֿאַר די שטובן מיט די פֿיצלעך קינדער, וועלכע עס וואַרט־אַפּ דער זעלביקער גורל.

אַ בהלה האָט אַרומגענומען. מען האָט זיך אָנגעכאַפט אין וואָס מען האָט געקענט, אַבי דאָס לעבן צו ראַטעווען, מ'איז משפּחותווין געזעסן און געחשבונוט די אַלע קרובֿים און נאָכגעזוכט אַדרעסן. אפֿשר, אפֿשר וועט מען זיך דערבאַרעמען און עפעס אַרביישיקן. און מיט אַ מאָל, אַלע טאַג מער, האָבן זיך די פֿאַרלעך גבאים און גבאיטעס איבערן שטעטל אַרויסגעלאָזט נאָך צדקה.

אין די צענדליקער, אין די הונדערטער האָט מען איינער בנים אנדערן אָנגעהויבן בעטלען, נישט איינער פֿון די, ביי וועלכע מען איז נאָך צדקה געקומען, האָט מיט אַ פֿאַרפֿלאַמט פנים פֿון בושה אַננגערוימט אַ סוד אין אויער:

— כ'האָב נישט... גאַר נישט, אַ פרוטה אויך נישט... מע גייט היינט פֿאַר מיר אויך...

און ווידער איז מען פֿון די אַרעמע שטיבער אַנטלאָפֿן אין בית־מדרש. די ווייבער — אין ווייבערשול; היינט איז יום־טובֿ אין בית־מדרש, פֿול געפּאַקט, קיין נאָדל נישט אַרביינצושטעקן. אַ מגיד איז אין שטעטל אַראַפּגעקומען. שוין אַ סך מאָל איז דער מגיד אין שטעטל געווען, נאָר היינט שלינגט מען זינע ווערטער פֿון מויל

אַרויס. מ'האַט בני אים געבעטן, ער זאל ריידן וועגן משיח, וועגן דער גאולה — ווער דאַרף עס נאָך אזוי האָבן ווי דאָס שטעטל ?

דער מגיד רעדט און ברענגט מעשיות און משלים, הערט מען, יונג און אַלט, און מען וואַרט. מען וואַרט אויף אַ נס. שטעטל וואַרט.

פון בוך אין מיטעלע יאָרן, ראַטשעסטער-ניי 1963

איזי כאַריק

„וועלן אַט די זין שוין בלייבן יודן?“

פֿאַרגייט, פֿאַרגייט, איר אומעטיקע זידעס,
מיט בערד צעשראַקענע, פֿאַרלאַפֿענע מיט שניי!...
אין לעצטן בראַך, אין לעצטן וויי
זינט איר פֿאַרבליבן לעצטע עדות. —
פֿאַרגייט, פֿאַרגייט, איר אומעטיקע זידעס!

אַז ווינד, אַז וויי צו אַנער גאַנצן שטעטל
צעטראַטענעם אין ווייטיק און אין נויט...
צו יעדן הונגעריקן ביסן ברויט
האַט איר פֿון לאַנג געשמייכלט און געבעטלט —
אַז ווינד, אַז וויי צו אַנער גאַנצן שטעטל.

און קוקט איר איצט צעשראַקענע און מידע,
און ס'ציטערן און ס'טרייסלען אַנך די קני.
— ווער ווייס, ווער ווייס, אויב ס'וועלן די,
אויב ס'וועלן אַט די זין שוין בלייבן יודן?
און ס'ציטערן און ס'טרייסלען אַנך די קני.

שטעטל

— 1 —

א פֿרעמדער גאָסט אין שטעטל איז געקומען,
 א פֿרעמדער גאָסט — מיט אומרו אין די טריט ...
 ס'האָט דאָרטן קיינער ניט דערקענט זיין אומרו
 און קיינער האָט אים ניט געפֿרעגט: ביסט מיד? ...

דעם בלויען הימל האָט געצויגן צו פֿאַרנאַכט דאָן
 און שטילקייט האָט נאָך עמעצן געוויינט,
 אַלע קראַמען שוין פֿון לאַנג פֿאַרמאַכט דאָרט
 און קיינער דאַרף שוין דאָרט ניט גיין אַהיים ...

ביז טיף אין נאַכט דורך שטעטלדיקן הפֿקר
 געגאַנגען איז דער גאָסט אַזוי אַליין,
 און ניט געוואָרט און ניט געבעטן: „עפֿנט“ —
 ביי לעצטער טיר פֿון אָפּגעניצטער היים.

ער האָט געהערט און הערן ניט געקענט מער,
 זוי שטעטל ליגט פֿאַרבראַכן הינטער פּלויט ...
 — גוט, — האָט ער געזאָגט — זאָל ברענען! —
 און איז אַוועק פֿאַרשפּאַרט און האַרטערהייט.

און ביז פֿאַרטאָג האָט ער געהערט, ווי ווינטן
 הייס האָבן מיט פֿייער און מיט שטעטעלע געקלאָגט ...
 אַ לעצטעס מאל האָט ער אַ קוק געטאָן אויף הינטער,
 און איז אַוועק. און ס'האָט געטאָגט.

— 2 —

אַ לעצטער רויך האָט צוגעדעקט מיין שטעטל,
און לעצטן רויך האָט אָנגעשיקט דער ווינט.
אוי, ביז וואָן, און אוי, ביז וואָנען בעטן זיך;
— שטעטעלע, פֿאַרשווינד.

און מיטן וועג, צווישן בלויע טראַקטן
ליגסטו אַלץ און קענסט נאָך ניט אַוועק.
אַ בראַך צו אַלע גרינזע טאַטעס,
וואָס האָבן ניט פֿאַרלאָשן דינע טעג —
און דיך געלאָזט אויף שווינגן און אויף וואַרטן! —
שווערעהייט זאָל דורכפֿאַרן אַ ראַד
און דיך צעטרייסלען ביז דיין קראַנקן האַרצן,
טראַט — נאָך — טראַט ...

איך ווייס: די טעג זינען געציילטע,
און יעדער טאָג דינער איז אויסגעווייטיקט רויט.
אוי, ווען כ'גלייב, און קען דיר אויסהאַקן אַ צלם:
אַ לעצטן שומר אויף דיין טויט.

— 3 —

אין טיפֿן הויף פֿאַרגייט זיך אַ האַרמאַניק
און לעשט זיך אויס צווישן קילע ווענט —
פֿאַרווילט זיך דאַן און כ'קען זיך ניט דערמאַנען;
וואָס איז אַמאָל געווען.

שטעטל, שטעטל, שטילעס און פֿאַרטרויערטס,
ביז לעצטן דאָך פֿאַרלאָזן און אליין ...
טרעפֿט נאָך ווען, אויף העכסטן פֿון די מויערן
דערגייט צו מיר דיין טרוקענער געוויין.

ווען כ'בין דאָס ערשטע מאָל אַוועק פֿון דענע געסלעך,
 מיין יוגנט האָט נאָך שטילערהייט געברענט,
 געמיינט האָב איך — מע טאָר דיך ניט פֿאַרבעטן
 און שטענדיק מוזסטו נאָכגיין אין דער פֿרעמד...

בין איך אַוועק געבויגן נאָכן וואָגן,
 דאָס גאַנצע לעבן צוגעדריקט צום ליב...
 אַרויפֿגעפֿירט האָט שטאַט אויף העכסטן פֿון די שטאַקן,
 צוגעפֿירט צום פֿענצטער: בלייב!

איז גוט אַצינד ביים פֿענצטער זיך דערמאַנען
 און גרינגערהייט אַ מאַך טאָן מיט די הענט...
 הערן שטיל, ווי ס'ציט נאָך דער האַרמאַניק
 און לעשט זיך אויס, ווי קיין מאָל ניט געווען.

— 4 —

אַ נאַכט ווי אַלע נעכט אין בלויזען,
 ווי אַלע נעכט איז אומרוק און שטיל...
 איך קען הענט ניט מיין רויזען ווי צעווייען,
 איך הייב זיך אויף אַ לופֿטיקער און — שוויים.

אַ הימל, אַ משוגענע לבנה
 ציטערט-אויף און ריכט זיך שטרענג און שאַרף,
 עס ריכט דאָס האַרץ און רעדט, ווי טויזנט פֿאַנען,
 ווי טויזנט פֿאַנען ריכט זיך מיין באַדאַרף...

איך קען זיך ניט אין אַזאַ נאַכט באַרוקן,
 אַז ס'ציט-אַוועק און ס'טראַגט אויף ווי און ווינד,
 מאַמע, מאַמע, ס'איז דיין זון משוגע
 און פֿליט-אַרום אַ בלויזער אויפֿן ווינט...

*

איך קוק זיך איין דורך דאָרשט פֿון מײַנע אויגן
און לענגער-לענגער צי איך אויס מײַן האַלדז:
געוועזן זײַנען שטעטעלעך פֿאַרלייגט דאָ
אין שטילער רו מיט שטילן ברויט און זאַלץ.

האַב איך אַליין געהאַלפֿן זיי צעשטערן
און אָפּגעשיקט זיי אַלעמען אין רויך...
איצטער הער איך שוין, ווי ס'ציטערן די שטערן,
ווי ס'ציט-אַוועק און ס'טראַגט מיך אין דער הויך.

פֿון בוך אָף דער ערד, מינסק, יוני 1924

י. מעצקער

א שטוב אין פֿעלד

ווינט פֿון דאָרף און פֿון שטאַט, אין אַ פֿאַרוואַרפֿענעם ווינקל,
אין גאַליצישן אוקראַינע, איז געשטאַנען אַ שטוב איינע אַליין אין
פֿעלד. די שטוב איז שוין אַלט געווען אַ סך, אַ סך יאָרן. זי איז
אַבער געשטאַנען מיט גלייכע, וויס-געקאַלכטע ווענט, געבויטע
פֿון שטיין, און די אַלטקייט האָט זיך אויף איר גאָר ניט אָנגעזען.
איין וואַנט פֿון דער שטוב איז געווען אינגעמויערט אין אַ באַרג.
הינטער יענעם באַרג האָט זיך יעדן פֿאַרנאַכט באַהאַלטן די זון.
די איבעריקע דריי ווענט האָבן מיט אַ טיר און מיט צוויי קליינע
פֿענצטער אַרויסגעקוקט צו אַ ווינטן טאַל, צו פֿרוכטיקע פֿעלדער,
צו אַ וואַלד און צו אַ וואַסער.

דער טאַל און דאָס וואַסער זײַנען געווען דעם קייסערס. דער
וואַלד האָט געהערט צו אַ גראַף און די פֿעלדער מיט דער אַלטער
שטוב צו אַ פֿאַמיליע יידישע פּויערים. סײַ די פֿעלדער און סײַ
די שטוב זײַנען פֿאַר דורות איבערגעגאַנגען אין ירושה פֿון טאַטן
צו זון.

די פֿאַמיליע איז באַשטאַנען פֿון אַן אַלטן זיידן, פֿון טאַטע־מאַמע און פֿון טאָלין. ווען טאָלי איז געבוירן געוואָרן, האָט דאָס הויזגעזינד זיך שטאַרק געפֿרייט. עטלעכע יאָר נאָך אַנאַנד האָבן זיי געהאַפֿט און געוואָרט אויף אים, דעם יורש, צו וועמען עס זאָל אַ מאָל קענען איבערגיין די אייגענע ערד.

טאָלי איז געקומען אויף דער וועלט אין אַ לויטערן פֿרילינג־טאָג. דער טאַטע און דער זיידע האָבן אין יענעם טאָג געאַרבעט אין פֿעלד, און פֿלוצלינג, קעגן נאַכט, איז צו זיי געקומען צו לויפֿן זייער שוואַרצער וואַלפֿהונט און מיט אַ בילן זיי גערופֿן אַהיים. און ווי נאָר זיי זענען צוגעקומען צו דער שטוב, האָט די מאַמע, דורך דער אָפֿענער הויזטיר, זיי אַנגעזאָגט די גניס.

— אַ ינגל! — האָט זי אַ גליקלעכע אויסגערופֿן.

— אַ ינגל! אַ ינגל! — האָבן טאַטע און זיידע אויסער זיך

איבערגערעדט די ווערטער און אַרען צום קינד.

— אַ גרויסער, אַ שטאַרקער וועט ער זען, ווי זען טאַטע, ווי

זען זיידע! — האָט דער טאַטע מיט פֿרייד גערעדט צו זען גני־געבוירענעם זון.

— איך האָב אָבער געוויסט, אַז עס וועט זען אַ ינגל! —

האָט דער זיידע זיך אַנגערופֿן און זענע אויגן האָבן ווי שטערן זיך צעלויכטן.

— ערשט נעכטן ביי נאַכט האָט זיך מיר געחלומט, אַז איך

שטיי אַזוי איינער אליין אויף אַ פֿעלד צווישן פֿולע און רינפֿע זאַנגען ווייך. פֿלוצלינג באַוויזט זיך נעבן מיר אַ פֿרעמדער מאַן און ער זאָגט צו מיר אַזוי:

— ביי דענע קינדער וועט געבוירן ווערן אַ זון! — און ווי

נאָר ער האָט אַרויסגערעדט די ווערטער, איז ער פֿאַרשווונדן פֿון מנינע אויגן.

ווען דער זון איז אַלט געוואָרן אַכט טעג, האָט אים דער

טאַטע אַרענגעלייגט אין אַ קיישל און אים אַוועקגעטראָגן אין ווינטן שטעטל צווישן יידן. דאָרטן האָט מען אים געזידישט מיט

דעם נאָמען נפֿתלי און דער טאַטע האָט אים אַהיימגענומען. אין דער היים האָט מען אים גערופֿן טאַלי און בנן דעם נאָמען איז ער שוין געבליבן.

טאַלי איז גיך געוואַקסן אין דעם טאַל. ער האָט זיך אַרומ-געשפּילט צווישן די מילכבלומען, וואָס האָבן ווי אַ געלע דעק זיך געשפּרייט פֿאַר דער טיר פֿון זען היים. ער האָט מיט זענע קינדישע אייגלעך געקוקט אויף דעם וואַקסנדיקן ברויט אין פֿעלד און ניט איין מאָל ווי אַ גרויסער זיך צוגעהערט צו דעם געזאַנג פֿון די פּייגל און צו דעם גערויש פֿון וואַסער. איין מאָל, אין זען צווייטן זומער איז עס געווען, ווען ער איז אַרומגעקראַכן אויף אַלע פּיר צווישן די בלומען און גראַזן פֿון טאַל, האָט ער דער-הערט דאָס שטאַרקע קול פֿון אַן אַדלער, וואָס איז געפֿלויגן אין דער הייך. דאָס קול האָט אים ווי גערופֿן צו זיך. האָט ער דעמאָלט צום ערשטן מאָל זיך אויפֿגעשטעלט אויף זענע פּיסלעך. ער האָט פֿאַרריסן זען קעפל מיט די שוואַרצע לאַקן צום בלויזען הימל און שטעלנדיק די ערשטע טריט עפעס ווי אַרומגעזוכט אין דער הייך.

אויפֿן צווייטן ווינטער האָט טאַלי אָנגעהויבן ריידן. גערעדט האָט ער צו דער ווינטער קאַץ, וואָס איז מיט אים געשלאָפֿן אויף איין געלעגער. גערעדט האָט ער צו דעם גרויסן וואַלפֿהונט, ווען ער פֿלעג אין די פֿאַרנאַכטן קומען אין שטוב אַרײַן עסן. גערעדט האָט ער צו די בילדער אויף די ווענט, צו דעם בילד פֿון דעם אַלטן קייסער פֿראַנץ יאַזעף מיט די גרויסע באַקנבערד, צום מזרח און צום בילד, וואָס האָט פֿאַרגעשטעלט משהן, דעם באַ-פֿרייער פֿון דעם יידישן פֿאַלק, ווי ער שטייט מיט די שטיינערנע טאַוולען, אויף וועלכע עס זענען אויסגעקריצט די צען געבאָט. אַבער מער ווי צו אַלעמען האָט טאַלי גערעדט צו זען זיידן, ווייל דעם זיידן האָט ער ליב געהאַט מערער פֿון אַלעמען. דער זידע איז שוין אַלט געווען אפֿשר הונדערט יאָר. ער האָט געהאַט לאַנגע, ווייסע ברעמען, אַ לאַנגע, ווייסע באַרד, רויטע באַקן, און

אויסגעזען האָט ער ווי משה אויפֿן בילד, נאָר וואָס די הערנער פֿון זונשטראַלן האָבן אים געפֿעלט. ווען טאָלי איז געזעסן אויפֿן זיידנס שויס, האָט ער נישט איין מאָל געפֿרעגט:

— זיידע, פֿאַר וואָס האָסטו ניט קיין הערנער?

— זיי וועלן מיר נאָך אַנוואַקסן, דו וועסט שוין זען! —

פֿלעג אים דער זיידע טרייסטן.

אין יענעם ווינטער האָט אים דער זיידע אויסגעלערנט דעם גאַנצן אַלף-בית און אים דערציילט מעשיות פֿון אַ גאַט, וואָס ווינט אין הימל, פֿון חיות וועלכע האַלטן זיך אויף אין וואַלד, און פֿון מענטשן וואָס לעבן אין שטאַט און אין דאָרף.

אין וואַלד

וואָס עלטער און גרעסער טאָלי איז געוואָרן, אַלץ ליבערשט איז אים געווען דער טאָל מיט די אַלע חיות, וואָס האָבן דאָרט געלעבט. אָבער גאָר ליב זענען אים געווען די פֿייגל. זיי זענען געווען זענע בעסטע פֿרענד. ער האָט געקלעטערט אויף ביימער, געקראַכן צווישן שטיינער און מיט אַ געטרײַ אויג אַרײַנגעקוקט אין די פֿאַרשיידענע נעסטן, וואָס ער האָט געפֿונען. ער האָט גלייך מיט די טאַטע-מאַמע-פֿייגל זיך געפֿרייט, מיט די אָפּגע-לייגטע אייערלעך און מיט די קליינע פֿייגעלעך, וואָס האָבן זיך פֿון זיי אַרויסגעפּיקט. אַ סך פֿון די פֿייגל האָט ער דערקענט אין זייער קול און צו זיי געפֿינט און געצוויטשערט. די פֿייגל האָבן געמעגט זען ווי פֿאַרנומען, האָבן זיי אים שטענדיק אָפּגעענטפֿערט. איין מאָל האָט דער זיידע מיט אים געלערנט אין הומש, אַז מען מעג אַרויסנעמען אייערלעך און יונגע פֿייגל פֿון די נעסטן. מען דאָרף נאָך אַוועקשיקן די טאַטע-מאַמע-פֿייגל, זיי זאָלן דאָס ניט צוקוקן. טאָלין האָט דאָס אַזוי שטאַרק פֿאַרדראָסן, אַז ער האָט שוין דעמאָלט ניט פֿאַרענדיקט דאָס לערנען, נאָר אַ בייזער אַרויס אין דרויסן היטן זענע נעסטן, קיינער זאָל זיי ניט רירן. איין פֿייגל האָט ער פֿינט געהאַט. דאָס איז געווען דער

קוקן. ער האט געוויסט, אז דער פֿייגל וואַנדערט-אַרום זאָרגלאָז זיין גאַנץ לעבן. ער האָט געוויסט, אז דער קוקן בויט ניט קיין נעסטן, וואָרעמט ניט קיין אייער און האַדעוועט ניט קיין פֿייגע-לעך. זינע אייער לייגט ער אָפּ אין נעסטן פֿון פֿרעמדע פֿייגל, פֿייגל וואָס זינען אַ סך מאָל קלענער פֿון אים. די קליינע פֿייגל מוזן, נעבעך, אויסוואַרעמען די פֿרעמדע אייער און אויסהאַדעווען די גרויסע קוקוס.

אַזאָ קוקן האָט איין מאָל פֿאַרנאַרט טאַלין אין געדיכטן וואָלד אַרײַן. טאַלי איז דעמאָלט אַלט געווען זעקס יאָר. עס איז געווען אין אַ פֿרילינג און ער איז דעמאָלט שטאַרק פֿאַרנומען געווען מיט זינע נעסטן. פֿלוצלינג האָט ער דערהערט אַ רוף פֿון אַ פֿייגל און דערזען אַ קוקן. ער האָט לאַנג ניט געטראַכט, נאָר באַלד אַרויסגעכאַפט פֿון קעשענע אַ גלאַט שטיינדל און נאָכגעפֿאַלגט דעם פֿינדל פֿון זינע פֿייגל ביז אין וואָלד אַרײַן. עטלעכע מאָל האָט ער זיך פֿאַרמאַסטן מיטן שטיינדל צום קוקן און צו אים אַרויפֿגעשריגן:

— אַוועק פֿון מינע נעסטן!

דער פֿייגל מיט די געלע אויגן האָט זיך טאַקע דערשראַקן פֿאַר טאַלין און זיך באַהאַלטן אין וואָלד.

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס טאַלי איז זיך פֿאַרגאַנגען אַזוי טיף אין וואָלד אַרײַן. ער האָט דאָרטן דערזען פֿאַרשיידענע וואָלדבלומען און זומער-פֿייגעלעך פֿון אַלערליי פֿאַרבן, וואָס ער האָט נאָך קיין מאָל נישט געהאַט געזען. אַ פֿריילעכער איז ער געלאָפֿן פֿון בלום צו בלום און פֿון בויים צו בויים, און אין גאַנצן פֿאַרגעסן אין קוקן און אין זיין היים. אַ מידער, מיט פֿאַרפֿלאַמטע רויטע באַקן, האָט ער דערנאָך זיך צוגעזעצט אויף אַן אויסגעוואַרצלטן בויים. דעם בויים האָט זיכער אַ דונער געהאַט אַרויסגעריסן פֿון דער ערד און אים אַזוי אויסגעצויגן. די זומער-פֿייגל האָבן געפֿלאַטערט פֿאַר זינע אויגן און אַלע מאָל זיך צו-געזעצט נעבן אים. פֿון מידיקייט איז טאַלי באַלד אַנינגעשלאָפֿן

און עס האָט זיך אים געחלומט, אָז אַלע פֿייגל פֿון דעם גרעסטן אָדלער ביז צום קלענסטן שפּערל זינען געקומען צו פֿליען און זיך אויסגעזעצט אַרום אים. זיי זינען געזעסן שווינגנדיקע און געוואָרט ביז צוויי אַרעמע גרויסע פֿייגל האָבן אין זייערע שנאָבלען געבראַכט צו טראָגן אַ קרוין, געמאַכט פֿון געשפּרענקלטע קוקר-אייער, אַ פּאַר גרויסע באַקנבערד. זיי האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט צו טאָליס פֿיס און אַלע פֿייגל האָבן מיט אַ מאָל אויסגערופֿן:

— טאָלי, זיי אונדזער קייסער! זיי אונדזער קייסער און בלייב מיט אונדז אין וואָלד.

טאָלי האָט זיך אויפֿגעשטעלט און געענטפֿערט:

— ניין, איך וויל ניט זיין קייסער. איך דאַרף גיין אַהיים, וויל מנין טאַטע וואָרט אויף מיר, איך זאָל מיט אים גיין אַקערן דאָס פֿעלד.

— טאָ נאָ דיר אַ פּאַר פֿליגל און פֿלי אַהיים! — האָט אַ שיינע פּאַווע זיך אָנגערופֿן און אים דערלאָנגט אַ פּאַר גרויסע רויטבלויע פֿליגל פֿון אַ זומער-פֿייגעלע. טאָלי האָט גענומען די פֿליגל, זיי געלייגט אונטער זינע אַרעמס און זיך געלאָזט פֿליען. ער איז אָבער באַלד אַוועקגעפֿאַלן און זיך אויפֿגעכאַפט פֿונעם שלאָף.

פון בוך טאָלי און טאַבי, פּאַרלאַנג „מתנות“, נײַ 1926

איציק פּעפּער

צעוואָרפענע שטעטלעך

צעוואָרפענע שטעטלעך פֿון נאַענט און ווייט — איך האָב אַיך דערזען און האָב אַיך באַפֿרייט.

פֿון יענער זייט קאַרן, פֿון יענער זייט ווייך אַ שטעטל אַ קליינס און אַ שטעטל אַ צווייטס.

און דארטן אין גרויער, אין שטויביקער היץ
פֿון יענער זינט דניעפּר אַ שטעטל אַ דריטס.

געדיכט זינען שטויבן און קאלט איז די זון,
איז ווו זיך אַ קער טאָן און וואָס זאָל מען טאָן?

מיט היימלאָזע אויגן און היימלאָזע הענט
זיי בלאַנקען אָן אַרבעט און ציילן די ווענט.

פֿון יענער זינט קאַרן, פֿון יענער זינט ברייט
ליגן די שטעטלעך צעזייט און צעשפּרייט.

פון בוך געפונענע פונקטן, קיעוו 1928

עלי שעכטמאַן

פון „אַ סטעפֿ־מאַטיוו“

... אויפֿן ישובֿ רעכנט זיך אַברם־לייב פֿאַר אַ תּושבֿ. ער זיצט
שוין דאָ אויפֿן סטעפֿ דאָס דריטע יאָר. אַז, וואָס די שטוב איז נאָך
ניט קיין פֿאַרענדיקטע — דאָס מאַכט ניט אויס. ער, אַברם־לייב,
זאָגט:

— זי פֿאַרענדיקן איז שוין ווערט אַ שאַס פּולווער. זאָל נאָר
אַ גערעטעניש זיין...

דערפֿאַר פֿירט ער אַרויס פֿון דער שטאַל דעם דערעש, וואָס
קאָן אַ האַלבע וועלט אַוועקשלעפֿן.

— אַט פֿאַר אים דאַרף מען אַ גוטע שטאַל! — איז טאַקע ביי
אַברם־לייבן ניט קיין שטאַל, נאָר אַ פּאַלאַץ; די פֿערד שטייען ביי
אים „פּאַ פּראַווילוו“ — וואָס דען?

פֿירט ער פֿאַר נאַכט, אַברהם־לייב, אַרויס דעם דערעש מיט די
צוויי „דינטשישע“ בהמות, דעם רויטן בּוהנטישק מיט דער וויסער

לאַטע אויפֿן שטערן, די הינער מיט די קאטשקעס, און ער שטייט, אַבֿרם-לייב, און קוקט אויף זיין באַלעבאַטישקייט: „כ'בין אַ ייד אַ באַלעבאַס" — טראַכט ער זיך, קוקנדיק אויף זיין פֿאַרמעגן, און אַז אַבֿרם-לייב זאָט זיך אָן פֿונעם קוקן, פֿאַרפֿירט ער דעם דערעש מיט די בהמות אין שטאַל אַרײַן, נעמט דעם „ווינסן" און לאָזט זיך איבער דער נחלה.

אויפֿן וועג האָבן די זין אים מיט אַ שמייכל באַגעגנט:

— דו גייסט-אום, טאַטע, מיטן „ווינסן" — זיי געדענקען, די זין זינען, ווי דער טאַטע זייערער האָט אַ הונט פֿינגט געהאַט: ער האָט ניט געקאַנט פֿאַרליידן, אַז ערגעץ בילט אַ הונט. — און איצט?? — שטייען זיי לאַנג, די צוויי יונגען, און באַ-גלייטן דעם טאַטן, כאַטש ס'איז שוין זיי ניט קיין נאָווינע אים טרעפֿן מיטן הונט, נאָר פֿון דעסט וועגן, ווען זיי באַגעגענען אים, שמייכלען זיי:

— דו זעסט, ווי ער צעשיידט זיך גאָר ניט מיטן „ווינסן"? ...

*

בײַ נאַכט איז אַבֿרם-לייב אין דרויסן אַרויס. דער רחבֿותדיקער סטעפֿ האָט זיך אין נאַכט געטרונקען. פֿון דער צעפֿאַרעטער ערד האָט זיך אַ פֿיכטער ריח געטראָגן. נאָכן רעגן איז אַן אויסגעוואַ-שענע לבנה איבערן הימל געהאַנגען און האָט זיך געטריקנט; האָט ער זיך, אַבֿרם-לייב, אויף דר'ערד אַוועקגעזעצט, פֿאַררייכערט; אַבֿרם-לייבן ווילט זיך זיצן אַזוי אין מיטן סטעפֿ, סע ווילט זיך אים עפעס אין שטום אַרײַן ניט גיין, אַ שמייכל ראַסטעט זיך אויף זיין ברייטער באַרד; פֿון זינט ער איז אַ פויער געוואָרן, איז ער גאָר געוואָרן געזינטער. ער וויסט ניט, ווהיזן איז אַהינגעקומען די „זאַ-דישקע", ער קען זיך שוין באַגיין אָן די רפֿואות ... זיצט ער אַזוי אויפֿן סטעפֿ, די נאַכט איז אין די קנייטשן פֿון זיין פנים אַרײַנגע-רונען און אַ סטעפֿיש יונג ווינטל הוידעט אים די שוואַרצע באַרד. האָט ער זיך, אַבֿרם-לייב, פֿאַרקלערט:

— אים ווייזט זיך אויס, אז שוין לאנג, אז ער איז א פֿעל-
הענדלער געווען, און שוין לאנג, שוין א סך יארן אוועק, ווען ער
פֿלעגט אויף די יאר־דיים אומפֿארן, אין די רעגנס... אין די זא-
ווערוכעס... געהארעוועט נאך מער ווי איצטער...

בלויבט ער זיצן אזוי שטיל, אַברם-לייב, ער ווייסט ניט:
— צי זאל ער בענקען נאָכן שטעטל?

ניין, ער בענקט ניט זייער.

— נאָר ווען דער הימל זאל רעגענען און דער סטעפּ זאל גע-
רעטעניש שענקען, וואָלט שוין געווען גאָר ניט שלעכט...

ער האָט זיך פֿאַמעלעך אויפֿגעהויבן און צו דעם דערעש אין
שטאַל אַרנין. אויף די „ווישקעס“ שלאָפֿן די זין. אַ גאַנצן זומער
שלאָפֿן זיי מיט די פֿערד. שמייכלט ער, אַברם-לייב, אין דער פֿינצ-
טערער שטאַל אַרנין:

— ווילע קינדער, אַרבעטן גוט, ווי זיי וואָלטן דאָ אויפֿן סטעפּ
געבוירן געוואָרן, און אין שטעטל האָבן זיי קיין האַנט אין קיין
קאַלט וואָסער נישט געוואָלט אַננעצען... די אַלטע מיט דער טאַכ-
טער ווילן זיך נאָך ביז היינטיקן טאָג ניט אונטערגעבן, נאָר ניש-
קשה, זיי וועלן מוזן...

פֿאַרשיט אַברם-לייב דעם דערעש אַ ביסל האַבער, פֿאַרלייגט
אים אין לייטער אַרנין אַ ביסל זיי, נאָך דעם טרניבט ער די לבנה
פֿון שטאַל אַרויס, וואָס איז אין שטאַל באַלד נאָך אים אַרנין, און
גייט אין שטוב אַרנין שלאָפֿן...

*

גרויסע היצן האָבן דעם סטעפּ פֿאַרכליבעט. אַ זון האָט סנאַפּעס
גליענדיקע, שטראַלנדיקע אויף פֿאַרטריקנטע פֿעלדער געשאַטן; געלע
זאַנגען, ווי קראַנקע. האָבן זייערע קעפלעך אין היץ געשאַקלט, ווי
זיי וואָלטן זיך בעטן, די זאַנגען:

— אַ טראַפֿן רעגן... מיר ווערן פֿאַרברענט... גיט אַ טרונק...
אַברם-לייב איז איבער זיין נחלה אומגעגאַנגען, אויף די צע-

טראַסקעטע פֿעלדער געקוקט, געזען ווי דער קאַרן ווערט פֿאַרברענט, האָט אינעווייניק בני אים פֿאַרקלעמט און טרערן האָבן זיך אים אין די אויגן געשטעלט :

— פֿאַרפֿאַלן די האַרעוואַניע, די האַפֿענונג... — האָט ער מיטן לייוונטענעם אַרבל די טרערן געווישט — פֿאַרפֿאַלן... געמיינט...

*

און אַט איז שוין שניטצניט.

מיט קאַסעס איז אַבֿרם־לייב מיט די זין אויף די פֿעלדער אַרויף, נאָר וואָס שנעל אין ניטאָ. פֿאַרברענט — גאַלדענע שטרוי טאַרטשעט פֿון דער צעטריקנטער ערד.

אַבֿרם־לייב האָט די קאַסע אַ וואַרף געטאַן, די זין צוגערופֿן : — איר זעט דאָך ! ניטאָ שוין דאָס דריטע יאָר קיין גערעטעניש, מ'וועט פֿון הונגער שטאַרבן. צוריק אין שטעטל ? ניין... איר ווייסט גאַנץ גוט, ווי כ'האַב דעם סטעפּ, די באַלעבאַטישקייט ליב גע־קראַגן... ס'איז מיר זייער שווער זיך צו שייַדן מיט דעם אַלעם, אַבער...

אַבֿרם־לייב איז אַנטשוויגן געוואָרן. איבערן געלן פנים מיט די טיפֿע ראַזאַרעס האָבן זיך טרערן געקניקלט און זינע טרערן זינען געפֿאַלן אויף די פֿאַרברענטע זאַנגען.

פֿאַר זינע אויגן... דאָס שטעטעלע, אַ ליידיקס, אַ פּוסטס... ייִדן דרייען זיך אַרום איבער די געסלעך כמורנע און שטילע — די זין האָבן דעם טאַטן פֿאַרשטאַנען. זיי האָבן אים גאָר ניט געענטפֿערט. זיי האָבן געוויסט, ס'איז אים צום האַרצן דערגאַנגען. האָבן זיי אים געלאָזן אויפֿן סטעפּ זיצן און אַליין האָבן זיי זיך גענומען די שטרוי אַפּקאַסען...

*

כמאַרעס האָבן ווידער דעם טרוקענער הימל פֿאַרוואַלגערט און די זון פֿאַרטישקעוועט. אַ געדיכטער רעגן איז אויפֿן סטעפּ אַראָפּ.

אַברם-לייב איז פֿריילעכער געוואָרן. ער האָט דעם דערעש מיט די בהמות אויף דער פֿרישער פּאַשע אַרויסגעפֿירט און איז ווייטער מיטן ״ווייטן״ איבער דער נחלה אַוועק.
— שוין צייט אויף ״פֿאַר״ אַקערן, נאָר קיין זריעה איז ניטאָ... מען דאַרף די טעג געבן...

און ווען אַברם-לייב האָט פֿון דער מלוכה זריעה באַקומען, איז ער מיט די זין, מיטן פֿערד אין אַקער אויפֿן סטעפּ אַרויס. אַ גאַנצע נאַכט האָט אַ רעגן געגאַסן. אַברם-לייב איז פֿאַר טאַג צום סטעפּ אַרויס, לאַנג געקוקט אויפֿן פֿאַרכמאַרעטן הימל, אויפֿן פֿאַרנעפֿלטן סטעפּ; ער האָט געקוקט אויף זיין נחלה, אויף די פֿריש-פֿאַרויטע פֿעלדער, איז ער לאַנג געשטאַנען פֿאַרן פֿאַרטאַגעדיקן סטעפּ מיט אַ ברכה אויף די ליפֿן:
— זאָל שוין וואַקסן אין סטעפּ מיט מזל און מיט ברכה...

1928 פֿון זאַמלבוך דערציילונגען פֿון ייִדישע שרייבער, מאַסקווע 1969

יעקב גלאַנץ

מנין שטעטעלע

מנין שטעטעלע אין רויכן און אין כמאַרעס, ווי ס'האָט באַזונגען דיך שוין איזי כאַריק. אפֿשר וויינט שוין נישט דער וויינט דורך דינע שפּאַרעס, נאָר ס'זיצט נאָך אַלץ דיין אַרעמקייט און בעטלט אויפֿן מאַרק.

האָסט אַראַפּגעוואַרפֿן, שטעטעלע, דיין אַלטן טלית-קטן און אַנגעטאַן אַ פּויערישע בליווע — און כאַטש אויף פֿעלדער דינע איז געראַטן דיין אייגן ברויט, דיין ווייץ און קוקורוזע —

גייט נאך אים ר' חיים נגיד מיט זיין שטעקעלע אין קאלעקטיוו
און טאפט מיט פֿינגער דין־פֿאַראַידלטע די תבואה —
און יעקל שוסטער (ווי מען שרייבט מיר אין אַ בריוו)
גייט נאך אלץ אַ באַרוועסער און קרועה-בלועה...

אַ מײַן שטעטעלע אויף ברייטע טראַקטן פֿון אוקראַינע,
מיט רויטער פֿאַן אויף בערל קצבס שטוב, מיט פֿינפֿשיצעדיקן
שטערן —

אַ, איך ווייס, ס'זינגען פֿרעמד דיר שוין די ווערטער מײַנע,
וועסט זאָגן: פֿרעמד אַוודאי די קליינבירגערלעכע טרערן...

אוי, שווער איז מיר מײַן וואָרט, מײַן האַרציק, דיר זאָגן:
כ'הער בני נאָכט אַ מאָל ווי ס'וויינט דער תשרידיקער ווינט...
און שווערער איז מיר נאָך מײַן בענקעניש צו טראַגן —
מײַן פֿולע בענקעניש — ווי צו אַ מאַמען בענקט אַ וואַגלענדיק
קינד...

פֿון ליטעראַרישע בלעטער, וואַרשע 1933

ביאָביבליאָגראַפֿישע שטריכן

יכנה"ז, פסעוודאָנים פון ישעיהוינסן
 גאלדבערג, געבוירן אין דאָרף סטאַל־
 באָושטשינע, בני מינסק, אין 1858,
 און אַוועק אין 1927, האָט געלעבט
 אַן אַרעם לעבן, אַרומוואַנדערנדיק איי־
 בער שטעטלעך. געלערנט אין ישיבות
 און געווען אַ בעל־מגיה פון ספר־
 תורהם. נאָכן באַקענען זיך מיט ש. ל.
 ציטראָנען, אַנגעהויבן דרוקן פון 1878
 פעליעטאַנען אויף יידיש און העב־
 עיש. באַזוכנדיק קיעוו, געוואָרן נאָענט
 מיט שלום עליכמען, וועלכער האָט
 פאַרעפנטלעכט אין זיין יודישע פּאַלקס־
 ביבליאָטעק, באַנד 1, „בריוו פון ליטע
 קיין אַמעריקע“, געשריבן מיט הומאַר,
 און פון דעמאָלט אַן געוואָרן אַ נאָמען
 אין דער יידישער ליטעראַטור, איבער
 הויפט מיט זיינע מעשיות אין אַפיקור־
 טישע צייטשריפטן..

מוסטער־ווערק פון דער יידישער ליטעראַטור

78 דערשינען מיט סובסידיע פֿון יוסף ליפשיץ־פֿאָנד
און פֿון 79סטן באַנד דערשיינען די מוסטער־ווערק

סובסידירט פֿון מילאָ (קוסמין) און דוד טוריאַנסקי־פֿאָנד

אונטער דער רעדאַקציע פֿון שמואל ראָזנשטאַנסקי

- (1) שלמה עטינגער — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (312 זייטן)
- (2) מאַרק וואַרשאָווסקי — ייִד' פֿאַלקסלידער, 3טע אויפלאַגע (216 זייטן)
- (3) ה. ז. נאַמבערג — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (4) מענדעלע — מסעות בנימין השלישי, 3טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (5) לייב ניידוס — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (208 זייטן)
- (6) יעקב־דינעזאָן — יאַסעלע קריזיס, 3טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (7) משה ברענדערזאָן — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלי' (272 זייטן)
- (8) אליהו בחור — בבא־בוך, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (9) דוד פינסקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 3טע אויפלאַגע (352 זייטן)
- (10) שמעון פֿרוג — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (216 זייטן)
- (11) י. ל. פּרץ — אין 19טן יאָרהונדערט, 3טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (12) י. ל. פּרץ — אין 20טן יאָרהונדערט, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (13) מאַריס ראָזענפֿעלד — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (240 זייטן)
- (14) האַפֿשטיין — כאַריק — פֿעפֿער, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (15) מרדכי ספּעקטאָר — דער ייִד' מוזשיק, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (16) ה. לייזויק — אויסגעקליבענע שריפֿטן, (352 זייטן)
- (17) שלום עליכם — מנחם מענדל, 3טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (18) אַבֿרהם גאַלדפֿאַדען — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (19) י. י. שוואַרץ — קענטאַקי, א. ראַבאָי — הער גאַלדענבערג
(פּיאַנערן אין אַמעריקע), 2טע אויפלאַגע (312 זייטן)
- (20) ח. נ. ביאַליק — אויסגעקליבענע שריפֿטן, (384 זייטן)
- (21) ש. אַנסקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן, (296 זייטן)
- (22) מענדעלע מוכר־ספֿרים — פֿישקע דער קרומער, (256 זייטן)
- (23) יוסף אַפּאַטשאַו — אין פּוילישע וועלדער, (416 זייטן)

- (24) זלמן רייזען — אויסגעקליבענע שריפטן, (304 זייטן)
- (25) יהואש — אויסגעקליבענע שריפטן, (320 זייטן)
- (26) גליקל האמיל — זכרונות, (352 זייטן)
- (27) שלום עליכם — טביה דער מילכיקער, 3טע אויפלאגע (288 זייטן)
- (28) אברהם רייזען — אויסג' שריפטן 2טע אויפלאגע (320 זייטן)
- (29) די פרוי אין דער יידישער פאעזיע — אנטאלאגיע (416 זייטן)
- (30) ר' נחמן בראצלעווער — סיפורי-מעשיות, 2טע אויפלאגע (224 זייטן)
- (31) מרדכי אלפערטאן — אין ארגענטינע (320 זייטן)
- (32) פרץ הירשביין — אויסגעקליבענע שריפטן (336 זייטן)
- (33) יידיש אין ליד — אנטאלאגיע (264 זייטן)
- (34) מנחם באריישא — דער פֿרעמדער, זאול רימער (320 זייטן)
- (35) ווען א פאלק דערוואכט — מדינת ישראל (464 זייטן)
- (36) נוסח השכלה — אנטאלאגיע (272 זייטן)
- (37) ז. סעגאלאוויטש — לידער, דערציילונגען, זכרונות (352 זייטן)
- (38) מעשה-בוך, פֿון 1602 (368 זייטן)
- (39) אונטער אקופאציע: עוזר ווארשאַווסקי — שמוגלערס. (328 זייטן)
- (40) ערב חורבן: מ. בורשטיין/מאָזאויע און 14 פּאָעטן (256 זייטן)
- (41) חורבן: פּאָעזיע, פּראָזע, דראַמע — אַנטאלאָגיע (432 זייטן)
- (42) ווידערשטאַנד און אויפֿשטאַנד/פּאָעזיע, פּראָזע, דראַמע (336 זייטן)
- (43) איציק מאַנגער — לידער, פּראָזע, עסייען (384 זייטן)
- (44) דוד בערגעלסאָן — אויסגעקליבענע שריפטן (320 זייטן)
- (45) משה נאָדיר — הומאַר, קריטיק, ליריק (288 זייטן)
- (46) דאָס קינד אין ייִד' פּאָעזיע און פּראָזע — אַנטאלאָגיע (320 זייטן)
- (47) י. אַקסנפֿעלד — שטערן-טיכל, ערשטער ייִד' רעקרוט (288 זייטן)
- (48) פליטים צווישן פֿייער, אַנטאלאָגיע (304 זייטן)
- (49) אויסגעוואַרצלטע און איינגעוואַרצלטע, אַנטאלאָגיע (272 זייטן)
- (50) דרום-אַפֿריקאַניש, אַנטאלאָגיע (360 זייטן)
- (51) שלום אַש — פֿון שטעטל צו דער גרויסער וועלט (400 זייטן)
- (52) דער אַרבעטער-דור אין אַמעריקע, אַנטאלאָגיע (224 זייטן)
- (53) צאינה וראינה — עבֿרי־טייטש (368 זייטן)
- (54) טשילעניש — אַנטאלאָגיע (272 זייטן)
- (55) אין דעם אייגענעם לאַנד, 25 יאָר ישראל (568 זייטן)

- (56) שלום אש — אַנקל מאַזעס, ראַמאַן (264 זייטן)
- (57) יעקב גאַרדין — 3 דראַמעס (352 זייטן)
- (58) באַזיליאַניש — אַנטאָלאָגיע (352 זייטן)
- (59) פֿון דור צו דור: א. ווינטער, ד. איינהאַרן, ז. י. אַנכי (368 זייטן)
- (60) מאַקס וויינרייך — אויסגעקליבענע שריפֿטן (416 זייטן)
- (61) אין סאַוועטישן פֿרילינג — אַנטאָלאָגיע (248 זייטן)
- (62) קאַנאַדיש — אַנטאָלאָגיע (448 זייטן)
- (63) דוד איגנאַטאָוו — אויסגעקליבענע שריפֿטן (336 זייטן)
- (64) פֿון רעוואָלוציע צו תּשובֿה — לייב פֿינבערג (280 זייטן)
- (65) י. י. זינגער — אויסגעקליבענע שריפֿטן (312 זייטן)
- (66) אַרגענטיניש — דער חלום פֿון פֿעלד / אַנטאָלאָגיע (320 זייטן)
- (67) משה קולבאַק — אויסגעקליבענע שריפֿטן (320 זייטן)
- (68) אין פּאַגראַם — אַנטאָלאָגיע (304 זייטן)
- (69) אונדזערע קריטיקערס — אויסגעקליבענע שריפֿטן (320 זייטן)
- (70) צווישן שטאַטישע ווענט / 2 טער באַנד אַרגענטיניש (496 זייטן)
- (71) עלטערן און קינדער — אַנטאָלאָגיע (360 זייטן)
- (72) משלים בײַ יידן / אַנטאָלאָגיע (288 זייטן)
- (73) געזאַנגען פֿאַר עמד / אַנטאָלאָגיע (224 זייטן)
- (74) נאַרד־אַמעריקאַניש / אַנטאָלאָגיע (272 זייטן)
- (75) גייט אַ ייד קיין אַרץ־ישׂראל / פֿון דער ייד' ליט' (256 זייטן)
- (76) דער פֿרילינג פֿון „די יונגע“ אין אַמעריקע, אייראָפּע, ישׂראל (320 זייטן)
- (77) געלעכטער אויף אַן אמת (256 זייטן)
- (78) מערבֿ־אייראָפּעיִש / פֿראַנקרייך, ענגלאַנד, בעלגיע, האַלאַנד (336 זייטן)
- (79) 1939 אין דער ייִדישער ליטעראַטור, אַנטאָלאָגיע (288 זייטן)
- (80) וואַרשע אין דער ייִדישער ליטעראַטור (304 זייטן)
- (81) דער אמת דורך געלעכטער (240 זייטן)
- (82) י. י. טרונק — זכרונות, פֿאַלקס־מעשיות, לידער (240 זייטן)
- (83) דאָס לעבן אין איין אַקט / 12 איינאַקטערס (240 זייטן)
- (84) ווילנע אין דער ייִדישער ליטעראַטור (240 זייטן)
- (85) ישׂראל אין די תּפֿוצות (240 זייטן)

- (86) עלנטע יידן (240 זייטן)
- (87) חסידישע ירושה (240 זייטן)
- (88) רומעניש אין דער יידישער ליטעראטור (240 זייטן)
- (89) קאצעטלערס / אנטאלאגיע (248 זייטן)
- (90) קריטיק—פארטרעט—פאלעמיק (240 זייטן)
- (91) תנכישע ירושה (240 זייטן)
- (92) מעקסיקע — אורוגוויי — קובא. (328 זייטן)
- (93) אפטריניקע (240 זייטן)
- (94) די יום-טובֿדיקע טעג (240 זייטן)
- (95) יידישעלעכע אידעאלאגיעס (264 זייטן)
- (96) שטעטלעך (240 זייטן)

**די 4 בענד פֿון 1984, די לעצטע 4 בענד פֿאר דעם פראיעקט
פֿון 100 בענד „מוסטעררווערק פֿון דער יידישער ליטעראטור“,
וועלן זיין :**

- (97) מעמוארן — פֿילאסאפֿיע — פֿארשונג
- (98) ערד און היים
- (99) ביי דער ארבעט
- (100) צו אַ נייעם לעבן

OBRAS MAESTRAS DE LA LITERATURA IDISH

TOMO 96

VILLORRIOS

EN LA LITERATURA IDISH

Director: SAMUEL ROLLANSKY

1983

ATENEO LITERARIO EN EL INSTITUTO CIENTIFICO JUDIO

FONDO de TYLA (KUSTIN) y DAVID TURJANSKI
sostenido por los hijos

Pasteur 633 - 3°

(1028) Buenos Aires

FARA USO PERSONAL
SIN FINES COMERCIALES